Fællesskabsmålingen 2022

En undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark

Lars Benjaminsen, Stefan Bastholm Andrade og Morten Holm Enemark

VIVE

Fællesskabsmålingen 2022
– En undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark

© VIVE og forfatterne, 2022
e-ISBN: 978-87-7582-134-1
Modelfoto: Ricky John Molloy/VIVE
Projekt: 301645
Finansiering: TrygFonden

VIVE
Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd
Herluf Trolles Gade 11
1052 København K
www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

Flere end vi tror lever på kanten af samfundets fællesskaber. I 2017 lancerede TrygFonden sammen med Mary Fonden og VIVE Fællesskabsmålingen. Undersøgelsen tegnede et billede af omfanget og karakteren af social eksklusion i Danmark og viste, at omkring en femtedel af befolkningen ikke deler de gunstige livsvilkår og høje grad af deltagelse i samfundets fællesskaber, der kendetegner flertallet af befolkningen.

I denne rapport præsenterer vi resultaterne af Fællesskabsmålingen 2022 baseret på en tilsvarende spørgeskemaundersøgelse i et udsnit af den danske befolkning. Desuden indeholder Fællesskabsmålingen 2022 en panelundersøgelse, hvor en del af respondenterne fra Fællesskabsmålingen 2017 har genbesvaret spørgeskemaet fem år senere.

I Fællesskabsmålingen 2022 afdækker vi, om de mønstre i livsvilkår og social eksklusion i befolkningen, som vi fandt i Fællesskabsmåling 2017, kan genfindes fem år senere, eller om der er sket væsentlige ændringer siden da. Det er samtidig en periode, der har været præget af covid-19-pandemien, som kan have været med til at påvirke den udvikling, vi ser i undersøgelsen.

Vi retter en stor tak til respondenterne for at have deltaget i undersøgelsen.

Rapporten har været kommenteret i en følgegruppe, som vi takker for gode input og kommentarer. Ligeledes retter vi en tak til to anonyme referees, der har kommenteret på rapporten.

Seniorforsker Lars Benjaminsen har været projektleder for undersøgelsen. Seniorforsker Stefan Bastholm Andrade og senioranalytiker Morten Holm Enemark har været projektmedarbejdere og er medforfattere på rapporten.

Undersøgelsen er gennemført af VIVE for Mary Fonden og TrygFonden, der har finansieret undersøgelsen.

Kræn Blume Jensen
Forsknings- og analysechef for VIVE Social

Indholdsfortegnelse

DEL 1 Afrapportering 7

Sammenfatning 8

1 Indledning 18
- 1.1 Baggrund: Fællesskabsmålingen 2017 18
- 1.2 Formålet med Fællesskabsmålingen 2022 19
- 1.3 Rapportens opbygning 21

2 De tre grupper 23
- 2.1 Majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen 25
- 2.2 Demografiske karakteristika 27

3 Livstilfredshed og subjektivt velvære 32
- 3.1 Livstilfredshed 32
- 3.2 Subjektive følelser af eksklusion 34
- 3.3 Subjektivt velvære 37
- 3.4 Selvhjulpenhed 41

4 Helbred 45
- 4.1 Selvvurderet helbred 45
- 4.2 Fysiske helbredsproblemer 47
- 4.3 Psykiske lidelser og problemer 54
- 4.4 Brug af rusmidler 69

5 Arbejdsmarked og økonomi 74
- 5.1 Tilknytning til arbejdsmarkedet 74
- 5.2 Materielle afsavn 80
- 5.3 Hjælp til at håndtere økonomi 85

6 Socialt netværk og kontakt 89

6.1 Parforhold og børn 89

6.2 Nære venner 92

6.3 Kontakt med familie og venner 95

7 Ensomhed 101

7.1 Følelsen af ensomhed 101

7.2 Three-Item Loneliness Scale 102

7.3 Mangler mennesker, man føler sig tæt på 104

8 Sociale forhold, støtte og hjælp 107

8.1 Støtte og hjælp i hjemmet 107

8.2 Brug af væresteder 109

8.3 Hjemløshed 110

9 Tillid og tryghed 112

9.1 Tillid til andre mennesker 112

9.2 Tryghed i lokalområdet 113

9.3 Tillid til velfærdssystemet 114

9.4 Deltagelse i folketingsvalg 117

10 Aktiviteter i civilsamfundet 118

10.1 Deltagelse i civilsamfundets aktiviteter 118

10.2 Behov for at deltage i aktiviteter 123

10.3 Deltagelse og ensomhed 132

11 Deltagelse i fællesskaber 136

12 Individuelle bevægelser mellem grupperne over tid 140

12.1 Paneldeltagernes besvarelser i 2016 og 2021 141

12.2 Bevægelser mellem grupperne fra 2016 til 2021 151

13 Forløb over tid belyst med registerdata 157
13.1 Beskæftigelse over tid 158
13.2 Indkomst over tid 162
13.3 Forekomsten af psykiske lidelser over tid 165
13.4 Forekomsten af misbrugsproblemer over tid 170

14 Konklusion 174

DEL 2 Dokumentation 183

15 Tilgang og metode 184
15.1 Multidimensionel forståelse af social eksklusion 184
15.2 Undersøgelsesdesign 188
15.3 Spørgeskemaet 193

16 Data og analysemetoder 195
16.1 Spørgeskemaundersøgelsens dataindsamling 195
16.2 Hovedundersøgelsen 196
16.3 Panelundersøgelsen 203
16.4 Databearbejdning og analysemetoder 208
16.5 Registerdata 225

Litteratur 227

Bilag 1 Spørgsmål og svarkategorier i 2021-spørgeskemaet 229

Bilag 2 Bilagstabel 237

DEL 1
Afrapportering

Sammenfatning

Denne rapport præsenterer resultaterne af en undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark. Undersøgelsen er en opfølgning og gentagelse af Fællesskabsmålingen, der blev gennemført for første gang for fem år siden. Vi afdækker i denne nye undersøgelse, om de mønstre, der viste sig i den første måling, har ændret sig siden da.

Både denne undersøgelse og den forrige har været baseret på en spørgeskemaundersøgelse i et udsnit (tværsnit) af den danske befolkning. Undersøgelsen giver dermed mulighed for at tegne et billede af udviklingen i den mellemliggende periode i forhold til omfanget og karakteren af social eksklusion i det danske samfund. I undersøgelsen identificeres forskellige grupper i befolkningen med en større eller mindre grad af social eksklusion, og det afdækkes, hvad der kendetegner de forskellige grupper i forhold til fx demografiske faktorer, arbejdsmarkedstilknytning og helbredsmæssige forhold.

Risikogruppen er vokset

Fællesskabsmålingen 2017 viste en tydelig differentiering i befolkningen i omfanget af social eksklusion og social deltagelse, idet et stort flertal i befolkningen, 'majoritetsgruppen', oplevede en høj grad af deltagelse og en meget lav grad af social eksklusion. Cirka en femtedel af befolkningen oplevede imidlertid i større eller mindre grad tegn på social eksklusion. 'Risikogruppen' bestod af dem, der oplever tegn på social eksklusion og udfordringer i nogle af livets forhold, mens 'eksklusionsgruppen' var dem, som oplever en høj grad af eksklusion og vanskeligheder på mange livsområder.

I Fællesskabsmålingen 2022 genfinder vi de samme tre grupper i befolkningen. Der er dog sket ændringer i gruppernes relative størrelse. Mens omfanget af eksklusionsgruppen er nogenlunde uændret, er risikogruppen vokset. Figur 1 viser fordelingen mellem de tre grupper blandt respondenterne i henholdsvis 2021 og 2016. Da dataindsamlingen til indeværende undersøgelse overvejende foregik i efteråret 2021, og dataindsamlingen til den første Fællesskabsmåling foregik i 2016, refererer vi igennem rapporten generelt til disse to årstal.

Eksklusionsgruppen, som består af dem med den højeste grad af social eksklusion, udgjorde 4 % af respondenterne i 2016 og 5 % af respondenterne i 2021 og er dermed stort set uændret i størrelse. Risikogruppen er den mellemliggende gruppe, der viser tegn på eksklusion og udfordringer på nogle af de

områder, vi måler i undersøgelsen, men dog ikke i så stort et omfang som i eksklusionsgruppen. Det er denne mellemgruppe, der er vokset betydeligt fra at udgøre 18 % af respondenterne i 2016 til at omfatte 24 % af respondenterne i 2021. Majoritetsgruppen med en meget lav grad af eksklusion og få sociale og helbredsmæssige problemer er faldet tilsvarende – fra 78 % i 2016 til 71 % i 2021.

Figur 1: Majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen

Figuren viser den forholdsmæssige fordeling på de tre hovedgrupper: majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen. Opgørelsen er foretaget særskilt for de to undersøgelser i henholdsvis 2016 og 2021.

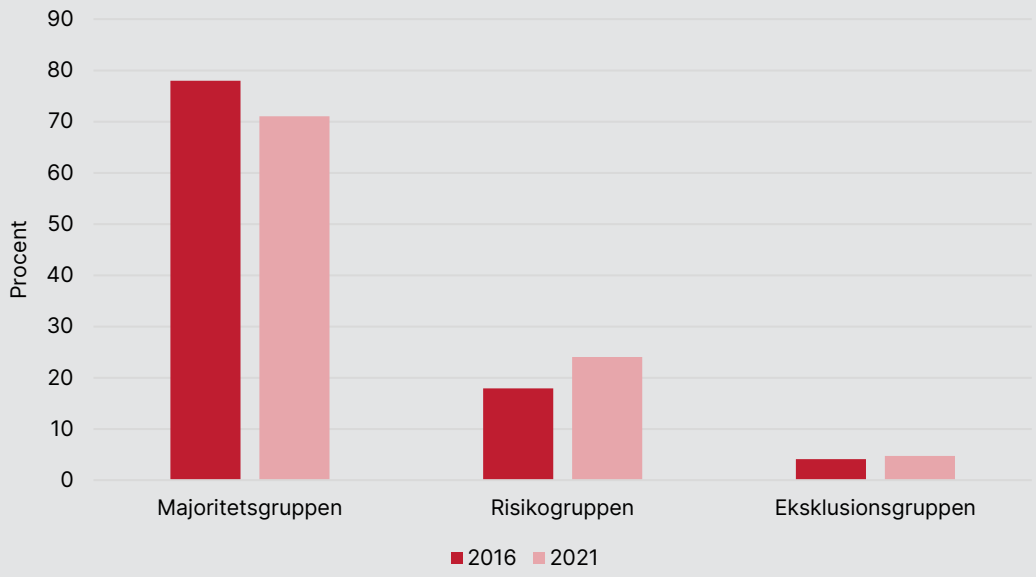

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlag: 2016: N = 2.292; 2021: N = 1.901.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Undersøgelsen tegner endvidere et billede af de specifikke udfordringer, som respondenterne oplever på forskellige områder. Her ser vi generelt en meget stor forskel mellem de tre grupper i omfanget af forskellige udfordringer og problematikker.

Lavere livstilfredshed

Der er en markant lavere livstilfredshed (målt på en skala, hvor 0 er den laveste livstilfredshed og 10 er den højeste) blandt respondenterne i eksklusionsgruppen end i både majoritetsgruppen og risikogruppen (Figur 2). Også i risikogruppen er der en lavere livstilfredshed end i majoritetsgruppen, men den er dog ikke nær så lav som i eksklusionsgruppen. Det afspejler, at risikogruppen oplever udfordringer på nogle livsområder, men dog ikke med samme høje kompleksitet i problematikkerne som i eksklusionsgruppen. Den gennemsnitlige livstilfredshed i eksklusionsgruppen er lavere i 2021, med en værdi på 3,3 mod 4,4 i 2016, mens livstilfredsheden er nogenlunde uændret i både majoritetsgruppen og risikogruppen.

Figur 2: Gennemsnitlig livstilfredshed

Figuren viser den gennemsnitlige livstilfredshed målt på en skala fra 0 (lav livstilfredshed) til 10 (høj livstilfredshed). Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen og særskilt for 2016 og 2021.

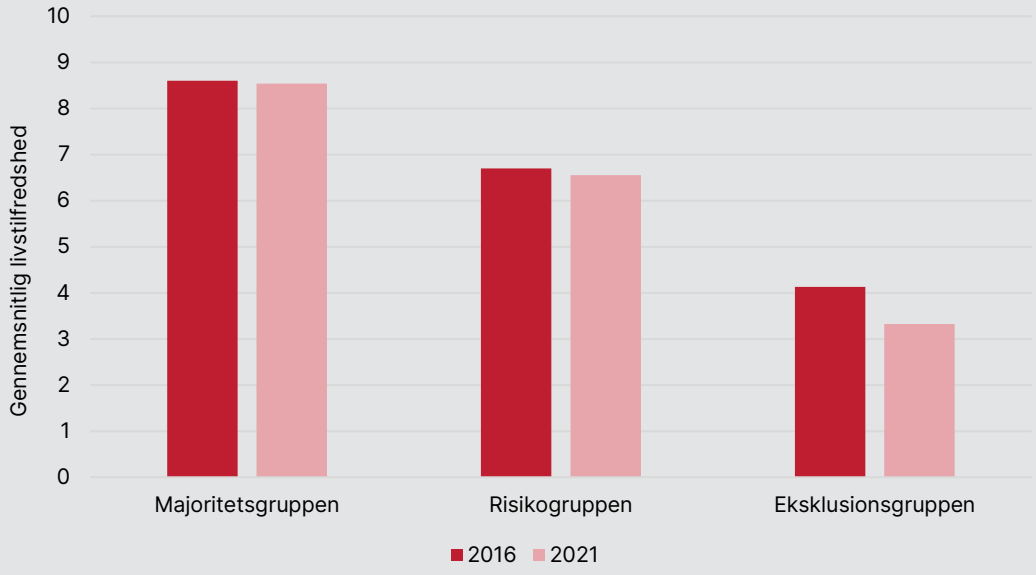

Anm.: I figuren er vist de vægtede gennemsnitlige værdier. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Selvom også andre forhold kan spille ind, kan den lavere gennemsnitlige livstilfredshed i eksklusionsgruppen i 2021 være påvirket af covid-19-pandemien, hvilket i givet fald særligt har haft en indvirkning på livstilfredsheden i eksklusionsgruppen. Det kan fx være, fordi pandemien og de medfølgende restriktioner har gjort det vanskeligere at opretholde det i forvejen svagere sociale netværk for individerne i eksklusionsgruppen.

Flere ser ikke optimistisk på fremtiden

Der er generelt en større andel af respondenterne, der i mindre grad eller slet ikke ser optimistisk på fremtiden. Denne andel er steget fra 6 % i 2016 til 11 % i 2021. Det er dog næsten udelukkende i risikogruppen og eksklusionsgruppen, at denne stigende pessimisme i forhold til fremtiden gør sig gældende. I eksklusionsgruppen er denne andel steget fra 44 % i 2016 til 70 % i 2021, mens den tilsvarende andel i risikogruppen er steget fra 13 % til 25 %. I majoritetsgruppen er det derimod kun 2 % i 2016 og 3 % i 2021, der ikke ser optimistisk på fremtiden.

Psykiske lidelser og manglende hjælp

En fremtrædende problematik i eksklusionsgruppen, og til dels også i risikogruppen, er psykiske lidelser eller andre psykiske problemer. Her er andelene nogenlunde uændrede i de tre grupper, når vi sammenligner respondenterne i hhv. 2016- og 2021-undersøgelserne. I eksklusionsgruppen er det 64 % i 2021 (63 % i 2016), der har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer, mens denne andel i risikogruppen er 27 % i 2021 (24 % i 2016). I majoritetsgruppen er det 6 % i 2021 (5 % i 2016), der har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer. Blandt dem, der har psykiske lidelser eller problemer, er der samtidig flere i eksklusionsgruppen og i nogen grad også i risikogruppen end i majoritetsgruppen, der oplever, at de har behov for hjælp i forhold til en psykisk lidelse eller problemer. Samtidig er der også en betydelig del af dem med psykiske lidelser i eksklusionsgruppen, der ikke oplever at få den hjælp, de har behov for, mens det kun gælder få af dem med psykiske lidelser eller problemer i majoritetsgruppen.

Flere er kommet i arbejde

På tværs af de tre grupper er flere i arbejde i 2021 end i 2016. Det hænger i høj grad sammen med den stærke fremgang i beskæftigelse i perioden generelt, og særligt i tiden efter covid-19-pandemien. I eksklusionsgruppen svarer 33 % i 2021, at de er i arbejde, mens det var 15 % i 2016. Undersøgelsens registerdata viser dog, at en del af dem er beskæftiget med småjobs snarere end fuldtidsarbejde. Det afspejler formentlig, at der gennem de senere år har været et betydeligt fokus i beskæftigelsessystemet på at hjælpe borgere med udsathed og sårbarheder til at få en fod inden for på arbejdsmarkedet gennem småjobs og lignende. Dertil kommer, at gennemsnitsalderen blandt respondenterne i eksklusionsgruppen er lidt lavere i 2021, og det kan også have betydning for beskæftigelsen. Også i risikogruppen og i majoritetsgruppen er flere kommet i arbejde. I 2021 har 51 % af risikogruppen og 74 % af majoritetsgruppen et arbejde. I 2016 var de tilsvarende tal henholdsvis 46 % og 65 %. Her skal det tages i betragtning, at undersøgelsen generelt omfatter personer mellem 18 og 69 år og dermed også inkluderer andre befolkningsgrupper som fx studerende og folkepensionister.

Økonomiske vanskeligheder

Den økonomiske situation er også vanskelig for mange i eksklusionsgruppen, og for en del af respondenterne i risikogruppen. Det kommer blandt andet til udtryk ved, at det i 2021 er 57 % (55 % i 2016) i eksklusionsgruppen, der ofte mangler penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden, mens denne andel i 2021 er 18 % (19 % i 2016) i risikogruppen, mod kun 4 % (3 % i 2016) i majoritetsgruppen. Når denne andel er på nogenlunde samme niveau i 2016 og 2021 i både eksklusionsgruppen og risikogruppen, skal det tages i betragtning, at risikogruppens relative andel i den samlede gruppe af respondenter som nævnt er steget fra 18 % i 2016 til 24 % i 2021. Det betyder, at der i befolkningen som helhed er flere personer, som er i risikogruppen, og som har vanskeligt ved at få pengene til at slå til. Det er dog særligt i eksklusionsgruppen, at de økonomiske vanskeligheder giver sig udslag i ret alvorlige materielle afsavn, hvor det kan fremhæves, at 47 % i eksklusionsgruppen ved målingen i 2021 svarer, at de inden for de seneste tre måneder har ladet være med at spise tre måltider om dagen, fordi de ikke havde råd, mens denne andel var 3 % i risikogruppen og 1 % i majoritetsgruppen.

Manglende socialt netværk

Den sociale situation er også vanskelig for mange af respondenterne i eksklusionsgruppen, og for nogle af respondenterne i risikogruppen. Ved den seneste måling i 2021 svarer 25 % i eksklusionsgruppen, at de ikke har nogen nære venner, mens det gælder 5 % i risikogruppen og kun 1 % i majoritetsgruppen. 40 % i eksklusionsgruppen har ikke haft familie og venner på besøg inden for de seneste to måneder, sammenlignet med 11 % i risikogruppen og 4 % i majoritetsgruppen. I den forbindelse kan covid-19-pandemien, der endnu ikke var helt overstået i perioden, hvor spørgeskemaerne i 2021-målingen blev besvaret, generelt have haft en indvirkning på tallet for, om man har haft folk på besøg, idet andelen, der ikke havde haft besøg, var 23 % (og dermed væsentligt lavere) i eksklusionsgruppen ved 2016-målingen. Her skal det tages i betragtning, at der i eksklusionsgruppen generelt er en del respondenter med dårligt helbred, der måske i højere grad var nødt til fortsat at isolere sig. Vi har dog ved den seneste måling også inkluderet et mere generelt spørgsmål om det sociale netværk, som vi ikke havde med i 2016-undersøgelsen, nemlig om folk oplever, at de indgår i fællesskaber med venner og bekendte, og ligeledes, om de indgår i fællesskaber i familien. Her er der en langt lavere andel i eksklusionsgruppen, der oplever, at de indgår i disse former for fællesskaber, med kun 43 % i eksklusionsgruppen, der oplever at indgå i fællesskaber med venner og bekendte, og 49 %, der indgår i fællesskaber med familien, mens de tilsvarende andele er hhv. 84 % og 83 % i risikogruppen og 97 % og 98 % i majoritetsgruppen. Det er således en betydelig del af eksklusionsgruppen, der ikke indgår i nogle af de mest basale former for fællesskaber i tilværelsen, nemlig fællesskabet i familien og med andre nære relationer.

Ensomhed

Den vanskelige sociale situation giver sig for en stor del af respondenterne i eksklusionsgruppen, og ligeledes en del af risikogruppen, udslag i følelsen af ensomhed. Det er en meget udbredt følelse i eksklusionsgruppen, hvor 85 % i 2021 svarer, at de i høj grad eller i nogen grad føler sig ensomme. Det er en nogenlunde uændret andel sammenlignet med 2016, hvor 83 % i eksklusionsgruppen i høj eller nogen grad følte sig ensomme. I risikogruppen er denne andel derimod steget fra 34 % i 2016 til 43 % i 2021, mens det i majoritetsgruppen kun er meget få, der føler ensomhed med 2 % i 2016 og 1 % i 2021.

Mangel på tillid

Der er også en markant forskel mellem grupperne på den generelle tillid til andre mennesker, hvor der særligt i eksklusionsgruppen er sket et markant fald i tilliden. Andelen i eksklusionsgruppen, der kun i mindre grad eller slet ikke mener, at 'folk generelt' er til at stole på, var således 34 % i 2016, men denne andel er markant højere i 2021, hvor 59 % i eksklusionsgruppen giver udtryk for en sådan mangel på tillid til andre mennesker. I risikogruppen var denne andel på 18 % i 2016 og 20 % i 2021, mens den i majoritetsgruppen kun var 5 % ved begge målinger.

Manglen på tillid viser sig også i forhold til velfærdssystemet. I eksklusionsgruppen angiver 56 % i 2021, at de kun i mindre grad eller slet ikke har tillid til at kunne få hjælp og service fra kommunen, når de har behov for det, hvilket dog er et nogenlunde ligeså højt niveau som i 2016. I risikogruppen er det 28 % i 2021, der giver udtryk for en sådan mangel på tillid til at kunne få hjælp og service fra kommunen, mens denne andel er 15 % i majoritetsgruppen. Den manglende tillid gør sig også gældende i forhold til sundhedssystemet, hvor der i eksklusionsgruppen er 31 % i 2021, der kun i mindre grad eller slet ikke har tillid til at kunne få hjælp fra lægen og hospitalet, når man er alvorligt syg, hvilket er markant flere end i 2016, hvor denne andel var 18 % i eksklusionsgruppen. Her er det markant færre i både risikogruppen og majoritetsgruppen, der giver udtryk for en sådan mangel på tillid til sundhedssystemet, med 7 % i risikogruppen og 3 % i majoritetsgruppen i 2021.

Deltagelse i fritidsaktiviteter

Der er dog også nogle af undersøgelsens indikatorer, hvor der er en fremgang at spore. Det er tilfældet, når vi ser på andelen, der deltager i faste fritidsaktiviteter. I 2016 var denne andel 28 % i eksklusionsgruppen, men ved målingen i 2021 var denne andel steget 43 %. En mulig forklaring på dette kan være, at der gennem de senere år har været et stort fokus – ikke mindst fra mange civilsamfundsorganisationer – på at understøtte inddragelsen af borgere med social udsathed i sådanne aktiviteter. I både majoritetsgruppen og risikogruppen er denne andel derimod faldet – i risikogruppen fra 54 % til 48 % og i majoritetsgruppen fra 71 % til 65 %, hvilket kan være udtryk for, at covid-19-pandemien og nedlukningerne af samfundet kan have mindsket andelen i befolkningen generelt, der går til faste fritidsaktiviteter.

Bevægelser ind og ud af eksklusion

Ud over spørgeskemabesvarelserne i den nye stikprøve i befolkningen fra 2021 indeholder undersøgelsen også en panelundersøgelse, hvor en del af respondenterne fra den første Fællesskabsmåling har udfyldt spørgeskemaet igen i 2021. For disse personer har vi således en besvarelse fra både 2016 og 2021. Derved er det muligt at følge individuelle bevægelser over tid langs kontinuummet fra en lav til en høj grad af social eksklusion. Denne panelundersøgelse viser generelt, at bevægelserne mellem grupperne over tid har et forholdsvis betydeligt omfang. En del af dem, der oprindeligt var i eksklusionsgruppen, befinder sig således fem år senere enten i risikogruppen eller majoritetsgruppen. I risikogruppen er der både nogle, der har bevæget sig til eksklusionsgruppen og majoritetsgruppen, mens der i majoritetsgruppen særligt er en del, der har bevæget sig til risikogruppen, men også en mindre del, der har bevæget sig til eksklusionsgruppen. Et generelt forbehold skal dog tages omkring disse resultater fra panelundersøgelsen, idet det kun er lykkedes at opnå en ny besvarelse af spørgeskemaet fra cirka halvdelen af de respondenter, der var udtaget til at indgå i panelundersøgelsen, og lidt under halvdelen af dem, der var i den daværende eksklusionsgruppe i 2016. Der er i den forbindelse tegn på en (forventelig) skævhed i bortfaldet, således at respondenter, der har størst risiko for at være i fortsat eksklusion – fx dem med psykiske lidelser eller misbrugsproblemer – også er dem, som er overrepræsenterede i bortfaldet. Selv hvis det antages, at alle de respondenter i den daværende eksklusionsgruppe, der ikke genbesvarede spørgeskemaet, er forblevet i eksklusionsgruppen, vil det dog være knap en tredjedel af dem fra den oprindelige eksklusionsgruppe, der i løbet af de fem år har bevæget sig fra eksklusionsgruppen og til enten risikogruppen eller majoritetsgruppen.

Panelundersøgelsen er endvidere suppleret med registeranalyser, der giver mulighed for at følge respondenterne over længere tid. Disse analyser viser blandt andet, at en betydelig del af dem, der er i eksklusionsgruppen på det tidspunkt, hvor spørgeskemaet udfyldes, en del år tidligere var i beskæftigelse. Analyserne viser imidlertid, at der blandt dem, der senere klassificeres i eksklusionsgruppen, er en større og større del, der efterhånden mister fodfæstet på arbejdsmarkedet og i stedet kommer på overførselsindkomst. Det sker samtidig i takt med, at flere og flere i gruppen registreres med psykiske lidelser eller misbrugsproblemer. Der er tegn på, at mange af respondenterne i eksklusionsgruppen gennemgår en marginaliseringsproces, hvor de går fra en mere inkluderet til en ekskluderet position.

Panelundersøgelsen viser således, at der generelt er en betydelig større dynamik i den sociale eksklusion, end hvad fordelingerne ved de to tværsnitsundersøgelser i 2016 og 2021 alene kan give anledning til at tro. Det er en vigtig

viden i forhold til at forebygge og afhjælpe social eksklusion. Analyserne peger i den forbindelse på et betydeligt potentiale ved at forebygge eksklusion ved at sætte ind tidligere i et eksklusionsforløb, fx med støtte og hjælp i forhold til psykiske lidelser, fastholdelse og inklusion på arbejdsmarkedet eller hjælp til andre sociale og helbredsmæssige problemer. Ligeledes er det en vigtig viden, at det er muligt at bevæge sig ud af en ekskluderet position igen. I den sammenhæng skal det dog fremhæves, at undersøgelsen som nævnt viser, at mange i eksklusionsgruppen – og til dels også i risikogruppen – oplever udækkede behov for hjælp og støtte på de områder af livet, hvor de har vanskeligheder.

Perspektivering

Undersøgelsen viser, at vi i dag genfinder mange af de samme mønstre i befolkningen, som vi fandt ved den første Fællesskabsmåling for fem år siden. Der er således en del af befolkningen, der ikke oplever de samme gunstige livsvilkår og den samme høje grad af inklusion i samfundet som størstedelen af befolkningen, men i stedet i større eller mindre grad oplever social eksklusion og vanskelige forhold på en række områder. Det er også tydeligt, at der for de mest ekskluderede er tale om et komplekst samspil mellem både sociale, økonomiske og helbredsmæssige udfordringer. Samtidig er der en bredere gruppe – risikogruppen – som oplever vanskeligheder på nogle områder af livet og en vis grad af eksklusion, men dog ikke i samme massive omfang som i eksklusionsgruppen. Et væsentligt resultat af undersøgelsen er, at risikogruppen er vokset, mens eksklusionsgruppen har et nogenlunde uændret omfang.

Perioden mellem de to undersøgelser har budt på store begivenheder i samfundet, herunder covid-19-pandemien. Det er ikke muligt ud fra undersøgelsens resultater at vurdere, hvor meget pandemien har betydet for stigningen i risikogruppens andel i befolkningen, eller om der er andre underliggende forklaringer. Forøgelsen af risikogruppen kan også være udtryk for en generel tendens til polarisering i samfundet på en række områder, fx i forhold til økonomi, helbred og sociale forhold, hvor risikogruppen eventuelt afspejler dem, der på forskellige områder bliver 'klemt' af udviklingen, uden at det dog resulterer i en massiv eksklusion og social udsathed. Der er generelt grund til at være opmærksom på denne tendens i samfundet.

Undersøgelsen peger også på andre forhold, hvor der er særlig grund til opmærksomhed. Det gælder ikke mindst den høje andel – særligt i eksklusionsgruppen – der ikke oplever at få den hjælp, de har brug for til psykiske lidelser og psykiske problemer. Vi må generelt antage, at en manglende hjælp til psykiske lidelser kan have stor betydning for mange af de andre forhold, der gør

sig gældende i eksklusionsgruppen, som fx manglen på netværk og nære relationer og følelsen af ensomhed. Det skal heller ikke overses, at mange i eksklusionsgruppen har betydelige økonomiske vanskeligheder, sandsynligvis grundet en betydelig marginalisering i forhold til deltagelse på arbejdsmarkedet. Her peger pilen i høj grad mod forskellige dele af velfærdssystemet – både det sociale system, beskæftigelsessystemet og sundhedssystemet – og vigtigheden af at sikre en sammenhængende støtte og hjælp på tværs af forskellige livsdimensioner (og forskellige sektorer i velfærdssystemet) til dem, der har mest brug for den.

Der er dog også lyspunkter. Det gælder ikke mindst den højere andel i eksklusionsgruppen, der deltager i fritidsaktiviteter, der ofte er aktiviteter, der foregår i regi af civilsamfundet. Denne positive udvikling er dog tilsyneladende ikke nok til, at eksklusionsgruppen føler sig inkluderet i samfundet, hvor oplevelsen af ikke at indgå i fællesskaber i familien og andre nære relationer medvirker til at opretholde en stærk følelse af ensomhed. Det bidrager sammen med psykiske lidelser, økonomiske vanskeligheder mv. til en stærkt nedsat livstilfredshed. Undersøgelsen peger i den forbindelse generelt på vigtigheden af, at tiltag og indsatser for mennesker, der oplever social eksklusion, medtænker et fokus på, at der for borgere i eksklusion er tale om et samspil mellem udfordringer på forskellige områder af livet. Undersøgelsens multidimensionelle perspektiv bidrager i den sammenhæng til en forståelse af nødvendigheden af at skabe sammenhæng på tværs, så indsatser kan favne samspillet mellem de forskellige problematikker i den enkeltes liv. Dermed kræver det en tværgående indsats, for at borgere i en ekskluderet position kan få bedre mulighed for at indgå i samfundet og hverdagslivets fællesskaber.

1 Indledning

I denne rapport præsenteres resultaterne af Fællesskabsmålingen 2022, der er gennemført fem år efter den første Fællesskabsmåling, der udkom i 2017. Fællesskabsmålingen er en undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i den danske befolkning. Undersøgelsen har et fokus på deltagelse i samfundet og hverdagslivets fællesskaber og afdækker, hvilke grupper i befolkningen der har en vanskelig livssituation og står uden for de fællesskaber i livet og hverdagen, som de fleste mennesker indgår i.

1.1 Baggrund: Fællesskabsmålingen 2017

Fællesskabsmålingen 2017 var baseret på en spørgeskemaundersøgelse blandt et repræsentativt udsnit af befolkningen i Danmark i 2016 (Benjaminsen et al., 2017). Fællesskabsmålingen 2017 viste, at social eksklusion skal forstås i et multidimensionelt perspektiv, hvor eksklusion udspringer af et komplekst samspil mellem fx sociale, helbredsmæssige og økonomiske problemer. Ifølge Fællesskabsmålingen 2017 kunne befolkningen i Danmark inddeles i tre grupper, der repræsenterede et kontinuum fra inklusion til eksklusion. Denne opdeling var baseret på en statistisk analyse af de i alt 2.292 respondenters svar på en række forskellige indikatorer, der indgik i spørgeskemaet. Flertallet på 78 % af befolkningen havde ingen eller få problemer. Denne store del af befolkningen benævnte vi i den første Fællesskabsmåling 'majoritetsgruppen'. De resterende 22 % kunne opdeles i to grupper, som vi benævnte hhv. 'risikogruppen' og 'udsattegruppen'. Risikogruppen udgjorde 18 % af befolkningen og var kendetegnet ved at have sociale eller helbredsmæssige problemer på nogle dimensioner af deres liv. Den sidste af de tre grupper, som vi benævnte 'udsattegruppen', udgjorde 4 % af befolkningen og var kendetegnet ved komplekse sociale og helbredsmæssige problemer på mange livsområder.

Fællesskabsmålingen 2017 viste generelt, at der var store forskelle i den sociale deltagelse i forhold til graden af udfordringer og problemer, idet der var en væsentligt lavere social deltagelse på forskellige områder i udsattegruppen end i både risikogruppen og den øvrige befolkning. Undersøgelsen viste også, at der i udsattegruppen var en forholdsvis stor del, der ikke oplevede at få den hjælp og støtte til deres problemer, som de har behov for. Dermed pegede undersøgelsen på, at risikoen for social eksklusion er størst, når velfærdssamfundet ikke er i stand til at sikre udsatte borgeres fundamentale behov.

Disse resultater blev uddybet i en kvalitativ opfølgningsundersøgelse, Bag om Fællesskabsmålingen, der udkom i 2019, og som var baseret på kvalitative interview med borgere i risikogruppen og udsattegruppen (Benjaminsen et al., 2019). Den kvalitative undersøgelse havde fokus på borgernes sociale deltagelse i hverdagslivet og deres ønsker til udformningen af relevante deltagelses- og støttemuligheder. Samtidig havde undersøgelsen et særligt fokus på variationerne i deltagelsesmønstre og -behov mellem risikogruppen og udsattegruppen i forhold til graden af udsathed. Den kvalitative undersøgelse viste, at mange af borgerne i udsattegruppen oplever en kompleks eksklusion med en lav grad af deltagelse på forskellige dimensioner af deres liv. Det gælder både et begrænset socialt og familiært netværk og en langvarig eksklusion fra arbejdsmarkedet. Borgerne i risikogruppen har derimod i højere grad intakte familierelationer og har oftere en tilknytning til arbejdsmarkedet, men fx på grund af sygdom kæmper de ofte med at holde sammen på hverdagslivet i familien eller for at fastholde tilknytningen til arbejdsmarkedet.

1.2 Formålet med Fællesskabsmålingen 2022

Formålet med denne undersøgelse er at afdække, hvorvidt de mønstre i befolkningens sociale deltagelse og i omfanget af social eksklusion, som vi fandt i Fællesskabsmålingen 2017, kan genfindes nu fem år senere, eller om der er sket forandringer i mønstrene i den mellemliggende periode. Fællesskabsmålingen 2017 tegnede som nævnt et klart billede af en differentiering i befolkningens sociale deltagelse, som i meget høj grad hang sammen med respondenternes øvrige sociale og helbredsmæssige problematikker. I denne undersøgelse belyser vi, om der er sket forandringer i denne differentiering mellem de forskellige grupper og i mønstrene på de mange forskellige indikatorer, der indgår i undersøgelsen. Derved kan vi opgøre, om den andel af befolkningen, der har tegn på social eksklusion, er stigende eller faldende, og om der sker ændringer i karakteren af den sociale eksklusion.

I indeværende undersøgelse ændrer vi generelt betegnelsen for den gruppe, som vi i Fællesskabsmålingen 2017 betegnede som 'udsattegruppen'. Denne gruppe benævner vi i denne rapport 'eksklusionsgruppen'. Det gør vi for at understrege, at social eksklusion ikke alene skal forstås som en konsekvens af individuelle sårbarheds- og risikofaktorer, idet der også er et væsentligt relationelt element i de eksklusionsprocesser, som gør sig gældende for denne gruppe. Social eksklusion opstår således i et samspil mellem individuelle sårbarheds- og risikofaktorer og faktorer i det omkringliggende samfund, hvor der sker en eksklusion fra centrale samfundsarenaer og fællesskaber, som fx eksklusion fra arbejdsmarkedet, der i særlig høj grad rammer personer med sociale og helbredsmæssige udfordringer.

Ud over spørgeskemaundersøgelsen i et nyt udsnit af befolkningen indeholder Fællesskabsmålingen 2022 også en panelundersøgelse, hvor en del af respondenterne fra Fællesskabsmålingen 2017 er blevet kontaktet med henblik på at udfylde spørgeskemaet igen, fem år efter at de udfyldte det første gang. Her har vi udtrukket alle de respondenter til at indgå i panelundersøgelsen, som ved Fællesskabsmålingen 2017 blev klassificeret som værende i eksklusionsgruppen (udsattegruppen), og ligeledes alle respondenterne, der blev klassificeret i risikogruppen, samt en delmængde af dem, der tilhørte majoritetsgruppen. Formålet med panelundersøgelsen er at afdække, i hvilken grad den sociale eksklusion forandrer sig over tid på det individuelle niveau, fx ved at individerne har bevæget sig mellem de forskellige grupper. Det kan fx være, at individer i risikogruppen har bevæget sig over i eksklusionsgruppen, eller at individer, som tidligere var i majoritetsgruppen, har bevæget sig over i risikogruppen eller eksklusionsgruppen. Det kan også være den omvendte bevægelse – at individer bevæger sig fra en mere ekskluderet position til en mindre ekskluderet position, som fx fra eksklusionsgruppen til risikogruppen eller fra risikogruppen til majoritetsgruppen. I forbindelse med panelundersøgelsen skal der dog tages et generelt forbehold for, at det kun er lykkedes at opnå en ny besvarelse fra cirka halvdelen af de respondenter fra Fællesskabsmålingen 2017, der var udvalgt til at indgå i panelundersøgelsen. Det betyder, at vi kun kan afdække de individuelle bevægelser over tid for dem, der har genbesvaret spørgeskemaet, mens vi ikke kan vide, hvad der er sket, for de personer, som det ikke er lykkedes at opnå en ny besvarelse fra.

Endelig indeholder undersøgelsen også en registerdel, hvor vi inddrager registerdata, der supplerer analyserne i spørgeskemadelen. Det giver mulighed for at se på, hvordan borgernes nuværende livssituation og omfanget af social deltagelse hænger sammen med forhold i deres tidligere livsforløb. Vi belyser, hvad der kendetegner de respondenter, der i dag har tegn på social eksklusion og en lav social deltagelse. For eksempel afdækker vi, hvad der kendetegner deres tidligere tilknytning til arbejdsmarkedet, og udviklingen af psykiske lidelser eller misbrugsproblematikker, der kan have været væsentlige elementer i en marginaliseringsproces. Vi benytter også registerdataene til at følge respondenterne fra Fællesskabsmålingen 2017 i årene, efter at de deltog i spørgeskemaundersøgelsen i 2016, hvor vi blandt andet ser på udviklingen i deres arbejdsmarkedstilknytning og helbredsmæssige forhold frem til de senest tilgængelige oplysninger i registrene.

Undersøgelsens overordnede forskningsspørgsmål er:

- Hvad kendetegner omfanget og karakteren af social eksklusion i dag sammenlignet med for fem år siden?
- Kan majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen genfindes i et nyt udsnit af befolkningen i dag?
- Er der sket ændringer i gruppernes omfang og profil?

- Hvad kendetegner omfanget og karakteren af de individuelle bevægelser mellem grupperne over tid?
- Hvad kendetegner udviklingen blandt personerne i de tre grupper over et længere forløb af deres liv, fx i forhold til arbejdsmarkedstilknytning og helbredsforhold?
- Hvad peger resultaterne på i forhold til velfærdssystemet og civilsamfundets indsatser?

1.3 Rapportens opbygning

I Kapitel 2-11 præsenteres resultaterne af den nye spørgeskemaundersøgelse med en sammenligning af svarmønstrene i henholdsvis 2016 og 2021. Vi ser på, i hvilken grad de mønstre, vi fandt i den første undersøgelse, kan genfindes i dag, eller om der er sket væsentlige ændringer i disse mønstre i den mellemliggende periode.

I Kapitel 2 præsenteres fordelingen på de tre grupper – majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen – i hhv. 2016 og 2021, og det beskrives, hvilke forskydninger der er sket mellem de to målinger. Endvidere præsenteres den demografiske profil af grupperne i forhold til køn, alder, herkomst og husstandstype.

I Kapitel 3 beskrives udviklingen fra 2016 til 2021 i den generelle livstilfredshed i de tre grupper, ligesom vi også ser på udviklingen i det subjektive velvære, subjektive følelser af eksklusion og selvhjulpenhed i tilværelsen.

Kapitel 4 sætter fokus på helbredsforholdene. Der ses på både det fysiske og psykiske helbred samt på brugen af rusmidler. Der ses også på, om man har behov for hjælp til de forskellige helbredsproblematikker, og om man oplever at få den hjælp, man har behov for.

I Kapitel 5 afdækkes forhold omkring arbejdsmarkedstilknytning og økonomi. Det belyses, om respondenterne er i arbejde, eller hvilket andet forsørgelsesgrundlag de har, ligesom vi også ser på, hvor mange der oplever økonomiske vanskeligheder og materielle afsavn.

Kapitel 6 har fokus på det sociale netværk, herunder kontakten til familie og venner, mens vi i Kapitel 7 afdækker oplevelsen af ensomhed.

I Kapitel 8 ser vi på brugen af forskellige former for støtte og hjælp i form af fx hjemmepleje og bostøtte, ligesom vi også ser på brugen af væresteder.

I Kapitel 9 ser vi på tillid og tryghed, i form af den generelle tillid til andre mennesker, og trygheden ved at færdes i lokalområdet. Vi afdækker også tilliden til centrale dele af velfærdssystemet i form af tilliden til at kunne få hjælp fra kommunen og fra sundhedsvæsnet.

Kapitel 10 sætter fokus på deltagelsen i aktiviteter i civilsamfundet, som fx deltagelsen i faste fritidsaktiviteter, frivilligt arbejde, eller om man er aktiv i en gruppe eller forening. Der ses også generelt på behovet for at deltage i forskellige typer af aktiviteter, og hvorvidt disse behov er opfyldt.

I Kapitel 11 præsenteres resultaterne af et nyt sæt af spørgsmål, der kun har været med i indeværende undersøgelse, og som belyser, om respondenterne oplever at indgå i forskellige typer af fællesskaber i hverdagen.

I Kapitel 12 præsenteres resultaterne af panelundersøgelsen. Her ser vi på svarmønstrene blandt de respondenter fra Fællesskabsmålingen 2017, som har besvaret spørgeskemaet igen fem år senere i den nye undersøgelse. Derved kan vi se på, om der er sket bevægelser på det individuelle niveau. I panelundersøgelsen afdækker vi blandt andet, om respondenterne har 'skiftet gruppe' i den mellemliggende periode og således bevæget sig mellem majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen.

I Kapitel 13 supplerer vi analyserne af de individuelle bevægelser over tid med registerbaserede opgørelser, hvor vi følger respondenterne over et længere tidsforløb.

I Kapitel 14 sammenfattes og diskuteres resultaterne fra de enkelte dele af undersøgelsen i en samlet konklusion, der udleder undersøgelsens væsentligste fund og implikationerne af resultaterne for den måde, vi forstår social eksklusion på, og i forhold til indsatser og tiltag rettet mod at forebygge og afhjælpe eksklusion.

Kapitel 15 og 16 udgør rapportens metode- og dokumentationsdel. I Kapitel 15 beskriver vi undersøgelsens overordnede tilgang – som er baseret på en multidimensionel forståelse af social eksklusion, ligesom vi gennemgår det samlede undersøgelsesdesign. Vi beskriver også spørgeskemaet, der er benyttet i undersøgelsen.

Kapitel 16 indeholder en mere teknisk gennemgang af en række metodiske aspekter ved undersøgelsen. Det gælder en beskrivelse af stikprøveudtræk, svarprocenter og analyser af bortfaldet, ligesom vi også gennemgår analysemetoden 'latent klasseanalyse', der udgør grundstammen i undersøgelsens statistiske analyser.

2 De tre grupper

I dette og de følgende kapitler præsenterer vi resultaterne af spørgeskemaundersøgelsen i det nye udsnit af befolkningen, der er gennemført som led i Fællesskabsmålingen 2022. Undervejs sammenligner vi med de tilsvarende mønstre, som vi fandt i Fællesskabsmålingen 2017. Disse resultater er dermed baseret på de to separate spørgeskemaundersøgelser, der er gennemført i hver sit udsnit af befolkningen ved de to målinger. Først i afrapporteringen af panelundersøgelsen (kapitel 12) ser vi på udviklingen over tid blandt de personer fra den første Fællesskabsmåling, der har besvaret spørgeskemaet igen. I dette og de følgende kapitler er det således *forskellige* mennesker, der har besvaret spørgeskemaet i hhv. 2016 og 2021.

Da hovedparten af spørgeskemaerne i Fællesskabsmålingen 2022 er indsamlet i efteråret 2021, og da spørgeskemaerne i Fællesskabsmålingen 2017 blev indsamlet i 2016, henviser vi i tabeller og figurer generelt til 2021 og 2016 som de gennemgående årstal. I alt har 1.901 respondenter besvaret spørgeskemaet i 2021, mens der var 2.292 respondenter, der besvarede spørgeskemaet i 2016. Spørgeskemaet i 2021 har i vid udstrækning været identisk med spørgeskemaet i 2016. En overordnet beskrivelse af de to spørgeskemaundersøgelser findes i Boks 2.1. For en mere detaljeret gennemgang af spørgeskemaundersøgelsens metode og dataindsamling samt de statistiske analysemetoder henviser vi til rapportens metodedel (Kapitel 15 og 16).

Ligesom Fællesskabsmålingen 2017 viser også Fællesskabsmålingen 2022, at befolkningen kan inddeles i de tre hovedgrupper – majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen (som vi i den første undersøgelse benævnte 'udsattegruppen'). Vi ser i dette kapitel på gruppernes omfang, hvor vi særligt finder tegn på, at risikogruppen er blevet større i løbet af den mellemliggende periode, mens omfanget af eksklusionsgruppen er stort set uændret. Endvidere beskriver vi gruppernes demografiske karakteristika. Derefter belyser vi i de følgende kapitler mere specifikt profilen af de forskellige grupper ud fra en række indikatorer, der indgår i spørgeskemaet, hvor vi ligeledes sammenligner fordelingerne i hhv. 2016 og 2021.

Boks 2.1 **Data og metode**
Spørgeskemaundersøgelse i et udsnit af den danske befolkning i hhv. 2021 og 2016

Stikprøve og svargruppe

- I 2021 besvarede 1.901 personer spørgeskemaet, mens 2.292 personer besvarede spørgeskemaet i 2016.
- Der er i både 2021 og 2016 anvendt en stratificeret stikprøve, hvor der er foretaget en oversampling af personer med en forhøjet risiko for eksklusion for at sikre et tilstrækkeligt antal personer med en forhøjet risiko for eksklusion i svargruppen.
- Stikprøve A er udtrukket blandt personer uden for arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet og med en lav indkomst, mens stikprøve B er udtrukket blandt den øvrige befolkning
- I 2021 er svarprocenten 32,1 i stikprøve A, mens svarprocenten er 50,9 i stikprøve B. Det er en lavere svarprocent end i 2016, hvor svarprocenten i de tilsvarende stikprøver var hhv. 39,5 og 57,4.
- De lavere svarprocenter skyldes formentlig en kombination af en generel tendens til faldende svarprocenter i spørgeskemaundersøgelser, samt at undersøgelsen blev foretaget på et tidspunkt i efteråret 2021, hvor samfundet stadig var påvirket af covid-19-pandemien.
- Der er i analyserne anvendt statistiske vægte, der justerer for oversamplingen af personer med højere risiko for eksklusion samt justerer for observerbare skævheder i bortfaldet. Dermed svarer de viste fordelinger så vidt muligt til et ligeligt udtræk blandt befolkningen som helhed.

Statistisk analysemetode

- De tre grupper – majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen – er i både 2021 og 2016 fundet ved hjælp af metoden 'latent klasseanalyse', der inddeler respondenterne i grupper med en høj grad af indbyrdes lighed.

2.1 Majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen

I Fællesskabsmålingen 2017 identificerede vi som tidligere nævnt de tre grupper majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen (udsattegruppen). Disse grupper udgjorde henholdsvis 78 %, 18 % og 4 % af respondenterne, der besvarede spørgeskemaet i 2016. Som beskrevet nærmere i rapportens metodedel (Kapitel 16) foretager vi i indeværende undersøgelse nogle mindre justeringer i de statistiske analyser, der identificerer grupperne. Det skyldes et hensyn til at sikre, at analyserne på bedst mulig vis indfanger de mønstre, der samlet set gør sig gældende på tværs af dataene fra de to undersøgelser, og samtidig sikre, at der benyttes de samme metoder til at estimere mønstrene i hvert af de to datasæt. Genanalysen af dataene fra 2016 giver generelt stort set den samme relative størrelse af grupperne med henholdsvis 78 %, 18 % og 4 % i de tre grupper i afrundede tal, idet afvigelserne kun findes på decimalniveau (se Kapitel 16). Når vi foretager den tilsvarende analyse af spørgeskemabesvarelserne fra 2021, kan vi grundlæggende identificere de samme tre grupper, der i høj grad har en profil, der ligner den, vi fandt i den første Fællesskabsmåling. Når vi sammenligner resultaterne af de to spørgeskemaundersøgelser i henholdsvis 2016 og 2021, er der dog sket visse forskydninger i svarmønstrene på nogle af de indikatorer, som indgår i spørgeskemaet. Her kan vi særligt se en tendens til et fald i den gennemsnitlige livstilfredshed blandt respondenterne, ligesom vi også kan se et fald i graden af 'subjektivt velvære'. Vi vil gennemgå disse forskydninger på de enkelte indikatorer i de følgende kapitler. Disse forskydninger er en væsentlig del af forklaringen på, at vi, når vi gentager den statistiske analyse af selve fordelingen mellem grupperne, overordnet set finder, at den mellemste gruppe – risikogruppen – er vokset i omfang sammenlignet med 2021, mens majoritetsgruppens omfang er faldet tilsvarende. Omfanget af eksklusionsgruppen er til gengæld stort set uændret. Fordelingen mellem de tre grupper i henholdsvis 2016 og 2021 er vist i Figur 2.1.

Figur 2.1 viser, at risikogruppen er steget til at udgøre 24 % af respondenterne i 2021, mens denne gruppe udgjorde 18 % af respondenterne i 2016. Den mindste gruppe – eksklusionsgruppen – udgør 5 % af respondenterne i 2021, mens denne gruppe udgjorde 4 % i 2016. Majoritetsgruppen er tilsvarende blevet mindre og udgør 71 % af respondenterne i 2021, mens denne gruppe udgjorde 78 % i 2016. Både ændringen i størrelsen af risikogruppen og ændringen i størrelsen af majoritetsgruppen mellem 2016 og 2021 er statistisk signifikante (se tabel 16.5 i rapportens metodekapitel). Risikogruppen er således signifikant større i 2021 end i 2016, mens majoritetsgruppen er signifikant mindre i 2021 end i 2016. Derimod er den lille ændring i størrelsen af eksklusionsgruppen mellem 2016 og 2021 ikke statistisk signifikant.

Figur 2.1 Majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016 og 2021

Figuren viser respondenternes fordeling på henholdsvis majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, særskilt for 2016 og 2021.

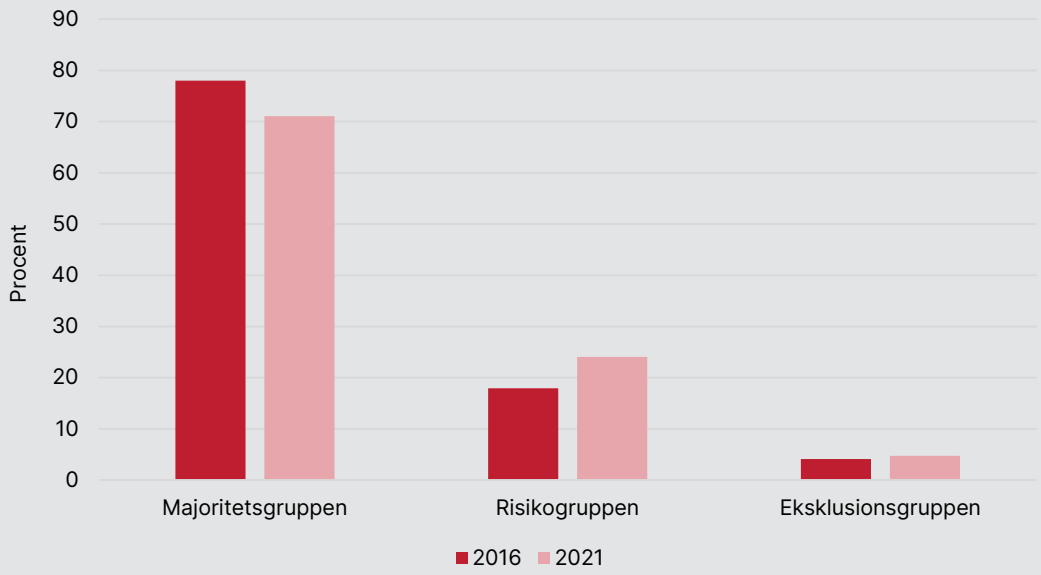

Anm.: De tre grupper er identificeret gennem den statistiske metode 'latent klasseanalyse' ud fra svarmønstrene på en række af spørgeskemaets indikatorer. I figuren er vist den vægtede fordeling mellem de tre grupper. Beregningsgrundlag: 2016: N = 2.292, 2021: N = 1.901. Signifikanstest: Majoritetsgruppen 2016 vs. 2021: P = 0,000; Risikogruppen 2016 vs. 2021: P = 0,000; Eksklusionsgruppen 2016 vs. 2021: P = 0,252.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

At der er en højere andel af respondenterne, der er klassificeret i risikogruppen, skyldes generelt forskydninger i svarmønstrene på flere af de indikatorer, der indgår i analysen, og som opfanges af den samlede klassificering i de tre grupper, som vi foretager med den statistiske model. Som de følgende kapitler viser, har de tre grupper dog samtidig en grundlæggende profil, der samsvarer med de karakteristika, vi fandt for de tre grupper i Fællesskabsmålingen 2017. Personerne i majoritetsgruppen er således karakteriseret ved, at have ganske få udfordringer på de indikatorer, der indgår i spørgeskemaet, mens risikogruppen er kendetegnet ved at have udfordringer på nogle af indikatorerne, men langt fra dem alle. Eksklusionsgruppen er derimod kendetegnet ved at have udfordringer og vanskeligheder på mange af de indikatorer, der måles gennem spørgeskemaet. Når risikogruppen er blevet større sammenlignet med den første Fællesskabsmåling, skyldes det ud fra analysens resultater, at de forskydninger, vi ser på nogle af undersøgelsens indikatorer, er udtryk for, at

der er forholdsmæssigt flere af respondenterne i 2021, der er kendetegnet ved at have udfordringer på nogle af indikatorerne, mens der ikke er væsentligt flere, der har udfordringer på mange af indikatorerne på én gang.

2.2 Demografiske karakteristika

I dette afsnit ser vi på fordelingen efter køn, alder, etnisk baggrund og husstandstype i hver af de tre grupper (majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen). Som beskrevet i boks 2.1 er der i undersøgelsens analyser generelt benyttet statistiske vægte, der justerer for den stratificering, der i både 2016 og 2021 er foretaget ved udtrækket af stikprøverne, samt justerer for en del af det observerbare bortfald i forhold til svarprocenterne i forskellige grupper i stikprøverne (se også rapportens metodedel i kapitel 15 og 16). I tabellerne og figurerne i de følgende kapitler er generelt vist de *vægtede* procentfordelinger, mens beregningsgrundlaget refererer til det faktiske (*uvægtede*) antal respondenter i grupperne. Ved at anvende de vægtede fordelinger tegner opgørelserne et billede, der så vidt muligt svarer til et ligeligt udtræk i den samlede befolkning.

2.2.1 Køn

I Tabel 2.1 er opgjort fordelingen på mænd og kvinder i hver af de tre grupper, samt for den samlede svargruppe som helhed. Kønsfordelingen i grupperne er vist for både 2016 og 2021. Tabel 2.1 viser generelt en tendens til, at der er lidt flere kvinder end mænd i eksklusionsgruppen. Det ser vi både i 2016, hvor der var 56 % kvinder i eksklusionsgruppen, og i 2021, hvor denne andel var 54 %. I risikogruppen var der i 2016 en næsten ligelig kønsfordeling med 49 % kvinder og 51 % mænd, mens der i 2021 er lidt flere kvinder (53 %) end mænd (47 %) i risikogruppen. I majoritetsgruppen var der i 2016 en lille overvægt af kvinder (51 %), mens der i 2021 er en lille overvægt af mænd (52 %).

Når der er lidt flere kvinder end mænd i både risikogruppen og eksklusionsgruppen, hænger det blandt andet sammen med, at der generelt er lidt flere kvinder end mænd, der svarer 'lavt' på nogle af de spørgsmål, der er med til at placere respondenterne i disse grupper gennem den latente klasseanalyse. Det gælder fx spørgsmålene om livstilfredshed, hvor lidt flere kvinder end mænd svarer i den lave ende af skalaen. Der er også lidt flere kvinder end mænd, der har tegn på at have depressive symptomer. Profilen af de forskellige grupper vil dog generelt ikke kun afhænge af svarfordelingerne på de forskellige indikatorer, men kan også være påvirket af forskelle i svartilbøjeligheden i forskellige grupper i stikprøven. Her skal vi være opmærksomme på, at

det, at der er en lidt lavere andel af mænd i både eksklusionsgruppen og risikogruppen, også kan hænge sammen med, at det kan have været lidt vanskeligere at rekruttere udsatte mænd til undersøgelsen. Anden forskning peger på en forskel i kønsprofilen blandt socialt udsatte grupper, hvor der i gruppen af socialt udsatte mænd er forholdsvis flere med misbrugsproblemer og hjemløshed sammenlignet med gruppen af udsatte kvinder, hvor der derimod er flere med psykiske lidelser (se fx Benjaminsen et al., 2018). Særligt misbrug og hjemløshed kan udgøre væsentlige barrierer i forhold til at deltage i en spørgeskemaundersøgelse, og det kan være med til at forklare den lidt lavere andel af mænd blandt respondenterne i eksklusionsgruppen.

Tabel 2.1 Kønsfordelingen i majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen samt for alle respondenter som helhed. Opgjort i 2016 og 2021. Procent.

	Majoritetsgruppen		Risikogruppen		Eksklusionsgruppen		Alle respondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Mænd	49	52	51	47	44	46	49	50
Kvinder	51	48	49	53	56	54	51	50
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100
N	1.420	1.134	595	553	277	214	2.292	1.901

Anm.: Procentandelene er beregnet ud fra vægtede data. Beregningsgrundlaget (N) er opgjort som det uvægtede antal respondenter i de forskellige kategorier.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

2.2.2 Aldersfordeling

I Tabel 2.2 er opgjort aldersfordelingen i grupperne. Der er generelt sket en forskydning i eksklusionsgruppen, hvor der i 2021 er en relativt større andel i aldersgruppen mellem 30 og 49 år, mens andelen i aldersgruppen mellem 50 og 69 år, er lavere i 2021 sammenlignet med målingen i 2016. Vi må antage, at denne forskydning først og fremmest hænger sammen med forskydninger i svartilbøjeligheden, da det er forholdsvis usandsynligt, at der skulle være sket en så stor ændring i alderssammensætningen af eksklusionsgruppen generelt. Når eksklusionsgruppen, der i forvejen er en forholdsvis lille gruppe, brydes ned på de forskellige baggrundskarakteristika, vil der således være en generel usikkerhed på fordelingerne, da der er tale om forholdsvis få respondenter i de enkelte kategorier. Andelen af unge mellem 18 og 29 år i eksklusionsgrup-

pen er ved målingen i 2021 30 %, hvilket er en højere andel, end denne aldersgruppe udgør i svargruppen som helhed. I 2016 var andelen af unge i eksklusionsgruppen på 35 %. Også i forhold til denne (mindre) forskydning, kan der dog være tale om et element af tilfældighed. I risikogruppen finder vi i 2021 samme andel af unge mellem 18 og 29 år som i eksklusionsgruppen, med en andel på 30 % i 2021, hvilket er en noget højere andel end i majoritetsgruppen, hvor andelen af 18-29-årige er 21 %. Med forbehold for den usikkerhed, der vil være for aldersfordelingen inden for hver gruppe, tyder resultaterne dog på, at der er forholdsvis flere unge i både risiko- og eksklusionsgruppen sammenlignet med majoritetsgruppen.

Tabel 2.2 Aldersfordelingen i majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen samt for alle respondenter som helhed. Opgjort i 2016 og 2021. Procent.

	Majoritetsgruppen		Risikogruppen		Eksklusionsgruppen		Alle respondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
18-29 år	19	21	26	30	35	30	21	24
30-49 år	38	36	40	42	22	49	38	38
50-69 år	43	43	34	28	43	21	41	38
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100
N	1.420	1.134	595	553	277	214	2.292	1.901

Anm.: Procentandelene er beregnet ud fra vægtede data. Beregningsgrundlaget (N) er opgjort som det uvægtede antal respondenter i de forskellige kategorier.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

2.2.3 Herkomst

Vi har også set på andelen med anden etnisk herkomst end dansk i de tre grupper. I Tabel 2.3 er opgjort andelen med dansk baggrund og andelen af indvandrere og efterkommere i de tre grupper. Der er i 2021 en højere andel i både risikogruppen og eksklusionsgruppen, som er indvandrere eller efterkommere, sammenlignet med 2016. I risikogruppen var der 21 % indvandrere eller efterkommere i 2016, mens denne andel er steget til 26 % i 2021. I eksklusionsgruppen var der 18 % indvandrere eller efterkommere i 2016, mens denne andel er 29 % i 2021.

Tabel 2.3 Fordelingen efter herkomst i majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen samt for alle respondenter som helhed. Opgjort i 2016 og 2021. Procent.

	Majoritetsgruppen		Risikogruppen		Eksklusionsgruppen		Alle respondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Dansk	88	88	79	74	82	71	86	84
Indvandrere/efterkommere	12	12	21	26	18	29	14	16
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100
N	1.420	1.134	595	553	277	214	2.292	1.901

Anm.: Procentandelene er beregnet ud fra vægtede data. Beregningsgrundlaget (N) er opgjort som det uvægtede antal respondenter i de forskellige kategorier.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

2.2.4 Husstandstype

I Tabel 2.4 er opgjort respondenternes husstandstype, hvor der er skelnet mellem fire husstandstyper – parfamilier hhv. med og uden hjemmeboende børn, og enlige voksne hhv. med og uden hjemmeboende børn. Tabellen viser, at der er en stor forskel på husstandssammensætningen mellem grupperne. Mens der i majoritetsgruppen er en overvægt af parfamilier – både med og uden hjemmeboende børn – er der i eksklusionsgruppen langt flest enlige voksne, herunder også en del enlige med hjemmeboende børn. I 2021 er der flere enlige voksne med hjemmeboende børn i eksklusionsgruppen, 30 %, mod 12 % blandt 2016-respondenterne, hvilket blandt andet tilskrives den ændrede alderssammensætning, hvor der er relativt flere 30-49-årige i eksklusionsgruppen i 2021 og tilsvarende færre i aldersgruppen af 50-69-år. Ved begge målingerne er den største husstandstype blandt respondenterne i eksklusionsgruppen dog enlige voksne uden hjemmeboende børn, der udgør 59 % i 2016 og 49 % i 2021. I risikogruppen er der ligesom i majoritetsgruppen en overvægt af respondenterne, der lever i parfamilier – både med og uden hjemmeboende børn – men der er dog i risikogruppen lidt flere enlige voksne, herunder særligt enlige voksne uden hjemmeboende børn, end i majoritetsgruppen.

Tabel 2.4 **Fordeling efter husstandstype. Særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen samt for alle respondenter som helhed. Opgjort i 2016 og 2021. Procent.**

	Majoritetsgruppen		Risikogruppen		Eksklusionsgruppen		Alle respondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Par uden hjemmeboende børn	38	36	22	30	12	13	34	33
Par med hjemmeboende børn	38	39	28	30	17	7	35	35
Enlige uden hjemmeboende børn	20	21	43	33	59	49	26	25
Enlige med hjemmeboende børn	4	4	8	8	12	30	5	6
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100
N	1.420	1.134	595	553	277	214	2.292	1.901

Anm.: Procentandelene er beregnet ud fra vægtede data. Beregningsgrundlaget (N) er opgjort som det uvægtede antal respondenter i de forskellige kategorier. På grund af afrunding summerer de enkelte procenttal ikke i alle tilfælde til 100.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

3 Livstilfredshed og subjektivt velvære

I dette kapitel ser vi på livstilfredsheden og på det subjektive velvære i majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, hvor vi generelt sammenligner mellem 2016 og 2021. Vi inddrager også forskellige øvrige indikatorer, der beskriver subjektive følelser af eksklusion samt respondenternes selvhjulpenhed i tilværelsen. Indikatorerne, som vi ser på i dette kapitel, har alle været med til at identificere de tre grupper i den 'latente klasseanalyse', som overordnet set er selve grundstammen i undersøgelsens øvrige analyser. Det er denne analyse, der grundlæggende har identificeret de tre grupper på tværs af en del af de indikatorer, der indgår i spørgeskemaet. Når vi ser på fordelingen på de forskellige indikatorer inden for hver af grupperne, skal man således være opmærksom på, at den forskel vi ser mellem grupperne på de enkelte indikatorer, netop afspejler det, vi har bedt modellen om, nemlig at gruppere respondenterne sammen i forskellige grupper, inden for hvilke respondenterne ligner hinanden indbyrdes.

3.1 Livstilfredshed

I dette afsnit ser vi på respondenternes generelle livstilfredshed. Vi måler denne ud fra spørgsmålet 'Alt i alt hvor tilfreds er du med dit liv for tiden på en skala fra 0 til 10, hvor 0 betyder 'slet ikke tilfreds' og 10 betyder 'fuldt ud tilfreds'?' Ud fra besvarelserne kan vi beregne den gennemsnitlige livstilfredshed inden for hver af de tre grupper, samt for den samlede gruppe af respondenter som helhed (Figur 3.1). Figur 3.1 viser, at der for hele gruppen af respondenter under ét er sket et fald i den gennemsnitlige livstilfredshed, fra 8,1 i 2016 til 7,8 i 2021. Det er nærliggende, at dette fald blandt andet kan hænge sammen covid-19-pandemien og de tilhørende nedlukninger og restriktioner i samfundet. Figuren viser, at vi finder den samme grundlæggende struktur i forskellen i livstilfredsheden mellem grupperne ved begge målingerne, med langt den højeste gennemsnitlige livstilfredshed i majoritetsgruppen, en noget lavere livstilfredshed i risikogruppen og en markant lavere livstilfredshed i eksklusionsgruppen. Som vi også konkluderede på baggrund af den første Fællesskabsmåling, tyder det generelt på, at det forhold, at personerne i risikogruppen har udfordringer på nogle af områder, der måles gennem spørgeskemaet, nedsætter livstilfredsheden i denne gruppe sammenlignet med majoritetsgruppen, men dog ikke i samme grad som i eksklusionsgruppen. Eksklusionsgruppens udfordringer på mange forskellige aspekter og livsdimensioner på én gang resulterer derimod i en markant lavere livstilfredshed end i

begge de to øvrige grupper. Opgørelserne viser endvidere, at livstilfredsheden er forringet i eksklusionsgruppen i 2021 sammenlignet med 2016, idet den gennemsnitlige livstilfredshed var 4,1 blandt respondenterne i eksklusionsgruppen i 2016 mod 3,3 blandt de respondenter, der blev klassificeret i eksklusionsgruppen i 2021. Denne forskel er statistisk signifikant. I risikogruppen var den gennemsnitlige livstilfredshed derimod stort set uændret med 6,7 i 2016 og 6,5 i 2021. Også i majoritetsgruppen var der stort set ingen forskel i den gennemsnitlige livstilfredshed med et gennemsnit på 8,6 i 2016 og 8,5 i 2021. Det samlede fald i livstilfredsheden hen over denne periode har således ikke været ligeligt fordelt i befolkningen, men er primært sket blandt dem, der generelt har det vanskeligst.

Figur 3.1 Gennemsnitlig livstilfredshed

Figuren viser den gennemsnitlige livstilfredshed målt på en skala, hvor 0 betyder 'slet ikke tilfreds' og 10 betyder 'fuldt ud tilfreds'. Livstilfredsheden er opgjort særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

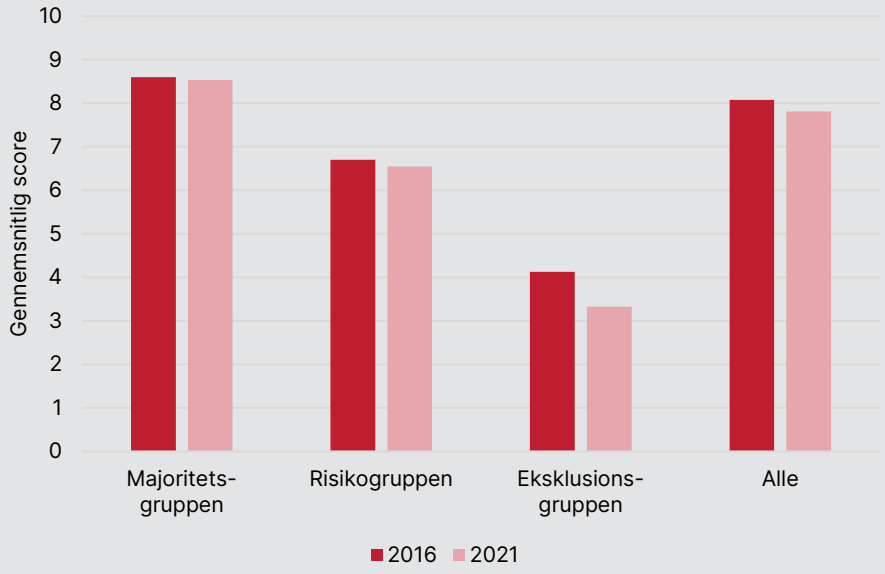

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede gennemsnitlige værdier. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,138; R2016 vs. R2021: P = 0,311; E2016 vs. E2021: P = 0,000; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,001.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

3.2 Subjektive følelser af eksklusion

I undersøgelsen indgår også indikatorer, der belyser subjektive følelser af eksklusion. Det er spørgsmål om, hvorvidt man føler sig holdt uden for i samfundet, om man føler sig værdsat og anerkendt af andre i hverdagen, og om man føler, at andre ser ned på en pga. indkomst eller jobsituation. I Figur 3.2 er opgjort andelen, der i høj grad eller nogen grad føler, at de bliver holdt uden for i samfundet.

Figur 3.2 Føler sig holdt uden for i samfundet

Figuren viser andelen af respondenterne, der svarer 'i høj grad' eller 'i nogen grad' til spørgsmålet 'I hvor høj grad føler du, at du bliver holdt uden for i samfundet', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

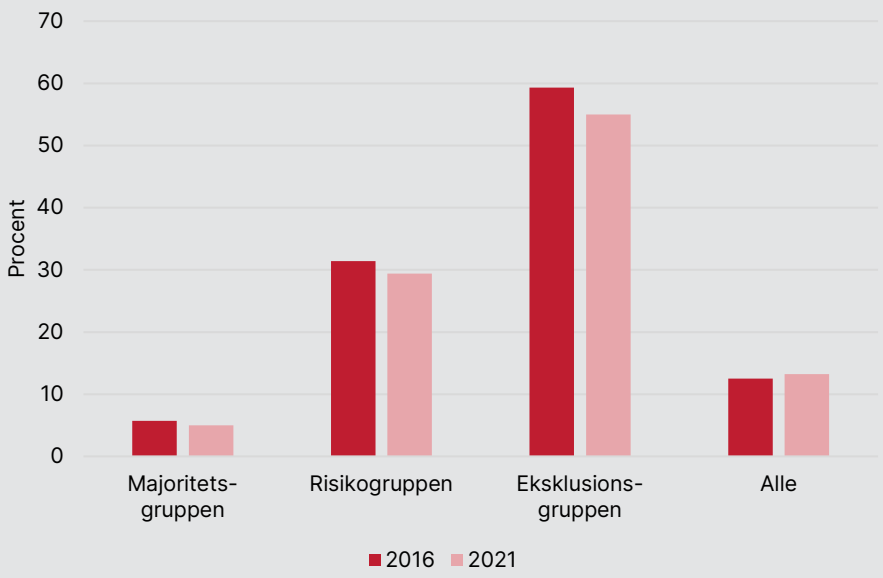

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,297; R2016 vs. R2021: P = 0,304; E2016 vs. E2021: P = 0,251; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0, 000; R2016 vs. E2016: P = 0, 000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,312.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Figur 3.2 viser, at fordelingerne er stort set ens i 2016 og 2021, med en lille andel i majoritetsgruppen, der føler sig holdt uden for i samfundet, en væsent-

ligt større andel i risikogruppen og langt den højeste andel i eksklusionsgruppen. I den samlede gruppe af respondenter, er det 13 % ved begge målingerne, der i høj grad eller nogen grad føler sig holdt uden for i samfundet. I majoritetsgruppen er det kun 6 % i 2016 og 5 % i 2021, der føler sig holdt uden for i samfundet, mens de tilsvarende tal i risikogruppen er 31 % og 29 %, og i eksklusionsgruppen 59 % og 55 %, der føler sig holdt uden for i samfundet. De små forskelle i andelen, der føler sig holdt uden for i samfundet, inden for hver af grupperne ved de to målinger er ikke statistisk signifikante.

I Figur 3.3 er vist svarmønstret for spørgsmålet om, hvorvidt man føler sig værdsat og anerkendt af andre i hverdagen. Da det 'negative' svar for dette spørgsmål er, at man ikke føler sig værdsat og anerkendt af andre, har vi i figuren opgjort andelen, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet.

Figur 3.3 Føler sig ikke værdsat og anerkendt af andre

Figuren viser andelen af respondenterne, der svarer i 'mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad føler du, at du bliver værdsat og anerkendt af andre i hverdagen', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

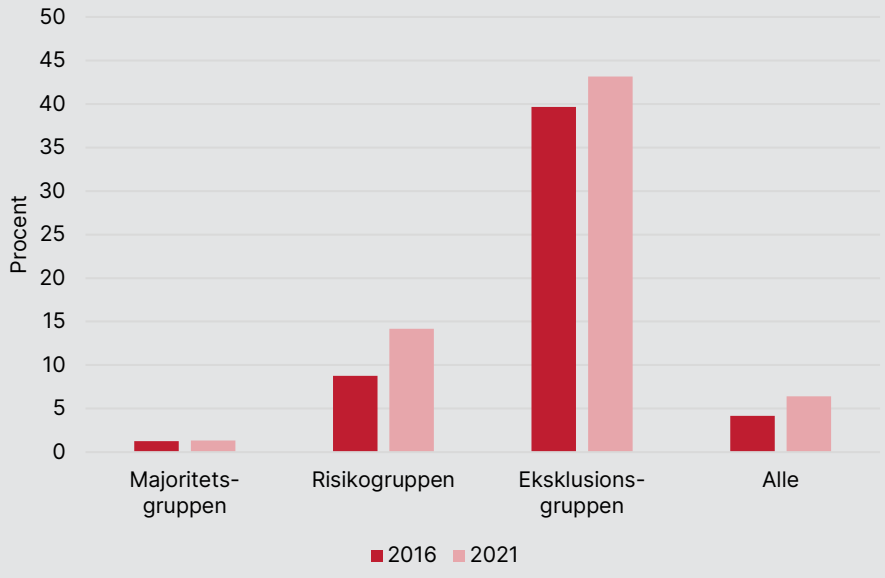

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N =1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,393; R2016 vs. R2021: P = 0,006; E2016 vs. E2021: P = 0,294; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0, 000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0, 000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,002.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Figur 3.3 viser, at for gruppen af respondenter som helhed er andelen, der ikke føler sig værdsat og anerkendt af andre i hverdagen, lidt højere i 2021 med 6 %, mens denne andel var 4 % i 2016. I majoritetsgruppen er der næsten ingen af respondenterne, der har denne følelse, med cirka 1 % i både 2016 og 2021. I risikogruppen var andelen med denne følelse 9 % i 2016, mens den er 14 % i 2021, hvilket er en statistisk signifikant forskel. I eksklusionsgruppen er følelsen af ikke at blive værdsat og anerkendt generelt væsentligt mere udbredt, da det i 2016 var 40 % og i 2021 43 %, der havde denne følelse, men der er i eksklusionsgruppen ikke tale om en statistisk signifikant forskel mellem 2016 og 2021.

Vi har også spurgt til, om respondenterne føler, at andre ser ned på dem pga. deres indkomst eller jobsituation. Andelen, der svarer 'i høj grad' eller 'i nogen grad' til dette spørgsmål, er opgjort i Figur 3.4. Denne andel er stort set uændret i den samlede gruppe af respondenter med 11 % i 2016 og 12 % i 2021. I majoritetsgruppen er det kun få, der føler, at andre ser ned på dem pga. deres indkomst eller jobsituation, med cirka 6 % i 2016 og 5 % i 2021. I risikogruppen er det væsentligt flere end i majoritetsgruppen, der har denne følelse, med 24 % i 2016 og 22 % i 2021. Langt den største andel, der føler, at andre ser ned på dem pga. deres indkomst eller jobsituation, finder vi i eksklusionsgruppen med 60 % i både 2016 og 2021. Som vi senere skal se, står mange i eksklusionsgruppen uden for arbejdsmarkedet, og de fleste i eksklusionsgruppen er modtagere af forskellige former for overførselsindkomstydelser.

Ud over de forholdsvis små forskydninger i svarmønstrene mellem grupperne er det generelt bemærkelsesværdigt, hvordan svarmønstrene for de tre grupper er påfaldende ens for disse forskellige mål for de subjektive følelser af social eksklusion, når vi sammenligner fordelingerne i 2021 med de tilsvarende fordelinger i 2016. Der er således generelt en forholdsvis stor andel i eksklusionsgruppen, der oplever disse forskellige følelser af eksklusion, ligesom der også er en betydelig del i risikogruppen. Derimod er det kun forholdsvis få i majoritetsgruppen, der oplever disse følelser. Den høje grad af ensartethed, når vi sammenligner svarmønstrene med fem års mellemrum, peger generelt på en stor 'træghed' i de eksklusionsmekanismer i samfundet, der ligger bag, at mennesker oplever disse følelser.

Figur 3.4 Føler sig set ned på af andre pga. indkomst eller jobsituation,

Figuren viser andelen af respondenterne, der svarer 'i høj grad' eller 'i nogen grad' til spørgsmålet 'I hvor høj grad føler du, at andre ser ned på dig på grund af din indkomst eller jobsituation', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

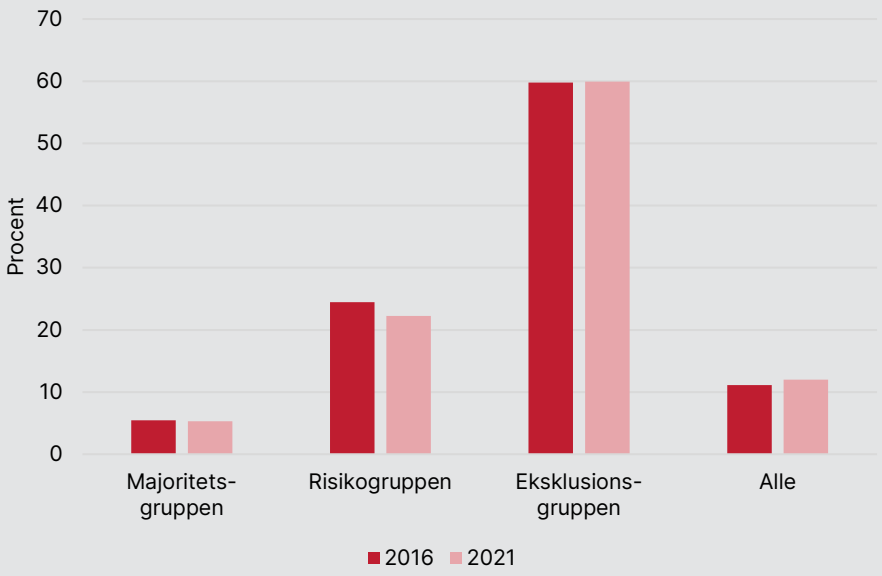

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,393; R2016 vs. R2021: P = 0,271; E2016 vs. E2021: P = 0,399; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,273.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

3.3 Subjektivt velvære

En anden dimension, der indgår i spørgeskemaet, er individernes oplevelse af subjektivt velvære, der er belyst gennem spørgsmål om, i hvor høj grad de ser optimistisk på fremtiden, om de føler, at de ting, de foretager sig i livet, giver mening, og om de har mulighed for at styre deres liv i den retning, de ønsker. I Figur 3.5 er opgjort andelen, der i mindre grad eller slet ikke ser optimistisk på fremtiden. I svargruppen som helhed er der sket en stigning i andelen, der i mindre grad eller slet ikke ser optimistisk på fremtiden, fra 6 % i 2016 til 11 % i 2021. Det er dog næsten udelukkende kun i risikogruppen og i eksklusionsgruppen, at denne tendens til øget pessimisme i forhold til fremtiden gør sig

gældende. I majoriteten var der i 2016 kun 2 %, der ikke så optimistisk på fremtiden, mens denne andel var 3 % i 2021. I både risikogruppen og eksklusionsgruppen er der derimod en væsentligt højere andel i 2021 end i 2016, der ikke ser optimistisk på fremtiden. I risikogruppen er denne andel steget fra 13 % i 2016 til 25 % i 2021, mens andelen i eksklusionsgruppen er steget fra 44 % til 70 %. Forskellen fra 2016 til 2021 er signifikant i begge grupper.

Figur 3.5 Ser ikke optimistisk på fremtiden

Figuren viser andelen af respondenterne, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad føler du, at du ser optimistisk på fremtiden', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

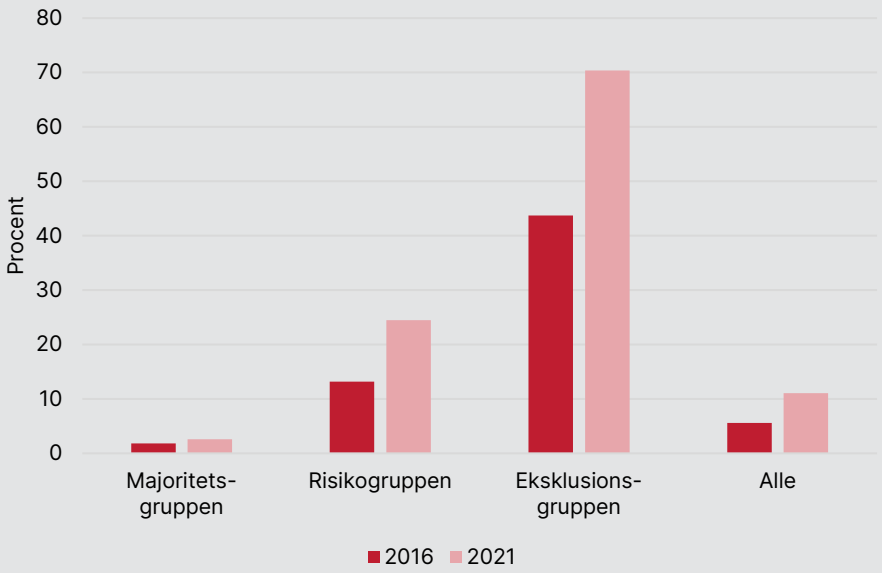

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,163; R2016 vs. R2021: P = 0,000; E2016 vs. E2021: P = 0, 000; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Det er nærliggende, at den kraftige stigning i andelen i både risikogruppen og eksklusionsgruppen, der ikke ser optimistisk på fremtiden, kan hænge sammen med covid-19-pandemien. I efteråret 2021, hvor hovedparten af spørgeskemabesvarelserne blev indhentet, var der endvidere begyndende tegn på stigende inflation, herunder stigende energipriser (der blev forstærket, efter at

krigen i Ukraine brød ud i februar 2022, hvor dataindsamlingen dog var afsluttet). Det er samtidig bemærkelsesværdigt, at et sådant dyk i optimismen i forhold til fremtiden ikke kan spores i majoritetsgruppen, hvor det kun er ganske få, der ikke ser optimistisk på fremtiden.

Vi har også spurgt til, om respondenterne føler, at de ting, de foretager sig i deres liv, giver mening (Figur 3.6). I svargruppen som helhed er andelen, der i mindre grad eller slet ikke føler, at dette er tilfældet, steget fra 4 % i 2016 til 7 % i 2021. Også for dette spørgsmål ser vi en tendens til en stigende opdeling mellem grupperne. I risikogruppen er der en højere andel i 2021 på 16 %, der i mindre grad eller slet ikke føler, at de ting, de foretager sig i deres liv, giver mening, mens denne andel var 9 % i 2016, hvilket er en statistisk signifikant forskel. I eksklusionsgruppen er andelen, der ikke føler, at de ting, de foretager sig i deres liv, giver mening, generelt langt højere end i både majoritetsgruppen og risikogruppen, med 47 % i 2016 og 50 % i 2021, hvilket dog ikke udgør en signifikant forskel mellem de to målinger. I majoritetsgruppen er denne andel derimod på kun 1 % ved begge målingerne.

Figur 3.6 Føler ikke, at de ting, man foretager sig i sit liv, giver mening

Figuren viser andelen af respondenterne, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad føler du, at de ting, du foretager dig i dit liv, giver mening?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

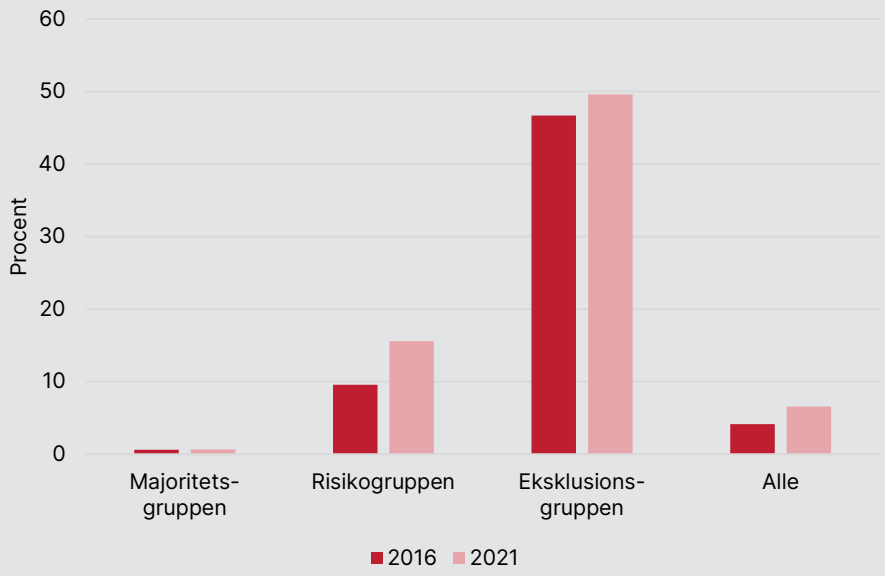

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,397; R2016 vs. R2021: P = 0,004; E2016 vs. E2021: P = 0,325; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,001.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Det tredje spørgsmål om det subjektive velvære handler om, i hvor høj grad man føler mulighed for at styre livet i den retning, man selv ønsker (Figur 3.7). Blandt respondenterne i eksklusionsgruppen er der en markant højere andel på 70 % i 2021, der i mindre grad eller slet ikke oplever at kunne styre livet i den retning, de ønsker sig, sammenlignet med 58 % i 2016. I risikogruppen var de tilsvarende andele 29 % i 2021 mod 24 % i 2016, men der er ikke tale om en signifikant stigning. I majoritetsgruppen var det derimod kun 2 % ved begge målinger, der gav udtryk for denne følelse.

Figur 3.7 Føler ikke, at man har mulighed for at styre livet i den retning, man ønsker sig

Figuren viser andelen af respondenterne, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad føler du, at du har mulighed for at styre dit liv i den retning, du selv ønsker?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

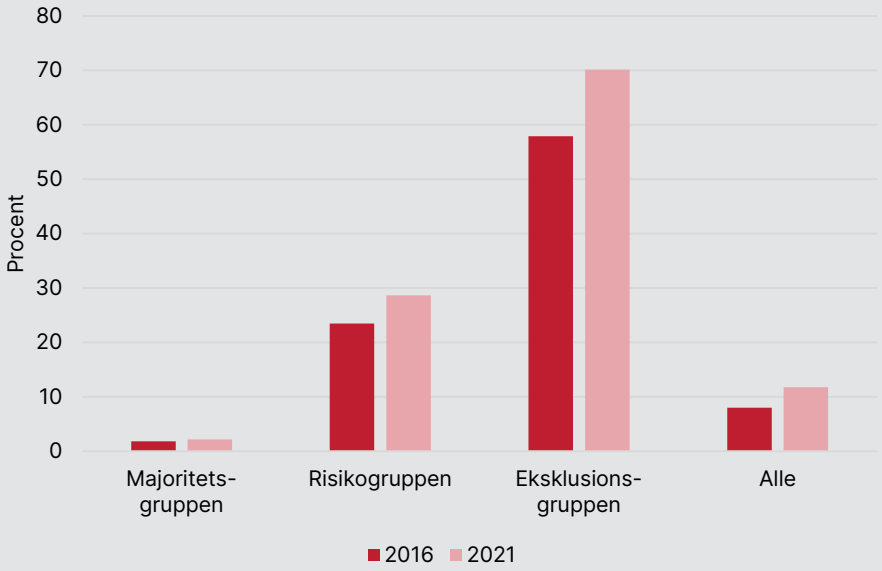

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,327; R2016 vs. R2021: P = 0,053; E2016 vs. E2021: P = 0,008; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

3.4 Selvhjulpenhed

Der indgår blandt indikatorerne også tre spørgsmål, der belyser følelser af selvhjulpenhed i tilværelsen. I Figur 3.8 er opgjort andelen, der ikke oplever, at de kan finde en løsning, hvis de har problemer. Denne følelse oplever næsten ingen i majoritetsgruppen, mens der ved den seneste måling i 2021 er 4 % i risikogruppen og 27 % i eksklusionsgruppen, der har denne følelse. Det er nogenlunde samme niveau i de tre grupper som ved den første måling i 2016.

Figur 3.8 Føler ikke, at man har mulighed for at finde en løsning, hvis man har problemer

Figuren viser andelen af respondenterne, der svarer 'meget uenig' eller 'uenig' til udsagnet 'Hvis jeg har problemer, kan jeg stort set altid finde en løsning', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

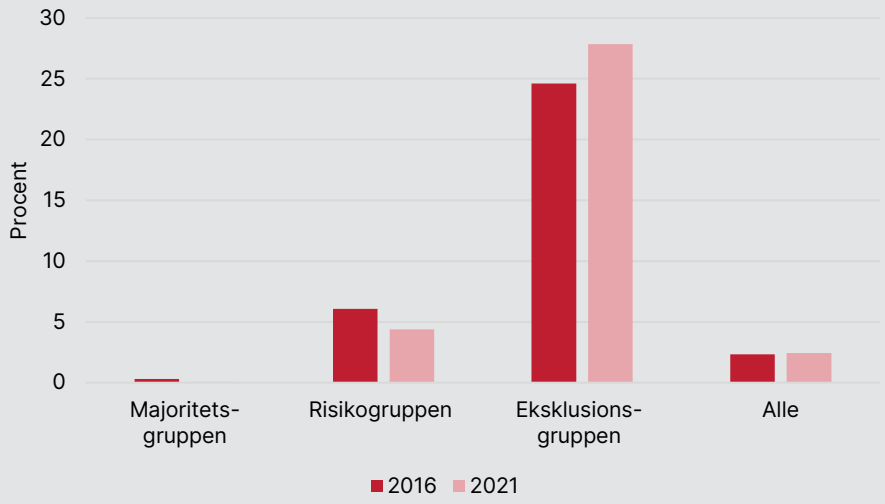

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,178; R2016 vs. R2021: P = 0,177; E2016 vs. E2021: P = 0,287; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,392.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 3.9 er vist andelen, der har svært ved at holde fast i planer og realisere deres mål. Dette er en af de få indikatorer, hvor der er en væsentligt lavere andel i eksklusionsgruppen, der melder om denne udfordring, med 41 % i 2021, mens denne andel var 56 % i 2016, en forskel, der også er statistisk signifikant. I risikogruppen var disse andele hhv. 14 % i 2016 og 18 % i 2016, men der er dog ikke en signifikant forskel mellem de to målinger. I majoritetsgruppen er der derimod næsten ingen, der melder om, at de har svært ved at holde fast i planer og realisere deres mål, med kun cirka 1 % ved begge målingerne.

Figur 3.9 Ikke let at holde fast ved planer og realisere mål

Figuren viser andelen af respondenterne, der svarer 'meget uenig' eller 'uenig' til udsagnet 'Det er let for mig at holde fast ved mine planer og realisere mine mål', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

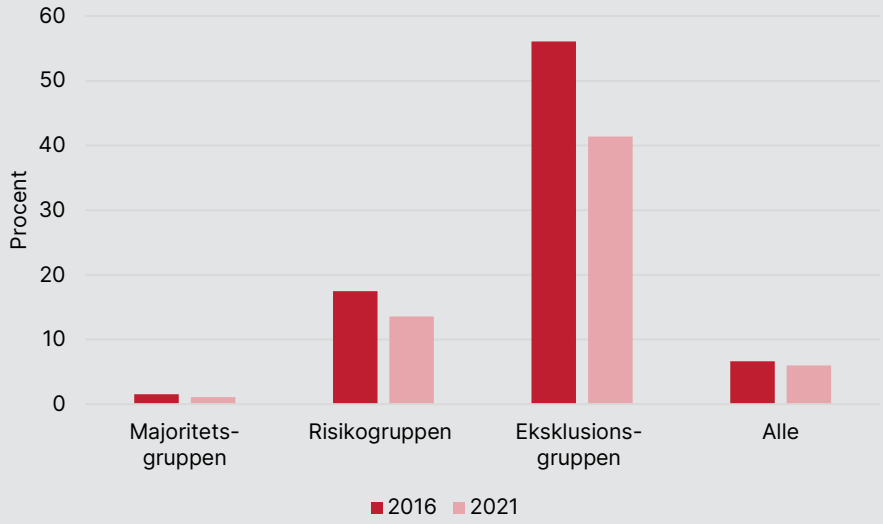

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,259; R2016 vs. R2021: P = 0,077; E2016 vs. E2021: P = 0,002; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,284.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Figur 3.10 viser andelen af respondenterne, der ikke er gode til at håndtere svære situationer. I majoritetsgruppen og risikogruppen er denne andel stort set den samme i både 2016 og 2021, mens der i eksklusionsgruppen er en betydeligt lavere andel, 29 % i 2021, der angiver, at de ikke er gode til at håndtere svære situationer, mens denne andel var 54 % i 2016.

Figur 3.10 Ikke god til at håndtere svære situationer

Figuren viser andelen af respondenterne, der svarer 'meget uenig' eller 'uenig' til udsagnet 'Jeg er god til at håndtere svære situationer', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

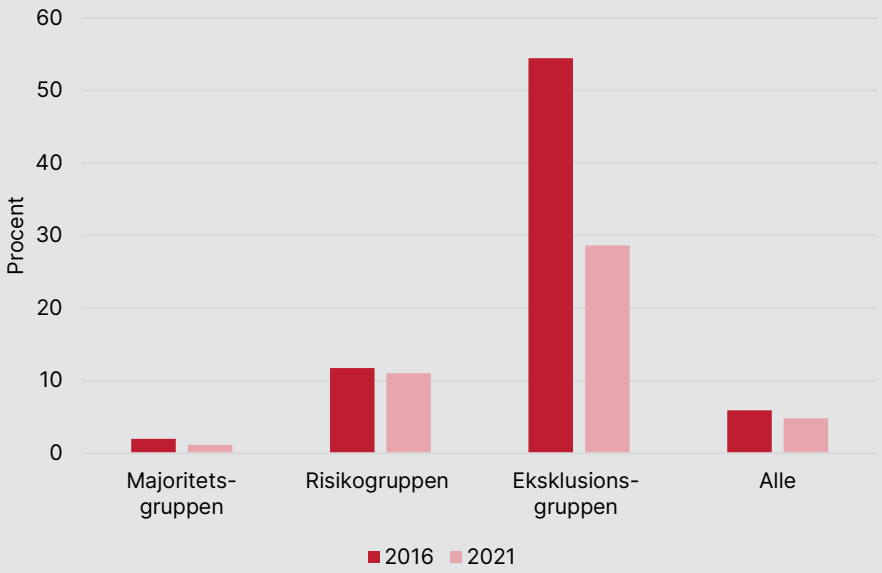

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,098; R2016 vs. R2021: P = 0,372; E2016 vs. E2021: P = 0,000; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,124.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

For både indikatorerne om at kunne holde fast ved planer og realisere sine mål og om at kunne håndtere svære situationer er der således i eksklusionsgruppen en lavere andel i 2021 end i 2016, der har vanskeligt ved dette. En mulig forklaring kan være, at også personerne i eksklusionsgruppen har været igennem perioden med covid-19-pandemien og måske oplever, at de har håndteret denne svære situation, selvom det har været vanskeligt.

4 Helbred

Fællesskabsmålingen 2017 viste generelt meget markante forskelle mellem majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i den helbredsmæssige profil (Benjaminsen et al., 2017). Disse forskelle viste sig både i forhold til det fysiske og psykiske helbred. Eksklusionsgruppen var kendetegnet ved en høj andel med psykiske lidelser og andre psykiske problemer, ligesom der også var en del med kronisk fysisk sygdom, herunder også udfordringer med fysiske smerter, der vanskeliggjorde dagligdagen. Også i risikogruppen var der en del med fysiske og psykiske helbredsmæssige problemer, mens der i majoritetsgruppen generelt var forholdsvis få med væsentlige helbredsmæssige problemer. Den kvalitative opfølgningsundersøgelse, Bag om Fællesskabsmålingen, uddybede forståelsen af de helbredsmæssige udfordringer i både eksklusionsgruppen og risikogruppen og viste, at interviewpersonerne i eksklusionsgruppen ofte havde omfattende og komplekse helbredsmæssige problematikker, mens dem i risikogruppen typisk kæmpede med mere specifikke problematikker, som fx angst, depression eller en kronisk fysisk sygdom (Benjaminsen et al., 2019).

I dette kapitel tegner vi et billede af de helbredsmæssige forhold ud fra en række spørgsmål, der belyser forskellige aspekter af respondenternes helbred. Vi ser både på det generelle selvvurderede helbred, det fysiske og psykiske helbred samt brugen af rusmidler i de tre grupper. Vi ser også på behovet for hjælp til helbredsmæssige problematikker, og om respondenterne oplever at få den hjælp, de har behov for.

I forhold til spørgsmålene om helbredsforhold er det kun et enkelt af spørgsmålsbatterierne, der har indgået i identifikationen af de tre grupper gennem den latente klasseanalyse, nemlig fem spørgsmål, der belyser forekomsten af depressive symptomer. Også på de øvrige helbredsmæssige indikatorer er der imidlertid en markant differentiering mellem de tre grupper. Det viser generelt, hvorledes den latente klasseanalyse og de tre grupper, den identificerer, indfanger markante forskelle på tværs af befolkningen, også hvad angår de helbredsmæssige forhold.

4.1 Selvvurderet helbred

Spørgsmålene om helbred indledes med et generelt spørgsmål om det selvvurderede helbred, hvor der ikke skelnes mellem fysisk og psykisk helbred. Respondenterne er således blevet bedt om at vurdere deres helbred som enten fremragende, meget godt, godt, mindre godt eller dårligt. I Figur 4.1 er vist

andelen, der svarer, at de har et mindre godt eller dårligt helbred. Der er en lidt højere andel af den samlede svargruppe, der svarer, at de har et mindre godt eller dårligt helbred alt i alt, med 16 % i 2021 mod 13 % i 2016. I eksklusionsgruppen var denne andel 70 % i 2021, mens den var 66 % i 2016. De tilsvarende andele i risikogruppen var 30 % i 2021 og 27 % i 2016. Der er dog ikke signifikant forskel i andelene mellem de to målinger i hverken eksklusionsgruppen eller risikogruppen. I majoritetsgruppen var andelen med et mindre godt eller dårligt helbred på 7 % i både 2016 og 2021 og dermed meget lavere end i både risikogruppen og eksklusionsgruppen.

Figur 4.1 Mindre godt eller dårligt selvvurderet helbred

Figuren viser andelen af respondenterne, der svarer 'mindre godt' eller 'dårligt' til spørgsmålet 'Hvordan synes du dit helbred er alt i alt?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

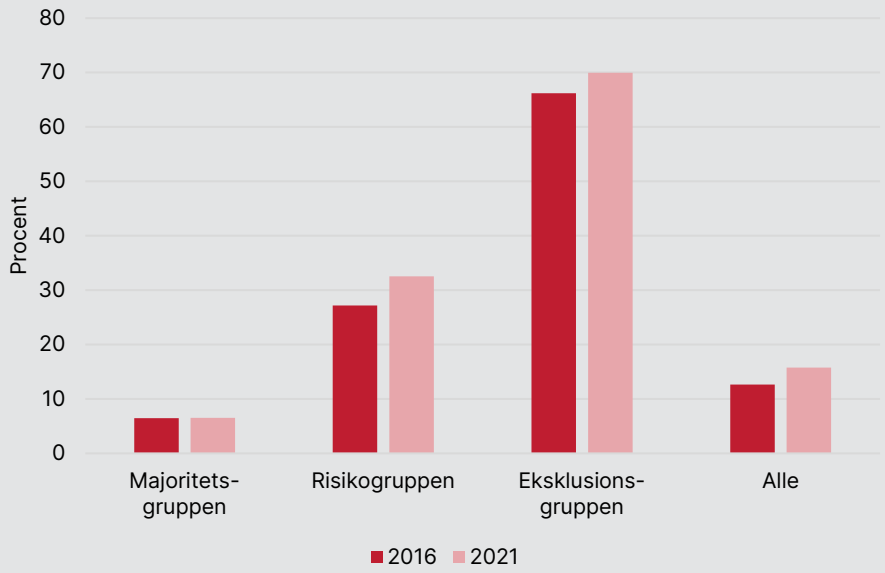

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0399; R2016 vs. R2021: P = 0,057; E2016 vs. E2021: P = 0,269; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,006.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

4.2 Fysiske helbredsproblemer

Vi har også spurgt særskilt til forekomsten af *fysiske* helbredsproblemer. I Figur 4.2 er opgjort andelen, der angiver at have en kronisk fysisk sygdom eller et fysisk handicap, og hvor vi således ikke har skelnet mellem kroniske fysiske sygdomme og fysiske handicap, selvom dette naturligvis kan dække over helt forskellige fysiske tilstande.

Figur 4.2 Kronisk fysisk sygdom eller et fysisk handicap

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'ja' til spørgsmålet 'Har du en kronisk fysisk sygdom eller et fysisk handicap?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

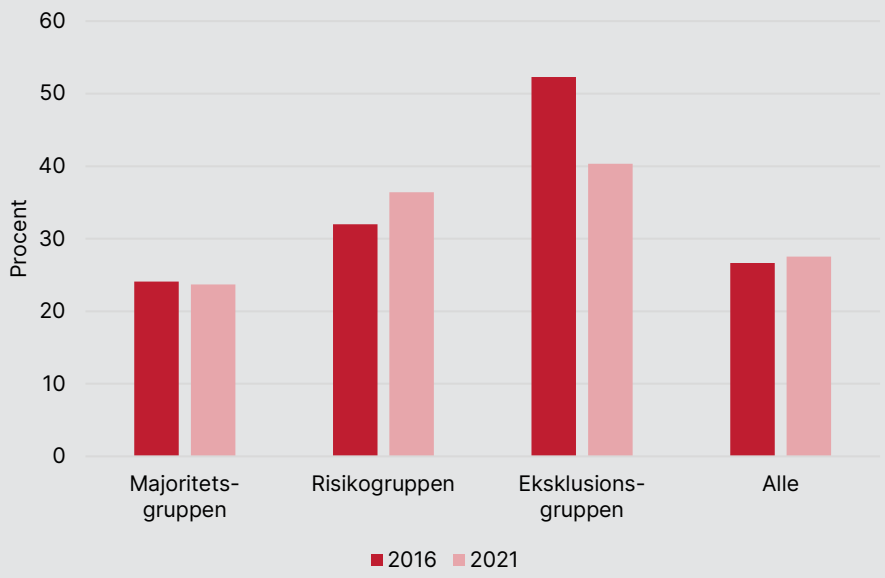

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,389; R2016 vs. R2021: P = 0,117; E2016 vs. E2021: P = 0,013; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,239. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,325.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Når vi i Figur 4.2 ser et betydeligt fald i andelen med kronisk fysisk sygdom eller et fysisk handicap i eksklusionsgruppen fra 52 % i 2016 til 40 % i 2021, skyldes det først og fremmest, at alderssammensætningen blandt respondenterne i eksklusionsgruppen var anderledes i 2016 sammenlignet med 2021. Ved undersøgelsen i 2021 har der således været en relativt større andel af 30-

49-årige og en relativt mindre andel af 50-69-årige i eksklusionsgruppen, sammenlignet med 2016. Som tidligere nævnt kan den ændrede alderssammensætning i eksklusionsgruppen formentlig i nogen grad tilskrives tilfældighed knyttet til, at det sammenlagt kun er godt 200 respondenter, der udgør eksklusionsgruppen. Det betyder, at ændringer over tid for de spørgsmål, der er særligt aldersafhængige, som det er tilfældet for forekomsten af kronisk fysisk sygdom, skal tages med et forbehold. Andelen med kronisk fysisk sygdom eller et fysisk handicap er dog fortsat højere i både risikogruppen og eksklusionsgruppen end i majoritetsgruppen, omend den ændrede alderssammensætning i eksklusionsgruppen medvirker til, at forskellen ikke er lige så markant som i 2016.

Ud over de udsving, der hænger sammen med alderssammensætningen i eksklusionsgruppen, kan den begrænsede forskel mellem grupperne i andelen med en kronisk fysisk sygdom eller et fysisk handicap også hænge sammen med, at mange mennesker – også i majoritetsgruppen – vil opleve forskellige fysiske sygdomme og skavanker, der kommer til i løbet af livet. For at kunne indfange forskelle mellem grupperne i forhold til det fysiske helbred, har vi også spurgt til, om fysiske smerter vanskeliggør dagligdagen. I Figur 4.3 er opgjort andelen, der svarer 'en hel del' eller 'virkelig meget' til dette spørgsmål. Figuren viser, at der er en væsentligt større forskel mellem grupperne i forhold til dette spørgsmål. I majoritetsgruppen er det ret få, der oplever, at dagligdagen vanskeliggøres af fysiske smerter, mens det er væsentligt flere i risikogruppen og flest i eksklusionsgruppen, der har denne udfordring. Det kan samtidig bemærkes, at denne andel i eksklusionsgruppen på trods af den ændrede alderssammensætning blandt respondenterne i eksklusionsgruppen i 2021 ligger på samme niveau ved de to målinger med 28 % i 2021 og 27 % i 2016. I majoritetsgruppen var det derimod kun 4 % i 2021 og 6 % i 2016, der oplevede, at dagligdagen vanskeliggøres af fysiske smerter, mens denne andel i risikogruppen var på cirka 13 % ved begge målingerne.

Figur 4.3 Dagligdagen vanskeliggøres af fysiske smerter

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'en hel del' eller 'virkelig meget' til spørgsmålet 'Inden for de seneste 4 uger, hvor meget har fysisk smerte vanskeliggjort din dagligdag?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021. Spørgsmålet er stillet til dem, der samtidig har svaret, at de har en kronisk fysisk lidelse eller handicap. Andelene i figuren er opgjort ud fra alle respondenter i hver af de tre grupper.

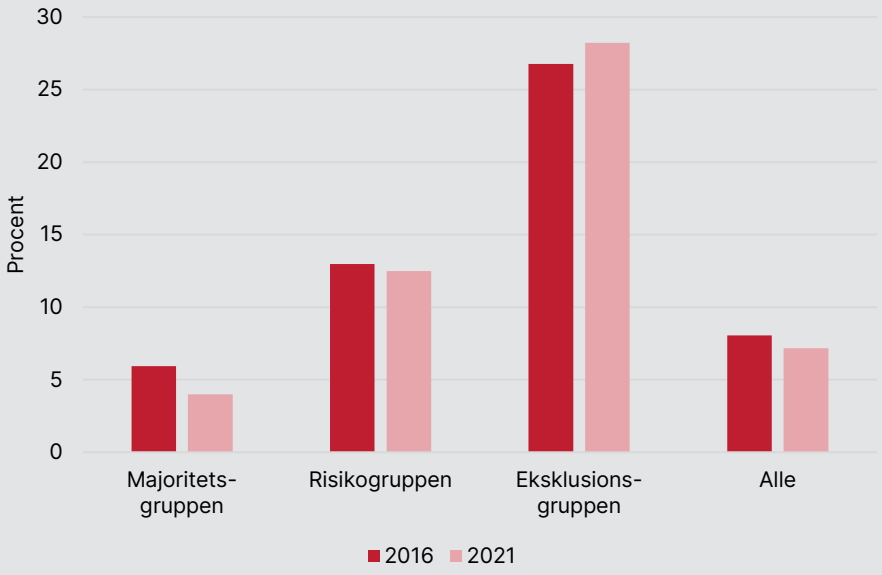

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,033; R2016 vs. R2021: P = 0,386; E2016 vs. E2021: P = 0,374; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,226.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Motion og bevægelse er også tæt forbundet med det fysiske helbred. I Figur 4.4 er opgjort andelen af respondenterne, der svarer, at de aldrig dyrker motion, sport eller anden fysisk aktivitet. I 2021 gælder det kun 3 % i majoritetsgruppen, mens der er 12 % i risikogruppen og 24 % i eksklusionsgruppen, der aldrig dyrker motion, sport eller anden fysisk aktivitet. Disse andele er stort set uændrede i 2021 sammenlignet med 2016.

Figur 4.4 Dyrker aldrig motion, sport eller anden fysisk aktivitet

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'aldrig' til spørgsmålet: 'Hvor ofte dyrker du motion, sport eller anden form for fysisk aktivitet?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

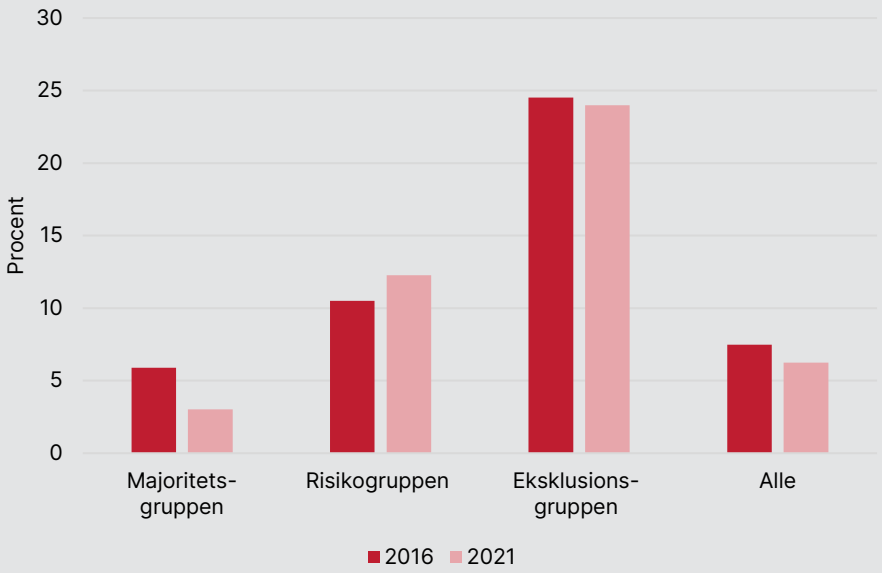

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,001; R2016 vs. R2021: P = 0,255; E2016 vs. E2021: P = 0,395; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,115.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

4.2.1 Hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller handicap

Vi har også spurgt til, om respondenterne synes, de har et behov for hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller handicap, om de modtager hjælp, og om de synes, at deres behov for hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller handicap er opfyldt. De første to spørgsmål – om man har et behov for hjælp, og om man modtager hjælp – har vi stillet til de respondenter, der har angivet, at de har en kronisk fysisk sygdom eller handicap. Det sidste spørgsmål – om man synes, at behovet for hjælp er opfyldt – har vi stillet til dem, der har behov for hjælp, samt dem, som allerede modtager hjælp.

I Figur 4.5 er vist andelen af respondenterne, der synes, at de har behov for hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller et handicap beregnet som procentandel ud af dem, der har en kronisk fysisk sygdom eller handicap. Figuren viser,

at det i eksklusionsgruppen er en langt højere andel, 82 % i 2021, der har brug for hjælp til deres kroniske fysisk sygdom eller handicap, og at det i risikogruppen er en noget højere andel, 47 % i 2021, end den tilsvarende andel i majoritetsgruppen, hvor det er væsentligt færre, 27 % i 2021, af dem, der har en kronisk fysisk sygdom eller handicap, der også har behov for hjælp hertil.

Figur 4.5 Behov for hjælp i forhold til kroniske fysiske sygdomme eller handicap

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'ja' til spørgsmålet: 'Synes du, at du har behov for hjælp i forhold til kronisk fysiske sygdomme eller handicap?'. Spørgsmålet er stillet til de respondenter, der samtidig har svaret, at de har en kronisk fysisk sygdom eller handicap, og andelen er beregnet inden for denne gruppe, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

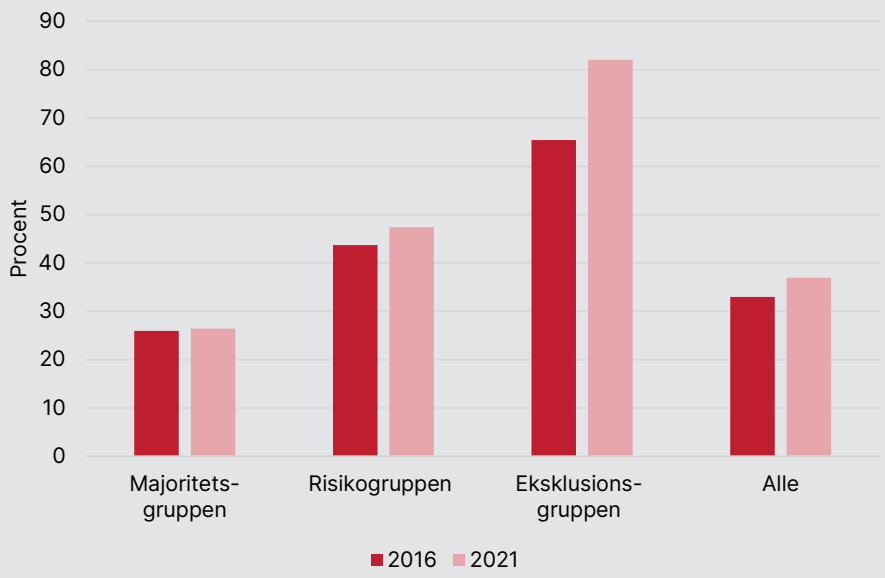

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 406; Risikogruppen (R), 2016: N = 247; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 155; M2021: N = 344; R2021: N = 247; E2021: N = 110. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,396; R2016 vs. R2021: P = 0,283; E2016 vs. E2021: P = 0,005; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,109.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 4.6 er vist andelen, der modtager hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller et handicap. Denne andel er ligesom i Figur 4.5 også beregnet som procentandel ud af dem, der har en kronisk fysisk sygdom eller handicap. Her er der ikke nogen markant forskel mellem grupperne, og ud af dem, der har en kronisk fysisk sygdom eller handicap, er andelen, der modtager hjælp i forhold

til dette, i 2021 højest i risikogruppen med 42 %, mens den er 36 % i eksklusionsgruppen og 30 % i majoritetsgruppen. Selvom der således er langt flest i eksklusionsgruppen, der giver udtryk for, at de har behov for hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller handicap, er der ikke væsentligt flere, der får en sådan hjælp i eksklusionsgruppen end i de øvrige grupper.

Figur 4.6 Modtager hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller handicap ud af dem, der har en sådan sygdom/handicap

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'ja' til spørgsmålet: 'Modtager du hjælp i forhold til kroniske fysiske sygdomme eller handicap?'. Spørgsmålet er stillet til de respondenter, der samtidig har svaret, at de har en kronisk fysisk sygdom eller handicap, og andelen er beregnet inden for denne gruppe, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

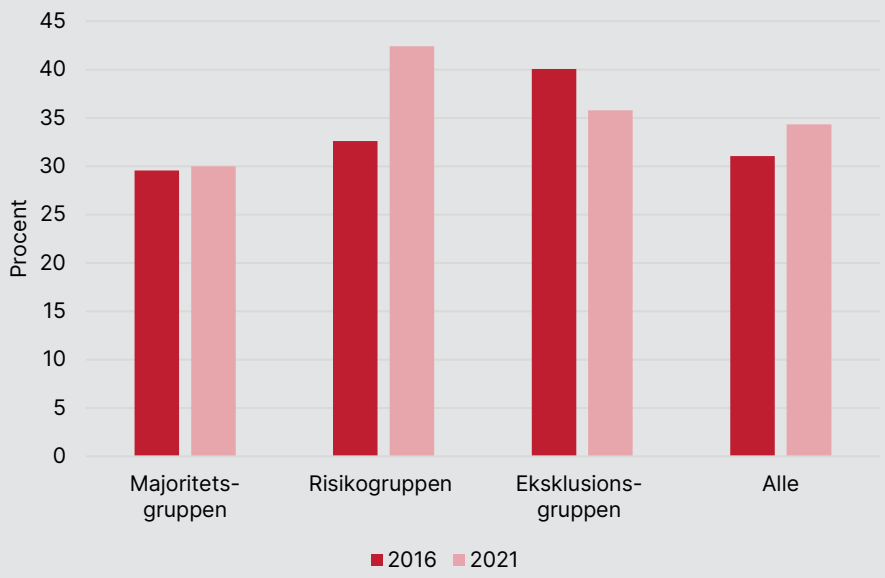

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 406; Risikogruppen (R), 2016: N = 247; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 155; M2021: N = 344; R2021: N = 247; E2021: N = 110. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,396; R2016 vs. R2021: P = 0,032; E2016 vs. E2021: P = 0,312; M2016 vs. R2016: P = 0,286; M2016 vs. E2016: P = 0,024; R2016 vs. E2016: P = 0,126; M2021 vs. R2021: P = 0,003; M2021 vs. E2021: P = 0,208; R2021 vs. E2021: P = 0,199. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,160.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også spurgt til, om man synes, at man får den hjælp, man har behov for i forhold til en kronisk fysisk sygdom eller et handicap (Figur 4.7). Dette spørgsmål er stillet til dem, der synes, at de har behov for hjælp, og/eller dem, som modtager hjælp. Derved tager vi højde for, at nogle af dem, der modtager hjælp, samtidig ikke har svaret, at de har behov for hjælp, hvilket kan skyldes,

at de oplever behovet som værende opfyldt. Det bør afspejles i opgørelsen for ikke at overvurdere andelen med et udækket behov for hjælp. Figur 4.7 viser, at af dem, som enten har behov for hjælp og/eller modtager hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller et handicap, er det kun forholdsvis få i majoritetsgruppen, 15 % i 2021, der i mindre grad eller slet ikke synes, at de får den hjælp, de har behov for, mens det derimod gælder væsentligt flere i både risikogruppen, 36 % i 2021, og i eksklusionsgruppen, 64 % i 2021. I eksklusionsgruppen er denne andel endvidere noget højere i 2021 end i 2016, hvor 49 % oplevede ikke at få den hjælp, de havde brug for til en kronisk fysisk sygdom. Som tidligere nævnt er denne andel beregnet ud af dem, der enten modtager hjælp eller giver udtryk for et behov for hjælp. Beregnes andelen, der ikke får den hjælp, de har behov for til en kronisk fysisk sygdom eller handicap, i stedet ud af samtlige respondenterne i hver af de tre grupper, svarer det i 2021 til, at 1 % af alle respondenter i majoritetsgruppen, 7 % af risikogruppen og 22 % af eksklusionsgruppen har et udækket behov for hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller et handicap (ikke vist i figuren).

Figur 4.7 Synes ikke, at behovet for hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller handicap er opfyldt

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet: 'I hvor høj grad synes du, at du får den hjælp, du har behov for, i forhold til kroniske fysiske sygdomme eller handicap?'. Spørgsmålet er stillet til de respondenter, der har en kronisk fysisk sygdom eller handicap og samtidig har svaret, at de har behov for hjælp, og/eller at de modtager hjælp til denne sygdom/handicap. Procentandelene er beregnet inden for gruppen, der har fået stillet spørgsmålet, og som således har behov for og/eller har modtaget hjælp. Andelen er opgjort særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

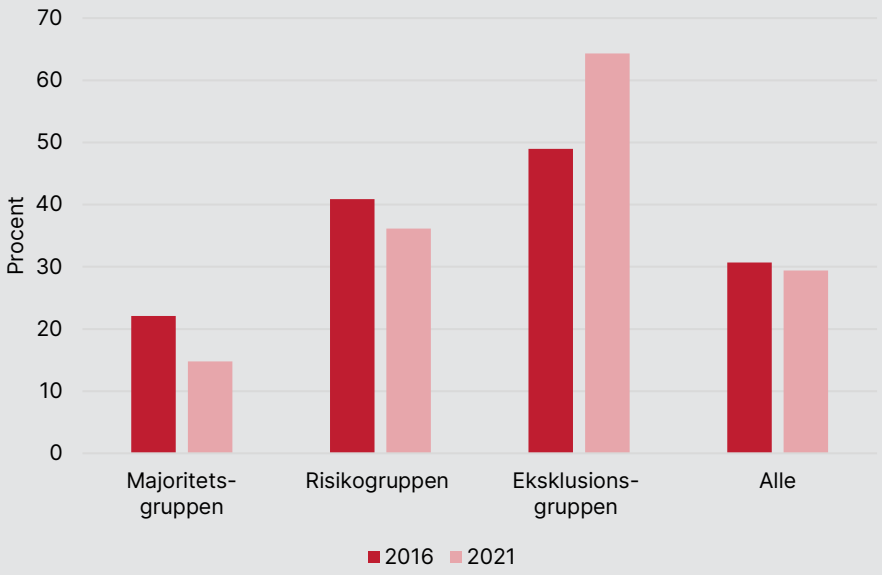

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 161; Risikogruppen (R), 2016: N = 159; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 115; M2021: N = 128; R2021: N = 146; E2021: N = 87. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,115; R2016 vs. R2021: P = 0,279; E2016 vs. E2021: P = 0,037; M2016 vs. R2016: P = 0,001; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,164; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,368.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

4.3 Psykiske lidelser og problemer

Fællesskabsmålingen 2017 viste generelt en høj grad af sammenhæng mellem psykiske lidelser og social eksklusion. Vi har i Fællesskabsmålingen 2022 stillet de samme spørgsmål om det psykiske helbred. I Figur 4.8 er opgjort andelen af respondenterne, der selv angiver, at de har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer. I 2021 er der i svargruppen som helhed 14 %, der svarer, at de har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer, mens denne

andel var 11 % i 2016. I majoritetsgruppen er det en forholdsvis lav andel, der angiver at have en psykisk lidelse eller psykiske problemer med 6 % i 2021 og 5 % i 2016. I risikogruppen er det cirka hver fjerde, der har en psykiske lidelse eller psykiske problemer, med 27 % i 2021 og 24 % i 2016. Langt den højeste andel med en psykisk lidelse eller psykiske problemer finder vi i eksklusionsgruppen, hvor denne andel er stort set ens ved de to målinger med 64 % i 2021 og 63 % i 2016. Der er ikke en statistisk signifikant forskel i andelen med psykisk lidelse/psykisk lidelse mellem 2021 og 2016 i nogen af grupperne. Når andelen med en psykisk lidelse eller psykiske problemer alligevel er højere i 2021 end i 2016 for gruppen af respondenter som helhed, afspejler det først og fremmest, at risikogruppens andel af den samlede gruppe af respondenter som tidligere nævnt er vokset fra 18 % i 2016 til 24 % i 2021, og at der generelt er en væsentligt højere forekomst af psykiske lidelser og problemer i denne gruppe sammenlignet med majoritetsgruppen.

Figur 4.8 Psykisk lidelse eller andre psykiske problemer

Figuren viser andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Har du en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

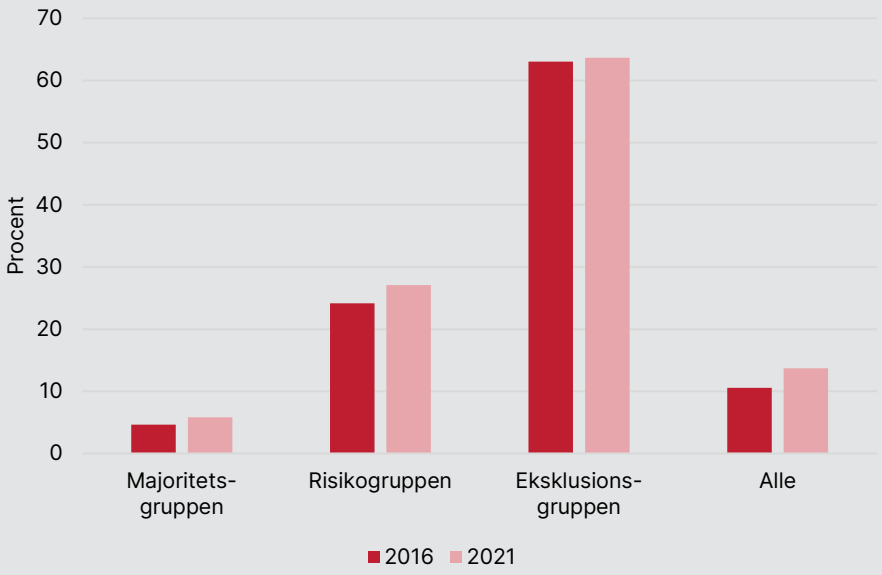

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,158; R2016 vs. R2021: P = 0,208; E2016 vs. E2021: P = 0,395; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,003.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

For yderligere at belyse forekomsten af psykiske lidelser i de tre grupper har vi også inddraget registerdata fra Landspatientregisteret. I Tabel 4.1 er opgjort andelen med en diagnosticeret psykisk lidelse, hvor vi har opgjort to mål, nemlig om personen er registreret med en psykisk lidelse på noget tidspunkt i registeret, samt om personen er registreret med en psykisk lidelse inden for de seneste fem år. Vi har foretaget denne opgørelse for respondenterne i både 2016 og 2021, og for respondenterne fra 2016 er der medtaget psykiske lidelser frem til og med 2016.

Tabel 4.1 viser, at der for både 2016- og 2021-respondenterne er en markant differentiering mellem de tre grupper i andelen med en diagnosticeret psykisk lidelse, der er højest i eksklusionsgruppen, efterfulgt af risikogruppen, mens denne andel er lavest i majoritetsgruppen. Ser vi på andelen med en diagnosticeret psykisk lidelse på noget tidspunkt i registeret, er denne andel 36 % for respondenterne i eksklusionsgruppen i 2021, mens den er 18 % i risikogruppen og 7 % i majoritetsgruppen. Det er dog en noget lavere andel, der er blevet registreret med en diagnose inden for de seneste fem år, hvilket gælder 23 % i eksklusionsgruppen, 8 % i risikogruppen og 3 % i majoritetsgruppen. De tilsvarende andele for respondenterne i 2016 er generelt lidt højere i både eksklusionsgruppen og risikogruppen, mens andelen med en psykisk lidelse i majoritetsgruppen derimod er lidt lavere i 2016 end i 2021. Når vi sammenholder andelen med en registreret (diagnosticeret) psykisk lidelse med respondenternes egen angivelse af, om de har en psykisk lidelse eller psykiske problemer, er andelen med selvvurderet psykisk lidelse/psykiske problemer generelt noget højere end andelen med en registreret psykisk lidelse. Det gælder særligt i eksklusionsgruppen, og til dels i risikogruppen (men i mindre grad i majoritetsgruppen). Her skal man være opmærksom på, at der i spørgeskemaet er spurgt til 'psykiske lidelser og andre psykiske problemer', hvor andre psykiske problemer således kan dække over andre problematikker og tilstande end en diagnosticeret psykisk lidelse. Tallene indikerer dog også, at omfanget af psykiske lidelser og problematikker i eksklusionsgruppen generelt har et større omfang end diagnoseregistrene viser, hvilket eventuelt kan være tegn på en 'underdiagnosticering' af psykiske lidelser, hvor der fx kan være tale om, at borgeren ikke har fået en psykiatrisk udredning eller ikke har fået den behandling og hjælp i forhold psykiske lidelser og problemer, som borgeren har behov for.

Tabel 4.1 Andel med diagnosticeret psykisk lidelse, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen. 2016 og 2021.

	Majoritets-gruppen	Risikogrup-pen	Eksklusi-onsgruppen	Alle re-spondenter
Respondenterne, 2021				
Kumuleret andel med psykisk lidelse frem til 2021, registerdata	7	18	36	11
Psykisk lidelse inden for sidste fem år (2017-2021), registerdata	3	8	23	5
Respondenterne, 2016				
Kumuleret andel med psykisk lidelse frem til 2016, registerdata	5	21	47	10
Psykisk lidelse inden for sidste fem år (2012-2016), registerdata	2	14	36	6

Anm.: Andelen med psykiske lidelser er beregnet ud fra Landspatientregisteret. De kumulerede andele med en psykisk lidelse omfatter alle registreringer med en psykisk lidelse i hele den årrække fra 1995 og frem, der er dækket af registreret. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusions-gruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

4.3.1 Depressive følelser

Vi har også belyst, hvorvidt man oplever forskellige former for depressive følelser, hvor der er spurgt til forekomsten af disse inden for de seneste fire uger før interviewtidspunktet. I Figur 4.9 er vist andelen i hver af de tre grupper, der svarer, at de hele tiden, det meste af tiden eller noget af tiden har følt sig trist til mode. Det er en meget høj andel i eksklusionsgruppen, der har haft denne følelse med 96 % i 2021, mens denne andel var 89 % i 2016, hvilket er en statistisk signifikant forskel. Også i risikogruppen er det en ret høj andel, der har haft denne følelse, med 53 % ved begge målinger. I majoritetsgruppen er det langt færre end i de to andre grupper, der har følt sig trist til mode, med 8 % i 2021 og 10 % i 2016. Det skal dog ikke overses, at det er næsten hver tiende i majoritetsgruppen, der har haft denne følelse hele tiden, det meste af tiden eller noget af tiden inden for de seneste fire uger.

Figur 4.9 Føler sig trist til mode

Figuren viser andelen, der har svaret 'hele tiden', 'det meste af tiden' eller 'noget af tiden' til spørgsmålet 'Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger følt dig trist til mode?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

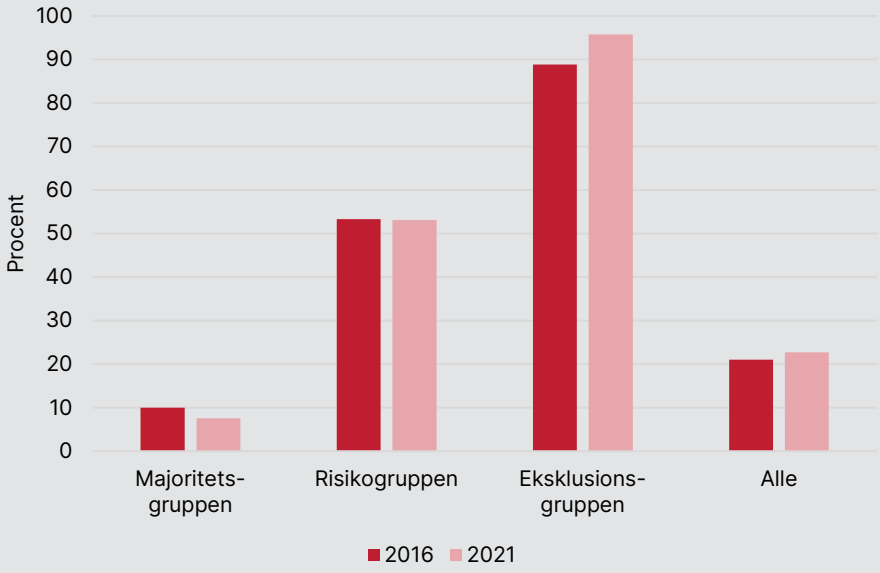

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,042; R2016 vs. R2021: P = 0,398; E2016 vs. E2021: P = 0,009; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,165.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 4.10 er opgjort andelen, der svarer, at de hele tiden, det meste af tiden eller noget af tiden inden for de seneste fire uger har haft lav selvtillid. Det var i 2021 tilfældet for 81 % af respondenterne i eksklusionsgruppen, mens denne andel var 73 % i 2016, hvilket er en statistisk signifikant forskel mellem de to målinger. Også i risikogruppen er denne andel forholdsvis høj, med 43 % i 2021 og 39 % i 2016, men der er i risikogruppen ikke tale om en statistisk signifikant forskel mellem de to målinger. I majoritetsgruppen er det derimod kun forholdsvis få, der har haft en følelse af lav selvtillid hele tiden eller det meste af tiden, med en nogenlunde uændret andel på 4 % i 2021 og 5 % i 2016.

Figur 4.10 Lav selvtillid

Figuren viser andelen, der har svaret 'hele tiden', 'det meste af tiden' eller 'noget af tiden' til spørgsmålet 'Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger haft lav selvtillid?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

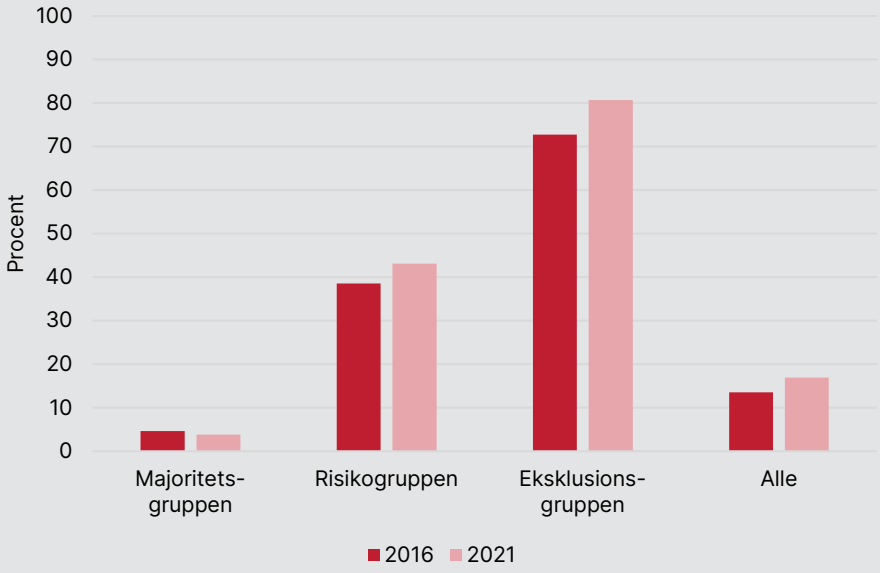

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,229; R2016 vs. R2021: P = 0,115; E2016 vs. E2021: P = 0,049; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,004.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 4.11 er vist andelen, der hele tiden, det meste af tiden eller noget af tiden inden for de sidste fire uger har manglet interesse for de ting, man gør i hverdagen. Også for denne indikator er der en meget høj andel i eksklusionsgruppen, 89 % i 2021, der har haft denne følelse, hvilket er en signifikant højere andel end i 2016, hvor denne andel var 82 %. I risikogruppen er det 44 % i 2021 (43 % i 2016), mens det i majoritetsgruppen er 9 % i 2021 (8 % i 2016), der har haft denne følelse.

Figur 4.11 Mangler interesse for ting, man gør i hverdagen

Figuren viser andelen, der har svaret 'hele tiden', 'det meste af tiden' eller 'noget af tiden' til spørgsmålet 'Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger manglet interesse for de ting du gør i hverdagen?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

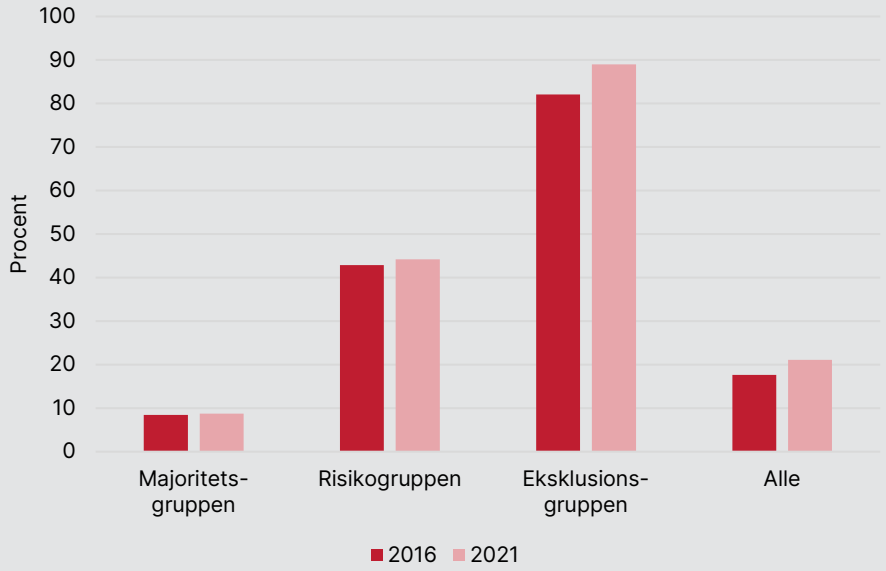

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,380; R2016 vs. R2021: P = 0,360; E2016 vs. E2021: P = 0,043; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,007

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 4.12 er vist andelen, der svarer, at de hele tiden, det meste af tiden eller noget af tiden inden for de seneste fire uger har været alene, selvom de mest havde lyst til at være sammen med andre. Ved den seneste måling i 2021 var det tilfældet for 79 % af respondenterne i eksklusionsgruppen, hvilket er signifikant flere end i 2016, hvor denne andel var 68 %. I risikogruppen var de tilsvarende andele 39 % i 2021 og 37 % i 2016, mens det i majoritetsgruppen derimod er kun forholdsvis få, der har haft denne følelse, med 4 % i 2021 og 6 % i 2016.

Figur 4.12 Været alene, selvom man havde mest lyst til at være sammen med andre

Figuren viser andelen, der har svaret 'hele tiden', 'det meste af tiden' eller 'noget af tiden' til spørgsmålet 'Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger været alene, selvom du havde mest lyst til at være sammen med andre?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

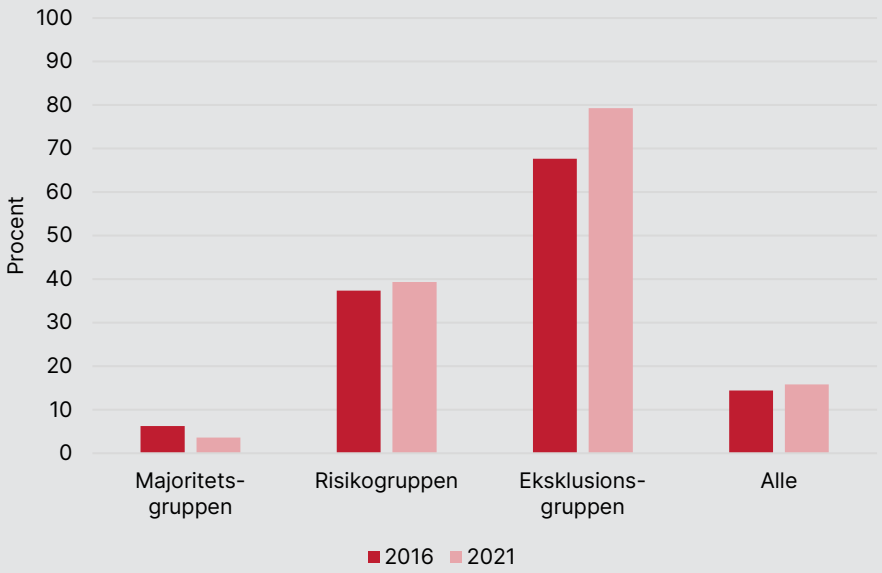

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N= 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N= 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,004; R2016 vs. R2021: P = 0,313; E2016 vs. E2021: P = 0,006; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,174.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 4.13 er vist andelen, der svarer, at de hele tiden, det meste af tiden eller noget af tiden de seneste fire uger har følt, at livet ikke er værd at leve. Det er ved målingen i 2021 tilfældet for 52 % af respondenterne i eksklusionsgruppen, mens denne andel var 46 % i 2016. Der er dog ikke en statistisk signifikant forskel mellem de to målinger i eksklusionsgruppen. I risikogruppen er det 10 % i 2021, der har haft denne følelse, hvilket er en signifikant højere andel end i 2016, hvor denne andel var 6 %. I majoritetsgruppen er det derimod meget få, der har haft denne følelse med 1 % i 2016 og kun 0,1 % i 2021. Det er således bemærkelsesværdigt, at cirka halvdelen af respondenterne i eksklusionsgruppen og hver tiende i risikogruppen har så vanskelige udfordringer i deres liv, at de en betydelig del af tiden føler, at livet ikke er værd at leve.

Figur 4.13 Følt, at livet ikke var værd at leve

Figuren viser andelen, der har svaret 'hele tiden', 'det meste af tiden' eller 'noget af tiden' til spørgsmålet 'Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger følt, at livet ikke var værd at leve?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

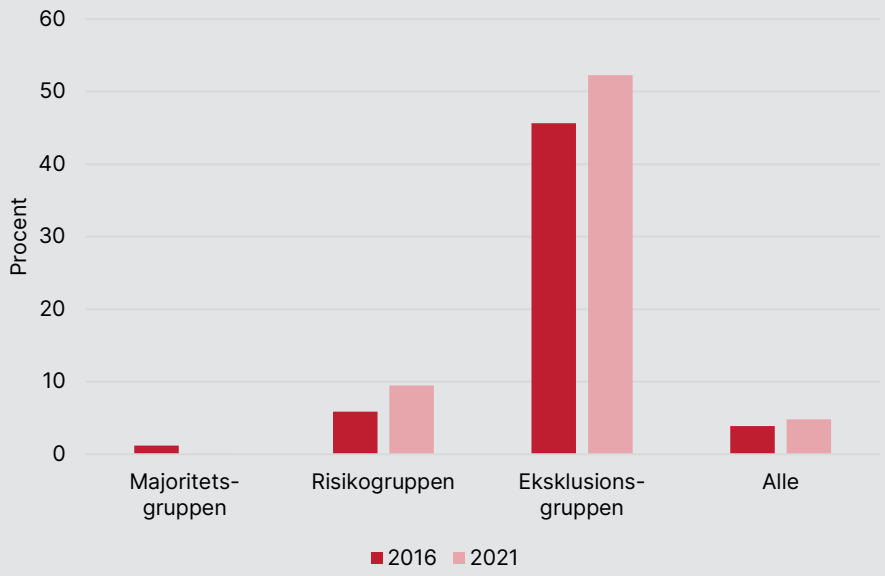

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,002; R2016 vs. R2021: P = 0,028; E2016 vs. E2021: P = 0,139; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,123.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også spurgt til, om respondenterne inden for de seneste fire uger har svært ved at klare hverdagsting, såsom at stå op om morgenen, åbne breve eller købe ind (Figur 4.14). Det kan også være tegn på en depression, ligesom det generelt er udtryk for, at man har svært ved at håndtere og mestre sin hverdag. I eksklusionsgruppen i 2021 var det tilfældet for 54 %, mens denne andel i 2016 var 63 %, hvilket dog ikke er en statistisk signifikant forskel. I risikogruppen var der derimod signifikant flere i 2021, 23 %, der havde svært ved at klare hverdagsting sammenlignet med 18 % i 2016. Endelig er det kun meget få i majoritetsgruppen, der melder om denne udfordring med 2 % i 2021 og 3 % i 2016.

Figur 4.14 Svært ved at klare hverdagsting

Figuren viser andelen, der har svaret 'hele tiden', 'det meste af tiden' eller 'noget af tiden' til spørgsmålet 'Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger haft svært ved at klare hverdagsting, såsom at stå op om morgenen, åbne breve eller købe ind?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

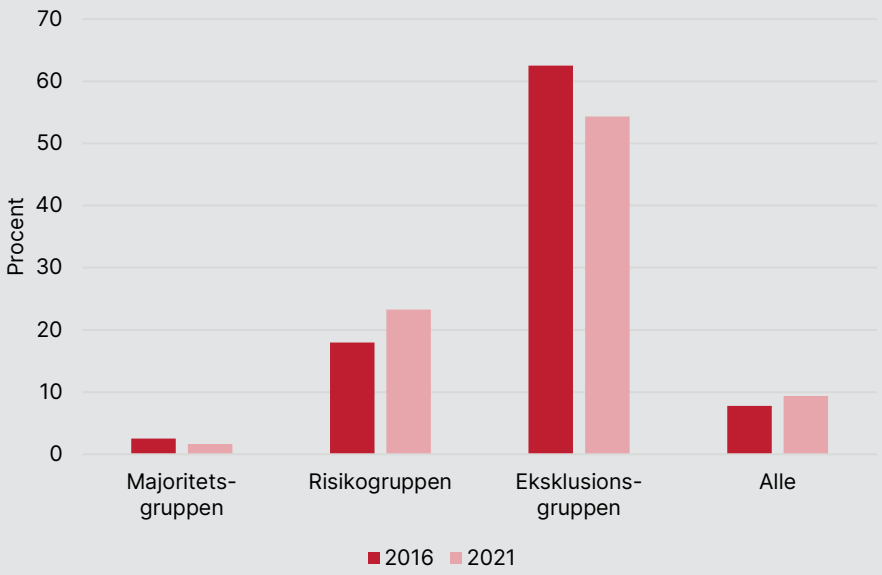

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,132; R2016 vs. R2021: P = 0,033; E2016 vs. E2021: P = 0,075; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,073.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

4.3.2 Hjælp til psykiske lidelser

Vi har også spurgt til, om respondenterne har været i psykiatrisk eller psykologisk behandling, om de synes, at de har behov for hjælp i forhold til psykiske lidelser eller andre psykiske problemer, og om de synes, at deres behov for hjælp til en psykisk lidelse er opfyldt. I Figur 4.15 er opgjort andelen, der svarer, at de har været i psykiatrisk eller psykologisk behandling inden for de seneste to år. Dette spørgsmål er stillet til alle respondenterne, og således ikke kun til dem, der angiver at have en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer. I den samlede svargruppe er det en lidt højere andel i 2021, 14 %, der har været i psykiatrisk eller psykologisk behandling inden for de seneste to år, sammenlignet med 2016, hvor denne andel var 12 %. Det dækker dog over en

forskellig tendens i de tre grupper. I både majoritetsgruppen og risikogruppen er der en nogenlunde uændret andel, der har været i psykiatrisk eller psykologisk behandling, mens der i eksklusionsgruppen i 2021 er en signifikant lavere andel, 46 %, der har været i psykiatrisk eller psykologisk behandling, sammenlignet med 2016, hvor denne andel var 56 %.[1]

Figur 4.15 Været i psykiatrisk eller psykologisk behandling ud af alle respondenter

Figuren viser andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Har du inden for de seneste 2 år været i psykiatrisk eller psykologisk behandling?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

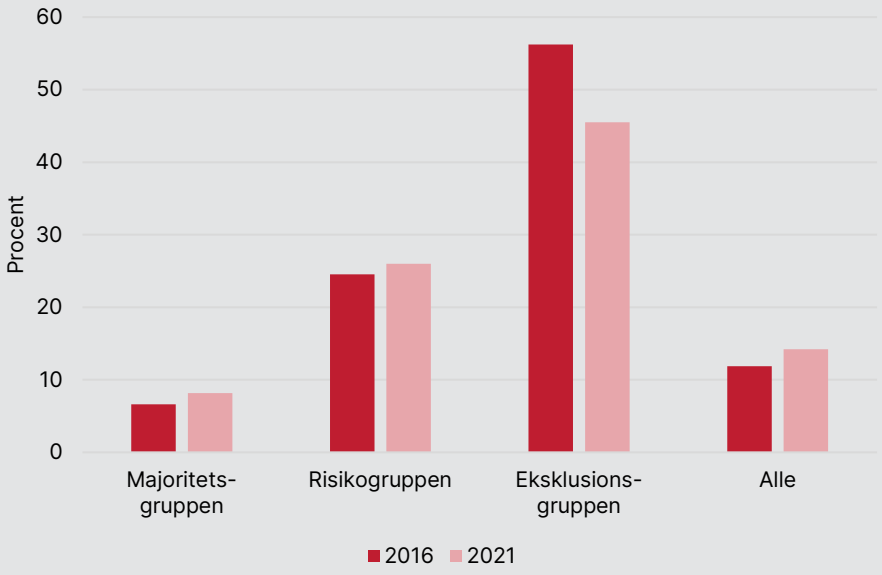

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,129; R2016 vs. R2021: P = 0,340; E2016 vs. E2021: P = 0,025; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,031.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Procentandelen, der har været i psykiatrisk eller psykologisk behandling, er i Figur 4.15 beregnet for alle respondenter i hver af de tre grupper. I Figur 4.16 er den tilsvarende procentandel beregnet ud af dem inden for hver gruppe,

[1] En yderligere opgørelse (ikke vist i figur) viser, at ser man på den samlede gruppe af respondenter, der angiver at have været i psykiatrisk eller psykologisk behandling inden for de seneste to år, er der i 2021 41 % af disse respondenter, der tilhører majoritetsgruppen, mens 44 % tilhører risikogruppen og 15 % tilhører eksklusionsgruppen. I 2016 var den tilsvarende fordeling hhv. 43 % i majoritetsgruppen, 47 % i risikogruppen og 20 % i eksklusionsgruppen.

som samtidig har svaret, at de har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer. Ser vi på den samlede gruppe af respondenterne, der angiver, at de har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer, er der ved målingen i 2021 generelt en lavere andel, der har været i behandling, 50 %, sammenlignet med 2016, hvor denne andel var 65 %. Denne andel er lavere i alle tre grupper i 2021 sammenlignet med 2016, men faldet er dog kun statistisk signifikant i risikogruppen og eksklusionsgruppen. I eksklusionsgruppen i 2021 er det 62 % af dem med en psykisk lidelse eller psykiske problemer, der samtidig angiver at have været i behandling, mens denne andel var 75 % i 2016. I risikogruppen er de tilsvarende andele 54 % i 2021 og 75 % i 2016.

Figur 4.16 Psykiatrisk eller psykologisk behandling ud af dem med en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer

Figuren viser andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Har du inden for de seneste 2 år været i psykiatrisk eller psykologisk behandling?', beregnet inden for gruppen, der samtidig har svaret, at de har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer. Opgjort særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

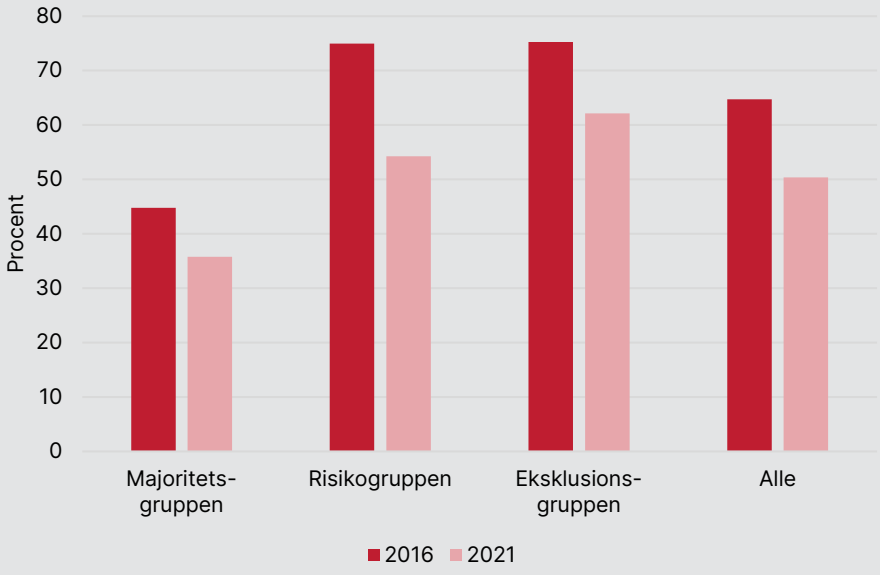

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N =104; Risikogruppen (R), 2016: N = 187; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 178; M2021: N = 106; R2021: N = 197; E2021: N = 130. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,164; R2016 vs. R2021: P = 0,000; E2016 vs. E2021: P = 0,018; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,398; M2021 vs. R2021: P = 0,004; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,148. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Resultaterne viser således, at det blandt dem der har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer, generelt er en lavere andel i 2021, som har været i behandling i løbet af de sidste to år, sammenlignet med de tilsvarende andele i 2016. Som tidligere nævnt er den samlede andel med en psykisk lidelse eller psykiske problemer i gruppen af respondenter som helhed steget fra 11 % i 2016 til 14 % i 2021, hvilket dermed betyder, at målgruppen, som vi kan forvente, vil have behov for psykiatrisk eller psykologisk behandling, også er blevet større. Endvidere omfatter den 2-årsperiode, der spørges til i 2021, i forhold til om man har været i behandling, perioden hvor covid-19-pandemien ramte samfundet, hvilket også har påvirket det psykiatriske behandlingssystem betydeligt og kan have udgjort en barriere for at være kommet i behandling. Tallene indikerer i den sammenhæng, at denne barriere har været størst for dem i risikogruppen og eksklusionsgruppen, hvor vi som nævnt ser et statistisk signifikant fald i andelen, der har været i psykiatrisk behandling, blandt dem med en psykisk lidelse eller psykiske problemer.

4.3.3 Behov for hjælp til psykiske lidelser og problemer

For at belyse, hvorvidt man får en tilstrækkelig hjælp i forhold til psykiske lidelser og psykiske problemer, har vi også spurgt til, om man føler at have behov for hjælp til psykiske lidelser og problemer, og om man synes, at man får den hjælp, man har behov for. Det første spørgsmål – om man har behov for hjælp – har vi stillet til dem, der enten har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer og/eller har modtaget psykiatrisk eller psykologisk behandling inden for de seneste to år. I Figur 4.17 er opgjort andelen med behov for hjælp i forhold til psykiske problemer eller andre psykiske problemer, og hvor procentandelen er beregnet inden for den gruppe, som har fået stillet spørgsmålet. Figur 4.17 viser, at når vi ser på dem, der enten har en psykisk lidelse/psykiske problemer og/eller har modtaget psykiatrisk/psykologisk behandling (og således fraregner de respondenter, der falder uden for denne gruppe), er der en markant forskel mellem grupperne på, om man har behov for hjælp til psykiske lidelser/problemer. Denne andel er langt størst i eksklusionsgruppen og også væsentligt større i risikogruppen end i majoritetsgruppen. I eksklusionsgruppen er der i 2021 84 % af dem, der har en psykisk lidelse/problemer og/eller har været i psykiatrisk/psykologisk behandling, der angiver, at de har behov for hjælp til en psykisk lidelse/problemer, mens denne andel er 45 % i risikogruppen og 17 % i majoritetsgruppen i 2021. I eksklusionsgruppen er andelen endvidere signifikant højere i 2021 sammenlignet med 2016, hvor denne andel var 73 %. I risikogruppen og majoritetsgruppen er de tilsvarende andele derimod signifikant lavere i 2021 sammenlignet med 2016, hvor disse andele var henholdsvis 57 % i risikogruppen og 29 % i majoritetsgruppen. At der er en langt højere andel med behov for hjælp i eksklusionsgruppen, tyder generelt på, at de psykiske lidelser og problemer er af væsentligt mere omfattende og

alvorlig karakter i eksklusionsgruppen. Samtidig kan tallene være udtryk for, at respondenterne i eksklusionsgruppen ikke har samme mulighed for at finde støtte i familien og deres øvrige netværk i forhold til deres psykiske lidelser og problemer. Det samme gør sig formentlig i nogen grad gældende i risikogruppen, hvor der også er væsentligt flere, der har brug for hjælp i forhold til deres psykiske lidelse og problemer end blandt dem, der har en psykisk lidelse/problemer i majoritetsgruppen.

Figur 4.17 Behov for hjælp til en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer

Figuren viser andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Føler du, at du har behov for hjælp i forhold til psykisk sygdom og psykiske problemer?'. Spørgsmålet er stillet til de respondenter, der har svaret, at de har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer og/eller har svaret at de har været i psykiatrisk eller psykologisk behandling inden for de seneste to år. Procentandelene er beregnet ud fra gruppen, som har fået stillet spørgsmålet. Opgjort særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

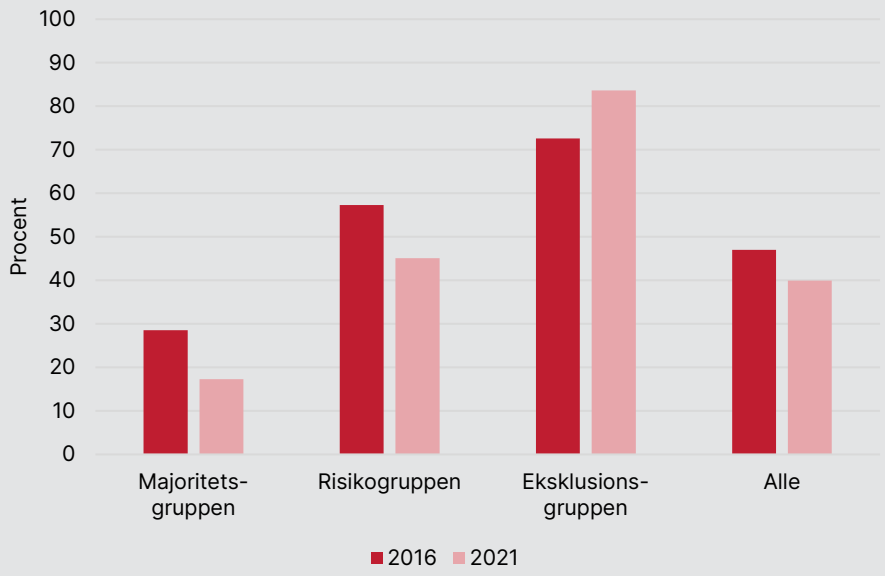

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 160; Risikogruppen (R), 2016: N = 222; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 190; M2021: N = 168; R2021: N = 249; E2021: N = 144. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,021; R2016 vs. R2021: P = 0,012; E2016 vs. E2021: P = 0,023; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,022.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Procentandelen i Figur 4.17, der har behov for hjælp i forhold til psykiske lidelser/problemer, er som nævnt beregnet inden for gruppen, der har en psykisk

lidelse/problemer eller har været i psykiatrisk/psykologisk behandling inden for de seneste to år (som er den gruppe, der har fået stillet spørgsmålet om behov for hjælp). Beregnes andelen med behov for hjælp til psykiske lidelser/problemer i stedet inden for alle respondenter i hver af de tre grupper, er det i 2021 2 % i majoritetsgruppen, 17 % i risikogruppen og 58 % i eksklusionsgruppen, der angiver at have behov for hjælp til psykiske lidelser/problemer (ikke vist i figuren).

Vi har også spurgt til, i hvor høj grad respondenterne føler, at de får den hjælp til psykiske lidelser og psykiske problemer, som de har behov for. Dette spørgsmål er stillet til dem, som svarer, at de har et behov for en sådan hjælp. I Figur 4.18 er vist andelen, der svarer, at de i mindre grad eller slet ikke får den hjælp, de har behov for. Procentberegningen er foretaget inden for den gruppe af respondenter, der har svaret, at de har behov for hjælp. Figuren viser, at der er en markant forskel mellem majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen på, om dem, der har behov for hjælp, samtidig føler, at de får den hjælp, de har behov for i forhold til en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer. I majoritetsgruppen er det kun cirka hver tiende af dem, der har et sådant behov, der kun i mindre grad eller slet ikke føler, at de får opfyldt dette behov, mens det i risikogruppen er cirka hver tredje og i eksklusionsgruppen over halvdelen af dem, der har et behov for hjælp i forhold til psykiske lidelser eller andre psykiske problemer, der ikke føler, at de får den hjælp, de har behov for. I risikogruppen er denne andel steget fra 19 % i 2016 til 34 % i 2021, hvilket er en statistisk signifikant forskel mellem de to målinger. I eksklusionsgruppen er de tilsvarende andele 51 % i 2016 og 56 % i 2021, men der er ikke tale om en statistisk signifikant forskel. Som nævnt er procentandelene i Figur 4.18 opgjort ud fra gruppen, der angiver, at de har behov for hjælp til psykiske lidelser/problemer, hvor andelen med behov for hjælp generelt også er væsentligt større i risikogruppen og eksklusionsgruppen end i majoritetsgruppen. Beregnes andelen, der ikke føler, at de får den hjælp, de har behov for til psykiske lidelser/problemer, i stedet ud fra det samlede antal respondenter i hver gruppe, er det i 2021 under 1% i majoritetsgruppen, 6 % i risikogruppen og 33 % i eksklusionsgruppen, der har et behov for hjælp til psykiske lidelser/problemer, som de kun i mindre grad eller slet ikke føler, at de får dækket (ikke vist i figur).

Figur 4.18 Får ikke den hjælp, man har behov for til psykiske lidelser/problemer, ud af dem med behov for hjælp

Figuren viser andelen, der har svaret 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad synes du, at du får den hjælp, du har behov for, i forhold til psykisk sygdom og psykiske problemer?'. Spørgsmålet er stillet til de respondenter, der har svaret, at de føler, at de har behov for hjælp i forhold til en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer. Procentandelene er beregnet blandt de respondenter, som har fået stillet spørgsmålet, og er opgjort særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

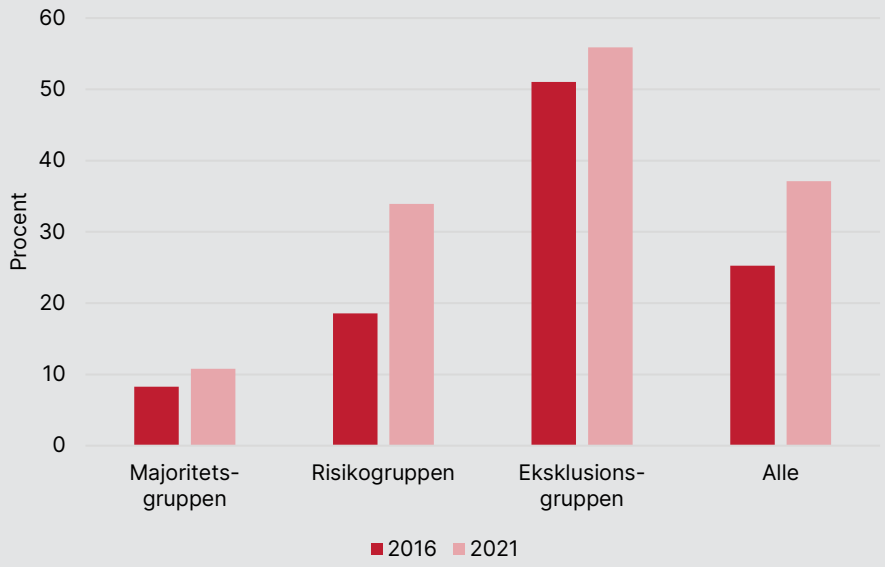

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 54; Risikogruppen (R), 2016: N = 129; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 134; M2021: N = 49; R2021: N = 128; E2021: N = 107. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,363; R2016 vs. R2021: P = 0,008; E2016 vs. E2021: P = 0,303; M2016 vs. R2016: P = 0,086; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,003; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,001. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,003.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

4.4 Brug af rusmidler

Vi har også spurgt respondenterne om deres brug af forskellige rusmidler i form af alkohol, hash og 'stoffer' (fx heroin, kokain, amfetamin og ecstasy). Brugen af de forskellige rusmidler er opgjort i Tabel 4.2. Der er ikke en markant forskel mellem grupperne i forhold til brug af alkohol. Her har vi spurgt til, om man har drukket alkohol inden for de seneste tre måneder, samt til hyppigheden af alkoholindtag. Ved målingen i 2021 har vi tilføjet et spørgsmål om, hvor ofte man drikker mindst fem genstande på en dag. Ved begge målingerne

er det i majoritetsgruppen, at vi finder den højeste andel, der har drukket alkohol inden for de seneste tre måneder. I 2021 gælder det 82 % af respondenterne i majoritetsgruppen, mens denne andel er 65 % i risikogruppen og lavest i eksklusionsgruppen med 56 %. Her skal det tages i betragtning, at det også er i eksklusionsgruppen, at der er den højeste andel med indvandrerbaggrund, hvor der særligt blandt borgere med muslimsk baggrund vil være en del, der ikke drikker alkohol. Når vi ser på dem med dagligt eller næsten daglig indtag af alkohol, er denne andel dog højest i eksklusionsgruppen, 14 % i 2021, men dog næsten lige så høj i de to andre grupper med 13 % i risikogruppen og 11 % i majoritetsgruppen. Der var en lidt højere andel med dagligt eller næsten dagligt indtag af alkohol i eksklusionsgruppen i 2016, hvor denne andel var 21 %. Det er dog kun ret få, der angiver at have et dagligt eller næsten dagligt forbrug af alkohol på mindst fem genstande, hvilket i 2021 (hvor dette spørgsmål indgik i spørgeskemaet) var 2 % i eksklusionsgruppen, 3 % i risikogruppen og under 1 % i majoritetsgruppen.

Der er en væsentligt større forskel mellem grupperne på andelen, der har røget hash inden for de seneste tre måneder. I 2021 er denne andel 17 % i eksklusionsgruppen, mens den er 8 % i risikogruppen og 3 % i majoritetsgruppen. I eksklusionsgruppen er det ligeledes lidt færre end i 2016, hvor denne andel var 21 %. Andelen, der har taget stoffer inden for de seneste tre måneder, er generelt væsentligt lavere med 3 % i eksklusionsgruppen i 2021, cirka 1 % i risikogruppen og under 1 % i majoritetsgruppen. I eksklusionsgruppen er det dog væsentligt færre end ved målingen i 2016, hvor det var 10 % i den daværende eksklusionsgruppe, der havde taget stoffer inden for de seneste tre måneder. Vi har også set på andelen med brug af hash eller stoffer ugentligt eller oftere, hvilket er opgjort set under ét af hensyn til diskretionering af data. I eksklusionsgruppen var denne andel 12 % i 2021 og 13 % i 2016. I risikogruppen var denne andel 3 % i 2021 og 5 % i 2016, mens det ved begge målinger var under 1 % i majoritetsgruppen, der meldte om brug af hash eller stoffer ugentligt eller oftere.

Endelig har vi for 2021 opgjort den samlede andel, der har et dagligt/næsten dagligt indtag af mindst fem genstande alkohol og/eller brug af hash eller stoffer ugentligt eller oftere. Denne andel er højest i eksklusionsgruppen med 12 %, mens den er 6 % i risikogruppen og 1 % i majoritetsgruppen. Det er kun relativt få i alle de tre grupper, der har været i behandling for alkohol eller stofmisbrug inden for de seneste to år. I 2021 er der 3 % i eksklusionsgruppen, der har været i behandling for alkoholproblemer og 4 %, der har været i behandling for stofmisbrug. I både risikogruppen og majoritetsgruppen var det i 2021 under 1 %, der har været i behandling for stofmisbrug inden for de seneste to år, mens det i begge disse grupper for 2021 ikke været muligt at opgøre andelen i behandling for alkoholproblemer af hensyn til diskretionering af data.

Tabel 4.2 Brug af rusmidler, behandling og behov for støtte i forhold til brug af rusmidler. Særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, 2016 og 2021. Procent.

	Majoritetsgruppen		Risikogruppen		Eksklusionsgruppen		Alle respondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Brug af rusmidler								
Drukket alkohol inden for seneste tre måneder	85	82	71	65 *	73	56 *	82	77 *
Dagligt/næsten dagligt alkoholindtag	13	11	15	13	21	14	14	12
Dagligt/næsten dagligt mindst fem genstande	-	<1	-	3	-	2	-	1
Røget hash inden for seneste tre måneder	3	3	9	8	21	17	5	5
Taget stoffer inden for seneste tre måneder	<1	<1	3	1	10	3 *	2	<1 *
Røget hash/taget stoffer inden for tre måneder	4	3	10	9	24	18	6	5
Ugentligt brug af hash og/eller stoffer	<1	<1	5	3	13	12	2	2
Dagligt/næsten dagligt alkoholindtag og/eller ugentlig brug af hash/stoffer	12	10	15	12	23	19	13	11 *
Dagligt/næsten dagligt mindst fem genstande og/eller ugentlig brug af hash/stoffer	-	1	-	6	-	12	-	3
Behandling og behov for hjælp								
Behandling for alkoholproblemer	<1	-	<1	-	3	3	<1	<1
Behandling for stofmisbrug	<1	<1	2	<1	3	4	<1	<1
Behov for hjælp i forhold til alkohol/stofmisbrug	<1	-	2	-	3	3	<1	<1
Opfyldt behov for hjælp	-	-	-	-	-	-	-	-

Anm.: I tabellen er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Med *) er markeret signifikante forskelle på 5-procents niveau mellem 2016 og 2021 inden for hver af grupperne og for alle respondenter under ét.

Note: Det har ikke været muligt at opgøre andelen i behandling for alkoholproblemer og andelen med behov for hjælp i forhold til alkohol- eller stofmisbrug i majoritetsgruppen og risikogruppen i 2021 af hensyn til diskretionering af data. Det samme gælder andelen, der oplever at have opfyldt behov for hjælp i forhold til alkohol- eller stofproblemer i alle tre grupper for begge målinger.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

For yderligere at belyse forekomsten af misbrugsproblemer i de tre grupper har vi også inddraget registerdata fra sundhedsregistrene i form af Landspatientregistreret, Register for Stofmisbrugere i Behandling og Det Nationale Alkoholbehandlingsregister. I Tabel 4.3 er opgjort andelen med et registreret misbrug, hvor vi har opgjort to mål, nemlig om personen er registreret med et misbrug på noget tidspunkt i registrene, samt om personen er registreret med et misbrug inden for de seneste fem år. Vi har foretaget denne opgørelse for respondenterne fra både 2016- og 2021-undersøgelsen. For respondenterne fra 2016 er der medtaget registreringer frem til og med 2016. Desuden har vi foretaget opgørelserne både for misbrug under ét (både alkohol- og stofmisbrug) og separat for henholdsvis alkoholmisbrug og stofmisbrug, og hvor stofmisbrug inkluderer misbrug af hash.

Opgørelsen viser, at der for både 2016- og 2021-respondenterne er en markant forskel mellem de tre grupper i andelen med et registreret misbrug, der generelt er højest i eksklusionsgruppen, efterfulgt af risikogruppen, og lavest i majoritetsgruppen. Ser vi på andelen med et registreret misbrug på noget tidspunkt i registrene, er denne andel 17 % for respondenterne i eksklusionsgruppen i 2021, mens den er 6 % i risikogruppen og kun er 2 % i majoritetsgruppen. Det er dog en noget lavere andel, der er blevet registreret med et misbrug inden for de seneste fem år, hvilket gælder 10 % i eksklusionsgruppen, 4 % i risikogruppen og 1 % i majoritetsgruppen.

I forhold til misbrug af enten alkohol eller stoffer er der en forholdsvis stor andel i eksklusionsgruppen, der er registreret med et misbrug af stoffer, hvilket gælder 16 % af respondenterne i eksklusionsgruppen i 2021, mens 7 % er registreret med alkoholmisbrug. Dog er det kun 8 %, der er registreret med et stofmisbrug inden for de sidste fem år, mens de resterende 8 % med stofmisbrug således er registreret med dette misbrug for mere end fem år siden. Endvidere er andelen registreret med stofmisbrug i eksklusionsgruppen generelt højere blandt 2021-respondenterne sammenlignet med 2016-respondenterne. Det kan blandt andet hænge sammen med den ændrede alderssammensætning i eksklusionsgruppen ved de to målinger, hvor der er færre 50-69-årige og flere 30-49-årige i eksklusionsgruppen ved 2021-målingen, idet stofmisbrug generelt er mere udbredt i de yngre end i de ældre aldersgrupper i befolkningen. Særligt i forhold til den kumulerede andel registreret på noget tidspunkt med stofmisbrug i registrene kan det dog også spille ind, at Registeret over Stofmisbrugere i Behandling først blev etableret i 1996, hvorved registreringerne for en del af 2016-respondenterne således vil dække en kortere del af deres hidtidige livsforløb end for 2021-respondenterne.

Tabel 4.3 Andel med diagnosticeret misbrugsproblem, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen. 2016 og 2021. Procent.

	Majoritets-gruppen	Risikogrup-pen	Eksklusions-gruppen	Alle respon-denter
Respondenterne, 2021				
Kumuleret andel med misbrug (alkohol og/eller stof) til og med 2021, registerdata	2	6	17	4
Misbrug (alkohol og/eller stof) inden for sidste fem år (2017-2021), registerdata	1	4	10	2
Kumuleret andel med alkoholmisbrug til og med 2021, registerdata	1	3	7	2
Alkoholmisbrug inden for sidste fem år (2017-2021), registerdata	<1	1	4	<1
Kumuleret andel med stofmisbrug (inkl. hash) til og med 2021, registerdata	1	4	16	3
Stofmisbrug (inkl. hash) inden for sidste fem år (2017-2021), registerdata	<1	2	8	1
Respondenterne, 2016				
Kumuleret andel med misbrug (alkohol og/eller stof) til og med 2016 registerdata	2	5	10	3
Misbrug (alkohol og/eller stof) inden for sidste fem år (2012-2016), registerdata	1	3	6	2
Kumuleret andel med alkoholmisbrug til og med 2016, registerdata	1	2	5	2
Alkoholmisbrug inden for sidste fem år (2012-2016), registerdata	<1	<1	2	<1
Kumuleret andel med stofmisbrug (inkl. hash) til og med 2016, registerdata	<1	3	6	1
Stofmisbrug (inkl. hash) inden for sidste fem år (2012-2016), registerdata	<1	3	5	<1

Anm.: I tabellen er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik og Sundhedsdatastyrelsen.

5 Arbejdsmarked og økonomi

I dette kapitel belyser vi forhold omkring tilknytningen til arbejdsmarkedet og respondenternes økonomiske situation. Fællesskabsmålingen 2017 viste generelt en stor forskel mellem majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i deres tilknytning til arbejdsmarkedet, idet langt hovedparten i majoritetsgruppen var i arbejde, mens hovedparten i eksklusionsgruppen stod uden for arbejdsmarkedet. I risikogruppen var der en lavere arbejdsmarkedsdeltagelse end i majoritetsgruppen, men dog en væsentligt højere andel i arbejde end i eksklusionsgruppen. Samtidig viste Fællesskabsmålingen 2017, at hovedparten af de arbejdsløse og sygemeldte i alle tre grupper ønskede at komme i arbejde eller tilbage på arbejdsmarkedet (Benjaminsenet al., 2017). Dette billede blev uddybet i Bag om Fællesskabsmålingen (Benjaminsen et al., 2019), der viste, at et stort ønske blandt mange af interviewpersonerne i eksklusionsgruppen var at indgå i en arbejdsmæssig sammenhæng og derved kunne føle, at man gjorde nytte og bidrog til samfundet, men den høje kompleksitet i de helbredsmæssige og sociale problematikker var generelt en stor barriere for tilknytningen til arbejdsmarkedet. Blandt interviewpersonerne i risikogruppen var der en del, der stadig havde en tilknytning til arbejdsmarkedet eller tidligere havde haft det, og mange forsøgte netop at fastholde eller genetablere en tilknytning til arbejdsmarkedet til trods for forskellige helbredsmæssige problematikker.

I kapitlets første afsnit afdækker vi tilknytningen til arbejdsmarkedet blandt respondenterne i 2021 og sammenligner med de tilsvarende mønstre i 2016. Vi inddrager i den forbindelse også registerdata fra DREAM-registeret til at uddybe og nuancere forhold omkring beskæftigelsesmønstret. I kapitlets andet afsnit ser vi på forskellige aspekter af respondenternes økonomiske situation, hvor vi blandt andet ser på forekomsten af basale materielle afsavn og på behovet for hjælp til at håndtere deres økonomi. Vi skal endvidere gøre opmærksom på, at vi i dette kapitel fortsat sammenligner resultaterne fra de to separate spørgeskemaundersøgelser i 2016 og 2021, og at det således ikke er de samme personer, der sammenlignes ved de to målinger.

5.1 Tilknytning til arbejdsmarkedet

En væsentlig dimension i forhold til at indgå i samfundets fællesskaber er deltagelse på arbejdsmarkedet. Vi har i spørgeskemaet derfor spurgt til respondenternes nuværende status på arbejdsmarkedet. I Tabel 5.1 er opgjort respondenternes beskæftigelses- og forsørgelsesgrundlag, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i henholdsvis 2016 og

2021. Tabel 5.1 viser, at andelen i arbejde generelt er højere i alle de tre grupper i 2021 – og for svargruppen som helhed – sammenlignet med 2016. Ved målingen i 2021 var 66 % af den samlede gruppe af respondenter i arbejde, mens det var 60 % ved målingen i 2016. Her skal der generelt gøres opmærksom på, at opgørelsen dækker hele aldersspændet af respondenter fra 18 til 69 år, og at der i alle de tre grupper også indgår respondenter, som er under uddannelse, på folkepension mv. Særlig markant er forskellen mellem de to målinger i eksklusionsgruppen, hvor 33 % var i arbejde ved den seneste måling i 2021, mens det var 15 % i 2016. I risikogruppen var 51 % i arbejde i 2021, mens denne andel var 46 % i 2016, og i majoritetsgruppen var 74 % i arbejde i 2021, mens det var 65 % i 2016. I eksklusionsgruppen og majoritetsgruppen er der tale om en signifikant stigning fra 2016 til 2021 i andelen, der er i arbejde, mens der ikke er en signifikant ændring i denne andel i risikogruppen.

Tabel 5.1 Beskæftigelse og forsørgelsesgrundlag, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, i 2016 og 2021. Procent.

Gruppe	Majoritetsgruppen			Risikogruppen			Eksklusionsgruppen			Alle respondenter		
Beskæftigelse og forsørgelsesgrundlag	2016	2021		2016	2021		2016	2021		2016	2021	
I arbejde	65	74	*	46	51		15	33	*	60	66	*
Flexjob eller skånejob	2	1		2	5	*	4	9	*	2	2	
Under uddannelse	10	9		17	14		17	22		12	11	
Sygemeldt, barsel eller orlov	2	<1		7	6		16	8	*	3	3	
Arbejdsløs	4	2	*	9	8		23	13	*	5	4	*
Efterløn	3	2		1	1		<1	0		3	2	
Førtidspensionist	3	3		12	6	*	14	12		5	4	*
Folkepensionist	10	6	*	4	3		4	2		8	5	*
Andet eller uoplyst	2	2		1	6	*	7	3		2	3	*
I alt	100	100		100	100		100	100		100	100	
N	1.420	1.134		595	553		276	214		2.292	1.901	

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Med *) er markeret signifikante forskelle på 5-procents niveau mellem 2016 og 2021 inden for hver af grupperne og for alle respondenter under ét.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Den højere andel i arbejde i 2021 skal ses i sammenhæng med, at beskæftigelsen i samfundet generelt er steget gennem de seneste år, og arbejdsløsheden er samtidig faldet betydeligt, hvilket blandt andet kommer til udtryk ved, at antallet af kontanthjælpsmodtagere er faldet kraftigt på få år.[2] Den højere andel i arbejde blandt respondenterne som helhed afspejler således, at flere i samfundet generelt er kommet i arbejde, og at en del af stigningen i beskæftigelsen også er kommet borgere med forskellige sociale og helbredsmæssige problematikker til gode. Noget af stigningen i andelen i arbejde i eksklusionsgruppen og risikogruppen skyldes dog formentlig også, at der er relativt flere af respondenterne i begge disse grupper i 2021, som er i aldersgruppen mellem 30 og 49 år sammenlignet med 2016, hvor der derimod var relativt flere respondenter mellem 50 og 69 år i begge disse grupper. Her må vi antage, at der generelt vil være flere i arbejde blandt de 30-49-årige end blandt de 50-69-årige. Endvidere kan også metodiske forhold spille ind. Den lavere svarprocent i 2021 kan have betydet, at der har været en højere andel i beskæftigelse blandt dem, der har deltaget i undersøgelsen. Endelig har der i den mellemliggende periode været et betydeligt fokus i beskæftigelsessystemet på at hjælpe udsatte borgere i småjob og lignende, ligesom også fx det sociale frikort er blevet indført i den mellemliggende periode.

For yderligere at belyse arbejdsmarkedstilknytningen i de tre grupper har vi inddraget registerdata fra DREAM-registeret til at opgøre beskæftigelsesgraden blandt respondenterne. I Tabel 5.2 er for hver af de tre grupper vist henholdsvis den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad, andelen med en positiv beskæftigelsesgrad samt andelen med en beskæftigelsesgrad på 0,5 eller derover. Opgørelsen er for både 2021-respondenterne og 2016-respondenterne foretaget hen over en tidsperiode på et halvt år, der for hvert år inkluderer den periode, hvor spørgeskemaundersøgelsen er gennemført. En beskæftigelsesgrad større end nul betyder, at personen på et eller andet tidspunkt i perioden er registreret med lønindkomst fra ordinær beskæftigelse. Indkomst fra selvstændig virksomhed indgår derimod ikke i beskæftigelsesgraden i DREAM-registeret. For at tage højde for, at der for nogle personers vedkommende kan være tale om delvis eller periodevis beskæftigelse, herunder småjobs, har vi også udregnet den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad hen over perioden.

Ser vi på respondenterne fra 2021, er der i eksklusionsgruppen cirka 50 %, der har en beskæftigelsesgrad på over nul, for den halvårsperiode, som vi har medtaget i beregningen. Det vil sige, at cirka halvdelen af respondenterne i eksklusionsgruppen på et eller andet tidspunkt i perioden har modtaget lønindkomst, uanset omfanget. I risikogruppen er den tilsvarende andel 70 %, mens den er 82 % i majoritetsgruppen. Den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad i eksklusionsgruppen er dog kun på cirka 23 %. Samtidig er det kun 17 % i

[2] https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/sociale-forhold/offentligt-forsoergede/kontanthjaelp

eksklusionsgruppen, der har en beskæftigelsesgrad på 0,5 eller derover, svarende til at de har gennemsnitligt været i beskæftigelse på halv tid eller derover i perioden. Det indikerer, at en betydelig del af dem i eksklusionsgruppen med en lønindkomst har delvis beskæftigelse, småjobs eller lignende. I risikogruppen er den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad 47 %, mens den er 69 % i majoritetsgruppen. Her skal det endvidere tages i betragtning, at beregningen er foretaget for alle respondenterne i de tre grupper, og at også unge under uddannelse og gruppen af folkepensionister blandt de ældste respondenter, indgår i beregningsgrundlaget.

Holder vi svarene fra spørgeskemaundersøgelsen op imod registerdataene, ser vi, at de 33 % af respondenterne i eksklusionsgruppen, der selv svarer, at de har et arbejde, ligger over den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad i gruppen, men samtidig under den samlede andel med en positiv beskæftigelsesgrad i løbet af det halve år, der indgår i beregningen på registerdataene. De 33 %, der selv svarer, at de er i arbejde præcis på tidspunktet, hvor de besvarer spørgeskemaet, samsvarer således meget godt med det billede, vi finder på baggrund af registerdataene. En nærmere analyse (ikke vist i tabellen) af registeroplysningerne for gruppen af respondenter i eksklusionsgruppen i 2021, som i spørgeskemaet angiver at være i arbejde, viser, at hovedparten har en positiv beskæftigelsesgrad, men for nogle er der tale om beskæftigelse i et omfang, der indikerer, at disse respondenter er i en form for småjobs. En mindre gruppe af dem i eksklusionsgruppen, der i spørgeskemaet svarer, at de er i arbejde, er dog ikke registreret med en positiv beskæftigelsesgrad, og samtidig er de ikke registreret med virksomhedspraktik i registerdataene. Her kan der fx være tale om personer, der arbejder på det sociale frikort, hvilket vi dog ikke har haft oplysninger om. Ser vi på registeropgørelserne for 2016 er der for eksklusionsgruppen en vis diskrepans mellem beskæftigelsesgraden udregnet på baggrund af registrene og respondenternes egen oplysning fra spørgeskemabesvarelserne om, hvorvidt de er i arbejde. Ifølge registerdataene er den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad i første halvår 2016 (hvor spørgeskemaundersøgelsen blev gennemført) 28 %, mens 58 % har en beskæftigelsesgrad på over nul, hvilket vil sige, at de på et tidspunkt i løbet af dette halve år har modtaget lønindkomst. Det er en højere andel end de 15 %, der i spørgeskemaet svarer, at de er i arbejde. Der er således en vis uoverensstemmelse mellem spørgeskemabesvarelserne og registeroplysningerne om beskæftigelse for 2016, og modsat spørgeskemabesvarelserne giver registeroplysningerne ikke anledning til at konkludere, at beskæftigelsen er højere for respondenterne i 2021 sammenlignet med 2016. Det har ikke været muligt at finde en nærmere forklaring på denne diskrepans.

Tabel 5.2 Andel med positiv beskæftigelsesgrad samt den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016 og 2021.

	Majoritets-gruppen	Risikogrup-pen	Eksklusi-onsgrup-pen	Alle re-spondenter
2021-respondenterne, 1/8/2021-31/1/2022				
Gennemsnitlig beskæftigelsesgrad	68,7	47,2	22,7	61,4
Beskæftigelsesgrad større end 0	82,4	70,1	49,7	77,9
Beskæftigelsesgrad på 0,5 og derover	69,0	47,2	16,9	61,3
2016-respondenterne, 1/1-30/6				
Gennemsnitlig beskæftigelsesgrad	59,7	45,3	28,0	55,8
Beskæftigelsesgrad større end 0	79,5	73,9	57,6	77,6
Beskæftigelsesgrad på 0,5 og derover	59,4	43,9	28,6	55,4

Anm.: I tabellen er vist de vægtede tal for beskæftigelsesgraden.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

Selvom flere i både risikogruppen og eksklusionsgruppen ifølge spørgeskema-besvarelserne er i arbejde i 2021 end i 2016, er der fortsat en betydelig andel i begge grupper, som ikke er i arbejde. De respondenter, der i spørgeskemaet har svaret, at de er arbejdsløse eller sygemeldte, er også blev spurgt om, hvorvidt de ønsker at komme i arbejde (stillet til de arbejdsløse) eller tilbage på arbejde (stillet til de sygemeldte). Svarene på disse to spørgsmål (ønsker at komme i arbejde eller tilbage på arbejde) er lagt sammen for den samlede gruppe af arbejdsløse eller sygemeldte, og er vist i Figur 5.1 for henholdsvis 2016 og 2021. Figuren viser, at hovedparten af de arbejdsløse og sygemeldte i hver gruppe ønsker at komme i arbejde/tilbage på arbejde. Denne andel er dog i 2021 lidt lavere i både risikogruppen og eksklusionsgruppen sammenlignet med 2016, men det er kun i risikogruppen, at faldet er statistisk signifikant. Blandt de arbejdsløse og sygemeldte i risikogruppen er det 94 % i 2016 og 87 % i 2021, der ønsker at komme i arbejde/tilbage i arbejde. I eksklusionsgruppen er disse andele hhv. 82 % i 2016 til 59 % i 2021, men pga. det forholdsvis lave antal personer i gruppen af sygemeldte og arbejdsløse i eksklusionsgruppen er denne forskel ikke statistisk signifikant. De lavere andele i 2021, der svarer, at de ønsker at komme i arbejde/tilbage i arbejde, skal endvidere ses på baggrund af, at andelen i både risiko- og eksklusionsgruppen, der svarer, at de er i arbejde, samtidig er højere i 2021 end i 2016. Det kan betyde, at de, der svarer, at de er arbejdsløse eller sygemeldte kan være en mere negativt selekteret gruppe, hvor fx deres øvrige sociale og helbredsmæssige problemer betyder, at de ikke føler sig i stand til at arbejde.

Figur 5.1 Ønsker at komme i arbejde/tilbage på arbejde blandt de arbejdsløse og sygemeldte

I figuren er opgjort andelen, der ønsker at komme i arbejde eller tilbage på arbejde. Spørgsmålet er udelukkende stillet til de arbejdsløse eller sygemeldte i hver gruppe. Procentandelene er beregnet blandt de respondenter, som har fået stillet spørgsmålet, og er opgjort særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

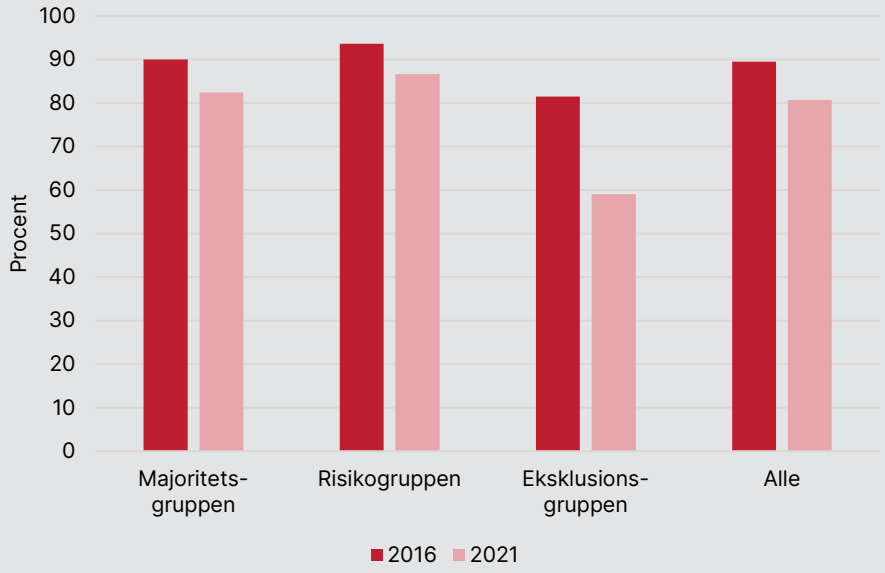

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 119; Risikogruppen (R), 2016: N = 165; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 149; M2021: N = 58; R2021: N = 102; E2021: N = 84. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,380; R2016 vs. R2021: P = 0,010; E2016 vs. E2021: P = 0,118; M2016 vs. R2016: P = 0,134; M2016 vs. E2016: P = 0,391; R2016 vs. E2016: P = 0,148; M2021 vs. R2021: P = 0,206; M2021 vs. E2021: P = 0,170; R2021 vs. E2021: P = 0,388. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,157.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Endelig har vi også spurgt dem blandt de arbejdsløse og sygemeldte, der ønsker at komme i arbejde/tilbage på arbejde, om de oplever at få den hjælp, de har behov for til at komme i arbejde/tilbage på arbejdet. I Figur 5.2 er vist andelen inden for de tre grupper, der ikke oplever at få den hjælp, de har behov for til at komme i arbejde/tilbage i arbejde. Denne andel er generelt faldet fra 2016 til 2021. Af dem i eksklusionsgruppen, der ønskede at komme i arbejde/tilbage på arbejde, var det således 46 % i 2016, der oplevede ikke få den hjælp, de havde behov for til dette, mens denne andel er faldet til 30 % i 2021. Når denne andel, der ikke får den hjælp, de har behov for til at komme i

arbejde/tilbage på arbejde, er faldet, kan det skyldes, at der i den mellemliggende periode generelt har været et større fokus i beskæftigelsessystemet på at hjælpe udsatte borgere i arbejde, småjobs og lignende.

Figur 5.2 Ikke opfyldt behov for hjælp til at komme i arbejde/tilbage på arbejde

I figuren er opgjort andelen, der ikke synes, at de får den hjælp, de har behov for i forhold til at komme i arbejde (arbejdsløse) eller tilbage på arbejde (sygemeldte). Spørgsmålet er stillet til de arbejdsløse eller sygemeldte i hver gruppe, der samtidig ønsker at komme i arbejde eller tilbage på arbejde, og procentandelene er opgjort inden for denne gruppe. Særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

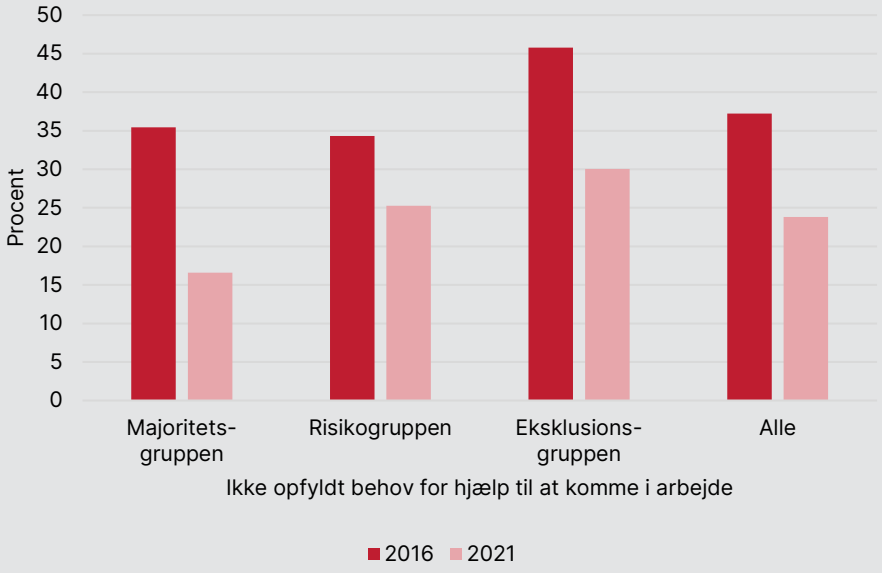

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 119; Risikogruppen (R), 2016: N = 165; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 149; M2021: N = 58; R2021: N = 102; E2021: N = 84. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,014; R2016 vs. R2021: P = 0,118; E2016 vs. E2021: P = 0,025; M2016 vs. R2016: P = 0,392; M2016 vs. E2016: P = 0,092; R2016 vs. E2016: P = 0,047; M2021 vs. R2021: P = 0,178; M2021 vs. E2021: P = 0,075; R2021 vs. E2021: P = 0,306. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,001.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

5.2 Materielle afsavn

Vi har også spurgt til forekomsten af materielle afsavn og økonomiske udfordringer blandt respondenterne. Her har vi spurgt til, om de inden for de sene-

ste tre måneder har ladet være med at spise tre måltider om dagen, købe lægeordineret medicin eller betale boligudgifter, fordi de ikke havde råd, samt om de ofte mangler penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden. Disse opgørelser viser generelt, at der er en betydelig andel i eksklusionsgruppen, der oplever disse forskellige udfordringer. Disse økonomiske vanskeligheder i eksklusionsgruppen skal generelt ses i tæt sammenhæng med den eksklusion, de oplever på arbejdsmarkedet, og som betyder, at mange i eksklusionsgruppen langvarigt må leve på overførselsindkomst.

I Figur 5.3 er vist andelen, der inden for de seneste tre måneder har ladet være med at spise tre måltider om dagen, fordi de ikke havde råd. Figuren viser, at denne andel ligger på nogenlunde samme niveau ved målingen i 2021 som i 2016, og at der også i 2021 er en markant højere andel, der har rapporteret om dette afsavn, i eksklusionsgruppen end i de øvrige grupper. I 2021 var det således 47 % i eksklusionsgruppen, mod 3 % i risikogruppen og 1 % i majoritetsgruppen, der inden for de seneste tre måneder havde ladet være med at spise tre måltider om dagen, fordi de ikke havde råd. I eksklusionsgruppen var denne andel på 43 % i 2016, men der er ikke statistisk signifikant forskel på andelen i 2016 og 2021. I risikogruppen er der derimod et signifikant fald i denne andel fra 6 % i 2016 til 3 % i 2021.

Figur 5.3 Ladet været med at spise tre måltider om dagen pga. økonomi

I figuren er vist andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Har du inden for de seneste tre måneder ladet være med at spise tre måltider om dagen fordi du ikke havde råd?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

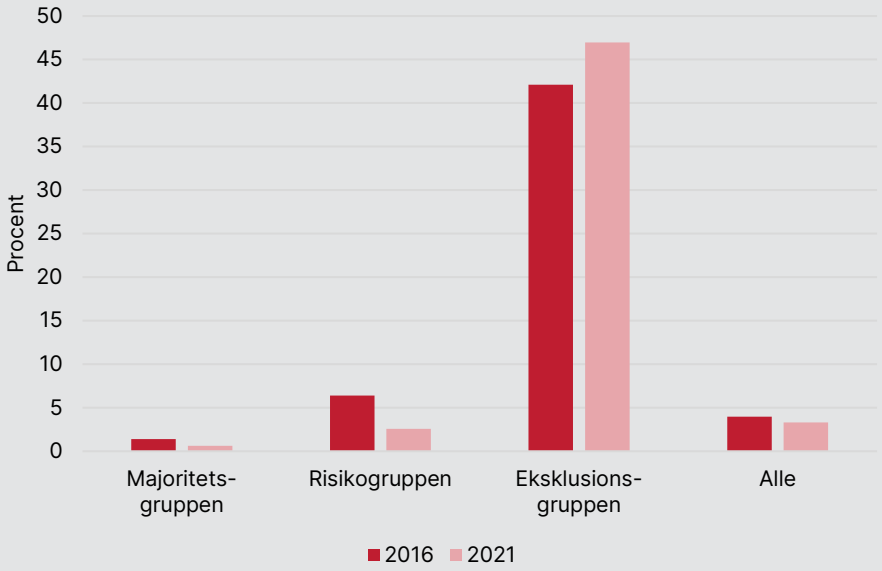

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,069; R2016 vs. R2021: P = 0,003; E2016 vs. E2021: P = 0,226; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,002; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,203.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også spurgt til, om man inden for de seneste tre måneder har ladet være med at købe lægeordineret medicin, fordi man ikke havde råd (Figur 5.4). Denne andel er også markant højere i eksklusionsgruppen end i de øvrige grupper. Ved målingen i 2021 er denne andel på 39 % i eksklusionsgruppen mod 31 % i 2016, men der er ikke statistisk signifikant forskel på de to andele. I risikogruppen var der 4 %, i 2021 og 6 % i 2016, der havde ladet være med at købe lægeordineret medicin, fordi de ikke havde råd, men heller ikke i risikogruppen er der tale om en signifikant forskel.

Figur 5.4 Ladet være med at købe lægeordinereret medicin pga. økonomi

I figuren er vist andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Har du inden for de seneste tre måneder ladet være med at købe lægeordinereret medicin, fordi du ikke havde råd?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

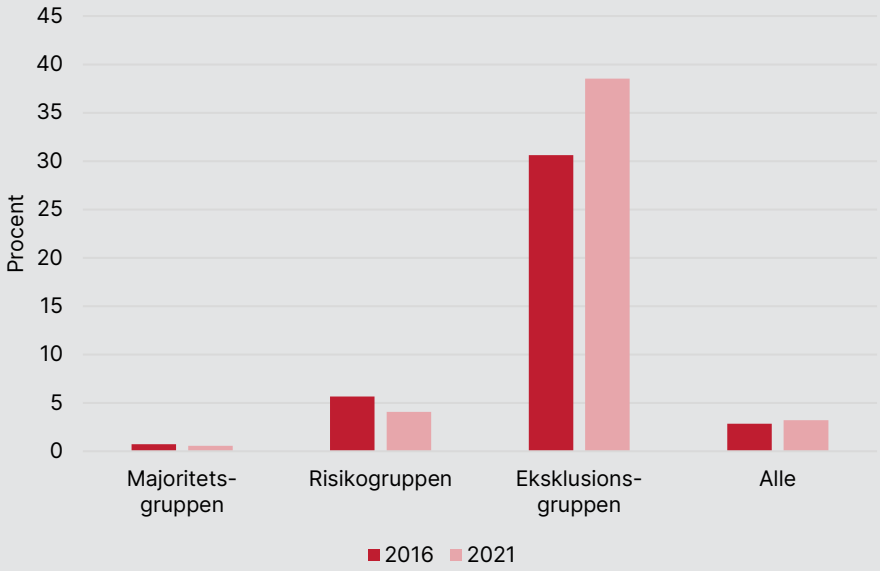

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,355; R2016 vs. R2021: P = 0,183; E2016 vs. E2021: P = 0,075; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,314.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også spurgt til, om man har måttet lade være med at betale sine boligudgifter til tiden, fordi man ikke havde råd (Figur 5.5). Det var ved målingen i 2021 tilfældet for 14 % af respondenterne i eksklusionsgruppen, hvilket dog er signifikant færre end i 2016, hvor denne andel var 21 %. I risikogruppen var det en stort set uændret andel på 4 % i 2021 og 5 % i 2016, der havde måttet lade være med at betale sine boligudgifter til tiden, mens det ved begge målingerne var under 1 % af respondenterne i majoritetsgruppen, der havde været ude for dette.

Figur 5.5 Ikke betalt boligudgifter til tiden pga. økonomi

I figuren er vist andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Har du inden for de seneste tre måneder ikke betalt dine boligudgifter, fx husleje eller varmeudgifter til tiden, fordi du ikke havde råd?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

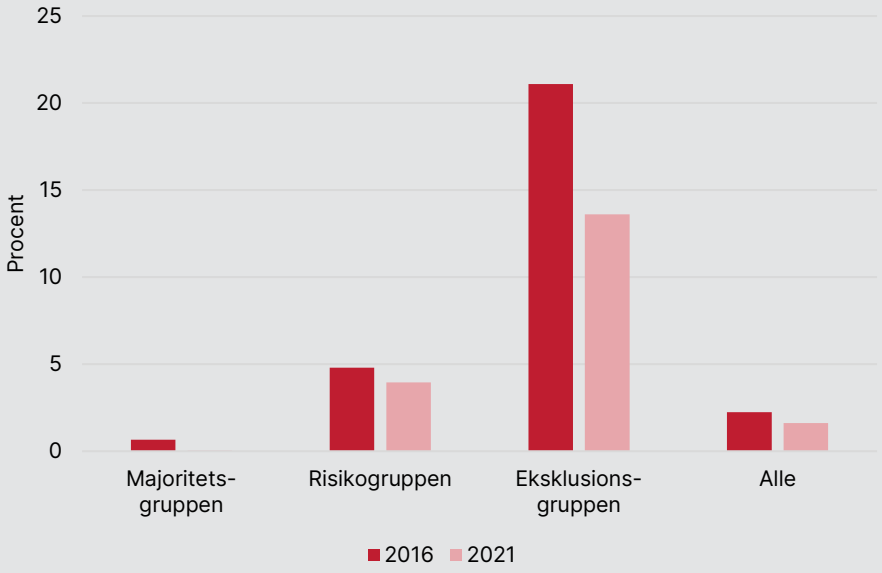

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,016; R2016 vs. R2021: P = 0,313; E2016 vs. E2021: P = 0,040; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,140.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 5.6 er vist andelen, der ofte mangler penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden. Denne andel er også markant højere i eksklusionsgruppen end i de øvrige grupper. I 2021 var det således 57 % af respondenterne i eksklusionsgruppen, der angav, at de ofte mangler penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden, mens det var 18 % i risikogruppen og 4 % i majoritetsgruppen. Det er nogenlunde uændrede andele i forhold til 2016.

Figur 5.6 Mangler ofte penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden

I figuren er vist andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Mangler du ofte penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

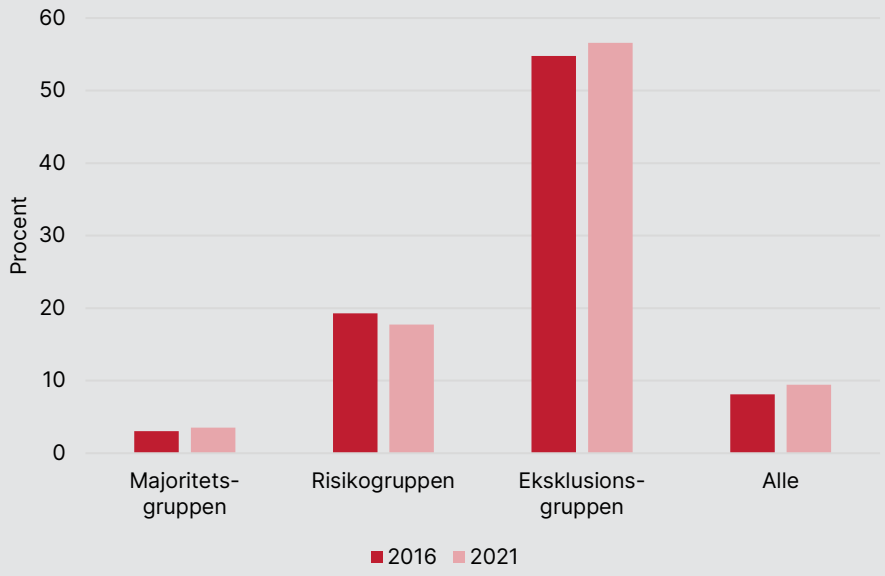

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,321; R2016 vs. R2021: P = 0,319; E2016 vs. E2021: P = 0,369; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,119.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

5.3 Hjælp til at håndtere økonomi

Undersøgelsen ser også på behovet for hjælp til at håndtere den daglige økonomi. Vi har i den forbindelse spurgt til, om respondenterne får hjælp til at håndtere deres økonomi (Figur 5.7). Dette spørgsmål er stillet til alle respondenterne. I 2021 er det 13 % af respondenterne i risikogruppen, der svarer, at de får hjælp til at håndtere deres økonomi, mens det er 12 % i eksklusionsgruppen og 5 % i majoritetsgruppen. Disse andele var umiddelbart lidt højere i 2016 i både eksklusionsgruppen og risikogruppen, men der er ikke tale om statistisk signifikante forskelle.

Figur 5.7 Får hjælp til at håndtere økonomi

I figuren er vist andelen, der har svaret 'ja ' til spørgsmålet 'Får du hjælp til at håndtere din økonomi?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

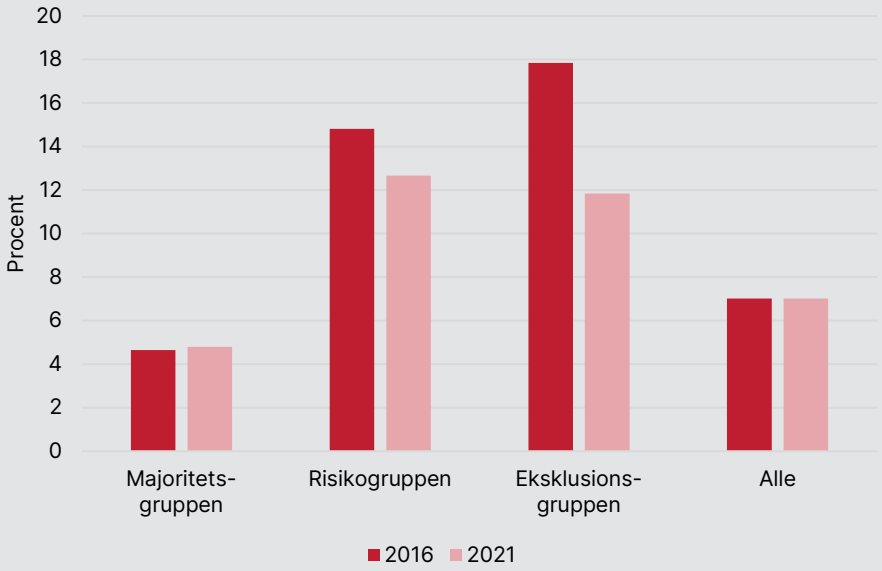

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,393; R2016 vs. R2021: P = 0,229; E2016 vs. E2021: P = 0,074; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,207; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,380. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,399.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også spurgt til, om respondenterne føler, at de har behov for hjælp i forhold til at håndtere deres økonomi (Figur 5.8). Der er en markant højere andel i eksklusionsgruppen end i både risikogruppen og majoritetsgruppen, der har behov for hjælp til at håndtere deres økonomi med 37 % i 2021, mens denne andel var 32 % i 2016. Der er dog ikke en signifikant forskel på andelen i eksklusionsgruppen ved de to målinger. Sammenholdt med at der i eksklusionsgruppen var 12 % i 2021, der fik hjælp til at håndtere deres økonomi, er der således væsentligt færre, der får hjælp, end dem, som har behov for hjælp. I risikogruppen er der en nogenlunde uændret andel på 11 % i 2021 og 13 % i 2016, der har brug for hjælp til at håndtere deres økonomi, mens denne andel var 4 % i majoritetsgruppen ved begge målingerne.

Figur 5.8 Har behov for hjælp til at håndtere økonomi

I figuren er vist andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Føler du, at du har behov for hjælp i forhold til at håndtere din økonomi?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

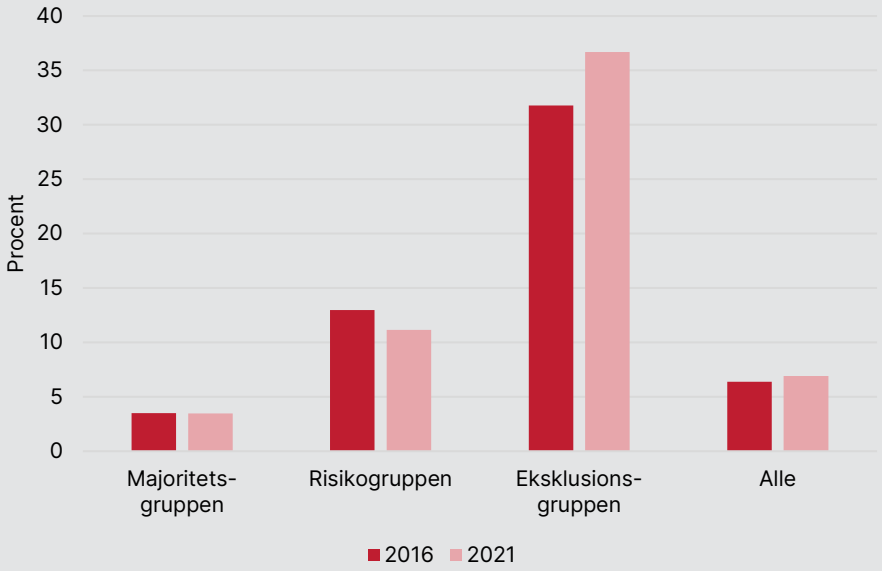

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,399; R2016 vs. R2021: P = 0,255; E2016 vs. E2021: P = 0,208; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,315.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Endvidere har vi spurgt til, om respondenterne føler, at de får den hjælp, de har behov for til at håndtere deres økonomi. Dette spørgsmål er stillet til de respondenter, der modtager hjælp til deres økonomi og/eller har behov for hjælp i forhold til at håndtere deres økonomi. I Figur 5.9 er opgjort andelen, der svarer, at de i mindre grad eller slet ikke får den hjælp, de har behov for i forhold til deres økonomi, opgjort inden for den gruppe af respondenter, der har fået stillet dette spørgsmål. Figur 5.9 viser, at der blandt dem, der oplever et behov for hjælp eller allerede modtager hjælp til at håndtere deres økonomi, er væsentligt flere i eksklusionsgruppen i 2021, 63 %, der ikke oplever at få den hjælp, de har behov for, sammenlignet med 2016, hvor denne andel var 40 %. I risikogruppen er denne andel 36 % i 2021, mens det i majoritetsgruppen er 8 %, der ikke oplever at få den hjælp, de har behov for til at håndtere deres økonomi, blandt dem, der har et behov for hjælp eller allerede modtager hjælp til dette.

Figur 5.9 Får ikke den hjælp man har behov for til at håndtere økonomi

Figuren viser andelen, der har svaret 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad synes du, at du får den hjælp, du har behov for, i forhold til at håndtere din økonomi? '. Spørgsmålet er stillet til de respondenter, der har svaret, at de føler, at de har behov for hjælp i forhold til at håndtere deres økonomi og/eller har svaret, at de får hjælp i forhold til at håndtere deres økonomi. Procentandelene er beregnet blandt de respondenter, som har fået stillet spørgsmålet og er opgjort særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

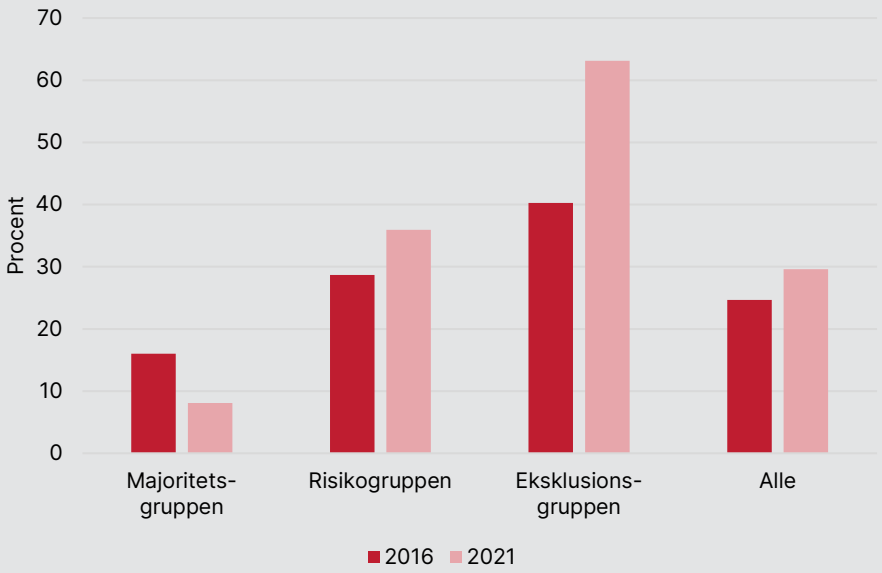

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 115; Risikogruppen (R), 2016: N = 125; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 120; M2021: N = 83; R2021: N = 119; E2021: N = 73. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,102; R2016 vs. R2021: P = 0,189; E2016 vs. E2021: P = 0,004; M2016 vs. R2016: P = 0,026; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,064; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,151.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Som nævnt er spørgsmålet om, hvorvidt man får den hjælp, man har behov for i forhold til at håndtere økonomi, kun stillet til dem, der har behov for hjælp eller allerede modtager hjælp, og andelen i Figur 5.9, der ikke får den hjælp, de har behov for, er beregnet inden for denne gruppe. Beregnes andelen i stedet for ud fra alle respondenter i hver gruppe, er det 25 % af alle respondenterne i eksklusionsgruppen i 2021, der i mindre grad eller slet ikke føler, at de får den hjælp, de har behov for i forhold til deres økonomi, mens denne andel er 7 % i risikogruppen og under 1 % i majoritetsgruppen (ikke vist i figuren).

6 Socialt netværk og kontakt

I dette kapitel afdækker vi karakteren af det sociale netværk, som fx kontakten med familie og venner, blandt respondenterne i de tre grupper. Fællesskabsmålingen 2017 viste generelt, at personerne i eksklusionsgruppen har et væsentligt mindre socialt netværk og mindre kontakt med både familie og venner end personerne i majoritetsgruppen og risikogruppen. Der var samtidig tegn på, at også risikogruppen på flere parametre havde en lavere grad af kontakt med familie og venner end majoritetsgruppen. I den kvalitative opfølgningsundersøgelse Bag om Fællesskabsmålingen berettede mange af personerne i eksklusionsgruppen om et begrænset socialt netværk, herunder i en del tilfælde om brudte og beskadigede relationer til familiemedlemmer, samtidig med at mange i eksklusionsgruppen kun havde få eller ingen nære venner. I risikogruppen var der i højere grad intakte relationer til familien, om end der nogle gange var mindre kontakt med familiemedlemmerne uden for husstanden end ønsket. Samtidig betød sygdom, arbejdsløshed og lignende ofte, at det var vanskeligt for dem i risikogruppen at opretholde netværksrelationerne til venner og bekendte. I det følgende tegner vi et billede af det sociale netværk blandt respondenterne i 2021-undersøgelsen og sammenligner med det tilsvarende billede blandt respondenterne fra 2016.

6.1 Parforhold og børn

I dette afsnit ser vi på, om respondenterne bor sammen med en ægtefælle eller partner, og om de har børn. I Figur 6.1 er opgjort andelen af respondenterne, der angiver, at de bor sammen med en partner. Her er der en markant forskel mellem grupperne, hvor der er en langt lavere andel i eksklusionsgruppen, 19 % i 2021, der bor sammen med en ægtefælle eller partner, end i både risikogruppen og majoritetsgruppen, hvor denne andel er henholdsvis 55 % og 74 %. Dermed er der også i risikogruppen en lavere andel, der bor sammen med en ægtefælle eller partner, end i majoritetsgruppen. Andelen i eksklusionsgruppen, der bor sammen med en ægtefælle eller partner, er noget lavere i 2021 end i 2016.

Figur 6.1 Bor sammen med en ægtefælle eller partner

I figuren er vist andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Bor du sammen med en ægtefælle eller partner?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

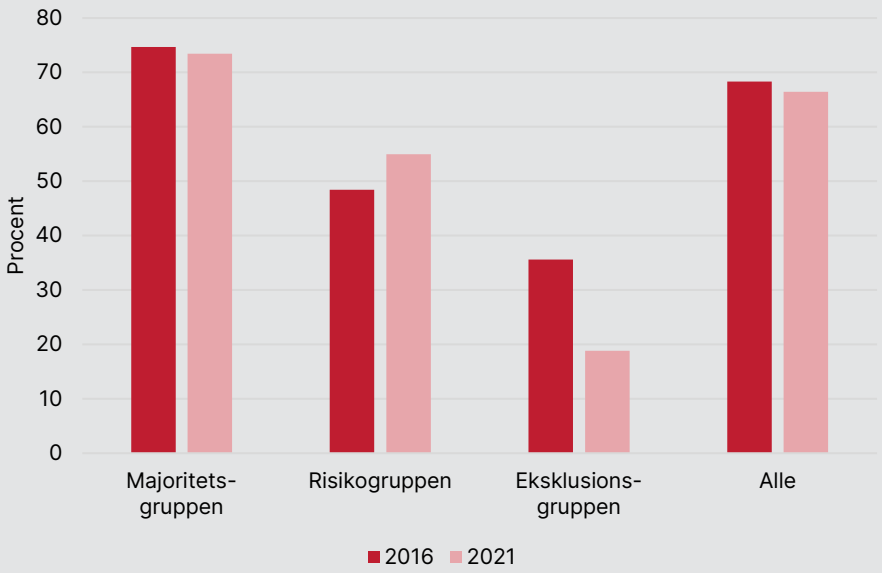

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritets-gruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,317; R2016 vs. R2021: P = 0,034; E2016 vs. E2021: P = 0,000; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,001; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000; Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,168.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

De, som ikke bor sammen med en ægtefælle eller partner, er endvidere blevet spurgt, om de har en kæreste, som de ikke bor sammen med. Også for dette spørgsmål var der en forskel mellem grupperne, idet denne andel (beregnet ud af dem, som ikke bor sammen med en ægtefælle eller partner) i 2021 var 26 % i majoritetsgruppen, 24 % i risikogruppen og kun 6 % i eksklusionsgruppen (ikke vist i en figur). Det samme mønster så vi blandt respondenterne i 2016-undersøgelsen, hvor de tilsvarende andele var hhv. 32 %, 18 % og 15 % i de tre grupper.

6.1.1 Børn

Vi har også spurgt til, om respondenterne har børn, uden skelnen til, om der er tale om mindreårige eller voksne børn. Denne andel er opgjort i Figur 6.2. Figuren viser, at andelen, der har børn, generelt er væsentligt højere i majoritetsgruppen, 72 % i 2021, end i både risikogruppen og eksklusionsgruppen, hvor henholdsvis 52 % og 49 % af 2021-respondenterne har børn. Andelen med børn i hver af grupperne er nogenlunde den samme i både 2016 og 2021. Ud over at der generelt er langt flere enlige voksne i eksklusionsgruppen, skal den lavere andel med børn i både risikogruppen og eksklusionsgruppen også ses i sammenhæng med alderssammensætningen, hvor der i begge disse grupper er relativt flere unge end i majoritetsgruppen.

Figur 6.2 Har børn

I figuren er vist andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Har du nogen børn?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

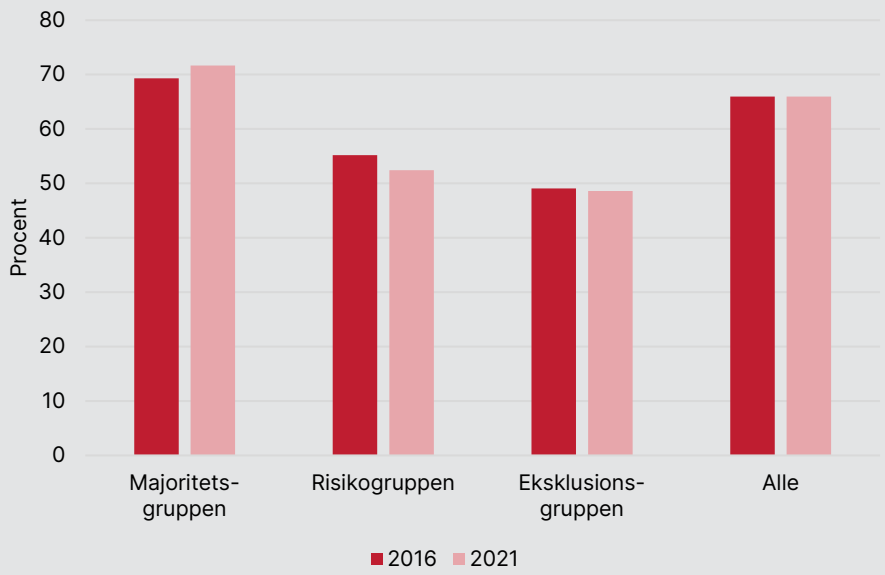

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,173; R2016 vs. R2021: P = 0,253; E2016 vs. E2021: P = 0,397; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,094; R2016 vs. E2016: P = 0,399; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,255. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,399.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Som beskrevet i Afsnit 2.2.4 om respondenternes husstandstype er der generelt en væsentligt højere andel i majoritetsgruppen end i eksklusionsgruppen, der lever i parfamilier med hjemmeboende børn. I eksklusionsgruppen er de fleste med hjemmeboende børn derimod enlige voksne, samtidig med at den største husstandsgruppe i eksklusionsgruppen er enlige voksne uden hjemmeboende børn. I forhold til husstandstype ligner respondenterne i risikogruppen i højere grad majoritetsgruppen, idet der også i risikogruppen er en betydelig gruppe af parfamilier med hjemmeboende børn. Der er dog lidt flere enlige voksne med hjemmeboende børn i risikogruppen end i majoritetsgruppen, men denne andel er også i risikogruppen væsentligt lavere end i eksklusionsgruppen. Der er således generelt væsentligt flere i majoritetsgruppen og til dels også i risikogruppen, der lever i en 'kernefamilie' med to voksne og børn, sammenlignet med eksklusionsgruppen, hvor langt de fleste er enlige voksne med eller uden børn.

6.2 Nære venner

I dette afsnit ser vi på de nære venskabsrelationer. Vi har i den forbindelse spurgt respondenterne om, hvor mange nære venner de har. I Figur 6.3 har vi opgjort det gennemsnitlige antal nære venner i hver af de tre grupper. Figuren viser, at det gennemsnitlige antal nære venner er højest i majoritetsgruppen med et gennemsnit på 6,5 i 2021, mens det er noget lavere i risikogruppen med 4,6 og lavest i eksklusionsgruppen, hvor det gennemsnitlige antal nære venner er 3,1 i 2021. Forskellen mellem grupperne er statistisk signifikante, mens der inden for hver af grupperne ikke er en signifikant forskel på det gennemsnitlige antal nære venner i henholdsvis 2016 og 2021.

Figur 6.3 Gennemsnitligt antal nære venner

I figuren er vist det gennemsnitlige antal nære venner beregnet ud fra spørgsmålet 'Hvor mange personer vil du betragte som nære venner?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

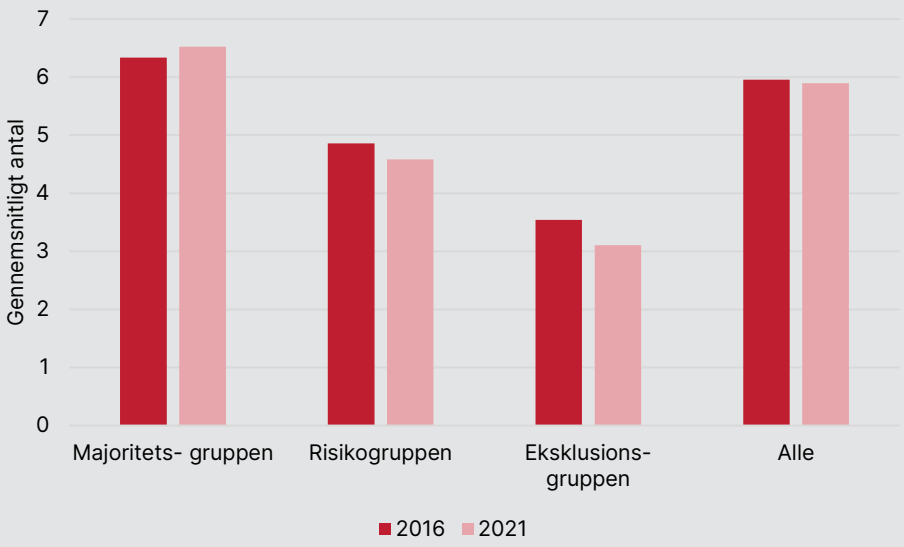

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,102; R2016 vs. R2021: P = 0,099; E2016 vs. E2021: P = 0,091; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,316.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Tallene i Figur 6.3 afspejler, at de fleste – også i risikogruppen og eksklusionsgruppen – har mennesker i deres liv, som de betragter som nære venner, men samtidig viser opgørelsen, at netværket af nære venner generelt er mindre i både eksklusionsgruppen og risikogruppen end i majoritetsgruppen. I beregningen af det gennemsnitlige antal nære venner i Figur 6.3 indgår dog også dem, der har svaret, at de ikke har nogen nære venner. Vi har særskilt opgjort andelen uden nære venner i Figur 6.4. Det er en meget lille del af den samlede respondentgruppe, der ikke har nogen nære venner, med 3 % i 2021 (2 % i 2016). Det dækker dog over en stor forskel mellem grupperne. Særligt i eksklusionsgruppen er der i 2021 en langt højere andel, 25 %, end i de andre grupper, der ikke har nogen nære venner, mens denne andel er 5 % i risikogruppen og under 1 % i majoritetsgruppen. I eksklusionsgruppen i 2021 er det samtidig en langt højere andel end i 2016, hvor der var 7 % af respondenterne i den daværende eksklusionsgruppe, der ikke havde nogen nære venner. Også

i risikogruppen er andelen uden nære venner steget – fra 2 % i 2016 til 5 % i 2021. I majoritetsgruppen er denne andel derimod faldet fra 1,5 % til kun 0,4 %. En mulig forklaring på, at væsentligt flere – særligt i eksklusionsgruppen – ikke har nogen nære venner i 2021, kan være at covid-19-pandemien og de medfølgende nedlukninger og restriktioner har haft langt større negative konsekvenser for det sociale netværk blandt de udsatte grupper i samfundet, mens det ikke har haft nogen nævneværdig betydning i majoritetsgruppen i forhold til at kunne opretholde de nære venskaber. Det kan også være udtryk for, at relationer til venner og bekendte for en del af respondenterne i eksklusionsgruppen måske knytter sig til fx brugen af væresteder og andre sociale tilbud, der i en del tilfælde har været omfattet af nedlukninger i forbindelse med covid-19-pandemien.

Figur 6.4 Ingen nære venner

I figuren er vist andelen, der har svaret '0' til spørgsmålet 'Hvor mange personer vil du betragte som nære venner?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

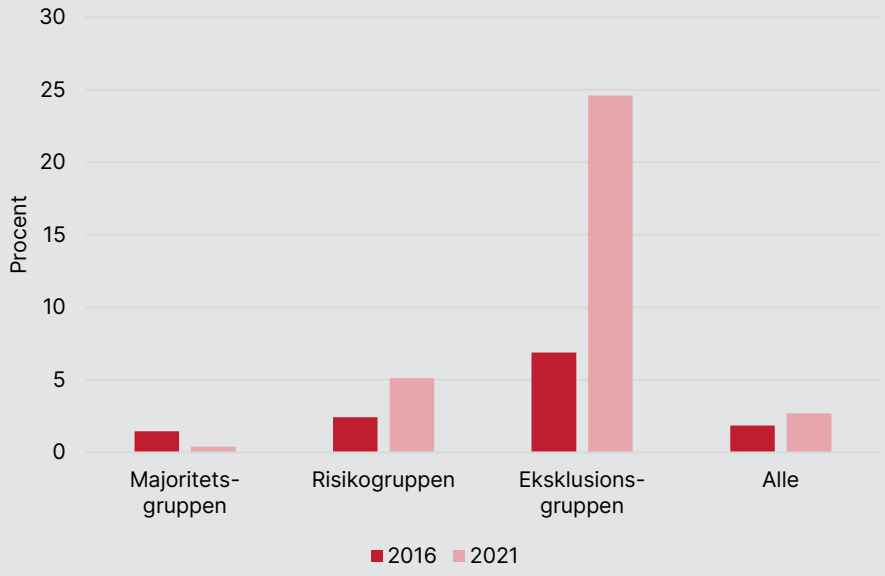

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,011; R2016 vs. R2021: P = 0,022; E2016 vs. E2021: P = 0,000; M2016 vs. R2016: P = 0,125; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,002; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,076.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

6.3 Kontakt med familie og venner

Vi har også stillet en række spørgsmål, der belyser kontakten med familie og venner. I Figur 6.5 er opgjort andelen, der inden for de seneste to måneder ikke har haft familie, venner eller bekendte på besøg i hjemmet. Denne andel er markant højere i eksklusionsgruppen end i de andre grupper, men også højere i risikogruppen end i majoritetsgruppen. Der er samtidig en væsentligt højere andel i eksklusionsgruppen i 2021, 40 %, der ikke har haft familie og venner på besøg, sammenlignet med 23 % i 2016, mens vi ikke ser samme stigning i denne andel i hverken risikogruppen eller majoritetsgruppen. Spørgeskemaundersøgelsen i 2021 blev generelt gennemført et stykke tid efter de første perioder med nedlukning pga. covid-19 var overstået, om end der skete en ny, men dog mindre omfattende nedlukning hen mod slutningen af interviewperioden omkring vinteren 2021/2022. Det er dog nærliggende, at den stigning, vi ser i andelen i eksklusionsgruppen, der ikke har haft familie og venner på besøg, har en sammenhæng med covid-19-pandemien og de tilhørende nedlukninger samt eventuelle ændringer i adfærdsmønstre som følge heraf. Ud fra helbredsprofilen er det i generelt i eksklusionsgruppen, at vi finder flest med helbredsmæssige problematikker, der kan have haft behov for fortsat at isolere sig. Samtidig kan det generelt svagere sociale netværk i eksklusionsgruppen også have været mere sårbart over for nedlukninger og restriktioner i forbindelse med pandemien, hvor der som tidligere nævnt er en højere andel i eksklusionsgruppen i 2021, der angiver, at de ikke har nogen nære venner.

Figur 6.5 Ikke haft familie og venner på besøg

I figuren er vist andelen, der har svaret 'nej' til spørgsmålet 'Har du inden for de seneste to måneder haft familie, venner eller bekendte på besøg i dit hjem?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

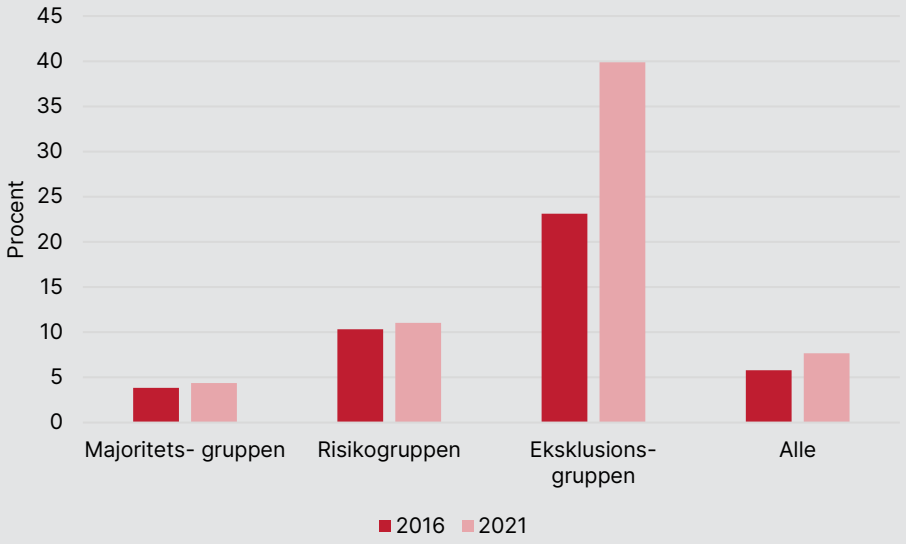

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,318; R2016 vs. R2021: P = 0,371; E2016 vs. E2021: P = 0,000; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,022.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 6.6 er opgjort andelen, der ikke har været på besøg hos familie, venner eller bekendte inden for de seneste to måneder. Her ser vi helt samme mønster som i forhold til, om man har haft besøg af familie og venner, med langt den højeste andel i eksklusionsgruppen, ligesom denne andel er væsentligt højere for respondenterne eksklusionsgruppen i 2021 sammenlignet med 2016, mens andelen er stort set uændret i både risikogruppen og majoritetsgruppen.

Figur 6.6 Ikke været på besøg hos familie og venner

I figuren er vist andelen, der har svaret 'nej' til spørgsmålet 'Har du inden for de seneste to måneder været på besøg hos familie, venner eller bekendte i deres hjem?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

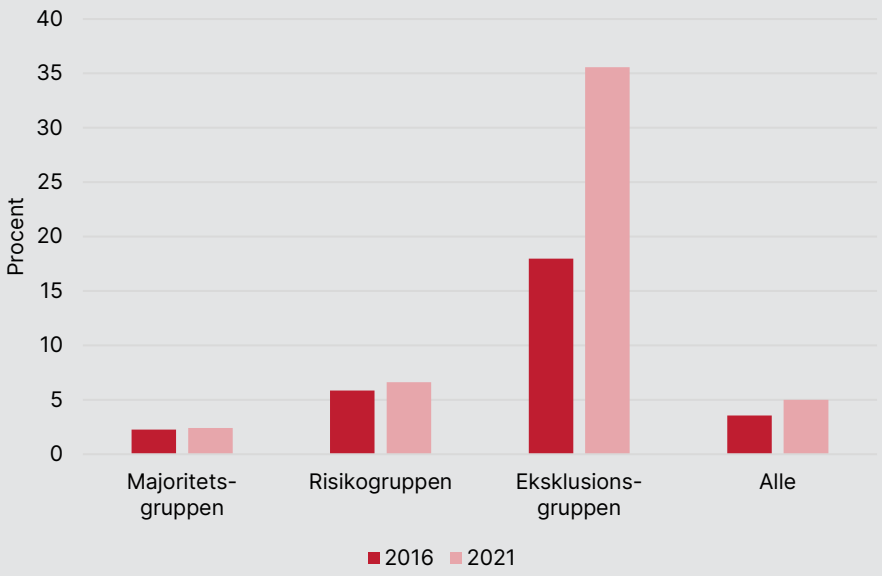

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,387; R2016 vs. R2021: P = 0,346; E2016 vs. E2021: P = 0,000; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,028.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 6.7 er vist andelen, der ikke har mødtes med familie, venner eller bekendte uden for hjemmet inden for de seneste to måneder. Det kan fx være at gå ud at spise, tage på café, i biografen eller have været ude at gå tur. Her ser vi et lidt andet mønster end i forhold til, om man ikke har haft besøg af eller været på besøg hos familie/venner, idet andelen, der ikke har mødtes med familie, venner eller bekendte, umiddelbart er faldet lidt i alle de tre grupper, endda med et lidt større fald (6 procentpoint) i eksklusionsgruppen, når vi sammenligner besvarelserne i 2021 med 2016. Der er dog i ingen af grupperne tale om en statistisk signifikant forskel på disse andele i hhv. 2016 og 2021. En mulig forklaring på en lidt (om end ikke signifikant) lavere andel, der ikke har mødtes med familie og venner uden for hjemmet, kan dog også relatere sig til covid-19-pandemien, hvor det blev udbredt at gå tur sammen med venner og bekendte pga. begrænsningerne i forhold til at mødes indendørs. Det kan

eventuelt være en del af denne ændrede adfærd, der fortsat 'hænger ved' på interviewtidspunktet i efteråret 2021. Samtidig kan det også spille ind, at mange mennesker generelt 'gik ud' (fx på caféer, restauranter, 'i byen' og lignende), da det endelig blev muligt igen efter lange perioder med nedlukning.

Figur 6.7 Ikke mødtes med familie og venner uden for hjemmet

I figuren er vist andelen, der har svaret 'nej' til spørgsmålet 'Har du inden for de seneste to måneder mødtes med familie, venner eller bekendte uden for hjemmet, fx været ude at spise, på café, i biografen eller ude at gå tur?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

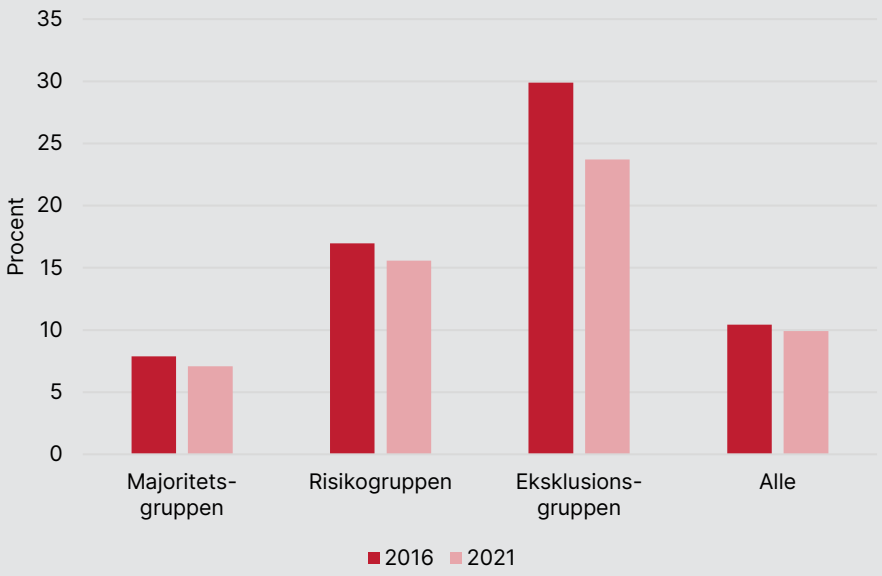

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,299; R2016 vs. R2021: P = 0,327; E2016 vs. E2021: P = 0,125; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,012. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,346.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Endelig har vi også spurgt til den generelle hyppighed af kontakt med forskellige typer af relationer. Her har vi spurgt til, hvor ofte man mødes ansigt-til-ansigt med ikke-hjemmeboende børn, forældre, søskende, andre familiemedlemmer eller venner (Tabel 6.1). I procentangivelserne i tabellen er generelt fraregnet dem, der har svaret irrelevant på de pågældende spørgsmål, fordi de ikke har de pågældende personer, fx hvis forældrene ikke er i live, eller de ikke har søskende. Tabellen viser, at der særligt i eksklusionsgruppen, og i nogle tilfælde også i risikogruppen, er en del, der har en sparsom kontakt til

flere af de nævnte typer af personer. Eksempelvis er der en betydelig del i eksklusionsgruppen, 46 % i 2021, der har ansigt-til-ansigt-kontakt med deres forældre mindre end én gang om måneden og 10 %, der aldrig har kontakt med deres forældre ansigt-til-ansigt. I risikogruppen er de tilsvarende andele 24 % og 3 %, mens det i majoritetsgruppen gælder hhv. 18 % og 2 % i 2021. I eksklusionsgruppen er der 26 % i 2021, der aldrig har ansigt-til-ansigt-kontakt med deres søskende, mens det i risikogruppen og majoritetsgruppen gælder hhv. 10 % og 4 %. Der er også en tydelig tendens til, at færre i eksklusionsgruppen har kontakt til andre familiemedlemmer med 45 % i 2021, der svarer, at det aldrig er tilfældet, mens det tilsvarende gælder for 20 % i risikogruppen og 12 % i majoritetsgruppen. Endelig er der i eksklusionsgruppen 18 % i 2021, der aldrig har ansigt-til-ansigt-kontakt med venner, mens det i risikogruppen og majoritetsgruppen gælder hhv. 5 % og under 1 %. For de fleste typer af relationer er der endvidere en tendens til, at der i eksklusionsgruppen er flere i 2021 end i 2016, der har en sådan sparsom kontakt. Også i risikogruppen er der for nogle relationer – kontakten til søskende og til venner – også flere i 2021 end i 2016, der har en sparsom kontakt, mens vi ikke ser en tilsvarende stigning i majoritetsgruppen. Det kan være endnu en indikation på, at covid-19-pandemien i højere grad har haft en negativ indvirkning på det sociale netværk og den sociale kontakt for eksklusionsgruppen, og i nogen grad også for risikogruppen, mens en sådan indvirkning ikke ses i majoritetsgruppen.

Tabel 6.1 Hyppighed af ansigt-til-ansigt-kontakt med familie og venner, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016 og 2021. Procent.

Gruppe	Majoritetsgruppen		Risikogruppen		Eksklusionsgruppen		Alle respondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Kontakt ansigt til ansigt med ikke-hjemmeboende børn								
Dagligt eller ugentligt	74	74	59	58	56	47	71	70
Månedligt	19	20	19	20	31	29	19	20
Mindre end en gang om måneden	6	7	14	15	10	19	7	8
Aldrig	1	<1	8	7	3	5	2	2
I alt, procent	100	100	100	100	100	100	100	100
I alt, antal (N)	592	507	206	179	93	67	891	753
Kontakt ansigt til ansigt med forældre								
Dagligt eller ugentligt	59	53	55	40	38	27	57	49
Månedligt	24	27	22	32	17	18	23	28

Gruppe	Majoritetsgrup-pen		Risikogruppen		Eksklusions-gruppen		Alle respondenter	
Mindre end en gang om måneden	15	18	20	24	34	46	16	21
Aldrig	2	2	4	3	11	10	3	2
I alt, procent	100	100	100	100	100	100	100	100
I alt, antal (N)	947	752	405	390	212	152	1.564	1.294
Kontakt ansigt til ansigt med søskende								
Dagligt eller ugentligt	31	28	25	21	27	9	30	25
Månedligt	35	37	39	35	20	18	35	36
Mindre end en gang om måneden	29	31	30	34	43	47	30	33
Aldrig	5	4	6	10	10	26	5	6
I alt, procent	100	100	100	100	100	100	100	100
I alt, antal (N)	1.295	1.019	528	471	257	180	2.080	1.670
Kontakt ansigt til ansigt med andre familiemedlemmer								
Dagligt eller ugentligt	7	5	7	6	6	3	7	5
Månedligt	25	21	22	15	12	6	24	19
Mindre end en gang om måneden	52	62	52	59	38	46	52	61
Aldrig	15	12	19	20	44	45	17	15
I alt, procent	100	100	100	100	100	100	100	100
I alt, antal (N)	1.326	1.061	542	508	258	191	2.126	1.760
Kontakt ansigt til ansigt med venner								
Dagligt eller ugentligt	74	68	72	51	55	28	73	62
Månedligt	21	25	23	26	26	32	22	26
Mindre end en gang om måneden	5	7	4	18	10	21	5	10
Aldrig	<1	<1	1	5	9	18	1	2
I alt, procent	100	100	100	100	100	100	100	100
I alt, antal (N)	1.413	1.124	587	531	265	194	2.265	1.849

Anm.: I tabellen er vist de vægtede procentandele. Personer, der har svaret 'irrelevant' i forhold til de enkelte typer af relationer, er udeladt af opgørelsen. På grund af afrunding summerer de enkelte procenttal ikke i alle tilfælde til 100.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

7 Ensomhed

I dette kapitel afdækker vi følelsen af ensomhed blandt respondenterne. Her viste Fællesskabsmålingen 2017 generelt en markant forskel mellem de tre grupper i forhold til oplevelsen af ensomhed. I eksklusionsgruppen var der en meget høj andel, der oplevede ensomhed. Også i risikogruppen var der væsentligt flere, der oplevede ensomhed end i majoritetsgruppen, hvor kun få havde denne følelse. Bag om Fællesskabsmålingen kastede yderligere lys over disse mønstre, idet interviewpersonerne i eksklusionsgruppen ofte fortalte om følelser af ensomhed, der var knyttet til et begrænset eller fraværende socialt netværk, og manglen på nære relationer både i forhold til familie og venner og for manges vedkommende også beskadigede og brudte relationer. I risikogruppen var følelser af ensomhed blandt andet knyttet til et begrænset netværk af venner og bekendte, der ofte var gledet væk efter en periode med sygdom, arbejdsløshed og lignende, der typisk betød, at kræfterne primært blev brugt på at holde sammen på familien i hverdagen. Samtidig var også de øvrige familierelationer ofte gledet lidt i baggrunden af de samme grunde.

I Fællesskabsmålingen 2017 målte vi ensomhed med et enkelt spørgsmål – 'I hvor høj grad føler du dig ensom?'. Dette spørgsmål har vi også medtaget i indeværende undersøgelse for at kunne sammenligne andelen, der oplever ensomhed, ud fra samme spørgsmål. I spørgeskemaet i 2021 har vi endvidere tilføjet tre nye spørgsmål, nemlig de spørgsmål der indgår i den såkaldte Three-Item Loneliness Scale, som udgør et mere nuanceret ensomhedsmål.

7.1 Følelsen af ensomhed

I dette afsnit ser vi på følelsen af ensomhed ud fra det spørgsmål om ensomhed, der har indgået i spørgeskemaet i både 2016 og 2021. I Figur 7.1 er opgjort andelen, der svarer, at de i høj grad eller i nogen grad føler sig ensomme, blandt respondenterne i henholdsvis 2016 og 2021. I svargruppen som helhed er der sket en stigning i andelen, der oplever ensomhed, fra 11 % til 15 %. Det er nærliggende, at denne stigning blandt andet kan hænge sammen med covid-19-pandemien og de tilhørende nedlukninger og restriktioner i samfundet. I majoritetsgruppen er det kun en meget lille andel, der giver udtryk for at føle ensomhed, med 2 % i 2016 og kun 1 % i 2021. I risikogruppen er andelen, der oplever ensomhed, derimod steget fra 34 % i 2016 til 43 % i 2021, og der er således en betydelig højere andel i risikogruppen, der oplever ensomhed ved den seneste måling sammenlignet med for fem år siden, og denne stigning er statistisk signifikant. I eksklusionsgruppen er der generelt en meget høj andel, der oplever ensomhed med 83 % i 2016 og 85 % i 2021, men der er ikke nogen

signifikant forskel på denne andel i eksklusionsgruppen ved de to målinger. Her skal vi igen gøre opmærksom på, at når vi i disse opgørelser sammenligner mellem 2016 og 2021, er det ikke de samme personer, vi sammenligner over tid – vi sammenligner derimod de respondenter, der blev klassificeret i de forskellige grupper ved hver af de to undersøgelser.

Figur 7.1 Følelse af ensomhed

I figuren er opgjort andelen af respondenterne, der har svaret 'i høj grad' eller 'i nogen grad' til spørgsmålet 'I hvor høj grad føler du dig ensom?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

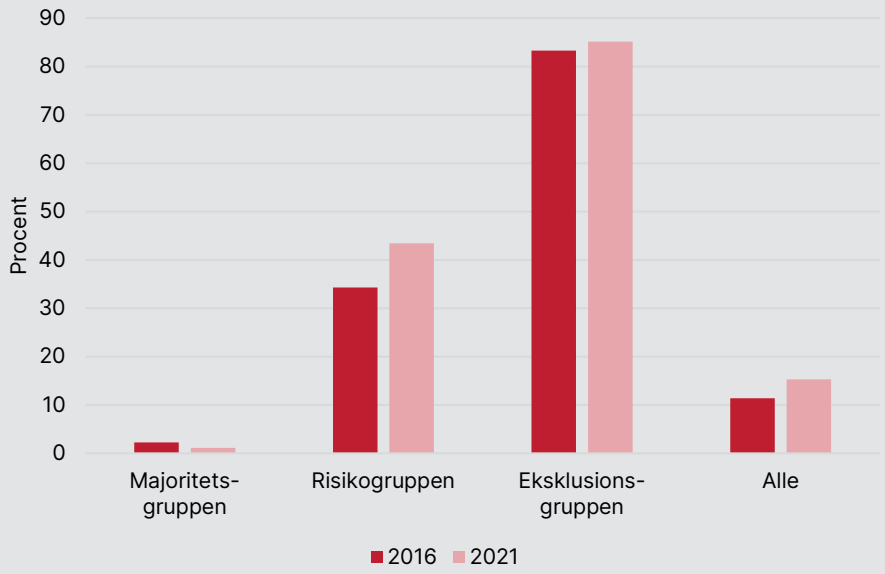

Anm.: Indikatoren indgår i den latente klasseanalyse, der har identificeret de tre grupper. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,032; R2016 vs. R2021: P = 0,003; E2016 vs. E2021: P = 0,344; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

7.2 Three-Item Loneliness Scale

Som nævnt har vi i indeværende undersøgelse også inddraget et andet mål for ensomhed i form af Three-Item Loneliness Scale. Det er et samlet spørgebatteri bestående af tre spørgsmål:

- Hvor ofte føler du dig isoleret fra andre?
- Hvor ofte føler du, at du savner nogen at være sammen med?
- Hvor ofte føler du dig udenfor?

Svarkategorierne for alle tre spørgsmål er henholdsvis 'Sjældent', 'En gang imellem' og 'Ofte', der giver henholdsvis 1, 2 og 3 point på den samlede score for indekset. Når man lægger svarene på de tre spørgsmål sammen fås en samlet score, der går fra værdien 3 til værdien 9. Hvis personen har en score på mellem 7 og 9, anses personen for at være svært ensom. I Figur 7.2 er opgjort andelen inden for hver af de tre grupper, samt for den samlede svargruppe, der oplever svær ensomhed ud fra Three-Items Loneliness Scale. Når vi benytter Three-Item Loneliness Scale, finder vi 78 % med svær ensomhed i eksklusionsgruppen, mens det som nævnt var 85 %, der svarede at de i høj grad eller i nogen grad føler sig ensomme. Uanset hvilket mål der benyttes, understreger opgørelserne, at kun få i majoritetsgruppen føler sig ensomme, mens det gælder en betydelig del i risikogruppen og en stor del af eksklusionsgruppen. Følelsen af ensomhed er således langt fra ligeligt fordelt i befolkningen, men følges i høj grad sammen med sociale og helbredsmæssige udfordringer.

Figur 7.2 Svær ensomhed ud fra Three-Item Loneliness Scale

I figuren er opgjort andelen af respondenterne med en score på 7-9 (svær ensomhed) på Three-Item Loneliness Scale, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i 2021.

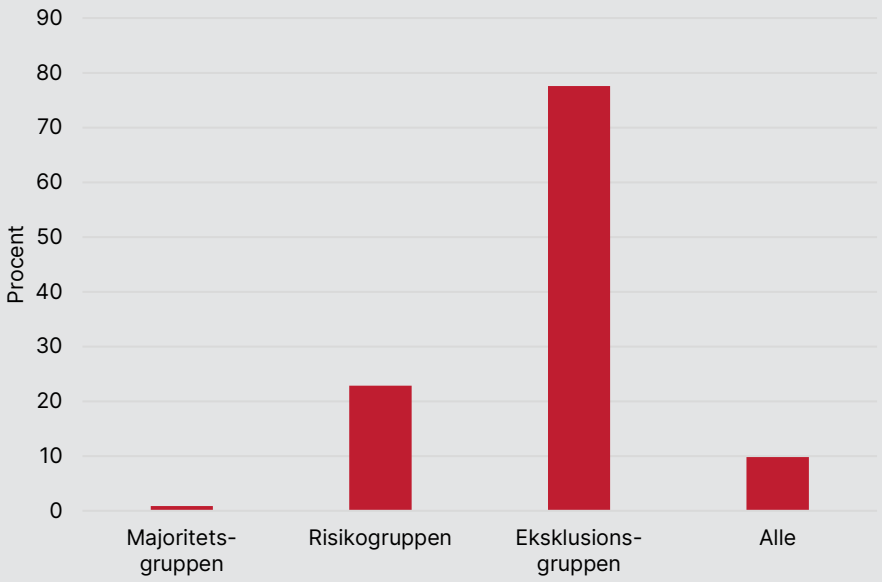

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2021: N = 1.134; Risikogruppen (R), 2021: N = 553; Eksklusionsgruppen (E), 2021: N = 214. Signifikanstest: M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

7.3 Mangler mennesker, man føler sig tæt på

Ud over Three-Item Loneliness Scale har vi også inddraget to øvrige nye spørgsmål til at belyse aspekter af ensomhed. Det er dels et spørgsmål om, hvorvidt man savner at have mennesker omkring sig, og om man føler, at man har nok mennesker i livet, som man føler sig tæt på. Svarkategorierne for begge spørgsmål er 'Nej', 'Til dels' og 'Ja'. I Figur 7.3 er angivet andelen, der svarer 'ja' eller 'til dels' til spørgsmålet om, hvorvidt man savner at have mennesker omkring sig. Det er tilfældet for 17 % i majoritetsgruppen, 61 % i risikogruppen og 86 % i eksklusionsgruppen. I både eksklusionsgruppen og risikogruppen er det således flertallet, der har denne følelse. Når der også i majoritetsgruppen er en del, der har denne følelse, kan det dog hænge sammen med covid-19-pandemien, der kan have betydet, at mange mennesker generelt har

savnet at have mennesker omkring sig. Da spørgsmålet ikke indgik i den første Fællesskabsmåling, kan vi ikke sammenligne med tilsvarende andele for 2016.

Figur 7.3 Savner at have mennesker omkring sig

I figuren er opgjort andelen der svarer ja eller til dels til spørgsmålet 'Jeg savner at have mennesker omkring mig', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i 2021.

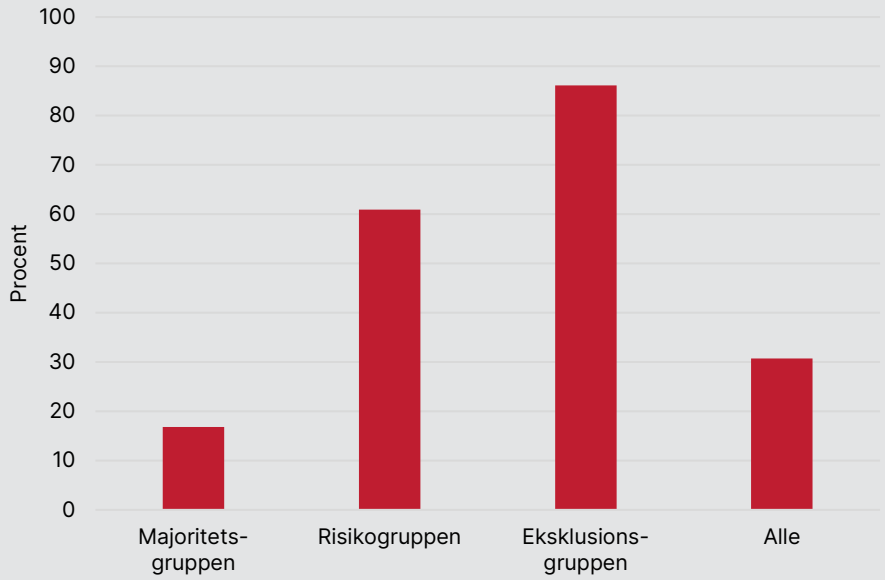

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2021: N = 1.134; Risikogruppen (R), 2021: N = 553; Eksklusionsgruppen (E), 2021: N = 214. Signifikanstest: M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også spurgt til, om respondenterne oplever at have nok mennesker i deres liv, som de føler sig tæt på. I Figur 7.4 har vi opgjort andelen, der har svaret 'nej' til dette spørgsmål. I majoritetsgruppen er det kun 2 %, der har svaret 'nej' til dette spørgsmål, og som således giver udtryk for, at de ikke har nok mennesker i deres liv, som de føler sig tæt på. Denne andel er væsentligt højere i både risikogruppen og eksklusionsgruppen, med henholdsvis 18 % og 42 %. Når der er langt færre i majoritetsgruppen, der giver udtryk for denne følelse, end andelen, der savner at have mennesker omkring sig (Figur 7.3), kan det skyldes, at spørgsmålet om, hvorvidt man har mennesker nok i sit liv, man føler sig tæt på, i højere grad handler om karakteren af relationerne, og for respondenterne i majoritetsgruppen ikke i samme grad har været påvirket af begrænsningerne på at omgås andre mennesker under covid-19-pandemien. Vi

har dog heller ikke for dette spørgsmål mulighed for at sammenligne med tilsvarende andele for 2016, da spørgsmålet ligeledes ikke indgik i Fællesskabsmålingen 2017.

Figur 7.4 Har ikke mennesker nok, man er tæt på

I figuren er opgjort andelen der svarer nej til spørgsmålet 'Der er nok mennesker i mit liv, som jeg føler mig tæt på', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i 2021.

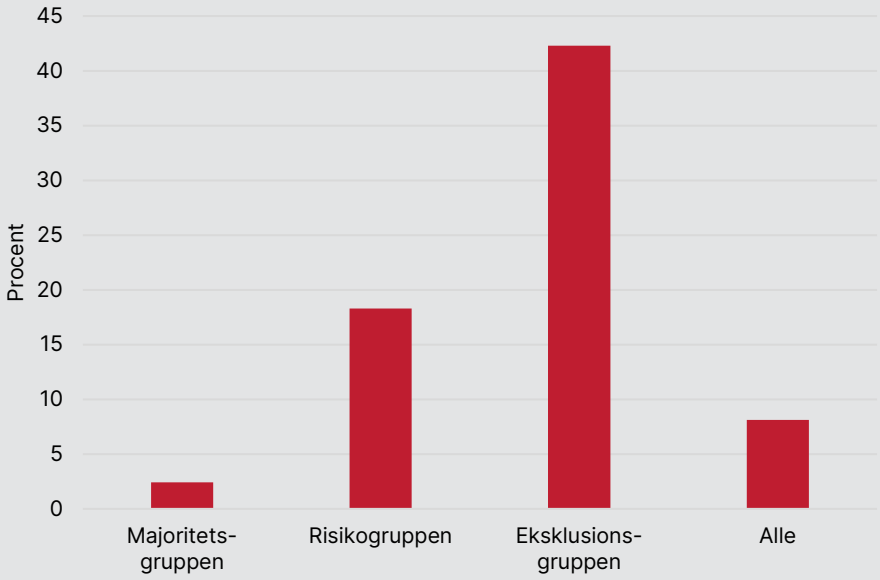

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2021: N = 1.134; Risikogruppen (R), 2021: N = 553; Eksklusionsgruppen (E), 2021: N = 214. Signifikanstest: M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

8 Sociale forhold, støtte og hjælp

I dette kapitel belyser vi forskellige øvrige forhold omkring respondenternes sociale situation. Her ser vi på, om de får forskellige former for social og praktisk støtte i hverdagen. Vi ser også på, om de har benyttet sociale væresteder inden for den seneste tid, og endelig opgør vi andelen, der inden for de seneste to år har befundet sig i en hjemløshedssituation.

8.1 Støtte og hjælp i hjemmet

I dette afsnit ser vi på, om respondenterne får støtte og hjælp i hjemmet i form af, om man modtager henholdsvis hjemmehjælp/hjemmepleje eller social bostøtte. I Figur 8.1 er opgjort andelen, der modtager hjemmehjælp eller hjemmepleje. Denne andel er markant højere i eksklusionsgruppen med 19 % i 2021, mod 2 % i risikogruppen og under 1 % i majoritetsgruppen. I eksklusionsgruppen er andelen samtidig væsentligt højere i 2021 end i 2016, hvor denne andel kun var 6 %. Da der er færre ældre blandt respondenterne i eksklusionsgruppen i 2021, ville man umiddelbart forvente, at der var færre, der får hjemmehjælp eller hjemmepleje i eksklusionsgruppen i 2021 end i 2016, men opgørelsen viser således en modsat tendens.

Figur 8.1 Får hjemmehjælp eller hjemmepleje

I figuren er opgjort andelen der svarer 'ja' til spørgsmålet 'Får du for tiden hjemmehjælp eller hjemmepleje?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

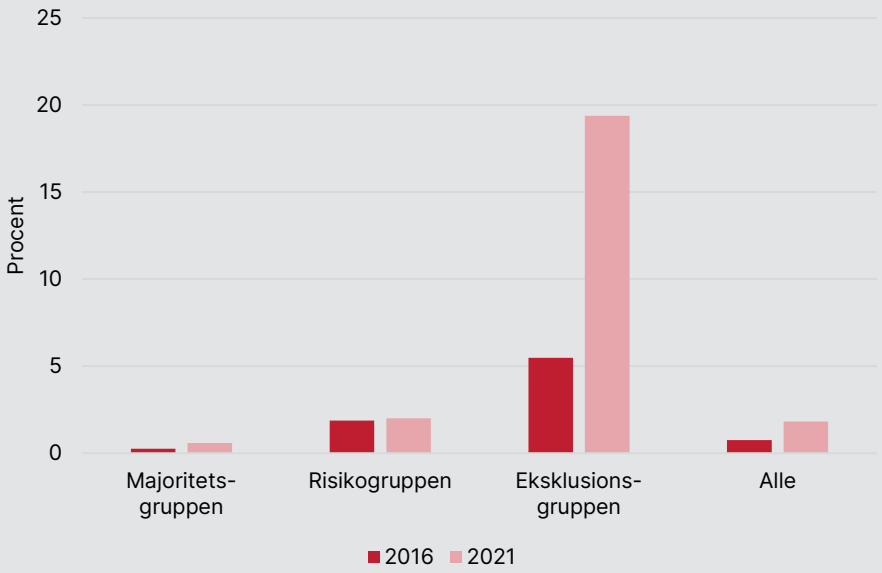

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,169; R2016 vs. R2021: P = 0,395; E2016 vs. E2021: P = 0,000; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,006; M2021 vs. R2021: P = 0,011; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,004.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også spurgt til, om respondenterne modtager social bostøtte (Figur 8.2). Det er en støtte, der almindeligvis gives efter servicelovens § 85. Da vi ikke har spurgt til støtte efter en specifik paragraf, kan svaret dog også inkludere andre former for social støtte i hverdagen. I 2021 er det 9 % i eksklusionsgruppen, der modtager social bostøtte, mens denne andel var 12 % i 2016. Der er dog ikke tale om en signifikant forskel på andelen ved de to målinger for eksklusionsgruppens vedkommende. I risikogruppen var andelen med social bostøtte 3 % i 2021 mod 6 % i 2016, mens der i majoritetsgruppen er under 1 % i 2022, der angiver at modtage social bostøtte, mod lidt over 1 % i 2016. Social bostøtte gives generelt til borgere med støttebehov pga. psykiske lidelser, misbrugsproblemer eller andre sociale problemer. Som tidligere nævnt er der en del af respondenterne i eksklusionsgruppen, der ikke oplever, at de får hjælp nok til forskellige problemer, herunder særligt psykiske lidelser/problemer og deres økonomi. Her kan den forholdsvis lave andel med social bostøtte

trods de omfattende problematikker i eksklusionsgruppen være med til at forklare, at en betydelig del af respondenterne i denne gruppe ikke føler, at de får den hjælp, de har behov for.

Figur 8.2 Modtager social bostøtte

I figuren er opgjort andelen der svarer 'ja' til spørgsmålet 'Får du for tiden social bostøtte i hjemmet?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

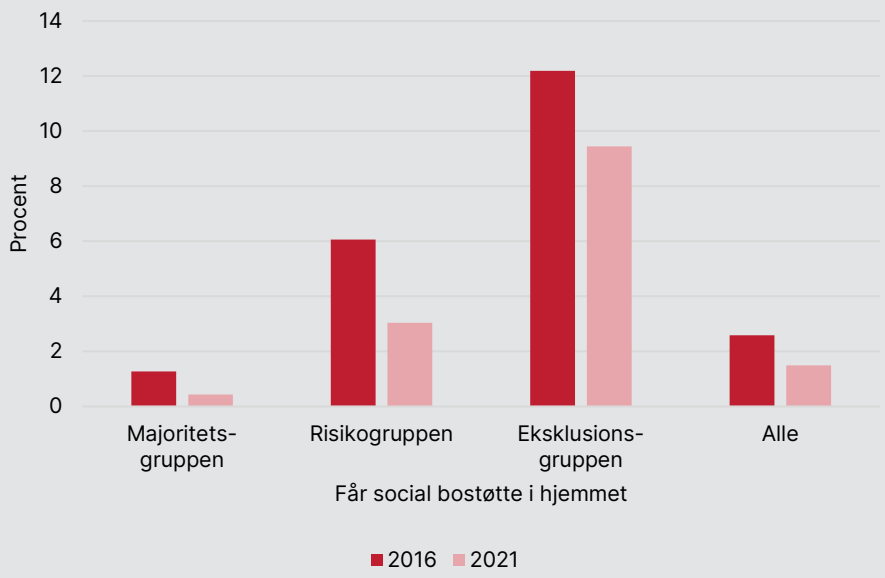

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,035; R2016 vs. R2021: P = 0,020; E2016 vs. E2021: P = 0,251; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,003; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,020.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

8.2 Brug af væresteder

Vi har også spurgt til, om respondenterne har benyttet et socialt værested inden for de seneste seks måneder (Figur 8.3). I 2021 gælder det 18 % (16 % i 2016) af respondenterne i eksklusionsgruppen. I risikogruppen har kun 2 % i 2021 (3 % i 2016) benyttet et socialt værested, mens det kun er tilfældet for cirka en halv procent i majoritetsgruppen ved begge målingerne. Der er ikke signifikant forskel på andelene ved de to målinger i nogen af grupperne.

Figur 8.3 Har benyttet et socialt værested

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'ja' til spørgsmålet 'Har du inden for de seneste seks måneder benyttet et socialt værested?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

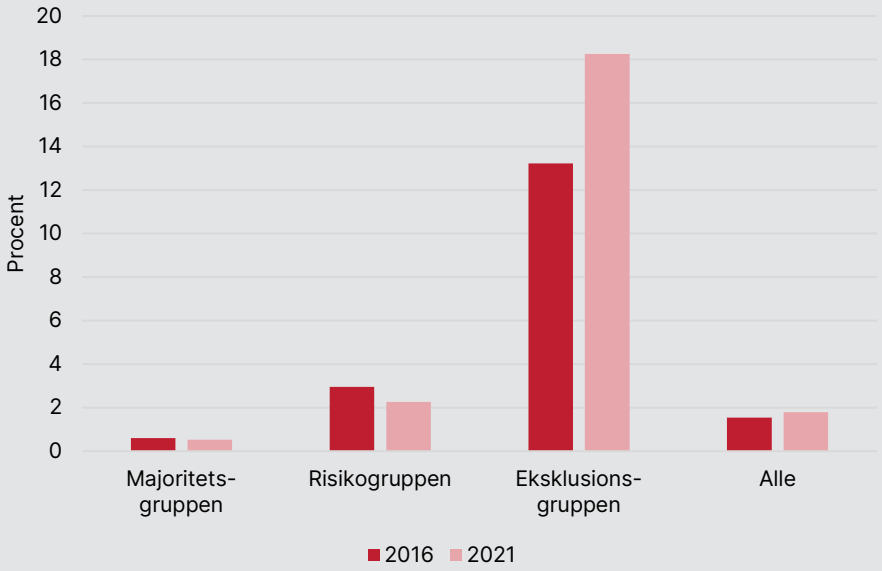

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,391; R2016 vs. R2021: P = 0,304; E2016 vs. E2021: P = 0,124; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,002; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,327.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

8.3 Hjemløshed

Fællesskabsmålingen 2017 viste, at der særligt i eksklusionsgruppen var en del personer, der inden for de seneste to år havde overnattet hos familie eller venner, på herberg eller på gaden pga. en manglende bolig. Det er situationer, der indgår i den danske hjemløshedsdefinition, og som udgør de mest udbredte hjemløshedssituationer (Benjaminsen, 2022). I Figur 8.4 er vist andelen af respondenterne i hver af de tre grupper i hhv. 2016 og 2021, som svarer, at de har befundet sig i en af disse situationer. I den samlede gruppe af respondenter er det cirka 2 % i både 2016 og 2021, der har været i en af disse hjemløshedssituationer. Det er en markant forhøjet risiko for hjemløshed i eksklusionsgruppen sammenlignet med de øvrige grupper, og samtidig er der en større forskel mellem grupperne i 2021 end i 2016. I eksklusionsgruppen er der

en væsentligt højere andel i 2021, 25 %, der svarer, at de har været i en af disse hjemløshedssituationer, mens denne andel var 14 % i 2016, og forskellen i andelen ved de to målinger er statistisk signifikant for eksklusionsgruppen. I risikogruppen er andelen 3 % i 2021 og 2 % i 2016, mens der i majoritetsgruppen kun var en meget lille andel – cirka ½ procent i 2021 og cirka 1 procent i 2016, der havde været i en sådan situation. Der er ikke statistisk signifikant forskel på andelen ved de to målinger for hverken risikogruppen eller majoritetsgruppen.

Figur 8.4 Har overnattet hos familie, venner, på et herberg eller på gaden på grund af manglende bolig

I figuren er vist andelen, der har svaret 'ja' til spørgsmålet 'Har du inden for de seneste 2 år været i en situation, hvor du måtte overnatte hos familie og venner, på et herberg, på gaden eller lignende fordi du ikke havde et sted at bo?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

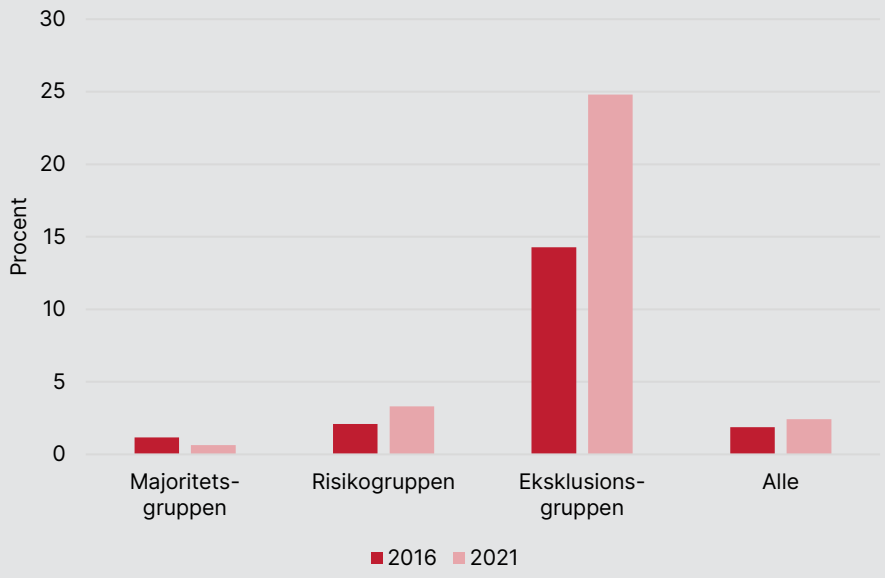

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,154; R2016 vs. R2021: P = 0,180; E2016 vs. E2021: P = 0,005; M2016 vs. R2016: P = 0,111; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,188.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

9 Tillid og tryghed

I dette kapitel belyser vi forhold omkring tillid og tryghed. Her ser vi på den generelle tillid til andre mennesker, ligesom vi også ser på trygheden ved at færdes i lokalområdet. Vi inddrager også indikatorer for tilliden til forskellige dele af velfærdssystemet i form af tilliden til at kunne få hjælp fra kommunen, når man har brug for det, samt tilliden til at kunne få den nødvendige hjælp fra sundhedssystemet.

9.1 Tillid til andre mennesker

Som mål for generel tillid anvender vi et spørgsmål om, hvorvidt respondenterne mener, at folk generelt er til at stole på. I Figur 9.1 er opgjort andelen af respondenterne, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til dette spørgsmål. Der er en væsentligt højere andel i eksklusionsgruppen end i de øvrige grupper, der ikke mener, at folk er til at stole på. Denne andel er samtidig steget betydeligt, når vi sammenligner de to målinger. I 2021 er det 59 % af respondenterne i eksklusionsgruppen, der kun i mindre grad eller slet ikke mener, at folk generelt er til at stole på, mens denne andel var 34 % i 2016. I risikogruppen er denne andel nogenlunde uændret med 20 % i 2021 og 18 % i 2016, ligesom andelen er uændret lav i majoritetsgruppen med cirka 5 % i begge målingerne. Det er en bemærkelsesværdig ændring, at andelen i eksklusionsgruppen, der har en lav tillid til andre mennesker, er næsten fordoblet på fem år, mens tilliden er uforandret høj i majoritetsgruppen. Det er en nærliggende forklaring, at der kan være en sammenhæng med covid-19-pandemien og de tilhørende nedlukninger og restriktioner, der kan have haft en forskellig indvirkning på den generelle tillid til andre mennesker i forskellige befolkningsgrupper.

Figur 9.1 Generel mangel på tillid til andre mennesker

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad mener du, at folk generelt er til at stole på?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

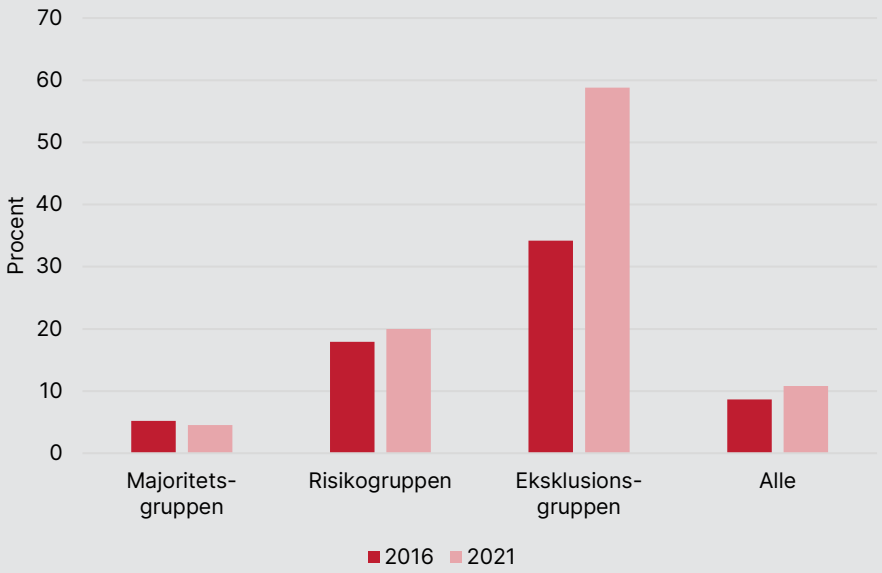

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,294; R2016 vs. R2021: P = 0,271; E2016 vs. E2021: P = 0,000; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,026.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata..

9.2 Tryghed i lokalområdet

Vi har også spurgt til, om respondenterne føler sig trygge ved at færdes i deres lokalområde efter mørkets frembrud. I Figur 9.2 er afbildet andelen, der svarer, at de slet ikke eller i mindre grad føler sig trygge ved dette. Mens der som tidligere nævnt er væsentligt flere i eksklusionsgruppen i 2021, der har lav tillid til andre mennesker, er der omvendt en lavere andel i eksklusionsgruppen i 2021, der ikke føler sig trygge i lokalområdet sammenlignet med 2016. Denne andel er faldet fra 25 % i 2016 til 15 % i 2021, hvilket er et statistisk signifikant fald. I risikogruppen er der uændret cirka 10 %, der ikke føler sig trygge i lokalområdet, ligesom andelen også er nogenlunde uændret i ma-

joritetsgruppen, med 7 % i 2016 og 5 % i 2021. Selvom der stadig er en vis forskel mellem grupperne, er der således ikke en lige så stor forskel mellem grupperne i forhold til denne indikator som ved de fleste øvrige af undersøgelsens indikatorer, og tallene afspejler således, at flertallet i alle tre grupper føler tryghed ved at færdes i deres lokalområde, når det er mørkt.

Figur 9.2 Ikke tryg ved at færdes i lokalområde

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad er du tryg ved at færdes i dit lokalområde når det er mørkt?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

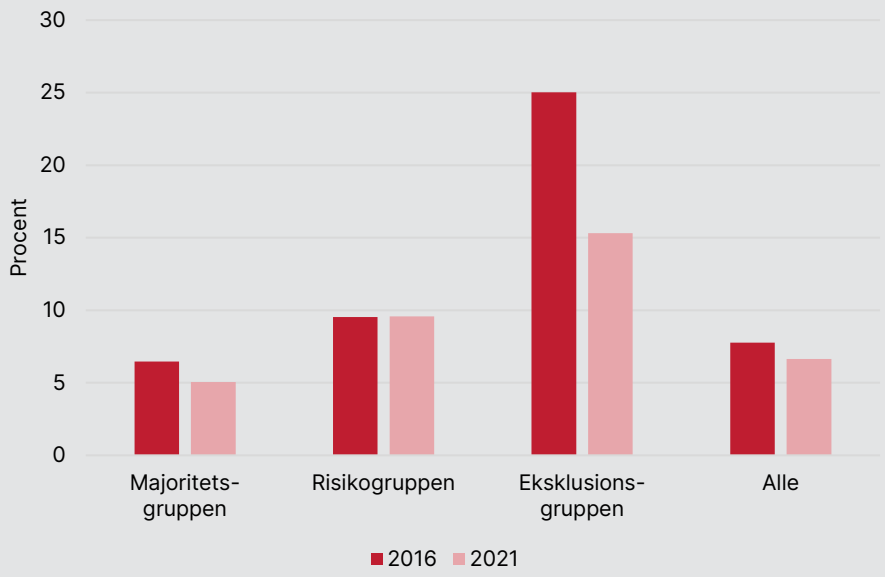

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,129; R2016 vs. R2021: P = 0,399; E2016 vs. E2021: P = 0,012; M2016 vs. R2016: P = 0,022; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,001; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,031. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,146.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

9.3 Tillid til velfærdssystemet

I spørgeskemaet er der også spurgt om tilliden til forskellige dele af velfærdssystemet – hhv. kommunerne og sundhedsvæsenet. I Figur 9.3 er opgjort andelen, der i mindre grad eller slet ikke har tillid til, at de kan få hjælp og service

fra kommunen, når de har behov for det. Det er en markant andel af respondenterne i eksklusionsgruppen, der ikke har tillid til at kunne få hjælp og service fra kommunen på 56 % i 2021, hvilket er nogenlunde samme niveau som i 2016, hvor denne andel var 54 %. I risikogruppen er der dog færre i 2021, 28 %, der giver udtryk for manglende tillid, mens denne andel var 39 % i 2016, hvilket er et statistisk signifikant fald. I majoritetsgruppen er der uændret 15 %, der ikke har tillid til at kunne få hjælp og service fra kommunen. Vi må generelt antage, at det særligt er i eksklusionsgruppen, at mange vil have behov for hjælp og støtte fra kommunen. Flere øvrige opgørelser i rapporten har således vist, at en betydelig del af respondenterne i eksklusionsgruppen har behov for forskellige former for hjælp og støtte fx til psykiske lidelser, fysiske helbredsproblemer eller til at håndtere deres økonomi, men at der samtidig er en betydelig del, der ikke føler, at de får den hjælp, de har behov for. Det kan være med til at forklare den udbredte mangel på tillid i eksklusionsgruppen til at kunne få hjælp og service fra kommunen, når man har behov for det.

Figur 9.3 Ikke tillid til at kunne få hjælp og service fra kommunen

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad har du tillid til at du kan få hjælp og service fra din kommune, når du har behov for det?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

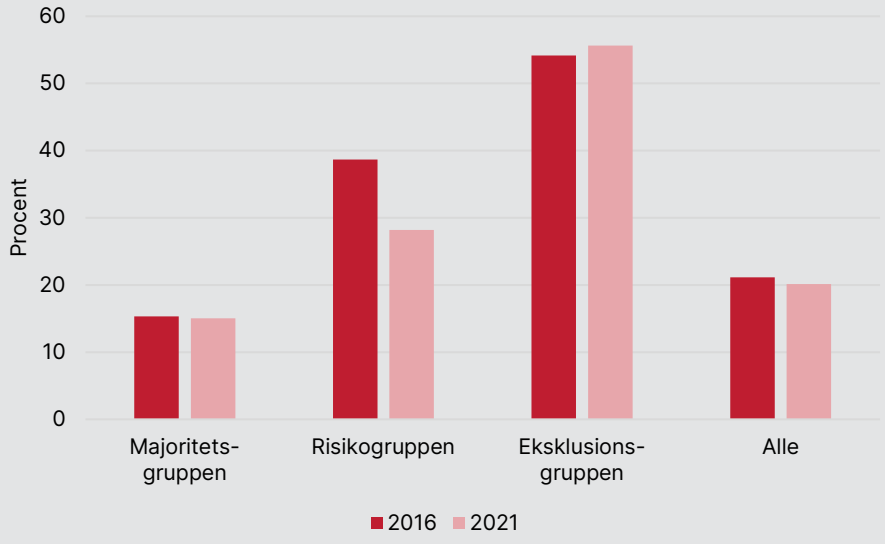

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,391; R2016 vs. R2021: P = 0,000; E2016 vs. E2021: P = 0,379; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,292.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også stillet et spørgsmål om tilliden til at kunne få hjælp fra lægen og hospitalet, når man er alvorligt syg (Figur 9.4). Her er der sket en betydelig ændring i eksklusionsgruppen, når vi sammenligner de to målinger. Hvor der i 2016 var 18 % i eksklusionsgruppen, der kun i mindre grad eller slet ikke havde tillid til at kunne få hjælp fra lægen og hospitalet, er denne andel steget til 31 % i 2021, hvilket er en statistisk signifikant stigning. I både risikogruppen og majoritetsgruppen er det derimod kun ret få, der har en lav tillid på dette område. I risikogruppen er denne andel faldet fra 11 % i 2016 til 7 % i 2021, mens andelen er uændret lav i majoritetsgruppen med cirka 3 % i begge målinger. Hvor der i 2016 således var en forholdsvis lav andel med manglende tillid til at kunne få hjælp i sundhedssystemet i alle tre grupper, er det tydeligt, at der i 2021 er væsentligt flere i eksklusionsgruppen, der ikke har en sådan tillid. Det kan muligvis være udtryk for, at det pres, der generelt har været på sundhedsvæsenet under covid-19-pandemien, særligt har været oplevet som en udfordring af personer i eksklusionsgruppen.

Figur 9.4 Ikke tillid til at kunne få hjælp fra lægen og hospitalet

I figuren er opgjort andelen, der svarer i 'mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad har du tillid til at du kan få hjælp fra lægen og hospitalet, når du er alvorligt syg ', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

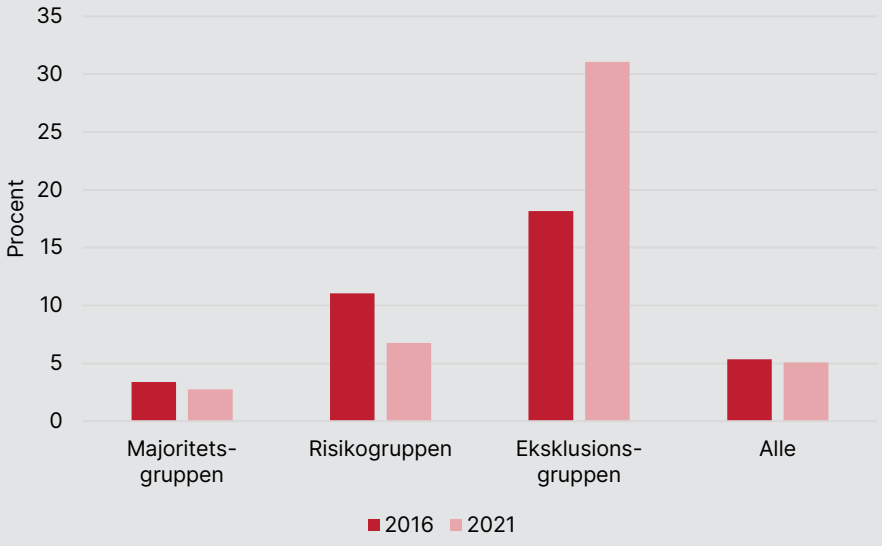

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,268; R2016 vs. R2021: P = 0,016; E2016 vs. E2021: P = 0,002; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,006; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,363.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

9.4 Deltagelse i folketingsvalg

Vi har også spurgt respondenterne, om de stemte ved det seneste folketingsvalg (Figur 9.5). Her har vi vist det 'positive' svar, nemlig dem, der svarede 'ja' til, at de stemte ved det seneste valg. Ved målingen i 2016 var denne andel lavest i risikogruppen, 71 %, mens den ved målingen i 2021 var lavest i eksklusionsgruppen med 67 %. Hvor andelen i eksklusionsgruppen, der svarede, at de stemte ved det seneste valg, i 2016 lå 7 procentpoint lavere end niveauet i majoritetsgruppen, er denne forskel noget større i 2021, hvor 18 procentpoint færre i eksklusionsgruppen har stemt ved sidste valg end i majoritetsgruppen. I risikogruppen ligger andelen, der stemte ved sidste valg, noget under niveauet i majoritetsgruppen ved begge målingerne. Der er således grund til opmærksomhed på, at omfanget af sociale og helbredsmæssige problemer og oplevelsen af social eksklusion på forskellige parametre også indebærer en lavere demokratisk deltagelse målt gennem deltagelsen i folketingsvalg.

Figur 9.5 Stemte ved seneste folketingsvalg

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'ja' til spørgsmålet 'Stemte du ved sidste folketingsvalg?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

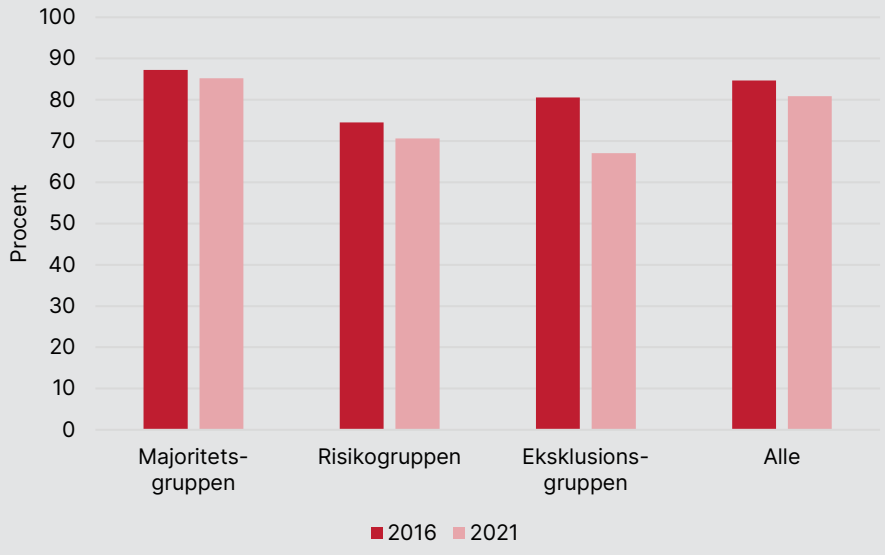

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,142; R2016 vs. R2021: P = 0,131; E2016 vs. E2021: P = 0,001; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,005; R2016 vs. E2016: P = 0,059; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,252. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,002.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

10 Aktiviteter i civilsamfundet

I dette kapitel ser vi på deltagelsen i forskellige former for aktiviteter, der typisk foregår i regi af civilsamfundet. Det drejer sig blandt andet om, hvorvidt man deltager i faste fritidsaktiviteter, udfører frivilligt arbejde, og om man er aktiv i en gruppe eller forening. Vi ser også på respondenternes generelle behov for at deltage i forskellige typer af aktiviteter og på, om de oplever, at dette behov er opfyldt.

10.1 Deltagelse i civilsamfundets aktiviteter

I dette afsnit ser vi på deltagelsen i forskellige former for aktiviteter, der typisk foregår i civilsamfundet. I nogle tilfælde kan disse aktiviteter dog også foregå i regi af offentlige tilbud, som deltagelsen i faste fritidsaktiviteter, der fx også kan foregå i kommunalt regi. I Figur 10.1 er vist andelen, der går til faste fritidsaktiviteter, i hver af de tre grupper i henholdsvis 2016 og 2021. Figuren viser, at den markante forskel, der var mellem de tre grupper i 2016, er mindsket i 2021. Det skyldes særligt, at andelen i eksklusionsgruppen, der går til faste fritidsaktiviteter, er steget fra 28 % i 2016 til 44 %, hvilket er en signifikant stigning. En mulig forklaring kan være, at der gennem de senere år generelt har været et stort fokus blandt en række aktører og organisationer i civilsamfundet på at styrke og understøtte socialt udsatte borgeres deltagelse i aktiviteter i civilsamfundet. Samtidig er andelen, der går til faste fritidsaktiviteter, faldet fra 71 % til 65 % i majoritetsgruppen, og fra 54 % til 48 % i risikogruppen. Her kan der være tale om, at covid-19-pandemien og nedlukningerne af samfundet kan have mindsket andelen, der går til faste fritidsaktiviteter, i befolkningen generelt. Der er dog for risikogruppens vedkommende ikke tale om en signifikant forskel i denne andel mellem de to målinger.

Figur 10.1 Går til faste fritidsaktiviteter

I figuren er vist andelen, der går til faste fritidsaktiviteter, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

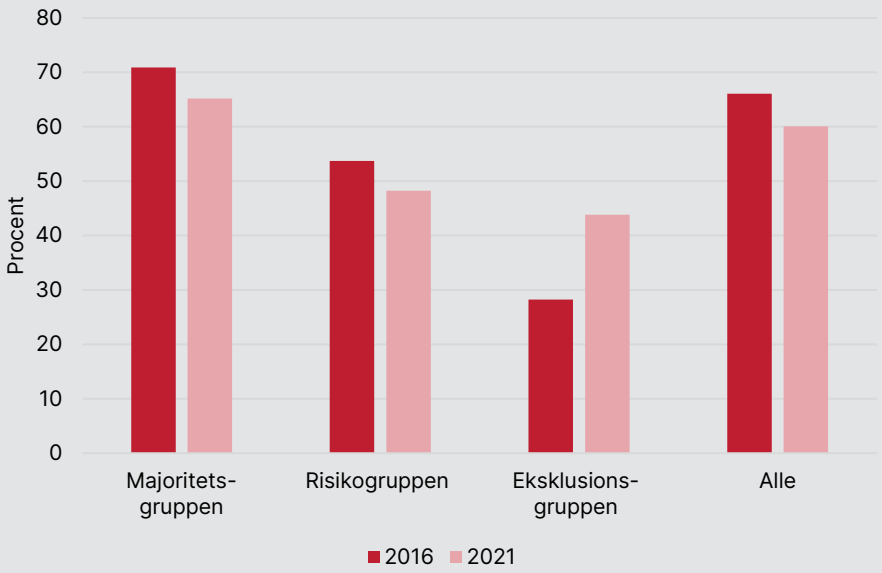

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,003; R2016 vs. R2021: P = 0,071; E2016 vs. E2021: P = 0,001; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,220. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også undersøgt, hvor stor en andel der laver frivilligt arbejde (Figur 10.2). For alle respondenter som helhed var denne andel 36 % i 2016 og 34 % i 2021. Der har dog været en lidt forskellig udvikling mellem grupperne, når vi sammenligner mellem 2016 og 2021. I majoritetsgruppen er andelen, der laver frivilligt, arbejde nogenlunde uændret med 38 % i 2016 og 39 % i 2021, der laver frivilligt arbejde. I risikogruppen var der derimod et statistisk signifikant fald i denne andel fra 31 % i 2016 til 24 % i 2021. Den laveste andel, der laver frivilligt arbejde, finder vi i eksklusionsgruppen, hvor denne andel var 16 % i 2016 og 19 % i 2021. Der er dog for eksklusionsgruppens vedkommende ikke en statistisk signifikant forskel i denne andel ved de to målinger.

Figur 10.2 Laver frivilligt arbejde

I figuren er vist andelen, der laver frivilligt arbejde, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

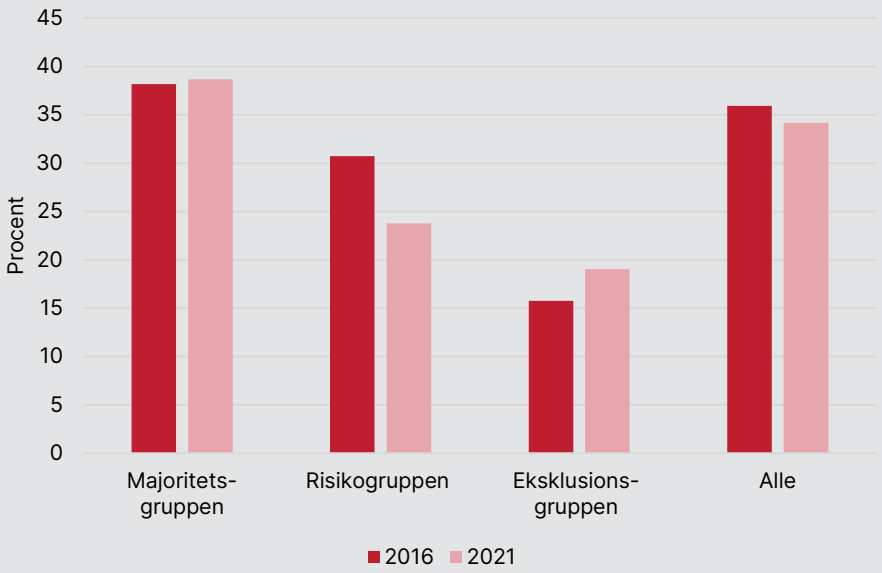

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,385; R2016 vs. R2021: P = 0,012; E2016 vs. E2021: P = 0,253; M2016 vs. R2016: P = 0,003; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,147. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,199.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også spurgt til, om man tilhører en gruppe eller forening (Figur 10.3). For dem, der har svaret 'ja' til dette spørgsmål, har vi også spurgt, om man er aktiv i en gruppe eller forening (Figur 10.4). Det er ved begge målinger i majoritetsgruppen, at vi finder den højeste andel, der tilhører en gruppe eller forening, og ligeledes den højeste andel, der er aktiv i en gruppe eller forening. I eksklusionsgruppen er andelen, der er aktiv i en gruppe eller forening, dog højere i 2021 end i 2016, mens denne andel omvendt er faldet lidt i risikogruppen, således at andelen, der er aktiv i en gruppe eller forening, i 2021 er på nogenlunde på samme niveau i risikogruppen og eksklusionsgruppen.

Figur 10.3 Tilhører en gruppe eller forening

I figuren er vist andelen, der tilhører en gruppe eller forening, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

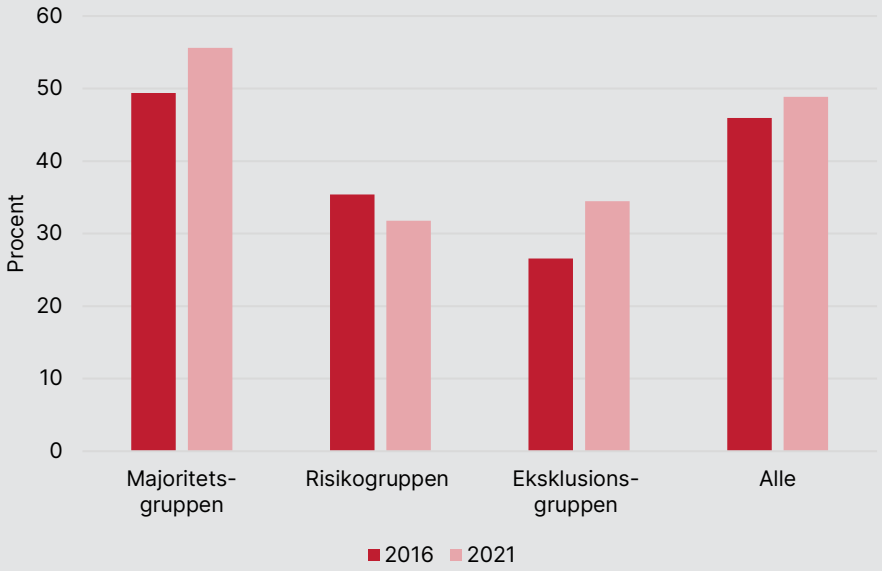

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,003; R2016 vs. R2021: P = 0,174; E2016 vs. E2021: P = 0,067; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,014; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,309. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,066.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Figur 10.4 Er aktiv i en gruppe eller forening

I figuren er vist andelen, der er aktiv i en gruppe eller forening, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

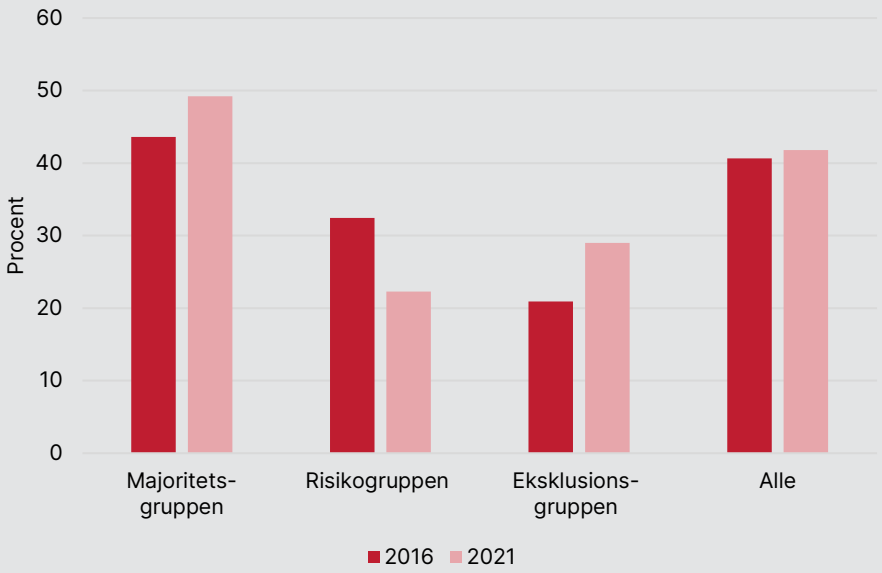

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,007; R2016 vs. R2021: P = 0,000; E2016 vs. E2021: P = 0,048; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,001; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,061. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,305.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Vi har også spurgt til, om man deltager i beboeraktiviteter, beboermøder eller lignende (Figur 10.5). Også for denne indikator ser vi en ændring, når vi sammenligner de tre grupper i henholdsvis 2016 og 2021. I eksklusionsgruppen er der en højere andel i 2021, der deltager i sådanne aktiviteter, sammenlignet med 2016, mens det omvendte mønster gør sig gældende i risikogruppen, hvor væsentligt færre deltager i sådanne aktiviteter i 2021 sammenlignet med 2016. Når andelen, der deltager i beboeraktiviteter, beboermøder eller lignende, i 2021 er næsten lige så høj i eksklusionsgruppen som i majoritetsgruppen, kan det skyldes, at mange beboeraktiviteter – særligt fx i udsatte boligområder – vil være målrettet borgere med forskellige sociale og helbredsmæssige problematikker, ligesom der gennem de senere år generelt har været et stigende fokus på at tilbyde sådanne aktiviteter i de udsatte boligområder. Samtidig bor en betydelig del af respondenterne i majoritetsgruppen forment-

lig i andre typer af boligområder – fx områder med mange ejerboliger (villaområder og lignende), hvor der ikke nødvendigvis vil være denne type af aktiviteter. Der er dog formentlig også en del af respondenterne i risikogruppen, der bor i almene boligområder, men en mulig forklaring på den lavere andel i risikogruppen, der deltager i disse typer af aktiviteter, kan være, at disse aktiviteter ikke i samme grad er målrettet borgere i risikogruppen.

Figur 10.5 Deltager i beboeraktiviteter, beboermøder eller lignende

I figuren er vist andelen, der deltager i beboeraktiviteter, beboermøder eller lignende, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

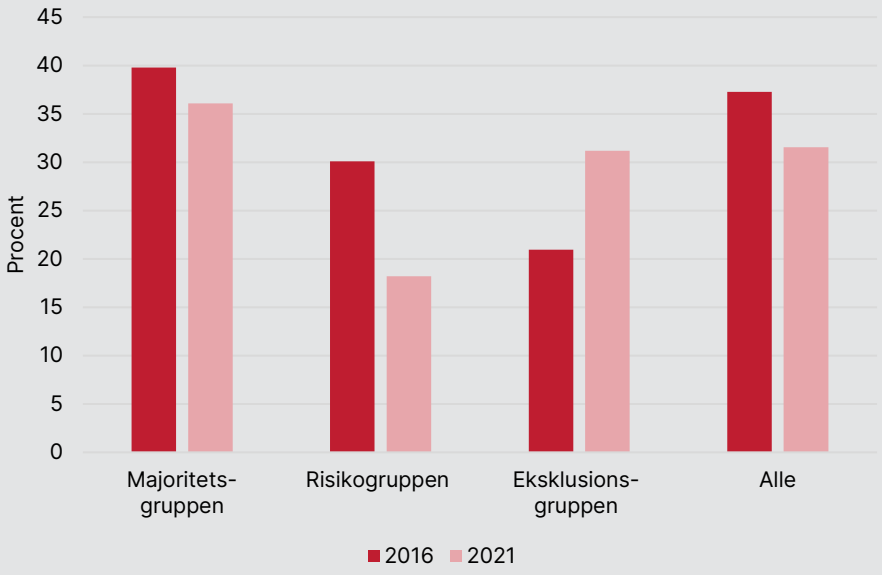

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,064; R2016 vs. R2021: P = 0,000; E2016 vs. E2021: P = 0,014; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,007; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,154; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

10.2 Behov for at deltage i aktiviteter

For at afdække behovet for aktiviteter er respondenterne blevet spurgt om, hvor vigtigt det er for dem at deltage i forskellige typer af aktiviteter, og om behovet for at deltage i disse aktiviteter er opfyldt. Det gælder behovet for at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker, aktiviteter, hvor man

er fysisk aktiv, samt aktiviteter, hvor man kan få diskuteret og sagt sin mening. Vi ser først på behovet for at deltage i de forskellige typer af aktiviteter. I Figur 10.6 er opgjort andelen, der svarer, at det i høj grad eller nogen grad er vigtigt for dem at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker. Det er vigtigt for flertallet af respondenterne i alle tre grupper. Der er dog en vis forskel mellem grupperne, da det er i majoritetsgruppen, at flest giver udtryk for dette behov, 80 % i 2021, mens denne andel er 63 % i risikogruppen og 57 % i eksklusionsgruppen. I eksklusionsgruppen er andelen i 2021 umiddelbart lidt lavere sammenlignet med 2016, hvor andelen med behov for at deltage i denne type af aktiviteter var 65 %, men der er ikke tale om en statistisk signifikant forskel. Når andelen, der føler, at det er vigtigt at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker, generelt er højest i majoritetsgruppen, og lavere i risikogruppen og eksklusionsgruppen, må vi antage, at dette i høj grad hænger sammen med, hvilket overskud man har til at deltage i sådanne aktiviteter. Det er formentlig de forskellige sociale og helbredsmæssige udfordringer i både risikogruppen og eksklusionsgruppen, der medvirker til at mindske andelen, der finder det vigtigt at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker.

Figur 10.6 Vigtigt at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'i høj grad' eller 'i nogen grad' til spørgsmålet 'I hvor høj grad er det vigtigt for dig at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

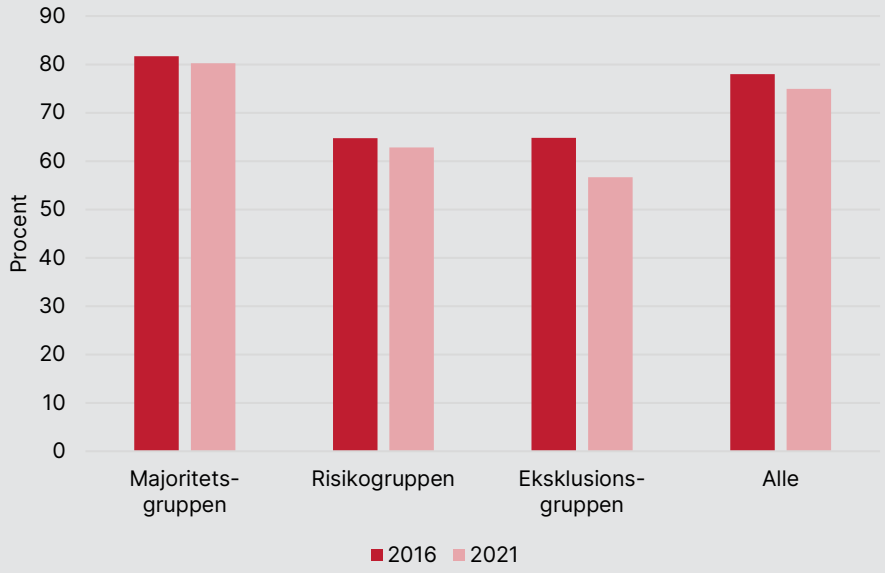

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,252; R2016 vs. R2021: P = 0,314; E2016 vs. E2021: P = 0,074; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P=0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,399; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,117. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,026.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 10.7 er vist andelen, der finder det vigtigt at deltage i aktiviteter, hvor man bruger kroppen og bevæger sig. Også for denne indikator ser vi en forskel mellem grupperne, hvor denne andel generelt er højest i majoritetsgruppen og lavere i både risikogruppen og eksklusionsgruppen. Samtidig er andelen, der finder deltagelse i sådanne aktiviteter vigtig, faldet lidt i både risikogruppen og eksklusionsgruppen, mens den er uændret i majoritetsgruppen.

Figur 10.7 Vigtigt at deltage i aktiviteter, hvor man bruger kroppen og bevæger sig

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'i høj grad' eller 'i nogen grad' til spørgsmålet 'I hvor høj grad er det vigtigt for dig at deltage i aktiviteter, hvor man bruger kroppen og bevæger sig?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

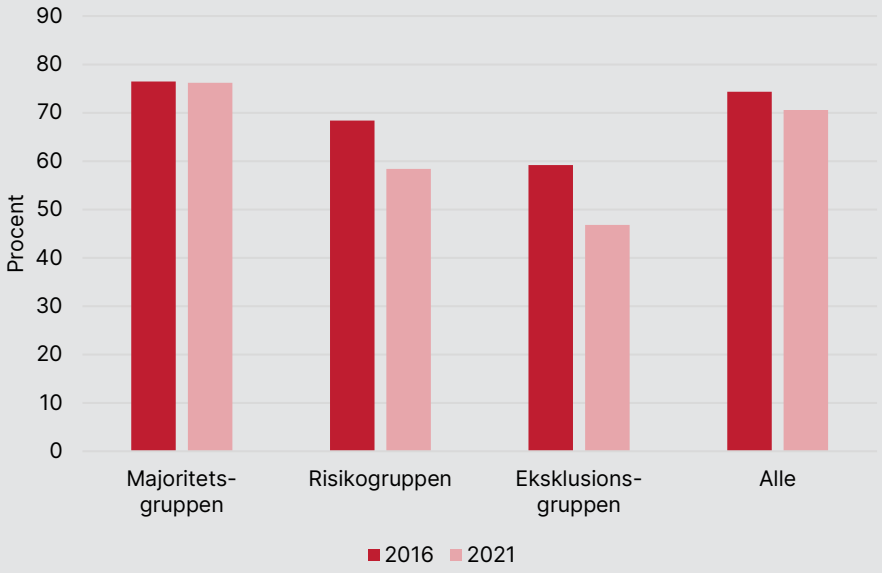

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,394; R2016 vs. R2021: P = 0,001; E2016 vs. E2021: P = 0,010; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,012; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,006. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,010.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Endelig har vi også spurgt til, om man finder det vigtigt at deltage i aktiviteter, hvor man diskuterer og kan få sagt sin mening (Figur 10.8). For denne indikator er der ikke en lige så stor forskel mellem grupperne, hvilket blandt andet skyldes, at det også i majoritetsgruppen kun er godt halvdelen, der finder det vigtigt at deltage i sådanne aktiviteter. Det er i risikogruppen, at vi finder den laveste andel, der finder det vigtigt at deltage i sådanne aktiviteter, med 42 % i 2021, mens denne andel er 48 % i eksklusionsgruppen. Statistisk set er der dog ikke en signifikant forskel på denne andel mellem risikogruppen og eksklusionsgruppen. Både i majoritetsgruppen og risikogruppen er andelen, der finder disse aktiviteter vigtige, lavere ved den seneste måling, mens andelen er uændret i eksklusionsgruppen.

Figur 10.8 Vigtigt at deltage i aktiviteter, hvor man diskuterer og kan få sagt sin mening

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'i høj grad' eller 'i nogen grad' til spørgsmålet 'I hvor høj grad er det vigtigt for dig at deltage i aktiviteter, hvor man diskuterer og kan få sagt sin mening?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

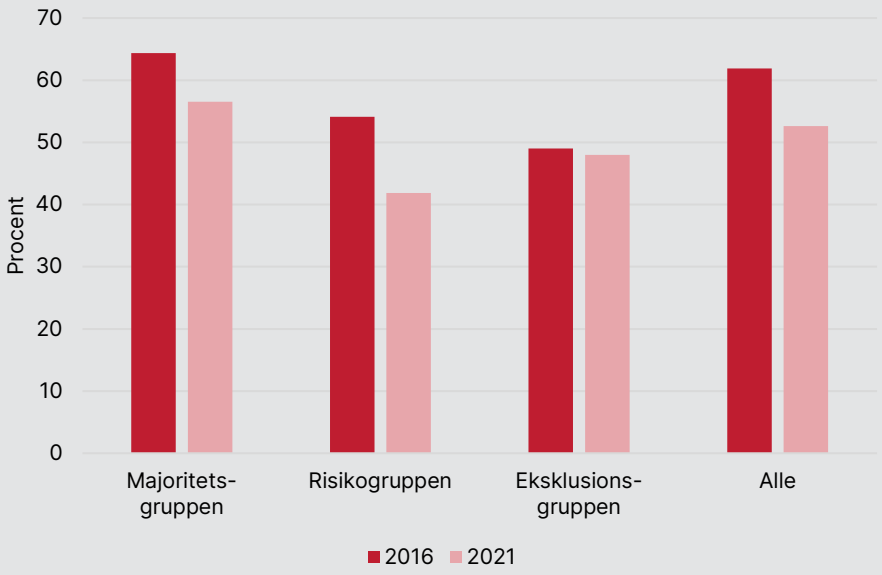

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,000; R2016 vs. R2021: P = 0,000; E2016 vs. E2021: P = 0,389; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,149; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,028; R2021 vs. E2021: P = 0,122. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Ligesom vi har spurgt til, om man finder det vigtigt at deltage i de forskellige former for aktiviteter, har vi også spurgt til, om respondenterne føler, at de får dækket behovet for at deltage i disse typer af aktiviteter. Spørgsmålet om, hvorvidt man har dækket behovet for at deltage, er stillet til de respondenter, der har svaret, at det i høj grad, i nogen grad eller i mindre grad er vigtigt at deltage i de forskellige aktiviteter, og det er kun dem, der har svaret 'slet ikke', der har ikke har fået stillet spørgsmålet om, hvorvidt behovet for deltagelse er dækket. For at have samme beregningsgrundlag (antal respondenter) for alle de tre typer aktiviteter, har vi i de følgende tre figurer opgjort andelen, der i mindre grad eller slet ikke føler, at behovet for at deltage i de forskellige aktiviteter er dækket, ud af alle respondenter og således også inkluderet dem, der ikke har et behov for at deltage i den pågældende aktivitet. Figur 10.9 viser

andelen, der kun i mindre grad eller slet ikke har dækket behovet for at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker. Figuren viser, at hvor denne andel i 2016 var klart højest i eksklusionsgruppen, er andelen faldet i eksklusionsgruppen, mens den derimod er steget i risikogruppen. Ved målingen i 2021 er det i risikogruppen, at flest, 30 %, giver udtryk for ikke at få dækket dette behov, mens den tilsvarende andel er 25 % i eksklusionsgruppen. Statistisk set er der dog ikke signifikant forskel mellem risikogruppen og eksklusionsgruppen på denne andel i 2021. I majoritetsgruppen er det derimod kun ret få, 7 % i 2021, der ikke føler, at de får dækket behovet for at deltage i denne type af aktiviteter. Når andelen, der ikke får dækket dette behov, er faldet i eksklusionsgruppen, er det nærliggende, at dette kan hænge sammen med, at flere i eksklusionsgruppen netop deltager i fritidsaktiviteter ved den seneste måling, mens der som tidligere nævnt har været et fald i deltagelsen i forskellige former for aktiviteter i risikogruppen, hvor der er færre, der laver frivilligt arbejde, og ligeledes færre, der er aktive i en gruppe eller forening. Der er således grund til at være opmærksom på, at der også i risikogruppen er en del, der ikke får dækket behovet for at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker.

Figur 10.9 Ikke dækket behov for at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad føler du, at dit behov for at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker, bliver dækket?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

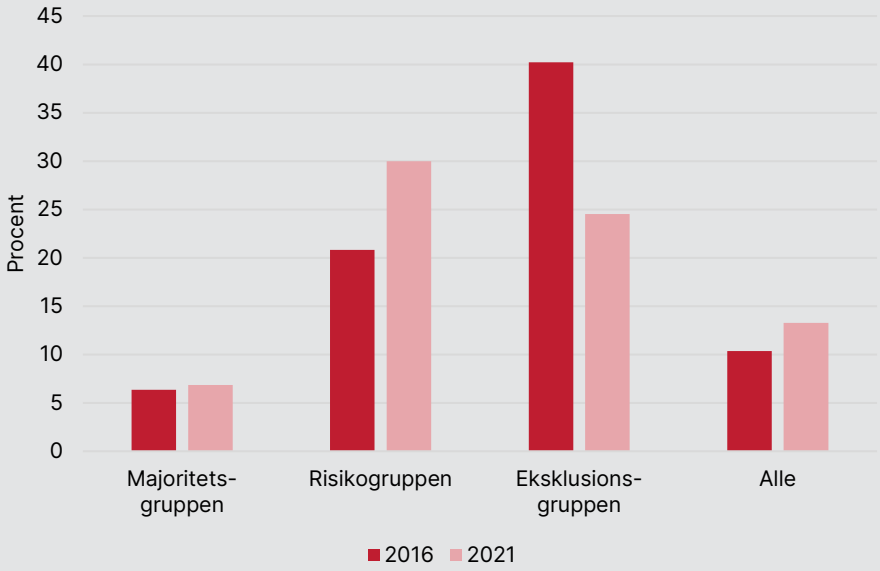

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,351; R2016 vs. R2021: P = 0,001; E2016 vs. E2021: P = 0,001; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,000; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,129. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,005.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Ser vi på andelen, der ikke får dækket behovet for at deltage i aktiviteter, hvor man bruger kroppen og bevæger sig (Figur 10.10), er denne andel generelt højest i eksklusionsgruppen, 37 % i 2021, efterfulgt af risikogruppen, 30 %, mens det kun er 13 % i majoritetsgruppen, der ikke får dækket behovet for at deltage i denne type af aktiviteter. Andelen er umiddelbart steget i alle tre grupper, men det er dog kun i majoritetsgruppen og risikogruppen, at stigningen er statistisk signifikant. Stigningen i andelen, der ikke får dækket behovet for at deltage i disse aktiviteter, kan generelt hænge sammen med covid-19-pandemien, hvor mange muligheder for at deltage i fysiske aktiviteter var lukket ned, hvilket have betydet, at en del endnu ikke var kommet i gang med sådanne aktiviteter endnu på tidspunktet, hvor spørgeskemaet blev udfyldt.

Figur 10.10 Ikke dækket behov for at deltage i aktiviteter, hvor man bruger kroppen og bevæger sig

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad føler du, at dit behov for at deltage i aktiviteter, hvor man bruger kroppen og bevæger sig, bliver dækket?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

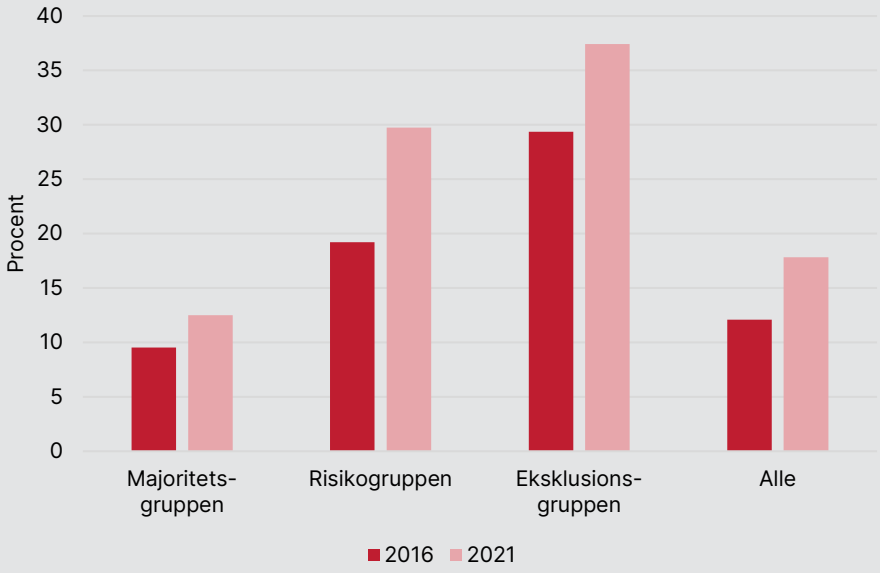

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,023; R2016 vs. R2021: P = 0,000; E2016 vs. E2021: P = 0,067; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,001; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,049. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Også hvad angår behovet for at deltage i aktiviteter, hvor man diskuterer og kan få sagt sin mening, ser vi en ændring mellem grupperne fra 2016 til 2021 i forhold til andelen, der ikke får dækket dette behov (Figur 10.11). Hvor denne andel i 2016 var højest i eksklusionsgruppen, er det i 2021 umiddelbart i risikogruppen, at vi finder den højeste andel, der ikke får dækket dette behov. Det afspejler, at der er signifikant flere i risikogruppen i 2021, der ikke føler, at de får dækket dette behov sammenlignet med 2016. Statistisk set er der dog ikke en signifikant forskel på denne andel mellem risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2021.

Figur 10.11 Ikke dækket behov for at deltage i aktiviteter, hvor man diskuterer og får sagt sin mening

I figuren er opgjort andelen, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til spørgsmålet 'I hvor høj grad føler du, at dit behov for at deltage i aktiviteter, hvor man diskuterer og kan få sagt sin mening, bliver dækket?', særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt for alle respondenter som helhed, i henholdsvis 2016 og 2021.

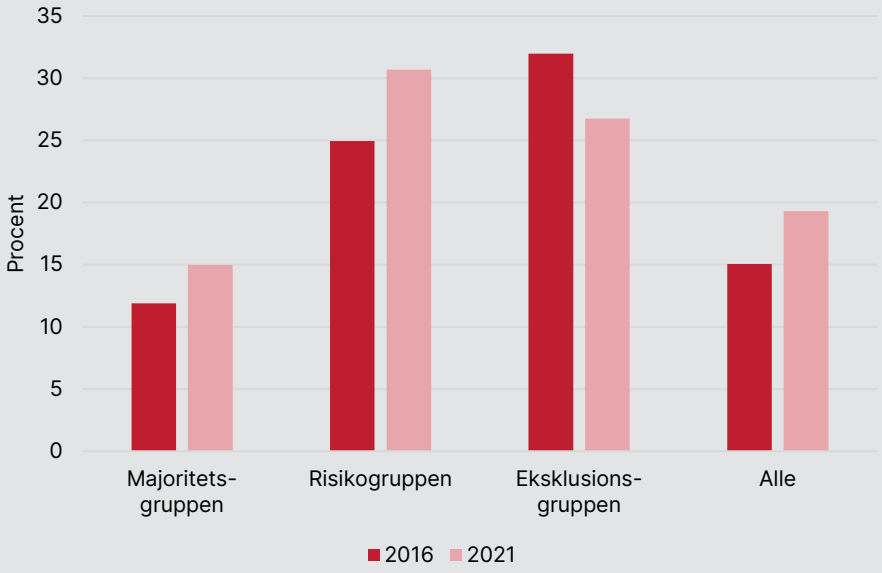

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2016: N = 1.420; Risikogruppen (R), 2016: N = 595; Eksklusionsgruppen (E), 2016: N = 277; M2021: N = 1.134; R2021: N = 553; E2021: N = 214. Signifikanstest: M2016 vs. M2021: P = 0,029; R2016 vs. R2021: P = 0,038; E2016 vs. E2021: P = 0,181; M2016 vs. R2016: P = 0,000; M2016 vs. E2016: P = 0,000; R2016 vs. E2016: P = 0,038; M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,225. Alle, 2016 vs. 2021: P = 0,001.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

10.3 Deltagelse og ensomhed

Vi har også set på sammenhængen mellem, om man deltager i forskellige aktiviteter, og følelsen af ensomhed. Her har vi set på, om man føler sig svært ensom, i forhold til om man deltager i fritidsaktiviteter, deltager i frivilligt arbejde eller er aktiv i en gruppe eller en forening. Ensomheden er i disse opgørelser målt ud fra Three-Items Loneliness Scale, og opgørelsen er udelukkende foretaget for respondenterne i 2021, hvor vi stillede spørgsmålene, der indgår i dette ensomhedsmål. I Figur 10.12 er vist andelen med svær ensomhed inden for de tre grupper opdelt på, om man deltager eller ikke deltager i fritidsaktiviteter. Figuren viser, at der både i risikogruppen og eksklusionsgruppen er en lidt lavere andel, der føler sig svært ensomme, blandt dem, der deltager i fritidsaktiviteter, end blandt dem, der ikke deltager i fritidsaktiviteter. Det er dog kun i risikogruppen, at denne forskel er statistisk signifikant. Det kan være tegn på, at man gennem disse aktiviteter får mulighed for at være sammen med andre mennesker, hvilket kan være med til at afhjælpe ensomheden. Samtidig skal det tages i betragtning, at der både for risikogruppen og eksklusionsgruppen kan være en 'selektionseffekt' i dette mønster, ved at de, der har overskud til at deltage i fritidsaktiviteter, eventuelt også er dem, der har det lidt bedre i forvejen. Endelig skal det særligt bemærkes, at flertallet af dem i eksklusionsgruppen, der deltager i faste fritidsaktiviteter, alligevel oplever en svær ensomhed, hvilket formentlig afspejler de vanskelige udfordringer mange af disse respondenter har på andre områder af deres liv, herunder en begrænset kontakt med familie og venner.

Figur 10.12 Svær ensomhed i forhold til deltagelse i fritidsaktiviteter

I figuren er opgjort andelen med svær ensomhed målt ud fra Three-Item Loneliness Scale i forhold til, om man deltager i fritidsaktiviteter eller ej. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, i 2021.

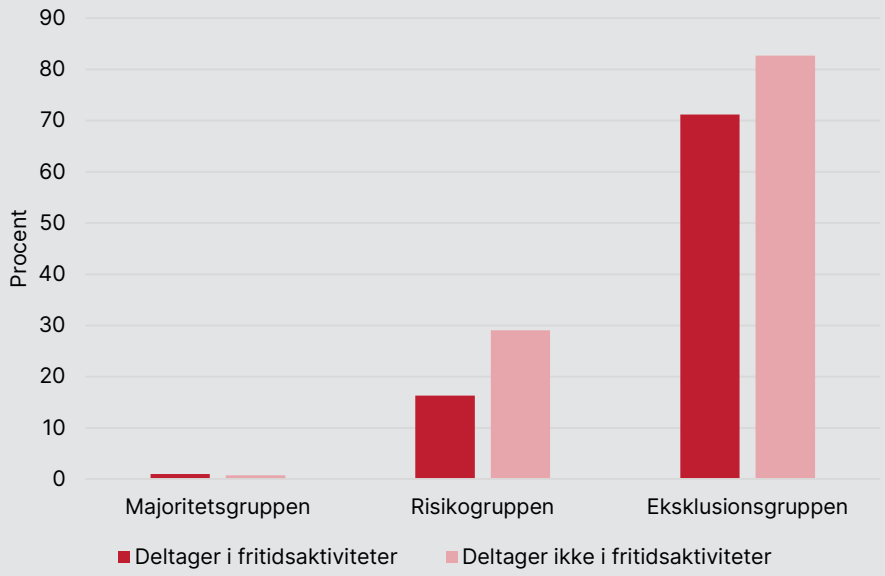

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M): N = 1.134; Risikogruppen (R): N = 553; Eksklusionsgruppen (E): N = 214. Signifikanstest: M, deltager vs. M, deltager ikke: P = 0,373; R, deltager vs. R, deltager ikke: P = 0,001; E, deltager vs. E, deltager ikke: P = 0,077.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Figur 10.13 er vist andelen med svær ensomhed inden for de tre grupper opdelt på, om man deltager eller ikke deltager i frivilligt arbejde. Her ses det samme mønster som i forhold til, om man deltager i faste fritidsaktiviteter, med en lavere andel i både risikogruppen og eksklusionsgruppen, der føler svær ensomhed, blandt dem, som deltager i frivilligt arbejde, sammenlignet med dem, der ikke gør. Her skal vi dog også påpege, at der kan være tale om en selektionseffekt i forhold til, hvem der udfører frivilligt arbejde inden for eksklusionsgruppen.

Figur 10.13 Svær ensomhed i forhold til deltagelse i frivilligt arbejde

I figuren er opgjort andelen med svær ensomhed målt ud fra Three-Item Loneliness Scale i forhold til, om man deltager i fritidsaktiviteter eller ej. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, i henholdsvis 2016 og 2021.

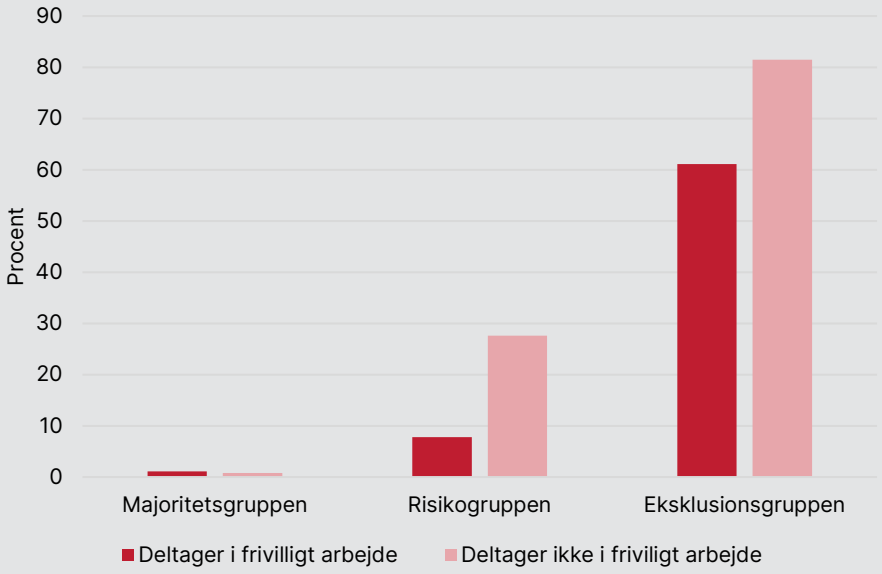

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M): N = 1.134; Risikogruppen (R): N = 553; Eksklusionsgruppen (E): N = 214. Signifikanstest: M, Deltager vs. M, Deltager ikke: P = 0,345; R, Deltager vs. R, Deltager ikke: P = 0,000; E, deltager vs. E, deltager ikke: P = 0,013.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Endelig har vi også set på andelen med svær ensomhed i forhold til, om man er aktiv i en gruppe eller forening (Figur 10.14). For denne indikator ser vi ikke helt det samme mønster som i forhold til deltagelse i fritidsaktiviteter eller frivilligt. I eksklusionsgruppen finder vi således i modsætning til de to tidligere opgørelser umiddelbart den højeste andel med svær ensomhed blandt dem, der er aktive i en gruppe eller forening, sammenlignet med dem, der ikke er. Der er dog ikke tale om en statistisk signifikant forskel, og vi kan således blot konkludere, at der ikke er forskel på andelen i eksklusionsgruppen, der oplever ensomhed i forhold til, om man er aktiv i en gruppe eller forening. I risikogruppen er andelen med svær ensomhed derimod lavere blandt de aktive sammenlignet med de ikke-aktive. Når vi i eksklusionsgruppen ikke ser en væsentlig forskel på andelen, der føler ensomhed, afhængigt af om man er aktiv i en gruppe eller forening eller ej, kan det hænge sammen med, at der er andre forhold, der har større betydning i forhold til følelsen af ensomhed. Det gælder

ikke mindst, at mange i eksklusionsgruppen, som tidligere nævnt, har et begrænset socialt netværk med en lavere grad af kontakt med familie og venner end i de øvrige grupper.

Figur 10.14 Svær ensomhed i forhold til, om man er aktiv i en gruppe eller forening

I figuren er opgjort andelen med svær ensomhed målt ud fra Three-Item Loneliness Scale i forhold til, om man er aktiv i en gruppe eller forening eller ej. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, i 2021.

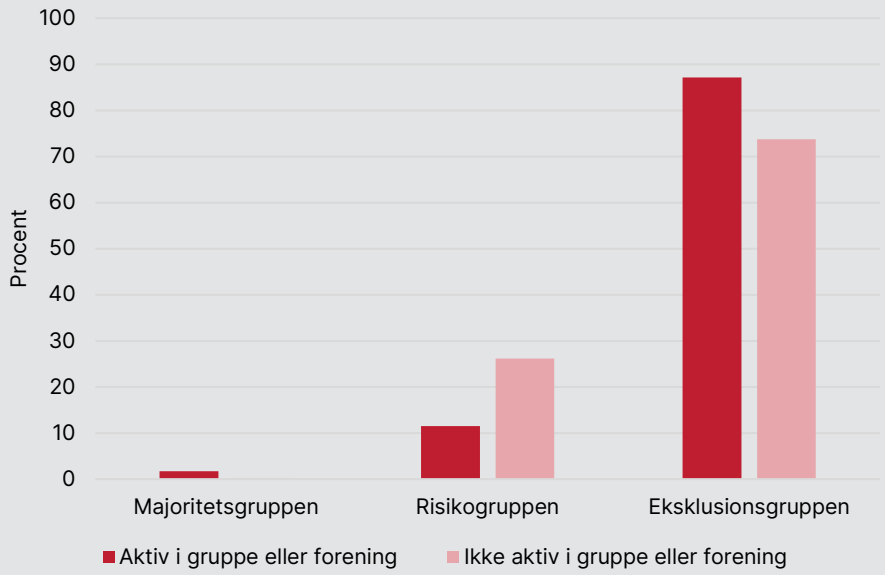

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M): N = 1.134; Risikogruppen (R): N = 553; Eksklusionsgruppen (E): N = 214. Signifikanstest: M, Deltager vs. M, Deltager ikke: P = 0,005; R, Deltager vs. R, Deltager ikke: P = 0,001; E, deltager vs. E, deltager ikke: P = 0,111.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

11 Deltagelse i fællesskaber

I dette kapitel belyser vi oplevelsen af at indgå i forskellige former for fællesskaber. Kapitlets opgørelser er baseret på et nyt sæt af spørgsmål, som er anvendt første gang ved spørgeskemaundersøgelsen i 2021, og hvor vi derfor ikke kan sammenligne med tilsvarende fordelinger i 2016.

I det nye sæt af spørgsmål har vi spurgt til, om folk indgår i forskellige former for fællesskaber. Her har vi på forhånd defineret forskellige typer af fællesskaber, hvor vi har skelnet mellem fællesskab i forbindelse med fritidsaktiviteter, fællesskab med folk, man arbejder sammen med, fællesskab med folk, man studerer eller går i skole sammen med, fællesskab med venner og bekendte, fællesskab med familien, fællesskab med folk i lokalområdet, fx naboer eller andre folk i ens nærområde, samt fællesskaber med folk online, fx på sociale medier eller andre digitale sammenhænge. I Figur 11.1 har vi opgjort andelen, der angiver, at de i høj grad eller i nogen grad indgår i disse forskellige former for fællesskaber.

Figur 11.1 viser, at der i de fleste tilfælde er en forholdsvis stor forskel mellem de tre grupper, men der er også enkelte indikatorer, hvor forskellen ikke er så stor. Ser vi på andelen, der angiver, at de indgår i fællesskaber i forbindelse med fritidsaktiviteter, er denne andel 70 % i majoritetsgruppen, 41 % i risikogruppen og 36 % i eksklusionsgruppen. Der er også en betydelig forskel mellem de tre grupper på andelen, der indgår i et fællesskab med folk, de arbejder sammen med. Denne andel er 86 % i majoritetsgruppen, 64 % i risikogruppen og 50 % i eksklusionsgruppen. Selvom andelen er langt højest i majoritetsgruppen, er det i positiv forstand bemærkelsesværdigt, at næsten halvdelen i eksklusionsgruppen oplever at indgå i et fællesskab med folk, de arbejder sammen med. Det afspejler formentlig, at der er en del af personerne i eksklusionsgruppen, der har et arbejde, herunder også småjobs. Desuden kan også deltagelse i virksomhedspraktik og lignende være med til at give en oplevelse af at indgå i et fællesskab på en arbejdsplads. Det gælder for 43 % i majoritetsgruppen og 38 % i risikogruppen, at de indgår i fællesskaber med folk, de studerer eller går i skole med, mens det kun gælder 19 % af respondenterne i eksklusionsgruppen. Her kan der for nogles vedkommende formentlig også være tale om fællesskab med folk, man tidligere har studeret eller gået i skole med.

En særlig markant forskel mellem de tre grupper finder vi i forhold til, om man indgår i fællesskaber med venner og bekendte. Det er i høj grad eller i nogen grad tilfældet for 97 % i majoritetsgruppen og 84 % i risikogruppen. Derimod er det kun 43 % af personerne i eksklusionsgruppen, der angiver, at de indgår i fællesskab med venner og bekendte. Det kan også ses i sammenhæng med,

at der som tidligere nævnt er en fjerdedel af respondenterne i eksklusionsgruppen, der angiver, at de ikke har nogen nære venner, og at det gennemsnitlige antal nære venner generelt er væsentligt lavere i eksklusionsgruppen end i de øvrige grupper.

Der er også en markant forskel i forhold til, om man indgår i fællesskab med familien. Det er tilfældet for 98 % i majoritetsgruppen og 83 % i risikogruppen, mens denne andel er væsentligt lavere med 49 % i eksklusionsgruppen. På den måde er der en markant lavere andel i eksklusionsgruppen end i de to andre grupper, der oplever, at de indgår i fællesskaber, i forhold til de helt nære relationer – til hhv. familie og venner. Det kan i høj grad være med til at forklare den høje andel i eksklusionsgruppen, der oplever ensomhed.

Det er generelt i alle tre grupper en noget lavere andel, der oplever fællesskab med folk i lokalområdet, men også her er der forskel mellem grupperne. Det er 58 % i majoritetsgruppen, der indgår i fællesskab i lokalområdet, mod 34 % i risikogruppen og 35 % i eksklusionsgruppen. For denne indikator er der således ikke nogen forskel mellem risikogruppen og eksklusionsgruppen, og her kan det også spille ind, at der som tidligere nævnt er flere i eksklusionsgruppen end i risikogruppen, der deltager i beboeraktiviteter og lignende i deres lokalområde.

Vi har også spurgt til, om respondenterne oplever fællesskab med folk online. Her er der ikke nogen væsentlig forskel på majoritetsgruppen og risikogruppen med henholdsvis 58 % og 56 %, der indgår i fællesskaber online, mens denne andel er noget lavere i eksklusionsgruppen med 39 %. Den lavere andel i eksklusionsgruppen, der indgår i de øvrige fællesskaber, vi har spurgt til, modsvares således ikke i en højere andel i eksklusionsgruppen, der finder fællesskab med andre online. Tværtimod er der også en lavere andel i eksklusionsgruppen, der oplever at indgå i sådanne fællesskaber.

Figur 11.1 Indgår i forskellige former for fællesskaber

I figuren er opgjort andelen, der svarer, at de 'i høj grad' eller 'i nogen grad' indgår i forskellige former for fællesskaber, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2021.

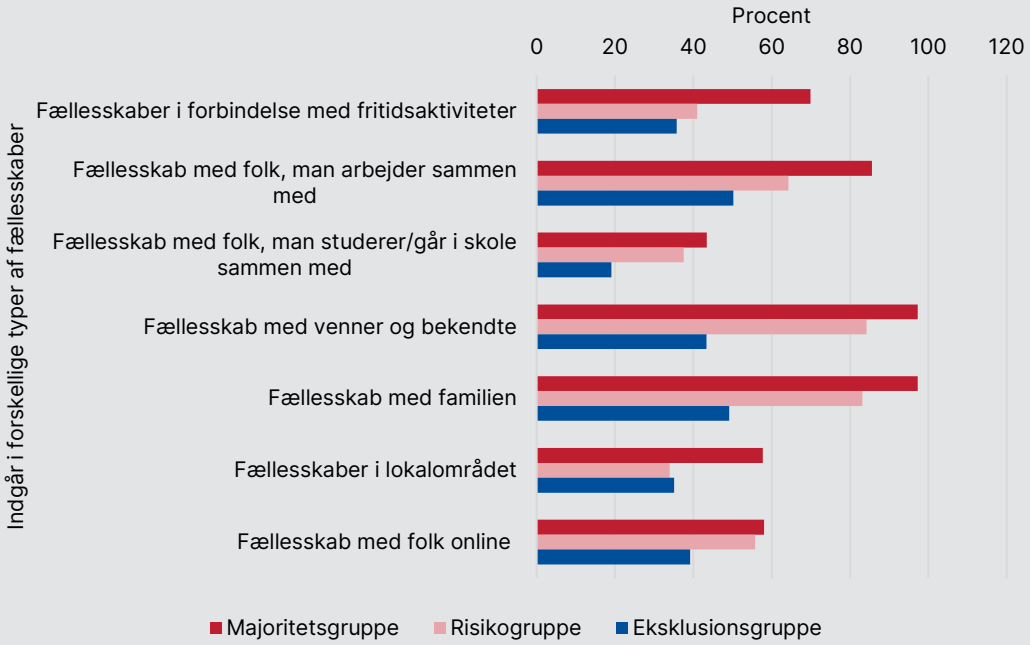

Anm.: I figuren er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer. Majoritetsgruppen (M), 2021: N = 1.134; Risikogruppen (R), 2021: N = 553; Eksklusionsgruppen (E), 2021: N = 214. Signifikanstest: Fællesskaber i forbindelse med fritidsaktiviteter: M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,165. Fællesskab med folk, man arbejder sammen med: M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,001. Fællesskab med folk, man studerer/går i skole sammen med: M2021 vs. R2021: P = 0,028; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Fællesskaber med venner og bekendte: M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Fællesskab med familien: M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000. Fællesskaber i lokalområdet: M2021 vs. R2021: P = 0,000; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,383. Fællesskab med folk online: M2021 vs. R2021: P = 0,272; M2021 vs. E2021: P = 0,000; R2021 vs. E2021: P = 0,000.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Ud over opgørelsen af, om respondenterne oplever at indgå i de enkelte former for fællesskaber, har vi også opgjort, hvor mange af de syv former for fællesskaber som respondenterne indgår i (Tabel 11.1). Tabellen viser, at en betydelig del i eksklusionsgruppen indgår i få eller ingen af de angivne fællesskaber, mens de fleste i majoritetsgruppen indgår i væsentligt flere af de nævnte fællesskaber. Respondenterne i risikogruppen indgår typisk i flere af fællesskaberne end dem i eksklusionsgruppen, men færre end i majoritetsgruppen. I eksklusionsgruppen er der 14 %, der ikke indgår i nogen af de for-

skellige former for fællesskaber. Det samme er tilfældet for 3 % i risikogruppen mod kun 0,1 % i majoritetsgruppen. Der er 49 % i eksklusionsgruppen, der indgår i 1-2 af de 7 former for fællesskaber, mens denne andel er 19 % i risikogruppen og 4 % i majoritetsgruppen. Forholdsvis mange i både majoritetsgruppen (67 %) og risikogruppen (62 %) indgår i 3-5 af de nævnte fællesskaber, mens det er tilfældet for væsentligt færre (32 %) i eksklusionsgruppen. Der er 29 % i majoritetsgruppen, der indgår i 6-7 af de nævnte former for fællesskaber, mens det er tilfældet for 16 % i risikogruppen og kun 5 % i eksklusionsgruppen.

Tabel 11.1 Antal fællesskaber, som respondenterne indgår i. Særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2021.

	Majoritets gruppen	Risikogruppen	Eksklusions gruppen	Alle respondenter
0 fællesskaber	<1	3	14	2
1-2 fællesskaber	4	19	49	10
3-5 fællesskaber	67	62	32	64
6-7 fællesskaber	29	15	5	25
I alt, procent	100	100	100	100
I alt, antal (N)	1.134	553	214	1.901

Anm.: Der er spurgt til, om respondenterne oplever, at de indgår i syv forskellige former for fællesskaber (se figur 11.1). I tabellen er vist de vægtede procentandele. Beregningsgrundlaget (N) udgøres af det uvægtede antal personer.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

12 Individuelle bevægelser mellem grupperne over tid

I dette kapitel ser vi på ændringer over tid for de enkelte individer. Her benytter vi dataene fra panelundersøgelsen, hvor en del af de respondenter, der deltog i den første Fællesskabsmåling, har besvaret det nye spørgeskema i 2021. For disse personer har vi således to besvarelser med fem års mellemrum, og vi kan derfor se på ændringer fra 2016 til 2021 på det individuelle niveau, det vil sige for de samme personer over tid. Her skal vi gøre opmærksom på, at opgørelserne i de foregående kapitler har været baseret på en sammenligning af forskellige personer i 2016 og 2021 i form af dem, der har deltaget i hver af de to spørgeskemaundersøgelser i henholdsvis 2016 og 2021.

De respondenter, der blev udvalgt til at indgå i panelundersøgelsen, var alle de respondenter, der ved undersøgelsen i 2016 blev klassificeret i henholdsvis risikogruppen og eksklusionsgruppen, samt en del af respondenterne i majoritetsgruppen, hvor vi dog ikke udtrak alle til at deltage igen. I majoritetsgruppen var det knap halvdelen af respondenterne, der blev tilfældigt udvalgt til at indgå i panelundersøgelsen. Samlet set var der 1.413 af de i alt 2.292 respondenter i 2016-undersøgelsen, der blev spurgt, om de ville besvare spørgeskemaet igen. Det lykkedes at indhente en ny besvarelse fra i alt 753 personer, svarende til en samlet svarprocent på 53,3 blandt dem, som var udvalgt til at indgå i panelet. Der er dog en forskel i svarprocenten, afhængigt af om respondenterne indgik i majoritetsgruppen, risikogruppen eller eksklusionsgruppen i 2016. Svarprocenten har været højest, 54,4, blandt respondenterne i den daværende majoritetsgruppe, efterfulgt af respondenterne i risikogruppen, hvor vi opnåede en svarprocent på 50,8. Den laveste svarprocent i panelet finder vi blandt de respondenter, der var i eksklusionsgruppen, hvor der er opnået en besvarelse fra 44,6 %. Det er generelt forventeligt, at der er en lavere svarprocent blandt respondenterne i eksklusionsgruppen, da disse respondenter blev klassificeret i denne gruppe ud fra, at de på daværende tidspunkt havde sociale og helbredsmæssige udfordringer og tegn på eksklusion på adskillige af undersøgelsens indikatorer. Når det er under halvdelen, der har besvaret spørgeskemaet igen i 2021, er der en betydelig risiko for skævhed i bortfaldet, hvor det er sandsynligt, at de mest udsatte vil have en lavere tilbøjelighed til at have deltaget igen end de knap så udsatte inden for eksklusionsgruppen. I undersøgelsens metodedel indgår en bortfaldsanalyse for panelundersøgelsen (Afsnit 16.3). Her har vi benyttet registerdata til at undersøge, om bortfaldet systematisk relaterer sig til forskellige former for udsathed. Denne bortfaldsanalyse viser generelt, at der er en tendens til et større

bortfald blandt personer, der på forskellige parametre har indikation på en højere risiko for eksklusion. Det gælder blandt andet personer, der er registreret med alkohol- eller stofmisbrug i sundhedsregistrene. Når vi i det følgende gennemgår analyserne af panelbesvarelserne, skal vi være særligt opmærksomme på denne skævhed i bortfaldet, og vi vurderer undervejs, hvad denne skævhed kan betyde for resultaterne.

12.1 Paneldeltagernes besvarelser i 2016 og 2021

I dette afsnit ser vi på paneldeltagernes besvarelser på en del af undersøgelsens indikatorer i henholdsvis 2016 og 2021. Vi ser her ikke på samtlige af de indikatorer, der indgår i spørgeskemaet, men på et udvalg af indikatorer, herunder dem, der har været med til at identificere personerne i de tre grupper gennem den latente klasseanalyse (jf. Kapitel 16). I opgørelsen indgår kun de respondenter, som har udfyldt spørgeskemaet i både 2016 og 2021. Vi opdeler endvidere disse respondenter på, om de tilhørte majoritetsgruppen, risikogruppen eller eksklusionsgruppen i 2016. Vi sammenligner deres besvarelser på de enkelte indikatorer i både 2016 og 2021. Derved kan vi se på, om der inden for hver gruppe er sket forskydninger i andelen, der har tegn på eksklusion ud fra de enkelte indikatorer. I indeværende afsnit ser vi således på forskydninger i svarene blandt alle respondenterne inden for hver af de tre grupper. Dermed ser vi ikke på spredningen inden for grupperne, det vil sige om fx nogle i eksklusionsgruppen har mindre eller større tegn på eksklusion i 2021 end i 2016. Det ser vi først på i det efterfølgende afsnit 12.2, hvor vi undersøger, om respondenterne ud fra det samlede svarmønster på indikatorerne bliver inden for samme gruppe i 2021 som i 2016, eller om de 'skifter gruppe' mellem de to målinger.

12.1.1 Ændringer i livstilfredshed og ensomhed

I Tabel 12.1 er opgjort den gennemsnitlige livstilfredshed samt andelen af respondenterne, der i høj grad eller i nogen grad føler sig ensomme, for paneldeltagerne i 2016 og 2021. Opgørelsen er opdelt på, om panelrespondenterne tilhørte majoritetsgruppen, risikogruppen eller eksklusionsgruppen i 2016. Med opgørelsen kan vi således belyse, om der blandt panelrespondenterne inden for hver af grupperne er sket forskydninger i den gennemsnitlige livstilfredshed og i andelen, der oplever ensomhed fra 2016 og 2021.

Tabel 12.1 viser, at der er sket en forskydninger 2016 til 2021 på begge disse indikatorer inden for grupperne. I forhold til livstilfredshed viser opgørelsen, at der blandt de panelrespondenter, der var i majoritetsgruppen i 2016, er sket et statistisk signifikant fald i den gennemsnitlige livstilfredshed fra 8,7 i 2016 til

8,1 i 2021. I eksklusionsgruppen ses en helt modsat udvikling, idet den gennemsnitlige livstilfredshed for disse respondenter er steget fra 4,0 i 2016 til 6,0 i 2021, en stigning der ligeledes er statistisk signifikant. I risikogruppen er den gennemsnitlige livstilfredshed derimod stort set uændret med 7,0 i 2016 og 6,9 i 2021. Nogenlunde samme billede ser vi i forhold til udviklingen i omfanget af ensomhed i hver af grupperne. Blandt panelrespondenterne, der var i majoritetsgruppen i 2016, var det kun 1 %, der i høj grad eller i nogen grad følte sig ensomme i 2016, mens denne andel i den samme gruppe af individer er steget til 9 % i 2021, hvilket også er en statistisk signifikant stigning. Nogle af respondenterne i majoritetsgruppen, der ikke følte sig ensomme i 2016, oplever således en følelse af ensomhed i 2021. I risikogruppen er der derimod en nogenlunde uændret andel, der føler sig ensomme, med 34 % i 2016 og 30 % i 2021. Endelig ser vi i eksklusionsgruppen et stort og statistisk signifikant fald i andelen, der oplever ensomhed, fra 80 % i 2016 til 55 % i 2021. Her skal det igen understreges, at det i denne opgørelse er de samme individer, vi følger over tid. Det vil sige, at en del af de individer, der var i eksklusionsgruppen i 2016, og som gav udtryk for ensomhed ved den første måling i 2016, ikke længere har denne følelse i 2021, ligesom en del af respondenterne, der var i eksklusionsgruppen i 2016, har en højere livstilfredshed i 2021. Her skal vi dog også være opmærksomme på bortfaldet i panelundersøgelsen, der betyder, at der formentlig er færre af dem, der fortsat har en lav livstilfredshed eller oplever ensomhed, der har besvaret spørgeskemaet anden gang.

Tabel 12.1 Gennemsnitlig livstilfredshed og ensomhed i 2016 og 2021 blandt paneldeltagerne, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016. Procent.

Gruppe	Majoritetsgruppen 2016		Risikogruppen 2016		Eksklusionsgruppen 2016		Alle panelrespondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Livstilfredshed								
Gennemsnitlig livstilfredshed (score)	8,7	8,1 *	7,0	6,9	4,0	6,0 *	7,4	7,4
Ensomhed								
Føler sig ensom (procent)	1	9 *	34	30	80	55 *	25	24
Beregningsgrundlag (N)	366	366	273	273	114	114	753	753

Anm.: Ved spørgsmålet om ensomhed er vist andelen, der svarer 'I høj grad' eller 'I nogen grad' til, om man føler sig ensom. Med * er markeret en signifikant forskel på 5-procents niveau.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

12.1.2 Ændringer i det subjektive velvære

I Tabel 12.2 er opgjort andelen, der giver udtryk for en lav grad af subjektivt velvære, hvor vi ligeledes sammenligner panelrespondenternes besvarelser i 2016 med de samme individers besvarelser i 2021. Blandt de panelrespondenter, der var i majoritetsgruppen i 2016, var der næsten ingen, der gav udtryk for en lav grad af subjektivt velvære på disse spørgsmål, men ved målingen i 2021 er der en vis andel af disse individer (mellem 5 og 8 % på de tre spørgsmål), der har en lav grad af subjektivt velvære. Blandt dem, der var i eksklusionsgruppen i 2016, er der derimod på alle tre indikatorer et betydeligt fald i andelen, der har en lav grad af subjektivt velvære fra 2016 til 2021. For indikatorerne om subjektivt velvære ser vi således i vid udstrækning samme mønster som for den generelle livstilfredshed og følelsen af ensomhed, nemlig at der er en vis andel af respondenterne i majoritetsgruppen, der har flyttet sig til at have en lavere grad af subjektivt velvære i 2021 sammenlignet med 2016, mens der omvendt er nogle af respondenterne i eksklusionsgruppen, der har fået en højere grad af subjektivt velvære og således ikke længere 'scorer lavt' på disse indikatorer. I risikogruppen er udviklingen derimod ikke entydig med et fald i andelen, der ikke føler, at de har mulighed for at styre livet i den retning, de ønsker, mens der er lidt flere, der ikke ser optimistisk på fremtiden.

Tabel 12.2 Subjektivt velvære i 2016 og 2021 blandt paneldeltagerne, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016. Procent.

Gruppe	Majoritetsgruppen 2016		Risikogruppen 2016		Eksklusionsgruppen 2016		Alle panelrespondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Lavt subjektivt velvære								
Ser ikke optimistisk på fremtiden	2	7 *	16	20	51	26 *	15	15
Føler ikke, at de ting, man foretager sig i sit liv, giver mening	-	5	-	13	44	27 *	12	11
Føler ikke mulighed for at styre sit liv i den retning, man ønsker	3	8 *	31	22 *	69	46 *	23	19 *
Beregningsgrundlag (N)	366	366	273	273	114	114	753	753

Anm.: Ved spørgsmålene om subjektivt velvære er vist andelen, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke' til de pågældende spørgsmål. For majoritetsgruppen og risikogruppen er andelen i 2016, der ikke føler, at de ting man foretager sig i sit liv, giver mening, ikke vist af hensyn til diskretionering af data. Med * er markeret en signifikant forskel på 5-procents niveau.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

12.1.3 Ændringer i de subjektive følelser af eksklusion

I Tabel 12.3 er opgjort andelen, der oplever de forskellige subjektive følelser af eksklusion – føler sig uden for i samfundet, ikke føler sig anerkendt og værdsat eller føler sig set ned på pga. indkomst eller arbejdssituation. Her sammenligner vi igen panelrespondenternes besvarelser i henholdsvis 2016 og 2021 inden for hver af grupperne. Blandt dem, der var i majoritetsgruppen i 2016, er der for to af indikatorerne en signifikant højere andel, der oplever disse følelser i 2021, mens andelen derimod er faldet på alle tre indikatorer blandt dem, der var i eksklusionsgruppen i 2016. I risikogruppen har der været et signifikant fald i andelen på én af indikatorerne, mens andelen er nogenlunde uændret på to af indikatorerne.

Tabel 12.3 Subjektive følelser af eksklusion i 2016 og 2021 blandt paneldeltagerne, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016. Procent.

Gruppe	Majoritetsgruppen 2016		Risikogruppen 2016		Eksklusionsgruppen 2016		Alle panelrespondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Følelser af eksklusion								
Føler sig holdt uden for i samfundet	7	14 *	34	24 *	62	41 *	25	22
Føler sig ikke værdsat og anerkendt af andre	1	7 *	11	12	34	19 *	10	10
Føler sig set ned på pga. indkomst eller jobsituation	7	9	28	22	66	39 *	24	18 *
Beregningsgrundlag (N)	366	366	273	273	114	114	753	753

Anm.: Ved spørgsmålene om man føler sig holdt uden for i samfundet og om man føler sig set ned på pga. indkomst eller jobsituation er vist andelen, der svarer 'i høj grad' eller 'i nogen grad' til de pågældende spørgsmål. Ved spørgsmålet om, hvorvidt man føler sig værdsat og anerkendt af andre, er vist andelen, der svarer 'i mindre grad' eller 'slet ikke'. Med * er markeret en signifikant forskel på 5-procents niveau.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

12.1.4 Ændringer i graden af selvhjulpenhed

I Tabel 12.4 ser vi på udviklingen i andelen med en lav grad af selvhjulpenhed blandt panelrespondenterne. Her ser vi generelt det samme mønster med en lille stigning (signifikant på én af indikatorerne) i andelen med en lav selvhjulpenhed fra 2016 til 2021 blandt respondenterne, der var i majoritetsgruppen i

2016, og omvendt et betydeligt fald i andelen med en lav selvhjulpenhed på alle tre indikatorer blandt dem, der var i eksklusionsgruppen i 2016.

Tabel 12.4 Selvhjulpenhed i 2016 og 2021 blandt paneldeltagerne, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016. Procent.

Gruppe	Majoritetsgruppen 2016		Risikogruppen 2016		Eksklusionsgruppen 2016		Alle panelrespondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Lav grad af selvhjulpenhed								
Kan ikke finde en løsning på problemer	<1	3	7	7	33	21 *	8	6
Ikke let at holde fast ved planer og mål	2	6 *	22	14 *	61	37 *	17	13 *
Ikke god til at håndtere svære situationer	2	4	16	13	50	28 *	14	11
Beregningsgrundlag (N)	366	366	273	273	114	114	753	753

Anm.: I tabellen er vist andelen, der svarer 'uenig' eller 'meget uenig til udsagnene: 'Hvis jeg har problemer, kan jeg stort set altid finde en løsning', 'Det er let for mig at holde fast ved mine planer og realisere mine mål' og 'Jeg er god til at håndtere svære situationer'. Med * er markeret en signifikant forskel på 5-procents niveau.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

12.1.5 Ændringer i helbredssituationen

I Tabel 12.5 er opgjort udviklingen fra 2016 til 2021 i andelen med et mindre godt eller dårligt selvvurderet helbred samt andelen med en kronisk fysisk sygdom eller handicap og andelen med en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer, ligeledes inden for hver af de tre grupper, som panelrespondenterne tilhørte i 2016. Hvad angår det selvvurderede helbred, har der været en statistisk signifikant stigning i andelen med et mindre godt eller dårligt helbred blandt de panelrespondenter, der var i majoritetsgruppen i 2016, mens ændringerne i de to øvrige grupper ikke er statistisk signifikante. I forhold til andelen med kronisk fysisk sygdom eller handicap er andelen nogenlunde uændret i alle de tre grupper. Det afspejler, at en kronisk fysisk sygdom eller et handicap generelt er en varig tilstand, ligesom det også spiller ind, at panelrespondenterne er blevet fem år ældre ved målingen i 2021. Blandt de respondenter, der var i eksklusionsgruppen i 2016, var andelen med en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer 70 % i 2016, mens den var 62 % i 2021, hvilket umiddelbart kan indikere, at nogle af dem i eksklusionsgruppen, der i

2016 havde det psykisk dårligt, har fået det bedre i den mellemliggende periode. Ændringen er dog ikke er en statistisk signifikant. Her skal vi endvidere være opmærksomme på bortfaldet, der betyder, at der formentlig er en overrepræsentation af dem, der fortsat har det dårligt psykisk, blandt dem, der ikke har besvaret spørgeskemaet anden gang.

Tabel 12.5 Selvvurderet helbred, kronisk fysisk sygdom/handicap og psykisk lidelse/andre psykiske problemer i 2016 og 2021 blandt paneldeltagerne, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016. Procent.

Gruppe	Majoritetsgruppen 2016		Risikogruppen 2016		Eksklusionsgruppen 2016		Alle panelrespondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Helbred								
Mindre godt eller dårligt helbred	8	17 *	39	37	63	54	28	30
Kronisk fysisk lidelse eller handicap	30	31	41	47	56	57	38	41
Psykisk lidelse eller andre psykiske problemer	7	9	33	33	70	62	26	26
Beregningsgrundlag (N)	366	366	273	273	114	114	753	753

Anm.: Med * er markeret en signifikant forskel på 5-procents niveau.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Tabel 12.6 er opgjort andelen med forskellige depressive symptomer blandt panelrespondenterne i henholdsvis 2016 og 2021. På de fleste af indikatorerne ses en signifikant stigning i andelen med depressive symptomer blandt de panelrespondenter, der var i majoritetsgruppen i 2016, mens der omvendt har været et fald i andelen med depressive symptomer blandt dem, der var i eksklusionsgruppen i 2016. I risikogruppen er udviklingen derimod ikke entydig med små udsving i begge retninger på tværs af indikatorerne.

Tabel 12.6 Depressive symptomer i 2016 og 2021 blandt paneldeltagerne, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016. Procent.

Gruppe	Majoritetsgruppen 2016			Risikogruppen 2016			Eksklusionsgruppen 2016			Alle panelrespondenter		
	2016	2021		2016	2021		2016	2021		2016	2021	
Depressive symptomer												
Følt sig trist til mode	11	14		50	36	*	84	61	*	36	29	*
Haft lav selvtillid	3	10	*	37	32		80	49	*	27	24	
Manglet interesse for ting man gør i hverdagen	7	15	*	38	37		77	56	*	29	29	
Været alene, selvom man mest havde lyst til at være sammen med andre	7	11	*	30	31		71	54	*	25	25	
Følt, at livet ikke var værd at leve	2	4		5	9		44	24	*	9	9	
Svært ved at klare hverdagsting, som at stå op om morgen, åbne breve eller købe ind	3	6	*	21	24		61	47		19	19	
Beregningsgrundlag (N)	366	366		273	273		114	114		753	753	

Anm.: I tabellen er vist andelen, der svarer 'hele tiden', 'det meste af tiden' eller 'noget af tiden' til, hvor ofte de har haft de pågældende symptomer inden for de sidste fire uger. Med * er markeret en signifikant forskel på 5-procents niveau.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

12.1.6 Ændringer i arbejdsmarkedstilknytning og økonomi

I Tabel 12.7 er vist fordelingen efter arbejdsmarkedstilknytning i henholdsvis 2016 og 2021 blandt panelrespondenterne. Tabellen viser, at der i majoritetsgruppen er en lidt lavere andel i arbejde i 2021 end i 2016. Samtidig er der blandt panelrespondenterne i majoritetsgruppen væsentligt flere folkepensionister i 2021 end i 2016. Det skyldes en kombination af, at der er forholdsvis flere af de ældre respondenter, der har genbesvaret spørgeskemaet, samtidig med at panelrespondenterne generelt er blevet fem år ældre i den mellemliggende periode. Blandt dem, der var i eksklusionsgruppen i 2016, er der derimod flere, der er i arbejde i 2021 end i 2016. Der er dog også væsentligt flere blandt panelrespondenterne i eksklusionsgruppen, der er kommet på førtidspension eller efterløn i 2021, hvilket indikerer, at kompleksiteten i de sociale og helbredsmæssige problemer for en dels vedkommende, har givet anledning til, at de har fået en førtidspension. Det afspejler sig også i en lavere andel i kategorierne af arbejdsløse og sygemeldte i 2021.

Tabel 12.7 Arbejdsmarkedstilknytning i 2016 og 2021 blandt paneldeltagerne, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016. Procent.

Gruppe	Majoritets-gruppen 2016		Risikogruppen 2016		Eksklusions-gruppen 2016		Alle panelre-spondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Arbejdsmarkedstilknytning								
I arbejde	57	51	32	33	4	23	40	41
Flexjob eller skånejob	2	4	9	12	8	16	6	8
Under uddannelse	8	2	10	4	10	3	9	3
Sygemeldt, barsel eller orlov	2	2	10	7	18	3	8	4
Arbejdsløs	4	1	16	8	32	6	13	5
Førtidspensionist eller efterløn	8	8	15	19	16	38	11	17
Folkepensionist	17	28	5	12	4	8	11	19
Andet	1	3	3	4	9	4	3	4
I alt, procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Beregningsgrundlag (N)	57%	51	32	33	4	23	40	41

Anm.: Der er signifikant forskel på 5-procents niveau i fordelingen efter arbejdsmarkedstilknytning i hhv. 2016 og 2021 for alle tre grupper samt for alle respondenter under ét.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

I Tabel 12.8 er vist andelen med materielle afsavn og økonomiske problemer blandt panelrespondenterne i henholdsvis 2016 og 2021. For to af indikatorerne er det ikke muligt at opgøre andelen med det pågældende afsavn/problem i majoritetsgruppen og risikogruppen i 2016 af hensyn til diskretionering af data. I majoritetsgruppen er der lidt flere i 2021, der ofte mangler penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden. Blandt dem, der var i eksklusionsgruppen i 2016, er der derimod sket et betydeligt fald fra 2016 til 2021 i andelen med de forskellige afsavn og økonomiske problemer. Eksempelvis var der 42 % af respondenterne i eksklusionsgruppen, der i 2016 havde måttet lade være med at spise tre måltider om dagen, fordi de ikke havde råd. Denne andel var i 2021 faldet til 12 % for de samme respondenter, hvilket indikerer, at der er en del af de respondenter, der var i eksklusionsgruppen i 2016, der siden da har fået en forbedring i deres økonomiske situation.

Tabel 12.8 Materielle afsavn og økonomiske problemer i 2016 og 2021 blandt paneldeltagerne, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016. Procent.

Gruppe	Majoritetsgruppen 2016		Risikogruppen 2016		Eksklusionsgruppen 2016		Alle panelrespondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Materielle afsavn og økonomiske problemer								
Har ladet være med at spise tre måltider om dagen pga. økonomi	2	4	11	9	42	12 *	11	7 *
Har ladet være med at købe lægeordineret medicin pga. økonomi	-	2	-	6	27	8 *	8	4 *
Ikke betalt boligudgifter (fx husleje eller varmeudgifter) til tiden pga. økonomi	-	2	-	5	21	7 *	5	4
Mangler ofte penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden	5	10 *	32	18 *	58	31 *	23	16 *
Beregningsgrundlag (N)	366	366	273	273	114	114	753	753

Anm.: I tabellen er vist andelen, der svarer 'ja' til at have haft de pågældende afsavn inden for de seneste tre måneder. Med * er markeret en signifikant forskel på 5-procents niveau.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

12.1.7 Ændringer i deltagelsen i aktiviteter i civilsamfundet

I Tabel 12.9 er opgjort andelen af panelrespondenterne, der deltager i de forskellige former for aktiviteter i civilsamfundet i henholdsvis 2016 og 2021. Tabellen viser, at blandt dem, der var i majoritetsgruppen i 2016, er andelen, der deltager i de forskellige aktiviteter faldet lidt fra 2016 til 2021, men der er dog kun tale om et statistisk signifikant fald i forhold til deltagelsen i beboeraktiviteter. Omvendt er der lidt højere andele, der deltager i de forskellige aktiviteter i 2021, end i 2016 blandt dem, der var i eksklusionsgruppen i 2016, men hvor der dog kun er tale om en statistisk signifikant stigning i forhold til, om man er medlem af en gruppe eller forening.

Tabel 12.9 Deltagelse i aktiviteter i civilsamfundet i 2016 og 2021 blandt paneldeltagerne, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016. Procent.

Gruppe	Majoritetsgruppen 2016		Risikogruppen 2016		Eksklusionsgruppen 2016		Alle respondenter	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Deltagelse i aktiviteter i civilsamfundet								
Går til faste fritidsaktiviteter	67	62	50	46	26	35	54	52
Laver frivilligt arbejde	41	37	30	30	12	20	33	32
Deltager i beboermøder, beboeraktiviteter og lignende	47	31 *	30	34	28	29	38	32 *
Medlem af en gruppe eller forening	51	49	35	46 *	20	35 *	40	46 *
Er aktiv i en gruppe eller forening	45	43	29	35	17	27	35	38
Beregningsgrundlag (N)	366	366	273	273	114	114	753	753

Anm.: I tabellen er vist andelen, der svarer 'ja' til at have deltaget i de pågældende aktiviteter. Med * er markeret en signifikant forskel på 5-procents niveau.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Der er således et gennemgående mønster i udviklingen på de forskellige indikatorer, når vi sammenligner panelrespondenternes besvarelser i henholdsvis 2016 og 2021. Blandt dem, der var i majoritetsgruppen i 2016, var der i 2016 meget få, der havde tegn på eksklusion på de forskellige indikatorer, mens der i 2021 er lidt flere i denne gruppe, der har tegn på eksklusion på en del af indikatorerne, omend andelen fortsat generelt er lavere end blandt dem, der var i risikogruppen eller eksklusionsgruppen i 2016. Blandt de af panelrespondenterne, der var i eksklusionsgruppen i 2016, er det derimod det modsatte billede, der tegner sig. I denne gruppe er andelen med tegn på eksklusion faldet på en betydelig del af indikatorerne. Det tyder på, at der er en del af de respondenter, der var i eksklusionsgruppen i 2016, der har fået en forbedring i deres livssituation siden da. Her skal der dog som nævnt tages et forbehold for, at de, der ikke har opnået en sådan forbedring, med stor sandsynlighed er overrepræsenterede i bortfaldet i panelundersøgelsen, det vil sige blandt dem, der ikke har genbesvaret spørgeskemaet i 2021. Endelig er der i risikogruppen ikke samme entydige bevægelse i den ene eller anden retning, idet udviklingen fra 2016 til 2021 blandt dem, der var i risikogruppen i 2016, har været lidt forskellig, når vi sammenholder de forskellige indikatorer.

12.2 Bevægelser mellem grupperne fra 2016 til 2021

Opgørelserne i det foregående afsnit har generelt vist, at panelrespondenterne, der var i eksklusionsgruppen i 2016, samlet set har en lavere grad af eksklusion ved målingen i 2021 sammenlignet med deres første besvarelse i 2016, mens det modsatte er tilfældet blandt dem, der var i majoritetsgruppen i 2016. De foregående opgørelser dækker dog over en gennemsnitsbetragtning, og der kan således både være respondenter, der har fået en højere grad af eksklusion, respondenter, der har fået en lavere eksklusion, og respondenter, der ligger på nogenlunde samme niveau ved begge målinger. I dette afsnit vil vi se på bevægelserne ind og ud af de tre grupper mellem de to målinger. Derfor har vi beregnet panelrespondenternes gruppeplacering i majoritetsgruppen, risikogruppen eller eksklusionsgruppen ud fra besvarelserne i 2021. Vi har beregnet deres gruppeplacering ved at benytte den samme statistiske model, som respondenterne i hovedundersøgelsen (tværsnitsstikprøven) i 2021 er klassificeret i de tre grupper ud fra. Derved sikrer vi en bedre robusthed i gruppeplaceringen end ved at gruppeplacere panelrespondenterne ud fra deres egne besvarelser alene. Vi sikrer dermed, at de mønstre i eksklusionen, der viser sig i tværsnitsdatasættet, genspejles over i paneldatasættet, således at panelrespondenterne får den gruppeplacering i 2021, som de ville have fået, såfremt de havde indgået i tværsnitsdatasættet for 2021. Først ser vi på placeringen i de tre grupper for respondenterne i panelet i henholdsvis 2016 og 2021 (Tabel 12.10). I tabellen sammenligninger vi gruppeplaceringen i 2016 blandt respondenterne fra panelet med de samme respondenters gruppeplacering i modellen for 2021. Tabellen viser, at andelen af respondenterne, der er placeret i eksklusionsgruppen, er faldet med en tredjedel fra en andel på 15 % i 2016 til blot 10 % i 2021. Risikogruppen og majoritetsgruppen er derimod begge et par procentpoint større i 2021 end i 2016.

Tabel 12.10 Paneldeltagernes gruppeplacering i hhv. 2016 og 2021. Procent.

Gruppe	2016	2021
Eksklusionsgruppen	15	10
Risikogruppen	36	38
Majoritetsgruppen	49	52
I alt, procent	100	100
Antal personer (N)	753	753

Anm.: I tabellen sammenlignes gruppeplaceringen i hhv. 2016 og 2021 for paneldeltagerne. Det vil sige, at det er de samme personer, der indgår i opgørelsen i begge år.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Dernæst ser vi på bevægelserne på tværs af grupperne. I Tabel 12.11 er vist en 'transitionsmatrice' for paneldeltagernes gruppeplacering i hhv. 2016 og 2021, det vil sige, at tabellen viser bevægelserne mellem deres gruppeplacering i 2016 og deres placering i 2021. Tabellen er vendt således, at procentberegningen tager udgangspunkt i paneldeltagernes gruppeplacering i 2016, og viser, hvor stor en andel inden for hver af grupperne, der er placeret i hver af de tre grupper i 2021. Tabellen viser, at 31 % af respondenterne, der var i eksklusionsgruppen i 2016, stadig er i denne gruppe i 2021. Lidt under halvdelen (49 %) er i stedet i risikogruppen, mens den sidste femtedel er i majoritetsgruppen. Blandt dem, der var i risikogruppen i 2016, er halvdelen (51 %) stadig i gruppen i 2021, mens 38 % er i majoritetsgruppen og 11 % er i eksklusionsgruppen. Det er blandt dem, der var i majoritetsgruppen i 2016, at vi finder den højeste andel af respondenter, som bliver i gruppen (72 %), mens 25 % i 2021 er risikogruppen og de sidste 3 % er i eksklusionsgruppen.

Tabel 12.11 Paneldeltagernes bevægelse mellem grupperne fra 2016 til 2021

	Gruppe i 2021				
	Eksklusions-gruppen	Risiko- gruppen	Majoritets-gruppen	I alt, procent	I alt, antal personer (N)
Gruppe i 2016					
Eksklusionsgruppen	31	49	20	100	114
Risikogruppen	11	51	38	100	273
Majoritetsgruppen	3	25	72	100	366
Alle respondenter	10	38	52	100	753

Anm.: I tabellen er vist panelrespondenternes gruppeplacering i 2021 afhængigt af, hvilken gruppe de tilhørte i 2016.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

For at validere disse bevægelser mellem grupperne blandt panelrespondenterne har vi endvidere opgjort den gennemsnitlige livstilfredshed og andelen med svær ensomhed i hver af de ni kombinationer, som transitionstabellen (Tabel 12.11) aftegner. Den gennemsnitlige livstilfredshed i hver af kombinationerne (cellerne) er vist i Tabel 12.12. Tabellen viser, at der er en tydelig forskel på den gennemsnitlige livstilfredshed i forhold til respondenternes 'destinationsgruppe' i 2021. Ser vi fx på de respondenter, der var placeret i eksklusionsgruppen i 2016, er den gennemsnitlige livstilfredshed 3,9 blandt dem, der fortsat er placeret i eksklusionsgruppen i 2021. For dem, der var i eksklusionsgruppen i 2016, men som har bevæget sig til risikogruppen i 2021, er livstil-

fredsheden noget højere med et gennemsnit på 6,4, og for dem, der har bevæget sig til majoritetsgruppen, er den gennemsnitlige livstilfredshed på 8,3 i 2021. Samme differentiering i forhold til destinationsklassen i 2021 ser vi blandt dem, der var i risikogruppen eller majoritetsgruppen i 2016. Blandt dem, der var i majoritetsgruppen i 2016, er den gennemsnitlige livstilfredshed på 8,9 blandt dem, som er blevet i majoritetsgruppen, mens den er 6,6 blandt dem, der har bevæget sig til risikogruppen, og 3,3 blandt dem, der er placeret i eksklusionsgruppen i 2021. Den allerlaveste livstilfredshed i 2021 finder vi således blandt dem, der har bevæget sig fra majoritetsgruppen til eksklusionsgruppen i den mellemliggende periode.

Tabel 12.12 Gennemsnitlig livstilfredshed i 2021 særskilt for kombinationer af gruppeplacering i 2016 og 2021 for paneldeltagerne

	Gruppe i 2021			
Gruppe i 2016	Eksklusionsgruppen	Risikogruppen	Majoritetsgruppen	I alt
Eksklusionsgruppen	3,9	6,4	8,3	6,0
Risikogruppen	4,2	6,6	8,2	6,9
Majoritetsgruppen	3,3	6,6	8,9	8,1
I alt	3,9	6,6	8,7	7,4

Anm.: I tabellen er opgjort den gennemsnitlige livstilfredshed i 2021 i hver af de ni kombinationer mellem panelrespondenternes gruppeplacering i hhv. 2016 og 2021.

Kilde: Egne beregninger: spørgeskemadata.

Vi har opgjort de tilsvarende mønstre i forhold til andelen med svær ensomhed i forhold til kombinationer af gruppeplacering i hhv. 2016 og 2021 (Tabel 12.13). Tabellen viser det samme mønster som for livstilfredsheden, nemlig at også andelen med svær ensomhed i 2021 i vid udstrækning svarer til niveauet i destinationsgruppen i 2021 snarere end niveauet i den oprindelige gruppe i 2016. Ser vi eksempelvis på de panelrespondenter, der var i eksklusionsgruppen i 2016, er der 77 % med svær ensomhed blandt dem, der er blevet i eksklusionsgruppen, mens denne andel er 36 % blandt dem, der er rykket til risikogruppen, og 0 % blandt dem, der er placeret i majoritetsgruppen i 2021. Det kan dog bemærkes, at andelen med svær ensomhed blandt dem, der er rykket fra eksklusionsgruppen til risikogruppen, er højere end blandt dem, der var i risikogruppen allerede i 2016, og som er forblevet i denne gruppe, hvor andelen med svær ensomhed er 18 %, og blandt dem, som er rykket fra majoritetsgruppen i 2016 til risikogruppen i 2021, er der 9 % med svær ensomhed.

Samme mønster ser vi blandt de panelrespondenter, der er i eksklusionsgruppen i 2021, hvor andelen med svær ensomhed er højere, 77 %, blandt dem, der allerede var i eksklusionsgruppen i 2016, sammenlignet med dem, der er rykket fra risikogruppen eller majoritetsgruppen til eksklusionsgruppen. Selv blandt de to sidstnævnte grupper er der også en forskel – blandt dem, der er rykket fra risikogruppen til eksklusionsgruppen, oplever 63 % svær ensomhed, mens denne andel er 55 % blandt dem, der er rykket fra majoritetsgruppen til eksklusionsgruppen. På den måde er der noget af den tidligere gruppeplacering, der 'hænger ved' på den måde, at færre oplever svær ensomhed blandt dem, der bevæger sig fra en livssituation med færre problematikker til en livssituation med flere problematikker, som det er tilfældet for dem, som bevæger sig fra majoritetsgruppen til de to øvrige grupper eller fra risikogruppen til eksklusionsgruppen. Dette mønster er umiddelbart modsat det, vi så for livstilfredsheden, hvor vi som nævnt ser den laveste livstilfredshed, blandt dem der har bevæget sig fra majoritetsgruppen til eksklusionsgruppen. Det kan være udtryk for, at graden af ensomhed kan være påvirket af, at nogle personerne, der har bevæget sig fra majoritetsgruppen, i højere grad har haft netværk, der eventuelt stadig spiller en rolle i deres liv, men at faldet i livstilfredsheden måske skyldes andre aspekter af en vanskelig livssituation.

Tabel 12.13 Andel med svær ensomhed i 2021 særskilt for kombinationer af gruppeplacering i 2016 og 2021 for paneldeltagerne

	Gruppe i 2021			
Gruppe i 2016	Eksklusionsgruppen	Risikogruppen	Majoritetsgruppen	I alt
Eksklusionsgruppen	77	36	0	41
Risikogruppen	63	18	2	17
Majoritetsgruppen	55	9	0	4
I alt	68	18	<1	14

Anm.: I tabellen er opgjort andelen med svær ensomhed i 2021 ud fra Three-Item Loneliness Scale i hver af de ni kombinationer mellem panelrespondenternes gruppeplacering i hhv. 2016 og 2021.

Kilde: Egne beregninger: spørgeskemadata.

Når vi sammenholder Tabel 12.10 (frekvensfordelingen for panelrespondenternes gruppeplacering i 2016 og 2021) og Tabel 12.11 (transitionstabellen mellem gruppeplaceringen i hhv. 2016 og 2021) træder der en meget væsentlig pointe frem. Når vi ser på panelrespondenternes samlede fordeling på de tre grupper fra 2016 til 2021 (i Tabel 12.10), er der tale om relativt små ændringer, hvor andelen af respondenter i eksklusionsgruppen samlet set er faldet med 5

procentpoint. Når vi ser på 'cirkulationen' mellem grupperne i Tabel 12.11, er det imidlertid et andet billede, der tegner sig. Her er der en betydelig del af respondenterne, der 'skifter' gruppe. Ikke blot er der en del af respondenterne, der bevæger sig ud af eksklusionsgruppen, men der er også en betydelig cirkulation mellem risikogruppen og majoritetsgruppen med en del, der bevæger sig mellem de to grupper. Endelig er der også nogle, der bevæger sig fra majoritetsgruppen eller risikogruppen til eksklusionsgruppen. Det peger generelt på, at placeringen i grupperne ikke er så statisk, som de forholdsvis små ændringer i den samlede fordeling mellem de to år umiddelbart kan give anledning til at tro. Tværtimod er der en betydelig dynamik i bevægelserne mellem grupperne. Resultaterne tyder således på, at de konstellationer af sociale og helbredsmæssige problematikker, ensomhed osv., der kendetegner personerne i eksklusionsgruppen og risikogruppen, ikke nødvendigvis er varig tilstand, men at der kan ske betydelige forandringer i disse problematikker over tid for den enkelte. For nogle i eksklusionsgruppen og risikogruppen sker der en forandring til det bedre. Samtidig er det tydeligt, at den høje grad af inklusion og fraværet af væsentlige sociale og helbredsmæssige problematikker, der kendetegner majoritetsgruppen, ikke kan tages for givet. For nogle sker der en bevægelse over tid fra majoritetsgruppen og navnlig til risikogruppen og – om end i mindre grad – til eksklusionsgruppen.

Denne forskel mellem det billede, der tegner sig ved at sammenligne paneldeltagernes samlede fordeling på de tre grupper i hhv. 2016 og 2021, og det billede vi får ved at se på omfanget af cirkulationen mellem grupperne over tid, kan vi formentlig også overføre i forhold til resultaterne i Kapitel 2, hvor vi sammenlignede fordelingerne på de tre grupper på tværs af de to separate spørgeskemaundersøgelser i hhv. 2016 og 2021. Opgørelserne i Kapitel 2 tegnede som nævnt et billede af, at der generelt er sket en stigning i andelen i risikogruppen fra 18 % i 2016 til 24 % i 2021 og et næsten tilsvarende fald i majoritetsgruppen (fra 78 % til 71 %), mens eksklusionsgruppen er nogenlunde uændret med 4 % i 2016 og 5 % i 2021. Her bidrager resultaterne fra panelundersøgelsen til en forståelse af, at ændringerne i andelene i de tre grupper, når vi sammenligner de to separate spørgeskemaundersøgelser, ikke afspejler hele omfanget af individuelle bevægelser mellem de tre grupper over tid. Her viser resultaterne fra panelundersøgelsen, at der over tid er en betydelig cirkulation mellem de tre grupper, og at omfanget heraf overstiger de bevægelser, man kan se ud fra to forskellige tværsnitsopgørelser på hver sit tidspunkt. Med andre ord giver sammenligningen af tværsnitsfordelingerne et øjebliksbillede af befolkningens sammensætning på de tre grupper på to forskellige tidspunkter, og forskydningerne herimellem samlet set, mens panelundersøgelsen bidrager med en forståelse af, at der over tid kan være væsentlig flere personer, der bevæger sig mellem grupperne. Det er en væsentlig indsigt i forhold til at forstå dynamikken i den sociale eksklusion, hvor individer både kan

komme ud i social eksklusion over tid, men også bevæge sig fra en ekskluderet position til en inkluderet position eller til en mindre ekskluderet position end tidligere.

Et generelt forbehold må dog tages i forbindelse med dette billede af bevægelserne mellem grupperne over tid, nemlig at det som tidligere nævnt kun er lykkedes at opnå en ny besvarelse af spørgeskemaet fra cirka halvdelen af de personer, der var udset til at indgå i panelet. Den laveste svarprocent var som nævnt blandt de personer, der var i eksklusionsgruppen i 2016, hvor der blev opnået en besvarelse fra 44,6 %. Det betyder, at vi ikke ved, hvordan de personer, som ikke besvarede spørgeskemaet igen, ville have fordelt sig i transitionsmatricen i Tabel 12.11. Eftersom vi har kunne påvise en skævhed i bortfaldet med en tendens til, at færre har svaret blandt dem med størst tegn på udsathed (fx respondenter registreret med misbrugsproblemer), må vi antage, at andelen, der forbliver i eksklusionsgruppen og ikke bevæger sig til de andre grupper, formentlig ville være fremtrådt som større, såfremt det var lykkes at opnå en besvarelse i 2021 fra en højere andel af personerne, der var i eksklusionsgruppen i 2016. Det mest konservative estimat af omfanget af bevægelserne ud af eksklusionsgruppen ville i den forbindelse være, at alle de respondenter fra eksklusionsgruppen i 2016, som ikke genbesvarede spørgeskemaet, fortsat er i eksklusionsgruppen i 2021. Da ville andelen i Tabel 12.11, der forbliver i eksklusionsgruppen, være 69 % i stedet for 31 %. Selv i dette tilfælde ville det dog betyde, at 31 % af respondenterne i eksklusionsgruppen i 2016 ikke længere ville være i denne gruppe i 2021. I praksis ligger den 'sande' andel, der forbliver i eksklusionsgruppen, formentlig et sted i mellem disse to 'yderestimater' – det vil sige imellem 31 % og 69 %.

13 Forløb over tid belyst med registerdata

I dette kapitel supplerer vi panelundersøgelsen med registeranalyser af individernes forløb over tid. Analyserne i Kapitel 12 har været baseret på de 753 personer fra 2016, der har besvaret spørgeskemaet igen i 2021. Når vi benytter registerdata, er vi imidlertid ikke begrænset til at følge de respondenter fra 2016, der har genbesvaret spørgeskemaet i 2021. Derfor vil vi i dette kapitel inddrage alle de 2.292 respondenter fra 2016, ligesom vi også inddrager de 1.901 respondenter, som deltog i 2021. Vi ser i afsnittet på disse personers historik på væsentlige aspekter, som vi kan følge i registrene, frem til at de blev klassificeret i enten majoritetsgruppen, risikogruppen eller eksklusionsgruppen i 2016 eller 2021. For respondenterne fra 2016 følger vi dem også i tiden, *efter* at de deltog i den første måling, frem til de senest tilgængelige oplysninger i registrene. I den forbindelse skal man være opmærksom på, at mange af de informationer, som kan indhentes gennem et spørgeskema – fx om personernes subjektive velvære, følelser af eksklusion, socialt netværk osv. – er oplysninger, som generelt ikke findes i registrene. I registrene finder vi i stedet andre typer af oplysninger, som fx tilknytningen til arbejdsmarkedet, indkomstforhold samt en række helbredsmæssige forhold, der generelt registreres i forbindelse med brug af sundhedssystemet. Hovedparten af de tilgængelige registerdata er således knyttet til brug af forskellige dele af velfærdssystemet, som fx sundhedssystemet og beskæftigelsessystemet.

Der er dog visse metodiske begrænsninger i forbindelse med at benytte registeroplysningerne for respondenterne fra spørgeskemaundersøgelsen. En begrænsning knytter sig særligt til, at vi også i registeranalyserne generelt vil opdele respondenterne på majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen. Et væsentligt formål med at inddrage registeroplysningerne er således at se på, om registrene kan bidrage med yderligere information, der kan forklare de forskelle, som vi ser mellem majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen på de forskellige livsdimensioner og indikatorer, vi har belyst med spørgeskemaet. En generel begrænsning i forbindelse med registeranalyserne er imidlertid, at antallet af personer i analyserne – og navnlig antallet af respondenterne i eksklusionsgruppen – er forholdsvis lille i absolut forstand. I 2016 er der således 277 personer, som er klassificeret i eksklusionsgruppen, mens der i 2021 er 214 personer i eksklusionsgruppen. Et forholdsvis lavt antal personer i den mindste analysegruppe betyder, at der er nogle registeranalyser, hvor det er et tilstrækkeligt antal personer til analyserne kan gennemføres for gruppen, men også at der er visse registeroplysninger, hvor opgørelserne vil være behæftet med for stor usikkerhed og tilfældighed i forhold til et så forholdsvis lavt antal personer. Eksempelvis kan man for en

gruppe af denne størrelsesorden opgøre den samlede andel, der bliver diagnosticeret med en psykisk lidelse, mens det derimod er for få personer til mere detaljeret at opgøre fordelingen på forskellige diagnosetyper. Her tænker vi ikke nødvendigvis kun på hensyn til diskretionering af data, men også den almindelige statistiske usikkerhed, der vil være knyttet til at opgøre oplysninger baseret på fx kun fem eller ti personer ud af den samlede gruppe. Et andet eksempel er i forbindelse med opgørelser af brug af forskellige former for velfærdsydelser, som fx brugen af forskellige sociale ydelser under serviceloven, hvor det i en gruppe af denne størrelse vil være forholdsvis få, der modtager de enkelte ydelser, og hvor den statistiske tilfældighed derfor vil indebære en for stor usikkerhed til at opgøre brugen af specifikke ydelser. Derfor vil den registerbaserede analyse fokusere på nogle mere overordnede mål, som ikke har samme følsomhed i en population af den størrelsesorden, som respondenterne i eksklusionsgruppen udgør. Vi ser på, hvad der kendetegner respondenternes deltagelse på arbejdsmarkedet i årene, forud for at de deltog i spørgeskemaundersøgelsen, ligesom vi også ser på udviklingen i indkomsten i de tre grupper. Endvidere ser vi på andelen, der er registreret med psykiske lidelser eller misbrugsproblemer i årene, frem til at vi klassificerede dem i de tre grupper på baggrund af deres spørgeskemabesvarelser. Denne 'forhistorie' frem til tidspunktet, hvor de besvarede spørgeskemaet, afdækker vi for respondenterne i begge de to undersøgelser i 2016 og 2021. For respondenterne fra 2016-undersøgelsen ser vi som nævnt også på udviklingen i årene, efter at de deltog i undersøgelsen.

I forbindelse med disse analyser af forløbene før og efter deltagelsen i undersøgelsen skal vi være opmærksomme på, at vi derved følger respondenter med en forskellig alder, da de besvarede spørgeskemaet. Når vi følger respondenterne tilbage i tid, vil de yngste respondenter have været børn på disse tidspunkter, og det giver derfor ikke mening at inkludere de yngste respondenter i opgørelserne af arbejdsmarkedstilknytningen tilbage i tid. Derfor afgrænser vi de følgende opgørelser til aldersgruppen af 30-59-årige for at kunne følge en gruppe, der kan have været på arbejdsmarkedet i hele perioden, der indgår i opgørelsen. Vi bruger også denne aldersafgrænsning for de øvrige opgørelser i afsnittet for at kunne sammenligne udviklingen på de forskellige parametre over tid for den samme gruppe af respondenter. Af hensyn til antallet af personer i grupperne – særligt i eksklusionsgruppen – er det ikke muligt at nedbryde analyserne på mere specifikke aldersgrupper.

13.1 Beskæftigelse over tid

I dette afsnit belyser vi respondenternes tilknytning til arbejdsmarkedet i årene forud for deres deltagelse i undersøgelserne, samt for 2016-responden-

terne også i årene derefter. I Figur 13.1 er vist den gennemsnitlige årlige beskæftigelsesgrad i perioden 2008-2021 opgjort ud fra DREAM-registreret, for respondenterne, der deltog i 2016. I den efterfølgende Figur 13.2 er den gennemsnitlige årlige beskæftigelsesgrad tilbage i tid vist på tilsvarende vis for respondenterne fra 2021. I begge figurerne har vi afgrænset opgørelsen til dem, der var mellem 30 og 59 år, da de besvarede spørgeskemaet, således at figurerne dækker en periode, hvor respondenterne kan have haft en tilknytning til arbejdsmarkedet. Vi skal dog gøre opmærksom på, at opgørelserne således inkluderer respondenter i et forholdsvis stort aldersspænd fra yngre i starten af 30'erne til midaldrende i slutningen af 50'erne (på tidspunktet, hvor de har udfyldt spørgeskemaet og er klassificeret i de tre grupper). Det skyldes som nævnt et generelt hensyn til det samlede antal personer i eksklusionsgruppen, der udgør den mindste af analysegrupperne.

Figur 13.1 viser en bemærkelsesværdig udvikling i den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad for respondenterne i eksklusionsgruppen frem til 2016. Opgørelserne viser, at en betydelig del af respondenterne i eksklusionsgruppen havde en tilknytning til arbejdsmarkedet tidligere i deres liv. I 2016 er den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad for de 30-59-årige respondenter i eksklusionsgruppen på 28 %, mens den er 52 % i risikogruppen og 77 % i majoritetsgruppen. Otte år tidligere, i 2008, var den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad for respondenterne i eksklusionsgruppen væsentligt højere og lå dermed på niveau med respondenterne i risikogruppen med cirka 60 %. Derefter falder den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad for respondenterne i eksklusionsgruppen imidlertid støt frem mod tidspunktet i 2016, hvor de svarer på spørgeskemaet, og på baggrund af deres besvarelser bliver klassificeret i eksklusionsgruppen. Fra 2008 til 2016 sker der således halvering af den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad blandt respondenterne, der var i eksklusionsgruppen i 2016, fra 63 % i 2008 til 28 % i 2016. Det er tegn på, at en stor del af respondenterne i eksklusionsgruppen på et tidspunkt kommer ud i et marginaliseringsforløb, hvor de blandt andet mister fodfæstet på arbejdsmarkedet. I årene derefter stiger den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad lidt i gruppen, og den var i 2021 på 36 %. Det er formentlig tegn på, at nogle af respondenterne i eksklusionsgruppen efterhånden får det bedre, og at lidt flere kommer i arbejde igen på et tidspunkt. Blandt respondenterne i risikogruppen ligger den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad generelt mere stabilt over tidsperioden og svinger mellem cirka 50-60 % hen over hele perioden. I 2008 var beskæftigelsesgraden for respondenterne i risikogruppen på 60 %, mens den var faldet til 52 % på interviewtidspunktet i 2016, hvorefter den kun stiger ganske lidt til 54 % i 2021. Blandt respondenterne i majoritetsgruppen ses generelt en meget høj grad af stabilitet i beskæftigelsesgraden, der over hele perioden kun svinger mellem 74 % og 79 %.

Ud over at en del af respondenterne i eksklusionsgruppen på et tidspunkt kommer ud i et marginaliseringsforløb, kan der også være en indvirkning af de

økonomiske konjunkturer på de mønstre, der ses i figuren. 2008 var således også året, hvor den internationale finanskrise satte ind. Det er muligt, at de ugunstige økonomiske konjunkturer kan have haft den største indvirkning på respondenterne i eksklusionsgruppen, der formentlig er i størst risiko for at miste arbejdet i en lavkonjunktur blandt andet pga. de fysiske og psykiske helbredsproblemer i gruppen. Vi ser endvidere, at der i nogen grad også sker et lille dyk i beskæftigelsesgraden i risikogruppen fra 2008 til 2010, hvorefter beskæftigelsesgraden stiger lidt igen. Derimod ses ingen potentiel indvirkning af konjunktursituationen i majoritetsgruppen, der generelt har en høj og stabil beskæftigelsesgrad, både i perioden, hvor lavkonjunkturen sætter ind, og ligeledes i takt med at økonomien tager fart igen hen imod slutningen af perioden.

Figur 13.1 Gennemsnitlig beskæftigelsesgrad pr. år for respondenterne fra 2016-undersøgelsen

I figuren er vist den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad pr. år i perioden 2008-2021 for respondenterne fra undersøgelsen i 2016. Opgørelsen er afgrænset til de respondenter, der var mellem 30 og 59 år i 2016. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016.

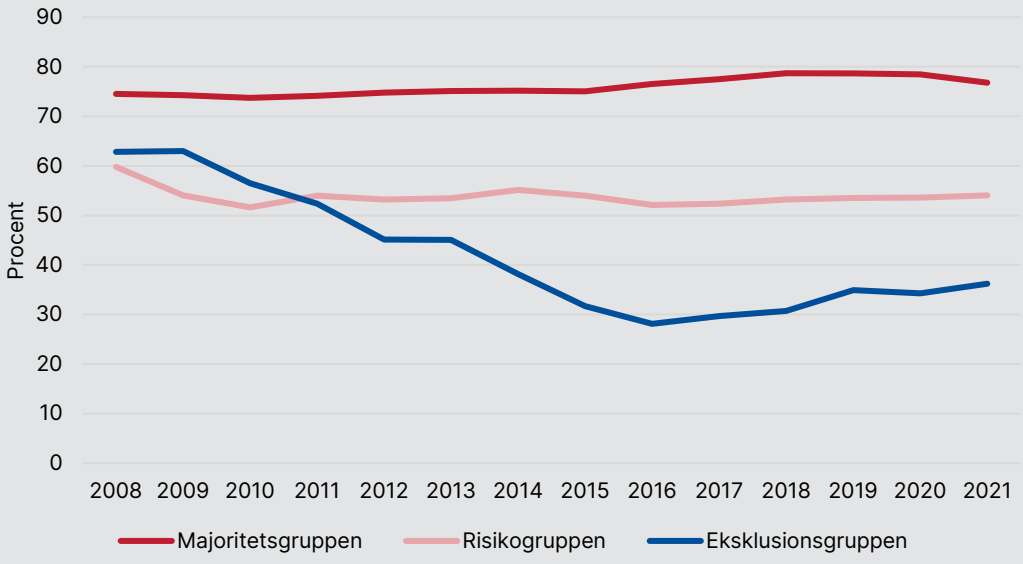

Anm.: Majoritetsgruppen: N = 709; Risikogruppen: N = 329; Eksklusionsgruppen: N = 166.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

I Figur 13.2 har vi foretaget en tilsvarende opgørelse af den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad over tid for respondenterne fra 2021. Her er klassificeringen i majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen således sket på

baggrund af spørgeskemabesvarelserne i 2021, og vi følger i denne opgørelse derfor udelukkende respondenterne tilbage i tid, det vil sige i årene, før de besvarede spørgeskemaet. I Figur 13.2 ses en lignende udvikling over tid som i Figur 13.1, dog med visse forskelle i kurvernes forløb, der primært kan tilskrives indvirkningen af måletidspunkterne for klassificeringen af respondenterne i de tre grupper ud fra spørgeskemabesvarelserne. Når klassificeringen i Figur 13.2 er sket på sluttidspunktet for opgørelsen, det vil sige i 2021, indfanger kurverne således udelukkende det forløb, der ligger forud for klassificeringen i de tre grupper, og for eksklusionsgruppen dermed særligt det marginaliseringsforløb, der er gået forud for, at de svarer, som de gør i spørgeskemaet i 2021. I Figur 13.1, hvor klassificeringen i grupperne er sket på baggrund af spørgeskemabesvarelserne i 2016, vil kurverne for de efterfølgende år også afspejle, at nogle af respondenterne i eksklusionsgruppen får det bedre igen, og at nogle af disse respondenter genvinder tilknytningen til arbejdsmarkedet. I årene frem til deltagelsen i spørgeskemaundersøgelsen ser vi imidlertid stort set det samme mønster for 2021-respondenterne i Figur 13.2 som for 2016-respondenterne i Figur 13.1. Respondenterne i eksklusionsgruppen i 2021 havde således en væsentligt højere gennemsnitlig beskæftigelsesgrad tidligere i deres liv. I eksklusionsgruppen blandt 2021-respondenterne var den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad i 2008, 68 %, endda over beskæftigelsesgraden i risikogruppen, 58 %, og næsten på niveau med majoritetsgruppen, 70 %. For respondenterne i risikogruppen i 2021 ligger deres gennemsnitlige beskæftigelsesgrad over tid på nogenlunde samme niveau som for 2016-respondenterne – omkring cirka 55 %. I majoritetsgruppen ligger den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad generelt langt højere og stiger fra 70 % i 2008 til 84 % i 2021. Den stigende beskæftigelsesgrad i majoritetsgruppen over tid inkluderer en generel alderseffekt, idet en del af de yngste respondenter (blandt de 30-59-årige i 2021) vil have været under uddannelse i starten af opgørelsesperioden (og enkelte har været under 18 år i 2008), og med tiden kommer de ud på arbejdsmarkedet. Samtidig ses for alle tre kurver også en indvirkning af konjunkturelle forhold. Ligesom for 2016-respondenterne ser vi også for 2021-respondenterne i eksklusionsgruppen et markant fald i beskæftigelsesgraden i årene lige efter finanskrisen i 2008, hvilket kan være tegn på, at særligt personer med forskellige sårbarheder bliver ramt af de ugunstige konjunkturer. Endvidere ses en indvirkning af de generelle konjunkturer omkring 2020 og 2021, hvor der er et generelt dyk i beskæftigelsesgraden i alle tre grupper i 2020, hvor samfundet rammes af covid-19-pandemien og de tilhørende nedlukninger, med en kortvarig stigning i arbejdsløsheden, efterfulgt af den stærke højkonjunktur i 2021, hvor beskæftigelsen generelt stiger. Selvom både Figur 13.1 og 13.2 således afspejler den samlede indvirkning af flere forskellige elementer, bidrager de samlet set med en viden om, at en betydelig større del af respondenterne i eksklusionsgruppen havde en tilknytning til arbejdsmarkedet tidligere i deres liv, end det er tilfældet på tidspunktet, hvor de besvarer spørgeskemaet, og hvor en stor del af dem står uden for beskæftigelse.

Figur 13.2 Gennemsnitlig beskæftigelsesgrad pr. år for respondenterne fra 2021-undersøgelsen

I figuren er vist den gennemsnitlige beskæftigelsesgrad pr. år i perioden 2008-2021 for respondenterne fra undersøgelsen i 2021. Opgørelsen er afgrænset til de respondenter, der var mellem 30 og 59 år i 2021. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2021.

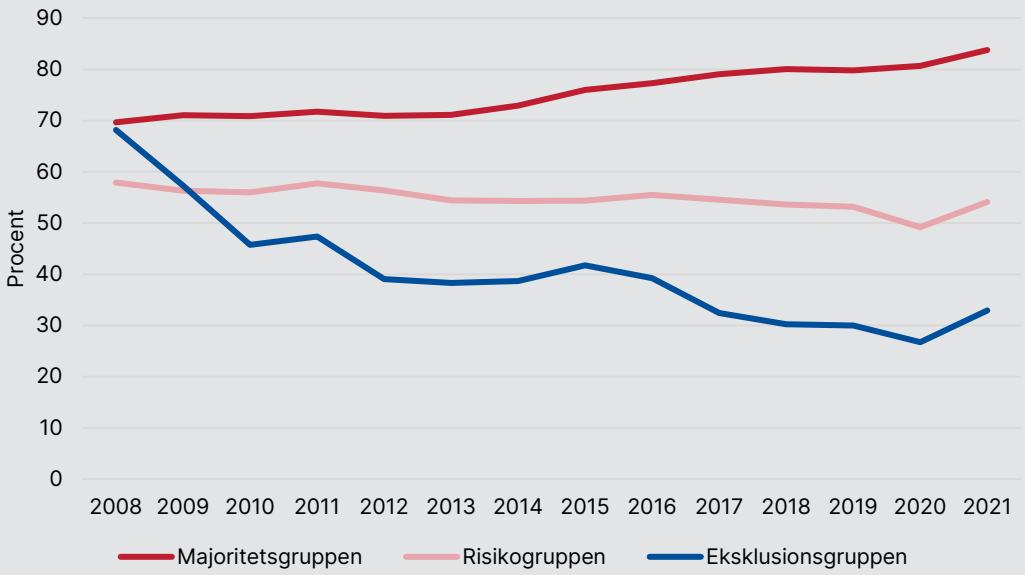

Anm.: Majoritetsgruppen: N = 563; Risikogruppen: N = 289; Eksklusionsgruppen: N = 129.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

13.2 Indkomst over tid

Vi har også benyttet registeroplysningerne til at se på udviklingen i indkomsten over tid i de tre grupper. I Figur 13.3 er opgjort den gennemsnitlige, disponible, ækvivalerede familieindkomst fra 2008 og frem til 2021 for respondenterne fra 2016, mens Figur 13.4 indeholder en tilsvarende opgørelse for respondenterne fra 2021. For at kunne sammenholde udviklingen i indkomsten med udviklingen i beskæftigelsesgraden (Afsnit 13.1) har vi afgrænset opgørelsen til samme aldersgruppe af respondenter, der var mellem 30 og 59 år, da de besvarede spørgeskemaet. Figur 13.3 viser, at der blandt de respondenter, der blev klassificeret i hver af de tre grupper i 2016, i starten af opgørelsesperioden, det vil sige i 2008, ikke var en nær så stor forskel i den gennemsnitlige

ækvivalerede familieindkomst mellem grupperne som ved slutningen af opgørelsesperioden. Særligt blandt respondenterne i majoritetsgruppen har der været en betydelig, løbende stigning i den gennemsnitlige familieindkomst hen over perioden, mens indkomsten blandt respondenterne i eksklusionsgruppen stort set ligger på samme niveau (i 2021-priser) i 2016, hvor de besvarer spørgeskemaet, som i 2008. I risikogruppen er der sket en vis stigning i indkomsten, men dog ikke nær så kraftig en stigning som i majoritetsgruppen. Når indkomsten i eksklusionsgruppen lå tættere på respondenterne i majoritetsgruppen i starten af perioden, var det formentlig udtryk for, at flere af respondenterne i eksklusionsgruppen var i beskæftigelse på det tidspunkt, mens stagnationen i indkomsten i eksklusionsgruppen er udtryk for, at en del i eksklusionsgruppen med tiden mister tilknytningen til arbejdsmarkedet, og afstanden i indkomst til respondenterne i majoritetsgruppen øges over tid. Hovedparten af respondenterne i majoritetsgruppen vedbliver at være i beskæftigelse hen over perioden og får del i den gradvise stigning i indkomsten, der sker over tid i befolkningen som helhed, og som navnlig sker blandt dem, som er på arbejdsmarkedet. Samtidig er indkomststigningen i majoritetsgruppen også udtryk for en generel alderseffekt på indkomsten, da gruppen, vi følger i figuren, bliver ældre over tid og fx får en højere indkomst på grund af stigende anciennitet, arbejdserfaring mv. Selvom den disponible indkomst (købekraften) i eksklusionsgruppen således ikke decideret falder over tid (målt i 2021-kroner) øges indkomstgabet dermed til majoritetsgruppen. Blandt respondenterne i risikogruppen sker der en vis stigning i indkomsten over tid, men også i risikogruppen øges indkomstforskellen til majoritetsgruppen over tid.

Figur 13.3 Gennemsnitlig familieindkomst pr. år for respondenterne fra 2016-undersøgelsen

I figuren er vist den gennemsnitlige, disponible, ækvivalerede familieindkomst pr. år i perioden 2008-2019 for respondenterne fra undersøgelsen i 2016. Opgørelsen er afgrænset til de respondenter, der var mellem 30 og 59 år i 2016. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016.

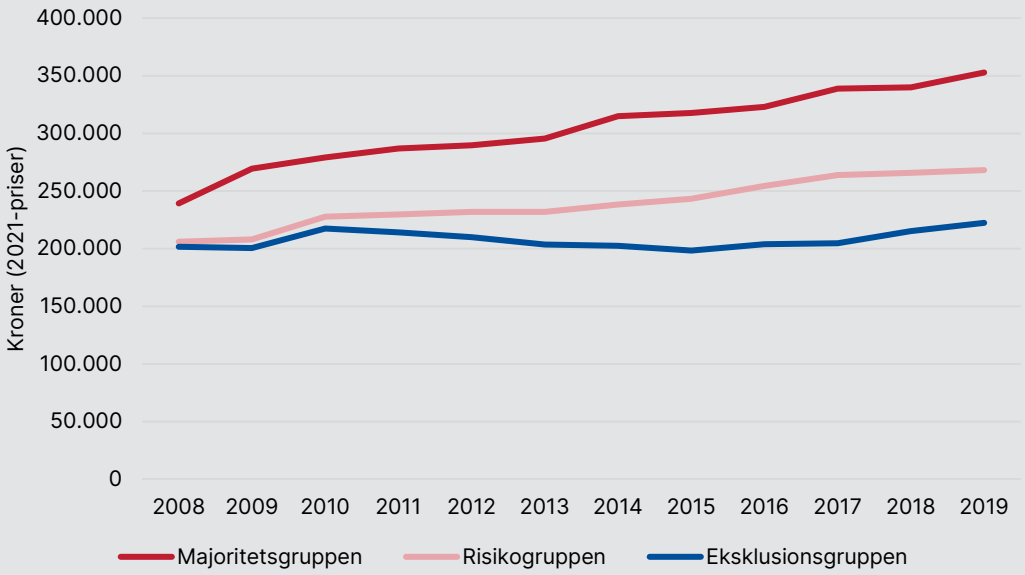

Anm.: Majoritetsgruppen: N = 709; Risikogruppen: N = 329; Eksklusionsgruppen: N = 166.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

I Figur 13.4 er vist den tilsvarende udvikling i den gennemsnitlige, disponible, ækvivalerede familieindkomst blandt respondenterne fra 2021-undersøgelsen over tid. Denne opgørelse viser et tilsvarende mønster som blandt respondenterne fra 2016-undersøgelsen, idet indkomsten er steget i majoritetsgruppen, mens indkomsten har været stort set uændret hen over hele perioden blandt de respondenter, der blev klassificeret i eksklusionsgruppen i 2021. Blandt respondenterne i risikogruppen sker der en vis stigning i indkomsten hen over perioden, men også indkomstniveauet i risikogruppen ligger i det seneste opgørelsesår i 2019 betydeligt under niveauet i majoritetsgruppen. Den sociale eksklusion viser sig således i høj grad også i indkomstforskelle mellem grupperne. Det væsentligt lavere indkomstniveau i eksklusionsgruppen afspejler sig også i den høje andel i eksklusionsgruppen, der har økonomiske vanskeligheder, og som oplever materielle afsavn (jf. Kapitel 5).

Figur 13.4 Gennemsnitlig familieindkomst pr. år blandt respondenterne fra 2021-undersøgelsen

I figuren er vist den gennemsnitlige, disponible, ækvivalerede familieindkomst pr. år i perioden 2008-2019 for respondenterne fra undersøgelsen i 2021. Opgørelsen er afgrænset til de respondenter, der var mellem 30 og 59 år i 2021. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2021.

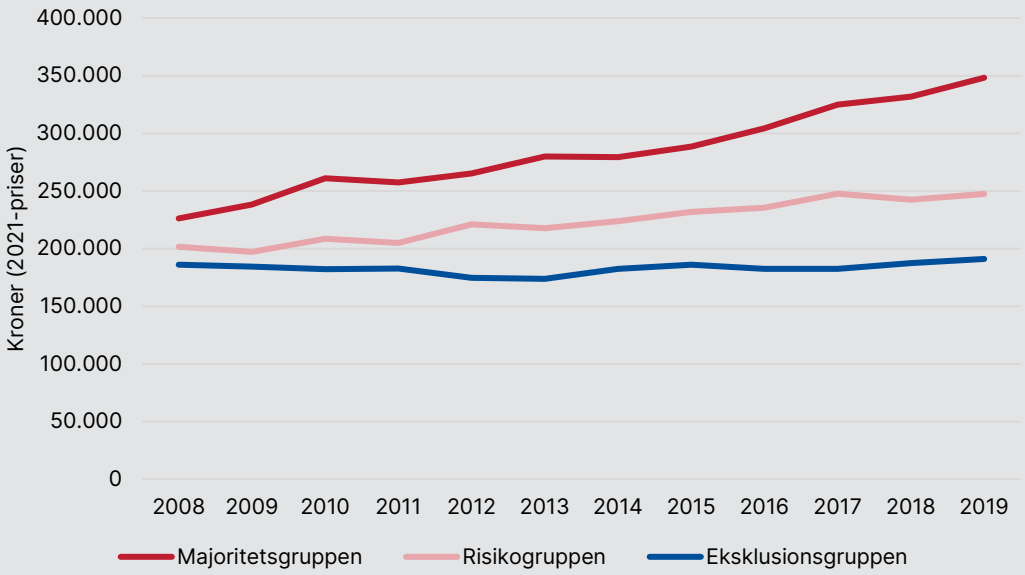

Anm.: Majoritetsgruppen: N = 563; Risikogruppen: N = 289; Eksklusionsgruppen: N = 129.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

13.3 Forekomsten af psykiske lidelser over tid

Et væsentligt aspekt af den sociale eksklusion handler om det psykiske helbred. Som opgørelserne i Kapitel 4 har vist, er der i både risikogruppen og eksklusionsgruppen en betydelig andel med psykiske lidelser eller andre psykiske problemer, ligesom der i de to grupper – og særligt i eksklusionsgruppen – er en betydelig del af dem med psykiske lidelser/problemer, der ikke synes, at de får den hjælp, de har behov for i forhold til disse lidelser/problemer. I forlængelse af disse opgørelser har vi benyttet registerdataene til at belyse respondenternes historik i forhold til psykiske lidelser tilbage i tid. I Figur 13.5 er opgjort den kumulerede andel registreret med en psykisk lidelse fra 2008 og frem til 2021 for respondenterne fra undersøgelsen i 2016, mens Figur 13.6 indeholder en tilsvarende opgørelse for respondenterne fra undersøgelsen i

2021. For at kunne sammenholde udviklingen i andelen med en psykisk lidelse med udviklingen i beskæftigelsesgraden (Afsnit 13.1) har vi fortsat afgrænset opgørelsen til den samme aldersgruppe af respondenter, der var mellem 30 og 59 år på interviewtidspunktet. Med den kumulerede andel med en psykisk lidelse menes dem, der frem til et givet år er registreret med en psykisk lidelse på et hvilket som helst tidligere tidspunkt i registrene. Det betyder, at den kumulerede andel vil vokse over tid, da antallet af nye diagnosticeringer i løbet af et år således for hvert år lægges til forekomsten af diagnosticeringer i de foregående år. Det betyder også, at en del af de respondenter, der indgår i den kumulerede andel med psykiske lidelser, vil være diagnosticeret med den/de pågældende lidelser for adskillige år siden, og at nogle af dem, der medregnes i den kumulerede andel, formentlig vil være kommet sig og have fået det bedre siden da. Når vi imidlertid ikke opgør antallet af løbende – nye – diagnosticeringer i det enkelte år, skyldes det, at dette mål ikke i samme grad vil indfange det samlede omfang af psykiske lidelser i hver af grupperne, idet de løbende diagnosticeringer i det enkelte år generelt vil være sket i forbindelse med behandlingsforløb. Når vi er interesserede i at afdække respondenternes forløb over tid – og særligt få en dybere indsigt i de forhold, der medvirker til et marginaliseringsforløb, og kan være med til at forklare deres placering i de tre grupper – er den kumulerede andel med psykiske lidelse over tid således generelt et stærkere mål end forekomsten af løbende (årlige) diagnosticeringer.

Når vi følger respondenterne over tid i registrene, kan vi se, at der – særligt i eksklusionsgruppen, og til dels også i risikogruppen – er en støt voksende andel, der efterhånden bliver registreret med en psykisk lidelse. Ser vi på 2016-respondenterne (Figur 13.5) var der i eksklusionsgruppen 26 %, der allerede i 2008 var registreret med en psykisk lidelse. På tidspunktet, hvor disse personer besvarer spørgeskemaet i 2016, var denne andel steget til 50 %, og følger man eksklusionsgruppen fra 2016 (fortsat de 30-59-årige i 2016) helt frem til 2021, er denne andel steget yderligere til 55 %. Dette kan både afspejle, at flere og flere efterhånden rammes af psykiske lidelser, ligesom der hen over perioden også kan have været et stigende fokus på udredning og diagnosticering af psykiske lidelser. I den forbindelse kan det bemærkes, at en markant stigning i andelen registreret med en psykisk lidelse i eksklusionsgruppen blandt 2016-respondenterne omkring 2013 i nogen grad falder sammen med indførelsen af udrednings- og behandlingsgarantien i psykiatrien, der blev vedtaget i 2013 og trådte i kraft i 2014, hvor der i årene omkring dette tidspunkt (både før og efter) formentlig har været et øget fokus på udredning og diagnosticering af psykiske lidelser. Blandt respondenterne i risikogruppen i 2016 var der 14 % registreret med en psykisk lidelse frem til 2008, hvilket var steget til 23 % i 2016, og med en yderligere stigning til 26 % i 2021. Selvom andelen med en psykisk lidelse således er væsentligt lavere i risikogruppen end i eksklusionsgruppen, er der også i risikogruppen over tid flere og flere, der bliver registreret med en psykisk lidelse, således at det ved slutningen af

den samlede opgørelsesperiode er cirka hver fjerde (af de 30-59-årige) i risikogruppen, der gennem det hidtidige livsforløb er blevet registreret med en psykisk lidelse. I majoritetsgruppen er der generelt en langt lavere andel med psykiske lidelser. Blandt (de 30-59-årige) respondenter i majoritetsgruppen i 2016, var der 3 % med en registreret psykisk lidelse frem til 2008, 4 % i 2016 og 5 %, der var registreret med en psykisk lidelse i 2021.

Figur 13.5 Kumuleret andel registreret med psykiske lidelser for respondenterne fra 2016-undersøgelsen

I figuren er vist den kumulerede andel med psykiske lidelser i perioden 2008-2021 for respondenterne fra undersøgelsen i 2016. Opgørelsen er afgrænset til de respondenter, der var mellem 30 og 59 år i 2016. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016.

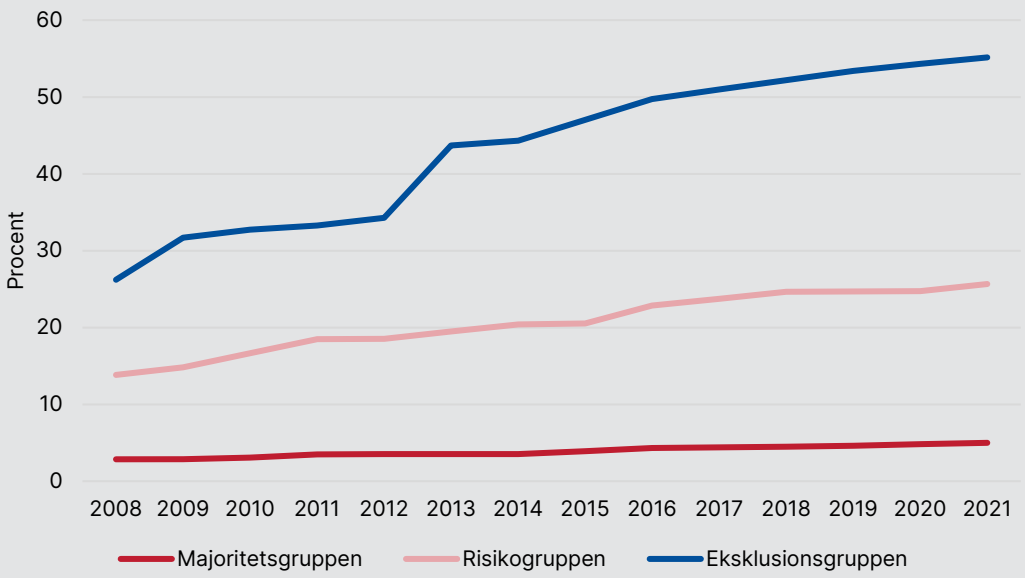

Anm.: Majoritetsgruppen: N = 709; Risikogruppen: N = 329; Eksklusionsgruppen: N = 166.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

I Figur 13.6 er vist den kumulerede andel med en psykisk lidelse for de 30-59-årige respondenter fra 2021. Her ses et lignende mønster som for respondenterne fra 2016. I eksklusionsgruppen i 2021 var den kumulerede andel, der var registreret med en psykisk lidelse, på 26 % i 2008, mens denne andel var steget til 48 % i 2021, hvor respondenterne besvarede spørgeskemaet. I risikogruppen er de tilsvarende andele 8 % registreret med en psykisk lidelse i 2008 og 22 % i 2021, mens der i majoritetsgruppen var 3 % registreret med en psykisk lidelse i 2008 og 6 % i 2021. Særligt i årene op til at respondenterne bliver

klassificeret i de tre grupper i 2021, sker der en stigning i andelen med en psykisk lidelse blandt dem, der efterfølgende bliver klassificeret i henholdsvis eksklusionsgruppen og risikogruppen. Det kan være tegn på, at klassificeringen i de to grupper også opfanger personer, der for relativt nylig har udviklet en psykisk lidelse og befinder sig i en vanskelig livssituation.

Figur 13.6 Kumuleret andel registreret med psykiske lidelser for respondenterne fra 2021-undersøgelsen

I figuren er vist den kumulerede andel med psykiske lidelser i perioden 2008-2021 for respondenterne fra undersøgelsen i 2021. Opgørelsen er afgrænset til de respondenter, der var mellem 30 og 59 år i 2021. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2021.

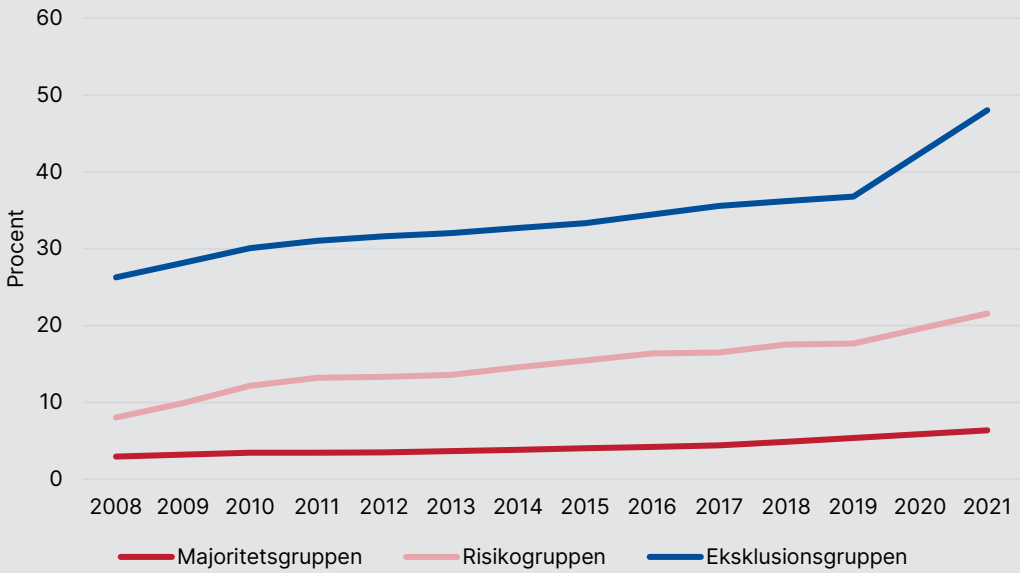

Anm.: Majoritetsgruppen: N = 563; Risikogruppen: N = 289; Eksklusionsgruppen: N = 129.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik.

13.3.1 Brug af lægemidler mod psykiske lidelser

Ud over forekomsten af psykiske lidelser har vi også benyttet registerdatene til at se på brugen af lægemidler, der gives mod psykiske lidelser. Disse oplysninger har vi hentet fra Lægemiddeldatabasen, som er stillet til rådighed af Sundhedsdatastyrelsen gennem Danmarks Statistik. Opgørelserne inkluderer lægemidler mod alle former for psykiske lidelser og tilstande og inkluderer således også fx medicin mod angstlidelser, kognitive funktionsnedsættelser osv.

Vi afgrænser disse opgørelser til at se på den kumulerede andel med brug af disse lægemidler frem til og med året, hvor respondenterne har besvaret spørgeskemaet (i hhv. 2016 og 2021), samt for 2016-respondenternes vedkommende ligeledes frem til 2021. Desuden supplerer vi de kumulerede andele med at se på brugen af disse lægemidler inden for de seneste fem år. Disse opgørelser foretager vi for den samme gruppe af respondenter – de 30-59-årige – i hhv. 2016 og 2021 af hensyn til sammenligneligheden med de øvrige registeroplysninger.

Tabel 13.1 viser, at der for både 2016- og 2021-respondenterne er en betydelig forskel mellem grupperne i andelen, der har fået medicin mod psykiske lidelser. Denne andel er generelt langt højest i eksklusionsgruppen, efterfulgt af risikogruppen og lavest i majoritetsgruppen. Det skal dog ikke overses, at der selv i majoritetsgruppen er en betydelig andel, der har fået medicin mod psykiske lidelser. Det gælder særligt, når vi ser på den kumulerede andel, der på noget tidspunkt har benyttet disse lægemidler, hvilket blandt 2021-respondenterne gælder for 31 % i majoritetsgruppen, mens denne andel er 62 % i risikogruppen og 75 % i eksklusionsgruppen. Ser vi alene på dem, der har fået sådanne lægemidler inden for de seneste fem år, er andelen dog noget lavere i majoritetsgruppen, med 13 %, mens den er 39 % i risikogruppen og 46 % i eksklusionsgruppen. Et helt tilsvarende mønster ser vi generelt blandt 2016-respondenterne, hvor vi endvidere kan se på andelen, der benytter disse lægemidler i årene efter, at de har besvaret spørgeskemaet og er blevet klassificeret i de tre grupper. I perioden 2017-2021 var andelen, der har fået lægemidler mod psykiske lidelser, således 16 % blandt dem, der på baggrund af besvarelserne i 2016 blev klassificeret i majoritetsgruppen, mens den var 34 % i risikogruppen og 63 % i eksklusionsgruppen. Særligt i eksklusionsgruppen er der således en høj andel, der benytter lægemidler mod psykiske lidelser, men også i risikogruppen har brugen af sådanne lægemidler et betydeligt omfang.

Tabel 13.1 Brug af lægemidler mod psykiske lidelser, særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen blandt hhv. 2016- og 2021-respondenterne. Procent.

	Majoritets-gruppen	Risikogrup-pen	Eksklusi-onsgruppen	Alle respon-denter
2016-respondenterne, 30-59 år i 2016				
Kumuleret andel med brug af lægemid-ler mod psykiske lidelser frem til 2016	34	53	78	39
Kumuleret andel med brug af lægemid-ler mod psykiske lidelser frem til 2021	39	55	80	43
Brug af lægemidler mod psykiske lidel-ser, femårsperioden 2012-2016	16	43	77	23
Brug af lægemidler mod psykiske lidel-ser, femårsperioden 2017-2021	16	34	63	21
N (beregningsgrundlag), antal personer	709	329	166	1.204
2021-respondenterne, 30-59 år i 2021				
Kumuleret andel med brug af lægemid-ler mod psykiske lidelser frem til 2021	31	62	75	41
Brug af lægemidler mod psykiske lidel-ser, femårsperioden 2017-2021	13	39	46	21
N (beregningsgrundlag), antal personer	563	289	129	981

Anm.: I tabellen er opgjort hhv. den kumulerede andel med brug af lægemidler mod psykiske lidelser og andelen med brug af lægemidler mod psykiske lidelser i forskellige femårs-perioder, for respondenterne fra hhv. 2016 og 2021.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik og Sundhedsdatastyrelsen (Lægemiddeldata-basen).

13.4 Forekomsten af misbrugsproblemer over tid

Ligesom vi har set på andelen med psykiske lidelser, har vi også set på andelen, der er registreret med misbrugsproblemer over tid. Her har vi foretaget tilsvarende opgørelser af de kumulerede andele registreret med misbrug i sundhedsregistrene, hvor vi generelt inkluderer alle former for misbrug, der er registreret i registrene (både alkohol-, stof- og medicinmisbrug) under ét. I Figur 13.7 er opgjort den kumulerede andel med en registrering af misbrug fra 2008 og frem til 2021 for respondenterne fra 2016, mens Figur 13.8 indeholder en tilsvarende opgørelse for respondenterne fra 2021. Ligesom for de forrige opgørelser har vi afgrænset disse opgørelser til den samme aldersgruppe af respondenter, der var mellem 30 og 59 år på tidspunktet, hvor de besvarede spørgeskemaet. Figur 13.7 for 2016-respondenterne viser, at der allerede i 2008 var en højere andel registreret med misbrug, cirka 5 %, i både risikogruppen og eksklusionsgruppen, sammenlignet med majoritetsgruppen, hvor

denne andel var cirka 1 %. I 2016, hvor respondenterne besvarer spørgeskemaet, var den kumulerede andel registreret med misbrug steget til cirka 7 % i eksklusionsgruppen og 5 % i risikogruppen, mens den var 2 % i majoritetsgruppen. I 2021 var disse andele hhv. 8 %, 7 % og 2 % i de tre grupper. For 2016-respondenterne var den samlede andel registreret med misbrug således nogenlunde lige stor i både risikogruppen og eksklusionsgruppen, mens den var væsentligt lavere i majoritetsgruppen end i de to andre grupper.

Figur 13.7 Kumuleret andel registreret med misbrug for respondenterne fra 2016-undersøgelsen

I figuren er vist den kumulerede andel med misbrug (alkohol, hash, stoffer og medicin under ét) i perioden 2008-2021 for respondenterne fra undersøgelsen i 2016. Opgørelsen er afgrænset til de respondenter, der var mellem 30 og 59 år i 2016. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016.

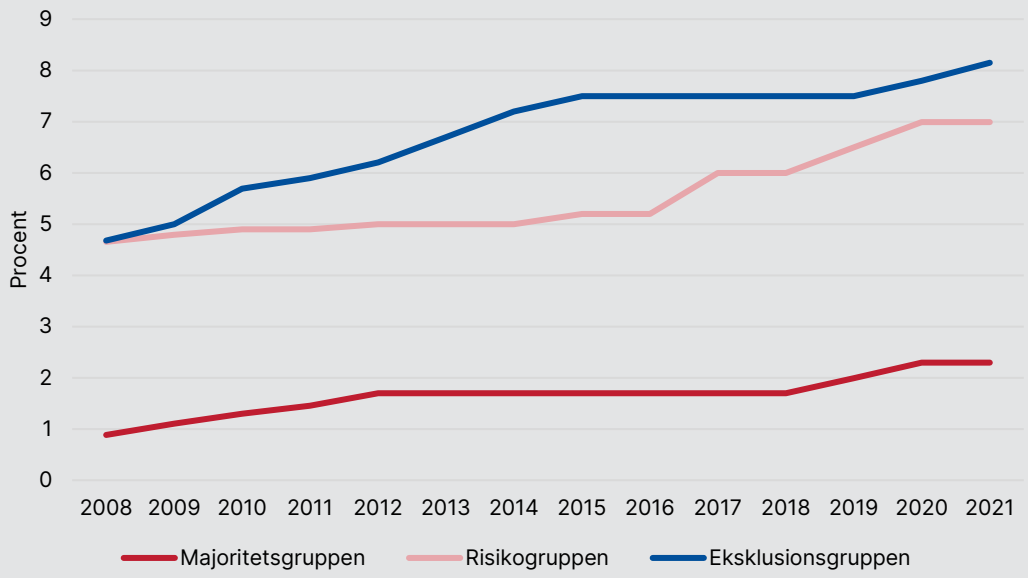

Anm.: Majoritetsgruppen: N = 709; Risikogruppen: N = 329; Eksklusionsgruppen: N = 166.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik og Sundhedsdatastyrelsen.

En tilsvarende opgørelse af den kumulerede andel med misbrug hen over perioden fra 2008 til 2021 er vist i Figur 13.8 for de 30-59-årige respondenter fra 2021, ligeledes opdelt på de tre grupper. En forskel i forhold til opgørelsen for 2016-respondenterne er, at den kumulerede andel registreret med misbrug hen over perioden generelt ligger væsentligt højere i eksklusionsgruppen end i risikogruppen, der til gengæld ligger tættere på niveauet i majoritetsgruppen. Her så vi for 2016-respondenterne, at andelen med misbrug i risikogruppen lå

tættere på niveauet i eksklusionsgruppen end niveauet i majoritetsgruppen. For 2021-respondenterne er det således 28 % af respondenterne (mellem 30 og 59 år i 2021) i eksklusionsgruppen, der er registreret i sundhedsregistrene med et misbrug på et tidspunkt frem til og med 2021, mens det er tilfældet for 6 % i risikogruppen og 3 % i majoritetsgruppen. Den kumulerede andel registreret med misbrug i eksklusionsgruppen blandt 2021-respondenterne ligger dermed væsentligt over andelen med misbrug i eksklusionsgruppen blandt 2016-respondenterne, hvilket generelt gælder hen over hele opgørelsesperioden. Det kan blandt andet hænge sammen med forskellen i aldersfordelingen i eksklusionsgruppen i de to undersøgelser, hvor der i 2021 er flere 30-49-årige og færre 50-69-årige i eksklusionsgruppen sammenlignet med 2016, og hvor særligt andelen med stofmisbrug typisk er højere i de yngre aldersgrupper.

Figur 13.8 Kumuleret andel registreret med misbrug for respondenterne fra 2021-undersøgelsen

I figuren er vist den kumulerede andel med misbrug (alkohol, hash, stoffer og medicin under ét) i perioden 2008-2021 for respondenterne fra undersøgelsen i 2021. Opgørelsen er afgrænset til de respondenter, der var mellem 30 og 59 år i 2021. Opgørelsen er foretaget særskilt for majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2021.

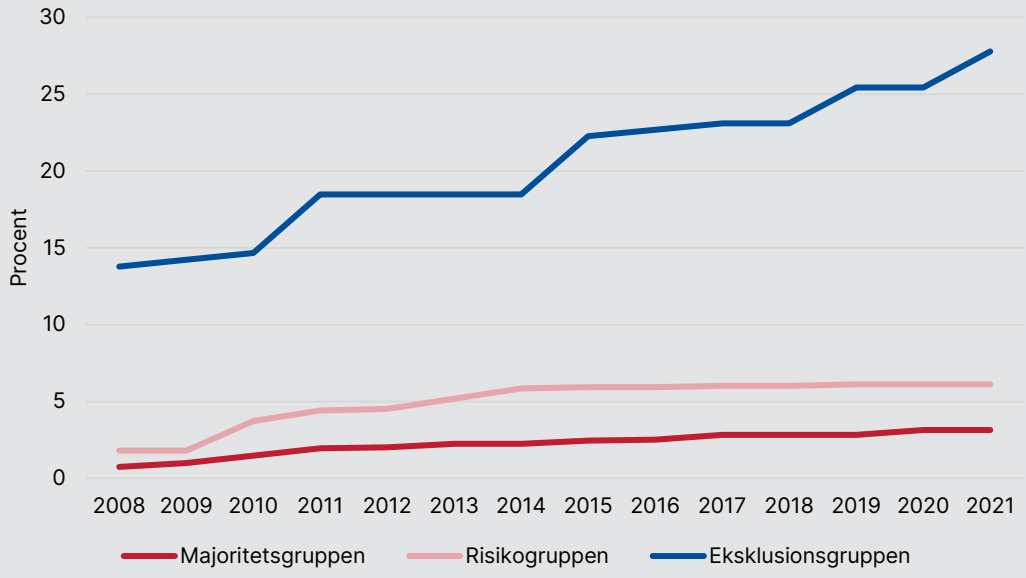

Anm.: Majoritetsgruppen: N = 563; Risikogruppen: N = 289; Eksklusionsgruppen: N = 129.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik og Sundhedsdatastyrelsen.

Ligesom det er tilfældet i forhold til andelen med psykiske lidelser, er der således også i forhold til andelen med misbrug tegn på, at der i årene forud for, at

respondenterne kommer ud i en ekskluderet position, er stadig flere i eksklusionsgruppen, der er blevet registreret med et misbrug. Opgørelserne peger således generelt på, at både psykiske lidelser og misbrugsproblemer udgør væsentlige risikofaktorer i forhold til vejene ud i social eksklusion.

Selvom der ikke statistisk set kan uddrages en kausal forbindelse mellem udviklingen af psykiske lidelser og misbrugsproblemer og en placering i risikogruppen eller eksklusionsgruppen, viser opgørelserne tydeligt, at der er en forhøjet forekomst af psykiske lidelser og misbrugsproblemer i begge grupperne sammenlignet med majoritetsgruppen. Det er også tydeligt, hvordan flere og flere af de respondenter, der senere ved spørgeskemaundersøgelserne er blevet klassificeret i de to grupper, i årene forud er blevet diagnosticeret med en psykisk lidelse og for en mindre dels vedkommende misbrugsproblemer. Det er en vigtig viden i forbindelse med generel forebyggelse af social eksklusion, da opgørelserne således tyder på, at særligt udviklingen af psykiske lidelser i mange tilfælde går forud for, at individet kommer ud i en ekskluderet position i tilværelsen. Der kan ligeledes statistisk set ikke uddrages en kausal forbindelse med forekomsten af psykiske lidelser i de to grupper og beskæftigelseschancerne, men det er nærliggende, at der er en sammenhæng. Det er særligt bemærkelsesværdigt, hvordan en stor del af respondenterne i eksklusionsgruppen tidligere i deres liv har haft en tilknytning til arbejdsmarkedet. Beskæftigelsesgraden i eksklusionsgruppen falder imidlertid støt, i takt med at andelen med psykiske lidelser blandt disse respondenter stiger over tid. De psykiske helbredsproblemer udgør formentlig – i et samspil med andre vanskeligheder i livet – en væsentlig del af forklaringen på, at mange af respondenterne i eksklusionsgruppen med tiden mister fodfæstet på arbejdsmarkedet.

14 Konklusion

I dette afsnit tegner vi et samlet billede af undersøgelsens resultater. Vi genfinder i Fællesskabsmålingen 2022 generelt mange af de samme mønstre i den sociale eksklusion som i Fællesskabsmålingen 2017. Det gælder særligt, at befolkningen kan opdeles i de tre hovedgrupper – majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen – der adskiller sig ved en forskellig profil i graden af social eksklusion og tilsammen aftegner et kontinuum fra en lav grad af eksklusion i majoritetsgruppen til en høj grad af eksklusion i eksklusionsgruppen. Et væsentligt resultat af undersøgelsen er imidlertid, at den mellemliggende gruppe, risikogruppen, er vokset med 6 procentpoint og udgør 24 % af respondenterne i 2021, mod 18 % i 2016. Det modsvares af, at majoritetsgruppen er reduceret fra 78 % til 71 %, mens omfanget af eksklusionsgruppen er nogenlunde uændret. Det peger på, at den del af befolkningen, der oplever udfordringer på nogle områder af livet, uden dog at være ramt af omfattende sociale og helbredsmæssige problemer, er vokset i den mellemliggende periode.

En periode med store begivenheder i samfundet

Perioden mellem de to undersøgelser har været kendetegnet ved store samfundsmæssige begivenheder, herunder særligt covid-19-pandemien, der ramte landet i foråret 2020, cirka halvandet år før spørgeskemabesvarelserne i efteråret 2021. Dataindsamlingen foregik således i en tid umiddelbart efter pandemiens første bølger, og med en ny bølge, der ramte landet omkring vinteren 2021/2022, inden dataindsamlingen endnu var helt afsluttet. Det er nærliggende, at en del af de forandringer, vi ser mellem de to undersøgelser, kan være under indflydelse af covid-19-pandemien, der kan have påvirket både mønstrene for social deltagelse, det psykiske velbefindende, følelser af ensomhed mv. Ikke mindst risikogruppens vækst kan være influeret af sådanne forhold og afspejle, at en større andel af befolkningen blev påvirket på en del af de indikatorer, der generelt indgår i spørgeskemaet. Der kan dog også være andre samfundsmæssige forhold, der virker ind på de fundne mønstre. For eksempel kan risikogruppens vækst også være tegn på en generelt stigende polarisering i samfundet og dermed afspejle konsekvenser af øget social og økonomisk ulighed i befolkningen. Eksempelvis har gini-koefficienten, der måler den økonomiske ulighed i samfundet, generelt været stigende gennem de senere år.[3] Det er dog ikke muligt ud fra spørgeskemaundersøgelsen at afgøre, hvilke af sådanne samfundsmæssige faktorer der ligger bag den større andel i risikogruppen i 2021.

[3] https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/arbejde-og-indkomst/indkomst-og-loen/indkomstulighed

Profilen af grupperne er i vid udstrækning den samme

Selvom der således er sket betydelige ændringer i mønstrene af eksklusion i befolkningen, er der dog også en stor del af de mønstre, vi fandt i den første Fællesskabsmåling, som vi genfinder i den nye måling. Det gælder ikke mindst profilen af de tre hovedgrupper, samt det forhold, at social eksklusion i høj grad afspejler en række øvrige sociale og helbredsmæssige problemstillinger, og at det er de individer, der oplever en høj kompleksitet i disse problematikker, der også oplever den største grad af eksklusion. Det indikerer generelt en stor træghed i de underliggende mekanismer, der skaber og opretholder den sociale eksklusion i samfundet. I det følgende vil vi se nærmere på den viden om samspillet mellem de forskellige problematikker, som vi får fra undersøgelsen.

Helbredet spiller en stor rolle

Ikke mindst de helbredsmæssige problematikker spiller en fremtrædende rolle i forhold til profilen af de tre grupper. Både i risikogruppen og eksklusionsgruppen finder vi således en markant højere andel med helbredsmæssige udfordringer end i majoritetsgruppen. Det gælder både det fysiske og psykiske helbred. Over en fjerdedel af personerne i eksklusionsgruppen oplever, at dagligdagen vanskeliggøres af fysiske smerter, mens det gælder mere end hver tiende i risikogruppen. Næsten to ud af tre i eksklusionsgruppen rapporterer om psykiske lidelser eller andre psykiske problemer, mens det gælder cirka hver fjerde i risikogruppen. Undersøgelsen viser også, at en betydelig andel af dem med helbredsmæssige problemer – særligt i eksklusionsgruppen – ikke oplever at få den hjælp, de har behov for i forhold til deres helbredsmæssige problemer. Mere end hver femte ud af samtlige respondenter i eksklusionsgruppen har således et udækket behov for hjælp til fysiske helbredsproblemer, og hver tredje i eksklusionsgruppen har et udækket behov for hjælp i forhold til psykiske lidelser og problemer.

Samspil mellem helbredsproblemer og eksklusion fra arbejdsmarkedet

Vi må generelt antage, at de helbredsmæssige udfordringer, og det forhold at en betydelig del af respondenterne ikke oplever at få tilstrækkelig hjælp i forhold til disse problemer, også har en indvirkning på deres øvrige livssituation. Registeranalyserne viser et tydeligt tidsmæssigt sammenfald mellem, at flere og flere af respondenterne i eksklusionsgruppen over en årrække bliver registreret med psykiske lidelser, og at stadig flere mister tilknytningen til arbejdsmarkedet og i stedet kommer på overførselsindkomst. Det har også betydning for deres økonomiske situation, hvor mange har svært ved at få dagligdagen til at hænge sammen økonomisk. Mere end halvdelen af respondenterne i eksklusionsgruppen og næsten hver femte i risikogruppen rapporterer således

om, at de ofte mangler penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden. Særligt i eksklusionsgruppen sætter dette sig også i alvorlige økonomiske afsavn, hvor næsten halvdelen melder om, at de inden for de seneste tre måneder har måttet lade være med at spise tre måltider om dagen, fordi de ikke havde råd, mens dette derimod kun er tilfældet for ret få i risikogruppen og næsten ingen i majoritetsgruppen.

Eksklusion i de nære relationer og ensomhed følges ad

Mange af respondenterne i eksklusionsgruppen og en del af respondenterne i risikogruppen oplever også udfordringer i forhold til sociale relationer og netværk. En betydelig del af respondenterne i eksklusionsgruppen oplever ikke, at de indgår i et fællesskab i familien eller med venner og bekendte. Der er også væsentligt flere i eksklusionsgruppen end i de øvrige grupper, som ikke har haft besøg af eller været på besøg hos familie og venner i den seneste tid, og ved den seneste måling er det hver fjerde i eksklusionsgruppen, der svarer, at de ikke har nogen nære venner. Det begrænsede netværk og manglen på nære relationer er formentlig en væsentlig del af forklaringen på, at fire ud af fem i eksklusionsgruppen oplever svær ensomhed, mens det gælder knap hver femte i risikogruppen. Derimod oplever næsten ingen svær ensomhed i majoritetsgruppen. Det viser, at ensomhed langt fra er ligeligt fordelt i befolkningen, men i høj grad optræder i sammenhæng med øvrige sociale og helbredsmæssige problematikker. Psykiske lidelser kan i høj grad gøre det vanskeligt at skabe og fastholde sociale relationer og har ofte en negativ indvirkning på det sociale netværk. Ensomheden, der følger med, virker samtidig tilbage og kan forstærke og forværre symptomerne ved en psykisk lidelse. Ikke mindst for dem med en høj kompleksitet i problematikkerne på tværs af de forskellige dimensioner (dårligt helbred, eksklusion fra arbejdsmarkedet, vanskelig økonomisk situation, begrænset socialt netværk, ensomhed osv.) opstår derved en 'negativ spiral', som det kan være vanskeligt at bryde.

Deltagelse i civilsamfundsaktiviteter skal ses i en bredere sammenhæng

Samspillet mellem problematikkerne er også med til at forklare de mønstre, vi ser omkring deltagelsen i forskellige aktiviteter i civilsamfundet, hvor der generelt er en lavere andel i både eksklusionsgruppen og risikogruppen end i majoritetsgruppen, der deltager i fritidsaktiviteter eller er aktive i en gruppe eller forening. Forskellen er dog blevet indsnævret fra 2016 til 2021. Det skyldes særligt, at andelen i eksklusionsgruppen, der deltager i de forskellige former for aktiviteter, er højere blandt 2021-respondenterne end blandt 2016-repondenterne. Til trods for at andelen blandt respondenterne i eksklusionsgruppen, der deltager i fritidsaktiviteter eller er aktive i en gruppe eller forening, generelt er steget, er niveauet af ensomhed i eksklusionsgruppen dog

stort set på samme niveau blandt både 2021-respondenterne og 2016-respondenterne, og den gennemsnitlige livstilfredshed i eksklusionsgruppen er generelt lavere i 2021 end i 2016. Dette umiddelbare paradoks – at deltagelsen i forskellige former for civilsamfundsaktiviteter er højere i eksklusionsgruppen i 2021, uden at dette afspejler sig i hverken en lavere grad af ensomhed eller en højere livstilfredshed, skal formentlig findes i kombinationen af de øvrige sociale og helbredsmæssige problematikker, der generelt kendetegner individerne i eksklusionsgruppen. Den lidt højere grad af deltagelse i forskellige civilsamfundsaktiviteter opvejer således ikke den samlede tyngde af fx psykiske problemer, økonomiske vanskeligheder og fraværet af nære relationer. Det betyder dog ikke, at deltagelsen i civilsamfundsaktiviteterne ikke spiller nogen rolle for respondenterne. Tværtimod udtrykker en del i eksklusionsgruppen et generelt behov for at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker, og andelen i eksklusionsgruppen, der oplever, at dette behov ikke er dækket, er lavere i 2021 end i 2016, hvilket netop afspejler, at flere deltager i de forskellige former for aktiviteter. På den måde nuancerer resultaterne forståelsen af samspillet mellem de forskellige dimensioner og aspekter, der udgør den samlede livssituation. Der kan således ikke forventes en direkte og umiddelbar sammenhæng mellem deltagelse i forskellige aktiviteter og en lavere grad af ensomhed eller højere livstilfredshed, da også en række øvrige faktorer i den samlede livssituation indvirker på disse forhold. Det betyder, at når vi ser på deltagelsen i forskellige civilsamfundsaktiviteter, bidrager disse formentlig til at dække væsentlige behov – fx ved at de giver mulighed for kontakt med andre mennesker i hverdagen – men kompleksiteten i de sociale og helbredsmæssige problematikker indebærer fortsat følelser af eksklusion, ensomhed og en nedsat livstilfredshed.

Udækkede støttebehov på flere områder

Undersøgelsen peger endvidere på en række støttebehov knyttet til udfordringerne i de forskellige livsdimensioner, der ikke dækkes i tilstrækkeligt omfang. Det er et billede, der ikke har ændret sig væsentligt siden Fællesskabsmålingen 2017. Nogle af disse støttebehov taler særligt ind i det offentlige velfærdssystem, mens andre peger på et fortsat potentiale i forhold til civilsamfundets indsatser. Særligt kan fremhæves den betydelige andel i eksklusionsgruppen, der ikke oplever at få den hjælp, de har behov for, i forhold til psykiske lidelser og problemer. Her bidrager undersøgelsen med en dokumentation af, at det særligt er mennesker med komplekse sociale og helbredsmæssige problemer, der ikke oplever at få den hjælp, de har behov for i forhold til psykiske lidelser og problemer. Resultaterne peger i den forbindelse på, at behovet for støtte og hjælp i forhold til psykiske lidelser også må ses i sammenhæng med udfordringer på andre dimensioner. Det udækkede behov for støtte og hjælp viser sig således også i forhold til manglende hjælp til at håndtere økonomiske vanskeligheder eller i forhold til fysiske helbredsproblemer. Det

multidimensionelle perspektiv bidrager i den forbindelse til at forstå kompleksiteten i individernes samlede livssituation og til en forståelse af, at der er behov for en sammenhængende indsats med støtte og hjælp på tværs af de forskellige livsdimensioner, herunder også på tværs af både det offentlige velfærdssystem og civilsamfundets indsatser. Det understreger den generelle komplementaritet mellem indsatsen i det offentlige velfærdssystem og civilsamfundets aktiviteter. En sammenhængende indsats for individer, der oplever social eksklusion, må således inkorporere støtte og hjælp på tværs af forskellige sektorer i velfærdssystemet for at kunne håndtere kompleksiteten i de sociale og helbredsmæssige problematikker og må ligeledes involvere elementer i civilsamfundet, som fx deltagelse i aktiviteter, hvor man kan møde andre mennesker og indgå i meningsfulde sammenhænge i hverdagen. Ingen af disse indsatser kan hver især 'løse' eller afhjælpe eksklusionen – kun når de spiller sammen i en samlet tværsektoriel indsats, bliver det muligt at favne de forskellige behov for støtte og hjælp, der viser sig på tværs af de forskellige livsdimensioner.

Dynamik ind og ud af eksklusion på det individuelle niveau

Mens vi i Fællesskabsmålingen 2022 i vid udstrækning finder de samme grundlæggende mønstre i eksklusionens profil og karakter som i Fællesskabsmålingen 2017, bidrager panelundersøgelsen imidlertid til en væsentlig nuancering af resultaterne, idet den giver en viden om bevægelser over tid på det individuelle plan. Disse analyser viser, at der generelt er en større dynamik i den sociale eksklusion på individniveau, end vi kan se ved at sammenholde fordelingen på de tre grupper i de to tværsnitsstikprøver af befolkningen i 2016 og 2021. I panelundersøgelsen har en del af de respondenter, der deltog i den første undersøgelse i 2016, udfyldt spørgeskemaet igen i 2021. Derved kan vi i panelundersøgelsen følge udviklingen over tid for den enkelte person og se på, om personen ved den nye måling oplever at være mere eller mindre ekskluderet end fem år tidligere.

Et væsentligt forbehold i forbindelse med panelundersøgelsen er dog, at det kun er lykkedes at opnå en ny besvarelse af spørgeskemaet fra cirka halvdelen af de personer, der var udvalgt til at indgå i panelet, og kun lidt under halvdelen blandt dem, der blev klassificeret i eksklusionsgruppen ved den første måling. Der er endvidere tegn på en (forventelig) skævhed i bortfaldet, der blandt andet kommer til udtryk ved, at færre af dem med psykiske lidelser og misbrugsproblemer, og ligeledes færre af dem, der står uden for arbejdsmarkedet, har genbesvaret spørgeskemaet. Det betyder, at der blandt dem, der har genbesvaret spørgeskemaet, er en underrepræsentation af dem, som vi vil antage, har størst sandsynlighed for fortsat at opleve eksklusion. Det er et generelt forbehold, som må tages, når vi ser på resultaterne fra panelundersøgelsen.

Resultaterne fra panelundersøgelsen viser – med ovennævnte forbehold in mente – at en betydelig del af respondenterne har bevæget sig mellem grupperne over tid. En del af de respondenter, der i 2016 blev klassificeret i eksklusionsgruppen, er således ved den anden måling at finde i risikogruppen, ligesom der også er respondenter fra eksklusionsgruppen, der har bevæget sig til majoritetsgruppen. Blandt dem, der var i risikogruppen ved den første måling, finder vi både nogle, der har bevæget sig til eksklusionsgruppen, og nogle, der har bevæget sig til majoritetsgruppen. Endelig finder vi blandt de respondenter, der var i majoritetsgruppen ved den første måling, en del, der har bevæget sig til risikogruppen, ligesom vi også finder en mindre gruppe, der har bevæget sig til eksklusionsgruppen. Hverken en position som mere eller mindre ekskluderet på et givent tidspunkt kan således ses som en uforanderlig og vedvarende position. Tværtimod sker der betydelige bevægelser på tværs af dette kontinuum, og bevægelserne går både fra en mere ekskluderet position til en mindre ekskluderet position og omvendt. De fleste, der flytter sig mellem grupperne, bevæger sig dog til 'nabogruppen', det vil sige, at de fleste, der forlader eksklusionsgruppen, bliver klassificeret i risikogruppen ved den anden måling, ligesom de fleste, der forlader majoritetsgruppen, også bliver klassificeret i risikogruppen. Der er dog også nogle af paneldeltagerne, der bevæger sig hele vejen fra eksklusionsgruppen til majoritetsgruppen og omvendt. Forbeholdet vedrørende, at kun cirka halvdelen har genbesvaret spørgeskemaet, og at der er tegn på en skævhed i bortfaldet, indebærer dog, at mobiliteten fra en mere ekskluderet til en mindre ekskluderet position formentlig overvurderes i opgørelserne. I det ekstreme tilfælde, hvor alle de personer, der oprindeligt var placeret i eksklusionsgruppen, men ikke har besvaret spørgeskemaet igen, fortsat er placeret i eksklusionsgruppen, vil det som beskrevet i Kapitel 12 betyde, at 69 % vil være blevet i eksklusionsgruppen, i modsætning til de 31 %, vi finder i analysen. Det faktiske antal, der forbliver i eksklusionsgruppen, ligger formentlig et sted mellem disse to yderpoler. Selv når vi tager forbeholdet omkring svarprocent og bortfald i betragtning, er der således fortsat en betydelig andel, der bevæger sig fra eksklusionsgruppen til de andre grupper og derved i større eller mindre grad bevæger sig ud af eksklusion eller til en mindre ekskluderet position. Omvendt viser analysen også, at der er en del respondenter, der bevæger sig fra en mindre ekskluderet position til en mere ekskluderet position. Det gælder ikke mindst, at der er en del, der i løbet af de fem år bevæger sig fra majoritetsgruppen til risikogruppen. Heri ses også forbindelsen mellem resultaterne fra sammenligningen af gruppernes fordeling i de to tværsnitsstikprøver i 2016 og 2021 (Kapitel 2) og bevægelserne på det individuelle niveau, som vi kan se i panelundersøgelsen (Kapitel 12), idet stigningen i risikogruppens andel mellem de to tværsnitsstikprøver derved primært kan forklares ud fra, at en del har bevæget sig fra majoritetsgruppen til risikogruppen i den mellemliggende periode, som resultaterne fra panelundersøgelsen viser. Trods det generelle forbehold for omfanget af bevægelserne mellem grupperne, bidrager panelundersøgelsen således med en mere dynamisk forståelse af mønstrene i den sociale eksklusion over

tid. Selvom mange forbliver i samme position, er der således en betydelig del, der bevæger sig – begge veje – langs kontinuummet mellem en større eller mindre grad af social eksklusion. Når resultaterne fra hovedundersøgelsen således peger på, at eksklusionsgruppen er af nogenlunde samme størrelse i både 2016 og 2021, udgøres denne gruppe ikke nødvendigvis af de samme personer, idet der – som panelundersøgelsen viser – både er en del af befolkningen, der har bevæget sig til en ekskluderet position, og en del, der har bevæget sig fra en ekskluderet til en mindre/ikke ekskluderet position. En gruppes andel af den samlede befolkning kan således være forholdsvis konstant over tid, samtidig med at der sker en betydelig cirkulation ind og ud af gruppen.

Forståelsen af eksklusionens dynamik er vigtig i forhold til at forebygge og afhjælpe eksklusion

Forståelsen af, at der er en dynamik ind og ud af eksklusion, er en vigtig viden i forhold til at afhjælpe og forebygge social eksklusion. I undersøgelsen kan vi generelt ikke vide, om det er bestemte indsatser, der har bidraget til, at nogle personer har bevæget sig ud af eksklusionsgruppen, da datagrundlaget generelt ikke giver mulighed for at belyse, hvorvidt bevægelser ind og ud af grupperne hænger sammen med, hvilke indsatser personerne har modtaget.[4] Givet kompleksiteten af de sociale og helbredsmæssige problematikker i eksklusionsgruppen må vi dog antage, at det for de fleste vil kræve en eller anden form for indsats at bevæge sig ud af en ekskluderet position. I den forbindelse peger resultaterne som nævnt på, at der er udækkede behov for støtte og hjælp blandt mange af respondenterne i eksklusionsgruppen, ligesom samspillet mellem en række problematikker i forskellige livsdimensioner også peger på nødvendigheden af indsatser, der går på tværs og favner helheden i disse problematikker for den enkelte. Ud fra undersøgelsens resultater er der således et betydeligt potentiale for at styrke mulighederne for, at flere kan bevæge sig ud af eksklusionen, ved i højere grad at sikre, at borgere i eksklusion får den hjælp, de har behov for. Samtidig er der også et betydeligt potentiale for at forebygge social eksklusion. Her bidrager undersøgelsens registerdel, hvor vi har kunnet følge respondenterne over en længere tidsperiode med yderligere viden. Et væsentligt fund er i den sammenhæng, at en betydelig del af respondenterne i eksklusionsgruppen tidligere i deres liv havde en tilknytning til arbejdsmarkedet, end hvad der er tilfældet på tidspunktet, hvor de besvarer spørgeskemaet. Registeranalyserne peger blandt andet på, at i takt

[4] I den forbindelse skal det anføres, at selvom registerdataene i princippet indeholder informationer om en del indsatser og ydelser som fx indsatser under serviceloven og ydelser i forskellige behandlingssystemer (fx psykiatri og misbrugsbehandling), er det ud fra undersøgelsesdesignet ikke muligt at belyse, om nogle af disse indsatser har betydning for de bevægelser, vi observerer mellem grupperne. Det skyldes dels, at antallet af personer i analysegrupperne (og særligt eksklusionsgruppen) generelt er for lille til at afdække brugen af forskellige ydelser med en nødvendig præcision (mange enkelte ydelser vil typisk kun være blevet brugt af få personer), samtidig med at der generelt også kan forventes en 'negativ selektion' i forbindelse med brugen af mange ydelser, det vil sige, at de, som har fået en række indsatser (fx indsatser under serviceloven eller behandlingsydelser i psykiatrien), typisk også vil have været dem, der har haft det forholdsvis dårligt.

med at flere og flere udvikler psykiske lidelser og misbrugsproblemer, mister flere og flere samtidig tilknytningen til arbejdsmarkedet. Selvom vi ud fra undersøgelsesdesignet ikke har mulighed for at påvise en egentlig årsagssammenhæng mellem udviklingen af forskellige helbredsmæssige problematikker og den gradvise eksklusion fra arbejdsmarkedet, er det nærliggende, at der er en sådan forbindelse. Der kan således peges på et generelt potentiale for at forebygge social eksklusion, herunder også at modvirke eksklusion fra arbejdsmarkedet, ved at sætte tidligt ind i forhold til udviklingen af psykiske lidelser, misbrugsproblemer og lignende, før der udvikler sig en høj kompleksitet i disse problematikker og i den samlede livssituation, og før der bliver behov for en omfattende og tværgående indsats for den enkelte.

Behov for fokus på både risikogruppen og eksklusionsgruppen

Mens personerne i eksklusionsgruppen typisk vil have brug for en forholdsvis omfattende støtte og hjælp, når først de har udviklet en høj kompleksitet i de sociale og helbredsmæssige problematikker, er der også grund til en opmærksomhed på behov for støtte og hjælp til personer i risikogruppen. Det gælder ikke mindst i lyset af den generelle stigning i andelen i risikogruppen fra 2016 til 2021. Her er der ikke tale om samme grad af omfattende og komplekse problematikker som blandt personerne i eksklusionsgruppen, men der kan fortsat være tale om forskellige udfordringer, som er forbundet med et behov for støtte og hjælp. I den forbindelse bidrog den kvalitative opfølgningsundersøgelse Bag om Fællesskabsmålingen (Benjaminsen et al., 2019) til at kaste lys over de problematikker, der typisk gør sig gældende i risikogruppen. Det kan fx dreje sig om personer, der har fået en kronisk fysisk lidelse, en depression, en angstlidelse eller lignende, og som ofte kæmper med enten at holde fast i arbejdet, eller komme tilbage til arbejdet, hvis man allerede har mistet det. Samtidig forsøger de også at holde sammen på hverdagslivet i familien. Det kan fx være familier, hvor en eller begge af forældrene er ramt af fx helbredsproblemer, eller enlige forsørgere, hvor alle forpligtelserne påhviler den enlige voksne, der samtidig fx har angst eller en depression. Det er personer, der ikke nødvendigvis er i målgruppen for indsatserne i det sociale system (fx indsatser efter serviceloven), der typisk er henvendt til mere udsatte borgere. Samtidig har individerne i risikogruppen ofte hverken tid eller overskud til at benytte civilsamfundets tilbud. Indeværende undersøgelse viser i den forbindelse, at færre i risikogruppen i 2021 tager del i forskellige civilsamfundsaktiviteter sammenlignet med 2016, og at deltagelsen i flere af sådanne aktiviteter nu er lavere i risikogruppen end i eksklusionsgruppen. Der kan således peges på et muligt behov for tilbud til personer i risikogruppen. Det kunne fx være forskellige former for rådgivningstilbud, familierettede tilbud, sundhedstilbud mv.

Særligt metodisk forbehold omkring de allermest ekskluderede

Undersøgelsen bidrager generelt med et opdateret billede af omfanget og karakteren af den sociale eksklusion og af de mønstre, vi fandt i Fællesskabsmålingen 2017. Samtidig bidrager undersøgelsen med nye vinkler, herunder særligt en viden om, at der er en betydelig dynamik i den sociale eksklusion, hvor der over tid sker bevægelser ind og ud af eksklusion. Ud over forbeholdet vedrørende omfanget af denne dynamik i forhold til bortfaldet i panelundersøgelsen skal der dog afslutningsvis også fremhæves et yderligere forbehold, der knytter sig undersøgelsen som helhed. Ved en spørgeskemaundersøgelse kan der således generelt forventes at være et betydeligt bortfald blandt – og i vid udstrækning et fravær af besvarelser fra – nogle af de allermest ekskluderede og udsatte grupper i samfundet, som fx borgere i gadehjemløshed, borgere med kaotisk misbrug eller borgere med svære sindslidelser. Selvom en del af personerne i eksklusionsgruppen rapporterer om erfaringer med hjemløshed og misbrugsproblemer, må vi antage, at der er en betydelig underrepræsentation af de allermest udsatte individer. Andre undersøgelser har vist, at denne gruppe formentlig udgør mellem 20.000 og 50.000 personer, afhængigt af hvor bredt gruppen defineres, svarende til cirka ½-1 % af den voksne befolkning (se fx Benjaminsen et al., 2018). På den baggrund må vi anføre, at undersøgelsens estimat for eksklusionsgruppens andel af den samlede befolkning generelt skal betragtes som et minimumsestimat.

DEL 2
Dokumentation

15 Tilgang og metode

I dette kapitel præsenterer vi den teoretiske og begrebslige tilgang, som undersøgelsen bygger på, i form af en multidimensionel forståelse af social eksklusion. Vi præsenterer også det overordnede undersøgelsesdesign, hvor undersøgelsen bygger videre på Fællesskabsmålingen 2017 (med dataindsamling i 2016). Fællesskabsmålingen 2017 var baseret på en spørgeskemaundersøgelse i en tværsnitsstikprøve af den danske befolkning. Grundstammen i Fællesskabsmålingen 2022 er ligeledes en spørgeskemaundersøgelse, som vi har gennemført i en ny tværsnitsstikprøve af befolkningen fem år efter den første undersøgelse. Denne del udgør hovedundersøgelsen i Fællesskabsmålingen 2022. Som en central del af undersøgelsesdesignet inddrager vi også data fra Fællesskabsmålingen 2017 og undersøger, hvorvidt der er sket ændringer i de mønstre, vi iagttog dengang.

Ud over hovedundersøgelsen indeholder Fællesskabsmålingen 2022 også en panelundersøgelse, hvor vi har bedt en del af respondenterne, der deltog i Fællesskabsmålingen 2017 om at besvare spørgeskemaet igen. Det giver mulighed for, at vi kan følge de samme individer over tid og dermed belyse omfanget af bevægelser ind og ud af eksklusion på det individuelle niveau.

Derudover inddrager vi også registerdata for at se på respondenternes historik over et længere tidsforløb. Her ser vi på respondenterne fra både Fællesskabsmålingen 2017 og 2022, og belyser hvad der kendetegner dem i årene, før de deltog i spørgeskemaundersøgelsen, og for 2016-respondenternes vedkommende også deres historik i årene, efter at de deltog i undersøgelsen.

Efter at have præsenteret det samlede undersøgelsesdesign gennemgår vi det anvendte spørgeskema, herunder hvordan vi har udskiftet enkelte spørgsmål fra det tidligere spørgeskema fra 2016 og tilføjet enkelte nye spørgsmål. I det efterfølgende Kapitel 16 gennemgår vi en række mere specifikke forhold omkring dataindsamlingen og de gennemførte analyser.

15.1 Multidimensionel forståelse af social eksklusion

Undersøgelsen bygger overordnet set på en multidimensionel forståelse af social eksklusion. Vi præsenterede denne tilgang i forbindelse med Fællesskabsmålingen 2017, hvor vi også foretog en teorihistorisk gennemgang af begrebet

om social eksklusion ud fra både den udenlandske og danske forskningslitteratur. I en dansk sammenhæng har begrebet særligt været benyttet i forbindelse med analyser på baggrund af data fra Levekårsundersøgelserne (Hansen, 1978, 1986; Larsen, 2005). I indeværende afsnit vil vi ikke foretage en tilsvarende teorihistorisk udlægning af begrebet, men henviser i stedet til gennemgangen heraf i den første Fællesskabsmåling (se Benjaminsen et al., 2017, Kapitel 2). I det følgende præsenterer vi kort de centrale elementer i tilgangen i form af den multidimensionelle tilgang, der generelt forstår social eksklusion ud fra et samspil mellem en række sociale, økonomiske og helbredsmæssige problematikker i forskellige livsdimensioner, og som samtidig inddrager både individuelle og strukturelle, samfundsmæssige faktorer i forståelsen af, hvad social eksklusion er, og hvordan den opstår. Den engelske sociologiprofessor Ruth Levitas sammenfatter begrebet om social eksklusion i sin generelle definition på et multidimensionelt eksklusionsbegreb, som kan anses for at være en bærende definition i den internationale forskningslitteratur om social eksklusion:

> *Social exclusion is a complex and multi-dimensional process. It involves the lack or denial of resources, rights, goods and services, and the inability to participate in the normal relationships and activities, available to the majority of people in a society, whether in economic, social, cultural or political arenas. It affects both the quality of life of individuals and the equity and cohesion of society as a whole. (Levitas et al., 2007)*

Ud fra Levitas' definition betyder social eksklusion helt eller delvist begrænsede deltagelsesmuligheder på forskellige områder af samfunds- og hverdagslivet for et individ, og at man ikke har mulighed for at tage del i sociale relationer og aktiviteter, som er almindelige for størstedelen af befolkningen. Samtidig handler social eksklusion om andet og mere end de helt individnære forhold som familierelationer og aktiviteter i hverdagen. Begrebet indbefatter også eksklusion af samfundsmæssig og strukturel karakter som eksklusion fra arbejdsmarkedet eller boligmarkedet.

Typisk vil individuelle og strukturelle forhold spille sammen, således at det er individer med individuelle og psykosociale sårbarheder, der er i størst risiko for at blive ramt af ugunstige samfundsmæssige, strukturelle forhold. På den måde må social eksklusion forstås i et multidimensionelt perspektiv, idet social eksklusion opstår i et samspil mellem forskellige sociale og helbredsmæssige problemer og forskellige risikofaktorer, der viser sig på mange områder af livet. Det gælder eksklusion fra arbejdsmarkedet, økonomiske afsavn, et begrænset socialt netværk, social isolation og ensomhed, helbredsmæssige problemer (fysiske og psykiske lidelser samt misbrugsproblemer) og manglende deltagelse i aktiviteter i civil- og lokalsamfundet. Ligeledes kan der være tale

om eksklusion fra velfærdssystemets indsatser, herunder at der ikke i tilstrækkelig grad er tilbud, der kan give borgere med forskellige, komplekse sociale problemer den hjælp og støtte, som de har behov for. En dimension af eksklusionen kan således også være 'serviceeksklusion' (eller 'systemeksklusion') – eksklusion fra velfærdssystemets indsatser. En særlig udfordring er i den forbindelse, at netop en høj kompleksitet i individets udfordringer i sig selv kan udgøre en barriere for at få en tilstrækkelig hjælp og støtte, når individer med komplekse problemer møder et komplekst og specialiseret velfærdssystem, hvor det kan være vanskeligt at få en sammenhængende hjælp og støtte på tværs af velfærdssystemets forskellige sektorer (fx social- og sundhedssystemet).

Den multidimensionelle forståelse af social eksklusion betyder, at det kan være vanskeligt at foretage en præcis grænsedragning mellem på den ene side de forskellige dimensioner og aspekter af social eksklusion og på den anden side en række risikofaktorer, som er umiddelbart forbundne hermed, som fx helbredsmæssige problemer. Ofte vil der være tale om et gensidigt samspil mellem forskellige faktorer. Det er på den baggrund, at vi bredt set betegner undersøgelsens fokus som et studie af livsvilkår og social eksklusion. Den multidimensionelle forståelse af social eksklusion indebærer også, at der ikke entydigt kan opstilles faste kriterier for, hvornår individer er socialt ekskluderede. Der er snarere tale om et kontinuum mellem individer, der slet ikke eller kun i begrænset grad oplever social eksklusion, og individer, der oplever eksklusion på mange forskellige livsområder. I den internationale forskningslitteratur anvendes begrebet 'dyb eksklusion' (deep exclusion) til at beskrive, når individer er ramt af et samspil mellem mange forskellige sociale og helbredsmæssige problemer (Levitas et al., 2007, s. 9). Det er den gruppe, som vi i en dansk sammenhæng ofte betegner som mennesker i 'social udsathed', der netop betegner en høj grad af kompleksitet i de sociale og helbredsmæssige problemstillinger, fx i form af et samspil mellem psykiske lidelser, misbrugsproblemer, hjemløshed etc.

På baggrund af analyserne i Fællesskabsmålingen 2017 identificerede vi en gruppe på cirka 4 % af respondenterne, som var karakteriserede ved tegn på eksklusion på mange forskellige af de dimensioner og aspekter, vi målte gennem indikatorerne i undersøgelsens spørgeskema. Vi benævnte i afrapporteringen fra Fællesskabsmålingen 2017 denne gruppe som 'udsattegruppen'. Samtidig identificerede vi også de to øvrige hovedgrupper blandt respondenterne – risikogruppen og majoritetsgruppen. Risikogruppen var generelt kendetegnet ved at have tegn på eksklusion på nogle af de dimensioner og aspekter, der blev målt i spørgeskemaet, men ikke i samme omfattende grad som udsattegruppen. Respondenterne i majoritetsgruppen var derimod kendetegnet ved kun at have få eller stort set ingen tegn på eksklusion ud fra undersøgelsens indikatorer.

I indeværende undersøgelse finder vi helt de samme tre hovedgrupper baseret på spørgeskemabesvarelserne fra respondenterne i det nye tværsnitsudtræk af befolkningen. Analyserne viser dog, at der er sket en forskydning i den indbyrdes størrelse af grupperne – idet risikogruppen er blevet relativt større end ved den første måling, mens majoritetsgruppen tilsvarende er blevet mindre. Profilen af grupperne er dog grundlæggende den samme. Således finder vi også i indeværende undersøgelse, at langt den største gruppe blandt respondenterne har en meget lav grad af eksklusion, og finder en mellemgruppe med tegn på eksklusion på nogle dimensioner og indikatorer samt en gruppe med tegn på en høj grad af eksklusion på mange af indikatorerne på én gang.

Vi foretager dog et skifte i betegnelsen af gruppen med en høj grad af eksklusion, som vi i den første Fællesskabsmåling som nævnt betegnede som 'udsattegruppen'. I indeværende undersøgelse benytter vi i stedet betegnelsen 'eksklusionsgruppen' om denne gruppe. Vi foretager dette skifte i begrebsbrugen for at understrege, at de udfordringer og vanskeligheder, som kendetegner denne gruppes livssituation, ikke kun skal forstås som et udslag af individuelle risikofaktorer som psykiske lidelser, misbrugsproblemer og lignende, men i høj grad også rummer strukturelle og relationelle elementer, hvor disse individer oplever eksklusion fra en række arenaer i både samfundet og hverdagslivet i form af en begrænset eller helt fraværende deltagelse i disse arenaer. Det gælder både i forhold til samfundsmæssige arenaer, som fx eksklusion fra arbejdsmarkedet, og det gælder de mere hverdagsnære arenaer, som fx begrænset deltagelse i aktiviteter i civilsamfundet, lokalsamfundet, og hverdagens fællesskaber samt fraværet af socialt netværk, familiært netværk, venskaber og lignende. Det har således været en generel kritik af begrebet af 'social udsathed', at det i for høj grad lægger vægten på de individuelle sårbarheder og risikofaktorer, mens eksklusionsbegrebet derimod netop indfanger det relationelle samspil mellem de individuelle sårbarheder og de mange forskellige arenaer – både samfundsmæssige og interpersonelle – hvor individet i større eller mindre grad kan blive ekskluderet fra deltagelse (se Larsen, 2009).

Selv for individerne i 'eksklusionsgruppen' er der dog ikke nødvendigvis tale om eksklusion på samtlige de forhold, der måles gennem undersøgelsens indikatorer. Der kan være individer i eksklusionsgruppen, som oplever deltagelse på nogle af de forhold, der måles i undersøgelsen, fx deltagelse i aktiviteter i civilsamfundet, i beboeraktiviteter eller lignende, samtidig med at de oplever eksklusion på andre områder, fx fra arbejdsmarkedet eller i familien. Kendetegnende for individerne i eksklusionsgruppen er, at de oplever eksklusion på forholdsvis mange af de dimensioner og aspekter, der måles gennem spørgeskemaet, men ikke nødvendigvis på dem alle. Det understreger, hvordan social eksklusion netop skal ses i et kontinuum fra en høj grad af inklusion i samfundets og hverdagslivet arenaer til en høj grad af eksklusion i mange af disse arenaer på én gang.

Endelig er det vigtigt at understrege, at eksklusionsbegrebet også skal forstås i et dynamisk perspektiv, idet individer kan bevæge sig mellem mere eller mindre ekskluderede positioner over tid. Samspillet mellem de individuelle sårbarhedsfaktorer og ugunstige samfundsmæssige, strukturelle forhold kan således resultere i en marginaliseringsproces, hvor individet bevæger sig fra en mere inkluderet til en mere ekskluderet position. Samtidig kan der også ske bevægelser fra en mere ekskluderet til en mere inkluderet position over tid, hvor individet får (gen)skabt deltagelsen i forskellige arenaer, som fx deltagelsen på arbejdsmarkedet, i sociale netværk og i hverdagens fællesskaber i familien, civil- og lokalsamfundet. Det vil dog ofte kræve, at individet får hjælp og støtte hertil gennem indsatser fra velfærdssystemet og civilsamfundet, der kan hjælpe og støtte individerne i forhold til deres sociale og helbredsmæssige udfordringer og bidrage til at skabe muligheder og forudsætninger for, at individet kan indgå i samfundets og hverdagens arenaer og deltage i sociale fællesskaber.

15.2 Undersøgelsesdesign

Kernen i Fællesskabsmålingen er en spørgeskemaundersøgelse til et repræsentativt udsnit af den danske befolkning. Ved Fællesskabsmålingen 2017 besvarede 2.292 personer spørgeskemaet, der indeholdt en række spørgsmål, der tilsammen aftegnede respondenternes livsvilkår og oplevelse af eksklusion på forskellige dimensioner og aspekter af livet og hverdagen. I analyserne benyttede vi den statistiske metode 'latent klasseanalyse', der er særligt velegnet til at afdække mønstre på tværs af indikatorer i forskellige dimensioner. Ud fra denne metode inddelte vi respondenterne i de tre hovedgrupper, som vi beskrev i forrige afsnit, majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen (udsattegruppen), der udgjorde grundstammen i rapportens analyser.

I Fællesskabsmålingen 2022, som er foretaget fem år efter Fællesskabsmålingen 2017, har vi foretaget en ny spørgeskemaundersøgelse blandt personer i et nyt tværsnitsudtræk af den danske befolkning. Ud over denne nye tværsnitsundersøgelse, som vi i det følgende vil benævne 'hovedundersøgelsen' indgår i undersøgelsesdesignet også en panelundersøgelse, idet en del af respondenterne, der deltog i Fællesskabsmålingen 2017, har besvaret spørgeskemaet på ny.

Derudover inddrager vi også registerdata til at supplere spørgeskemadelens analyser, hvor vi særligt benytter registerdataene til at foretage opgørelser af udviklingen over tid – og herunder den tidligere historik på centrale parametre – blandt de respondenter, der har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen. Her inddrager vi både respondenterne fra Fællesskabsmålingen 2017 og 2022.

Et samlet overblik over de tre hovedelementer i undersøgelsesdesignet er givet i Boks 15.1. Når vi inkluderer data fra Fællesskabsmålingen 2017 i designet for indeværende undersøgelse, skyldes det, at en væsentlig del af denne rapports analyser består af en sammenligning af resultaterne fra de to spørgeskemaundersøgelser i henholdsvis 2016 og 2021, ligesom vi i undersøgelsens registerdel som nævnt også følger respondenterne fra begge de to undersøgelser over tid.

Boks 15.1 Undersøgelsens hovedelementer

Hovedundersøgelsen

- Spørgeskemabesvarelser fra et tværsnit af befolkningen i 2016
- Spørgeskemabesvarelser fra et tværsnit af befolkningen i 2021
- Sammenligning af mønstre og fordelinger i hhv. 2016 og 2021.

Panelundersøgelsen

- Spørgeskemabesvarelser i 2021 fra respondenter, der også deltog i spørgeskemaundersøgelsen i 2016
- Analyse af individuelle bevægelser og ændringer over tid.

Registerundersøgelsen

- Supplerende registeranalyser af udvikling på centrale parametre over tid blandt respondenterne fra begge undersøgelserne (både 2016- og 2021-respondenterne).

15.2.1 Hovedundersøgelsen

Formålet med hovedundersøgelsen er at undersøge, om de mønstre i omfanget og karakteren af den sociale eksklusion i befolkningen, som vi fandt i Fællesskabsmålingen 2017, kan genfindes i dag, eller der er sket ændringer siden da. Det gælder i forhold til omfanget og profilen af de tre hovedgrupper – majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen. Beskriver disse tre grupper stadig de grundlæggende mønstre i eksklusionen? Har deres relative

størrelse ændret sig? Og er der sket væsentlige ændringer i profilen inden for grupperne, herunder også bevægelser på nogle af de enkelte indikatorer, der beskriver karakteren af eksklusionen og fraværet af deltagelse i samfundets arenaer og fællesskaber? Det er nogle af de centrale spørgsmål, som vi belyser med hovedundersøgelsen. Derfor er der udtrukket en ny stikprøve af befolkningen for at belyse disse spørgsmål. Ved at sammenligne besvarelserne fra de to undersøgelser i hhv. 2016 og 2021, kan vi se, om de grundlæggende mønstre har ændret sig i den mellemliggende periode eller er forblevet nogenlunde de samme. I den forbindelse er det vigtigt at understrege, at vi i hovedundersøgelsen ikke sammenligner de samme individer over tid, men at der er tale om to separate stikprøver af befolkningen udtrukket med fem års mellemrum. Der kan således i princippet være helt den samme fordeling på de forskellige indikatorer ved hver måling, selvom de individer, der deltog i den første måling måtte have oplevet væsentlige ændringer i deres livssituation siden da, fx ved at de oplever en større eller mindre grad af eksklusion end de gjorde dengang.

15.2.2 Panelundersøgelsen

Formålet med panelundersøgelsen er at kunne følge bevægelser over tid for det enkelte individ for derved at kunne undersøge, hvorvidt der sker ændringer i den sociale eksklusion over tid på det individuelle niveau – fx at individer bevæger sig fra en mindre til en mere ekskluderet position eller omvendt. Vi har derfor udtrukket en del af de respondenter, der deltog i Fællesskabsmålingen 2017 og bedt dem om at besvare det nye spørgeskema på lige fod med de respondenter, der indgår i den nye hovedundersøgelse. Her har vi bedt alle de respondenter, der på baggrund af spørgeskemaundersøgelsen i 2016 blev klassificeret i eksklusionsgruppen eller risikogruppen om at besvare spørgeskemaet igen her fem år senere, mens vi for respondenterne i majoritetsgruppen har udtrukket en tilfældig delmængde af disse respondenter, ligeså med henblik på at besvare spørgeskemaet igen. Når vi ikke har udtrukket samtlige respondenter i majoritetsgruppen fra 2016, skyldes det, at majoritetsgruppen var langt den største af de tre grupper, og at det ikke var nødvendigt at genopsøge hele majoritetsgruppen for at opnå et indblik i bevægelserne blandt individerne i denne gruppe.

I det efterfølgende Kapitel 16 gennemgår vi mere detaljeret forhold omkring dataindsamlingen for både hovedundersøgelsen og panelundersøgelsen, i form af svarprocenter, bortfald m.m. En grundlæggende udfordring, når man foretager en panelundersøgelse med tidligere respondenter med en del års mellemrum, er imidlertid, at der er en risiko for, at det kun lykkes at opnå kontakt med en del af respondenterne, og at der vil være en tendens til systematik i bortfaldet på den måde, at flere af de mest udsatte respondenter er underrepræsenterede blandt dem, der har besvaret spørgeskemaet igen. Som vi

skal se i Kapitel 16, er det lykkedes at opnå en ny besvarelse fra cirka halvdelen af de respondenter, der var udvalgt til at indgå i panelundersøgelsen, heraf lidt flere i majoritetsgruppen og færrest (cirka 44 %) i eksklusionsgruppen. Der er i den forbindelse tegn på en skævhed i bortfaldet, hvor vi benytter registerdata til nærmere at undersøge bortfaldet. Her viser det sig blandt andet, at færre har genbevaret spørgeskemaet blandt de respondenter, der har karakteristika, der er forbundet med en højere risiko for eksklusion, herunder personer med psykiske lidelser og misbrugsproblemer, samt dem, som står uden for arbejdsmarkedet. Derfor skal der tages visse forbehold, når man ser på karakteren af de individuelle bevægelser over tid, som lader sig belyse gennem panelundersøgelsen, da analyserne heraf (i Kapitel 12) udelukkende omfatter dem, der har genbesvaret spørgeskemaet. Det betyder blandt andet, at når vi finder, at en del af dem, der blev klassificeret i eksklusionsgruppen i 2016, siden da har bevæget sig til risikogruppen og for nogles vedkommende endda til majoritetsgruppen, vil der formentlig være en overrepræsentation af respondenter, der har bevæget sig ud af en ekskluderet position, mens der formentlig vil være flere af dem, som er forblevet i en ekskluderet position, blandt dem, som ikke har genbesvaret spørgeskemaet.

15.2.3 Registeranalyser

Ud over undersøgelsens spørgeskemadel inddrager vi også registerdata til at supplere resultaterne af spørgeskemaanalyserne på forskellig vis. Vi benytter registerdata til at belyse karakteren af bortfaldet ved spørgeskemaundersøgelsen – både i forhold til hovedundersøgelsen og panelundersøgelsen. Her anvender vi demografiske registeroplysninger og registerdata fra beskæftigelsessystemet og sundhedssystemet til at belyse bortfaldet (jf. Afsnit 16.2 og 16.3).

Vi benytter endvidere registerdata til at supplere analyserne af de individuelle bevægelser over tid. Med registerdataene er vi ikke begrænsede af, hvilke respondenter fra 2016 der har deltaget i panelundersøgelsen, men kan se på alle de respondenter, der deltog i 2016-undersøgelsen, og ligeledes alle dem, der deltog i 2021-undersøgelsen. Registerdataene giver os mulighed for at se på, hvad der har kendetegnet respondenterne, når vi går tilbage i tid, og for 2016-respondenternes vedkommende også, hvad der er sket siden de besvarede spørgeskemaet i 2016 og frem til i dag. Her ser vi på, hvad der kendetegnede deres tilknytning til arbejdsmarkedet tidligere i livet, ligesom vi også benytter registerdataene til at afdække respondenternes historik i forhold til psykiske lidelser, misbrugsproblemer og lignende, som udgør væsentlige individuelle risikofaktorer for eksklusion. Det centrale undersøgelsesspørgsmål i den forbindelse er, hvordan respondenterne, der er blevet klassificeret i henholdsvis majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen (i hhv. 2016 og

2021), adskiller sig i forhold til fx deres historik omkring tilknytningen til arbejdsmarkedet og udviklingen af psykiske lidelser. For eksempel ser vi på, hvad der kendetegner den tidligere arbejdsmarkedstilknytning blandt respondenterne, der ud fra spørgeskemabesvarelserne bliver klassificeret i eksklusionsgruppen, hvor langt hovedparten på tidspunktet, hvor de besvarer spørgeskemaet, står uden for arbejdsmarkedet. Ligeledes afdækker vi udviklingen af psykiske lidelser og misbrugsproblemer over tid i de tre grupper, hvorved vi ser på, hvordan udviklingen over tid i sådanne individuelle risikofaktorer blandt respondenterne kan være med til at forklare det billede, vi ser i spørgeskemaundersøgelsen.

Der er dog også begrænsninger forbundet med registeranalysen. Det analytiske fokus er først og fremmest på respondenterne i risikogruppen og eksklusionsgruppen og på at forstå udviklingen i de forhold, der ligger bag, at disse respondenter netop har tegn på eksklusion og derfor er klassificeret i disse grupper og ikke i majoritetsgruppen. Her sætter særligt antallet af respondenter i eksklusionsgruppen imidlertid en generel begrænsning for registeranalyserne. Ved undersøgelsen fra 2016 er der 277 personer, der er klassificeret i eksklusionsgruppen, og ved undersøgelsen i 2021 er der 214 respondenter i eksklusionsgruppen. Dels er der et hensyn til reglerne om diskretionering af data, der generelt indebærer, at der kun kan vises resultater, herunder procenttal, der er baseret på mindst tre personer, for at sikre, at enkeltindivider ikke kan identificeres i opgørelserne. Det gælder for opgørelserne i alle grupperne, men særligt i den mindste analysegruppe (eksklusionsgruppen) sætter det begrænsninger på, hvilke opgørelser der kan foretages. Dels betyder antallet af personer i den mindste af analysegrupperne også, at der må tages hensyn i forhold til usikkerhed og tilfældighed i forbindelse med analyserne. Det gælder ikke blot den almindelige statistiske usikkerhed, men også, at registeranalyserne primært må omfatte forholdsvis generelle mål – som fx andelen i beskæftigelse, andelen med psykiske lidelser etc., mens meget specifikke opgørelser af forskellige forhold kan være vanskeligere at foretage med et så forholdsvis lavt antal personer, uden at disse opgørelser bliver præget af tilfældige udsving. Det gælder eksempelvis brugen af en række sociale og behandlingsmæssige ydelser (fx sociale tilbud, hospitalsydelser, lægeydelser mv.), hvor der selv i en gruppe på cirka 200 personer i social eksklusion kan være tale om forholdsvis få personer, der benytter de enkelte ydelser, herunder i det enkelte år. Vi har vurderet, at antallet af personer er for småt til fx at foretage de analyser af udsatte borgeres brug af velfærdssystemet som forskergruppen bag denne undersøgelse har foretaget i anden sammenhæng (Benjaminsen et al., 2018). På den måde tager kombinationen af spørgeskema- og registerdata udgangspunkt i en samlet afvejning af antallet af respondenter i analysen og karakteristika ved de forhold, man ønsker at opgøre gennem registrene, hvor vi således afgrænser analyserne til forhold, som det er hensigtsmæssigt at belyse i en analysepopulation på størrelse med den mindste af de tre hovedgrupper.

15.3 Spørgeskemaet

Spørgeskemaet, der benyttes i undersøgelsen, blev udviklet i forbindelse med Fællesskabsmålingen 2017, hvor det blev anvendt første gang. Vi har i vid udstrækning benyttet helt de samme spørgsmål i indeværende undersøgelse, dels ud fra et hensyn til at kunne klassificere respondenterne i de forskellige analysegrupper ud fra de samme spørgsmål som sidst, dels af hensyn til at kunne sammenligne besvarelserne på tværs af de to undersøgelser. Vi har dog i denne undersøgelse tilføjet et mindre antal nye spørgsmål ud fra en vurdering af, at der var emner, vi ønskede at belyse, og indikatorer, som vi ønskede at få med, som ikke var omfattet af spørgsmålene ved den første måling. Det har dog samtidig indebåret, at vi har taget et nogenlunde tilsvarende spørgsmål ud af spørgeskemaet ud fra et hensyn til spørgeskemaets samlede længde, da et længere spørgeskema ville indebære en risiko for en negativ indvirkning på svarprocenten. I forbindelse med spørgsmålene, der er taget ud af spørgeskemaet, har vi foretaget en afvejning og prioritering mellem forskellige indikatorer, herunder hvorvidt tematikker belyst gennem disse spørgsmål i rimelig grad blev dækket gennem andre spørgsmål.

I spørgeskemaet indgår en række indikatorer, der måler livsvilkår og social eksklusion på forskellige livsområder. Her indgår spørgsmål om individets aktuelle subjektive oplevelse af livssituationen, fx om den generelle livstilfredshed, om man føler sig udenfor i samfundet, om man kan klare sig selv i hverdagen, og hvilken grad af kontakt man har med familie og venner. Der er også spørgsmål om deltagelse i civilsamfundet, som fx fritidsaktiviteter, og om man er aktiv i grupper og foreninger. Endelig indgår spørgsmål om helbredsmæssige forhold, fx om fysisk sygdom og psykiske lidelser, og socioøkonomiske forhold som tilknytning til arbejdsmarkedet, og om man oplever materielle afsavn.

Spørgeskemaet er udelukkende blevet anvendt i 'elektronisk form', det vil sige, at det er sat op til besvarelser enten gennem besøgs- og telefoninterview eller til udfyldelse online som webbesvarelse. Derfor eksisterer spørgeskemaet ikke som et traditionelt 'papirspørgeskema'. En oversigt over de spørgsmål og tilhørende svarkategorier, som indgår i spørgeskemaet, er opstillet i Bilag 1.

En stor del af spørgsmålene stammer fra en række eksisterende og allerede velafprøvede – validerede – spørgsmålsbatterier, som har været anvendt i forskellige andre undersøgelser både nationalt og internationalt. Det gælder fx spørgsmålene om subjektivt velvære, der generelt stammer fra de europæiske levevilkårsundersøgelser *European Quality of Life Survey* (EQLS), ligesom vi eksempelvis har benyttet spørgsmål om 'depressive symptomer' fra det internationalt anerkendte spørgsmålsbatteri 'Major Depression Inventory' (MDI).

Spørgsmålene om materielle afsavn har været anvendt i tidligere danske afsavnsundersøgelser, herunder SFI's afsavnsundersøgelse (Benjaminsen et al., 2016), ligesom disse spørgsmål også har været anvendt i Danmarks Statistiks undersøgelse *Danskernes liv og dagligdag*. Vi henviser i den forbindelse til den detaljerede gennemgang af spørgsmålene og deres ophav og tidligere brug, som vi foretog i forbindelse med Fællesskabsmålingen 2017 (Benjaminsen et al., 2017, kapitel 3).

Som nævnt har vi tilføjet et antal nye spørgsmål til spørgeskemaet, ligesom et nogenlunde tilsvarende antal spørgsmål er taget ud fra det oprindelige spørgeskema. I spørgeskemaet ved indeværende undersøgelse har vi særligt tilføjet flere nye spørgsmål, der belyser omfanget og karakteren af ensomhed. Her har vi særligt benyttet de spørgsmål, der indgår i den internationalt anerkendte og velafprøvede *Three-item Loneliness Scale*, der giver et samlet indeks for graden af ensomhed ud fra svarene på tre spørgsmål, der måler forskellige aspekter af ensomhed (Hughes et al., 2004, se også Lasgaard et al., 2019). De tre spørgsmål, der indgår i skalaen er: 1) 'Hvor ofte føler du dig isoleret fra andre?', 2) 'Hvor ofte føler du, at du savner nogen at være sammen med?' og 3) 'Hvor ofte føler du dig udenfor?'. Svarkategorierne er: 'sjældent', 'en gang imellem' og 'ofte'. Tilsammen danner spørgsmålene en skala, med en score fra 3 til 9 point, hvor en høj score er udtryk for en høj grad af ensomhed. En score fra 7 til 9 point betegner i den sammenhæng 'svær ensomhed' (Boehlen et al., 2015; Shevlin et al., 2013; Lasgaard et al., 2019). Disse spørgsmål indgik ikke i spørgeskemaet fra Fællesskabsmålingen 2017, hvor vi i stedet målte ensomhed ud fra et enkelt spørgsmål om, i hvor høj grad man føler sig ensom. For at kunne sammenligne besvarelserne på tværs af de to tværsnitsmålinger har vi også bibeholdt det tidligere spørgsmål om ensomhed i spørgeskemaet.

I spørgeskemaet har vi også introduceret et nyt sæt af spørgsmål, der belyser, i hvilken grad respondenterne oplever, at de indgår i forskellige former for fællesskaber, hvor vi blandt andet spørger til, om de indgår i fællesskaber med familien, venner og bekendte, folk i lokalsamfundet, folk, man arbejder sammen med, eller fællesskaber i forbindelse med fritidsaktiviteter, man går til. Vi har inddraget disse spørgsmål for at få en viden om, hvorvidt respondenterne oplever at indgå i helt konkrete fællesskaber, og herunder hvilke typer af fællesskaber de indgår i. I forhold til disse spørgsmål har vi dog ikke kunnet anvende spørgsmål fra et eksisterende spørgebatteri fra andre undersøgelser, og disse spørgsmål er således udarbejdet særligt til denne undersøgelse.

16 Data og analysemetoder

I dette kapitel gennemgår vi en række mere specifikke forhold omkring dataindsamlingen og de gennemførte analyser. Vi beskriver det stratificerede stikprøveudtræk, som vi benytter i hovedundersøgelsen, ligesom vi gennemgår forhold omkring svarprocenter og bortfald. Ligeledes beskriver vi dataindsamlingen for panelundersøgelsen. Vi gennemgår også forhold omkring bearbejdningen af data, samt de statistiske metoder, vi benytter i analyserne. Her gennemgår vi særligt den latente klasseanalyse, som vi benytter til at identificere de tre hovedgrupper – majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen. Endelig er der sidst i kapitlet en kort gennemgang af de registerdata, vi benytter i undersøgelsen.

Rapportens statistiske analyser er foretaget gennem Danmarks Statistiks forskerordning. Det indebærer, at personoplysninger pseudonymiseres, således at forskerne ikke har adgang til personidentificerbare oplysninger om den enkelte borger. De gennemførte analyser følger Danmarks Statistiks generelle regler for opgørelser baseret på registerdata, hvilket har betydet, at der i nogle tilfælde er foretaget en diskretionering i rapportens opgørelser, hvor oplysninger, der ville bringe os for tæt på den enkelte borger, er udeladt, eller svarkategorier er slået sammen af hensyn til reglerne om diskretionering af data.

16.1 Spørgeskemaundersøgelsens dataindsamling

Spørgeskemaundersøgelsen er gennemført af DST-Survey (Danmarks Statistiks survey-afdeling). Dataindsamlingen er foregået i perioden 4. september 2021 til 31. januar 2022. Indsamlingsmetoden har været forskellig for henholdsvis hovedundersøgelsen og panelundersøgelsen. For hovedundersøgelsen er der indsamlet data via telefoninterviews suppleret med besøgsinterviews i tilfælde, hvor personen ikke kunne kontaktes telefonisk. I nogle tilfælde er der også suppleret med et webbaseret spørgeskema, hvis respondenten ønskede denne mulighed. I panelundersøgelsen, hvor personer fra den første Fællesskabsmåling har genbesvaret spørgeskemaet i 2021, har dataindsamlingsmetoden været differentieret, afhængigt af om respondenten oprindeligt tilhørte majoritetsgruppen, risikogruppen eller eksklusionsgruppen. For respondenterne fra majoritetsgruppen er der indsamlet data via et webbaseret spørgeskema, hvor der er blevet fulgt op med telefoninterviews. For respondenterne fra eksklusionsgruppen og risikogruppen er der indsamlet data via telefoninterviews, suppleret med besøgsinterviews, når personen ikke kunne kontaktes telefonisk.

Et særligt vilkår for dataindsamlingen har været, at den foregik i en periode, kort efter at samfundet havde været igennem covid-19-pandemien, der medførte omfattende nedlukninger og restriktioner. Da dataindsamlingen blev igangsat, var samfundet generelt blevet 'genåbnet', men hen mod slutningen af indsamlingsperioden i vinteren 2021/2022 ramte en ny covid-19-bølge, hvor nye restriktioner blev indført kort før jul i december 2021, dog ikke lige så omfattende som ved de første nedlukninger. På det tidspunkt var langt hovedparten af dataindsamlingen dog gennemført. Selvom dataindsamlingen langt overvejende har været gennemført i et 'vindue', hvor samfundet var 'åbent', er det dog indtrykket, at covid-19-pandemien har haft en indvirkning på dataindsamlingen. Det ses blandt i, at der generelt er opnået en lavere svarprocent ved denne dataindsamling end ved Fællesskabsmålingen 2017. Fordi en del af dataindsamlingen foregår blandt grupper, hvor vi vil forvente en højere risiko for eksklusion, benytter vi som nævnt besøgsinterviewene som en del af indsamlingsmetoden. Da cirka en tredjedel af de indsamlede spørgeskemabesvarelser er indsamlet gennem besøgsinterview, er denne metode helt afgørende for at kunne opnå en tilstrækkelig svarprocent i en undersøgelse af denne type. Det er dog samtidig en erfaring fra dataindsamlingen, at besøgsinterviewene i en del tilfælde har været vanskeligere at gennemføre end sædvanligt, og at det i høj grad har skyldtes en påvirkning fra covid-19-pandemien og dens følgevirkninger. Det har blandt andet givet sig udslag i, at det i en del tilfælde har været vanskeligere at komme i kontakt med respondenterne. Vi må antage, at det udgør en væsentlig del af forklaring på, at der er opnået en lavere svarprocent i indeværende undersøgelse sammenlignet med Fællesskabsmålingen 2017. I de følgende afsnit gennemgår vi de to dele af spørgeskemaundersøgelsen (hovedundersøgelsen og panelundersøgelsen), herunder i forhold til svarprocenter og bortfald.

16.2 Hovedundersøgelsen

Undersøgelsens hovedundersøgelse er generelt gennemført på samme måde som i 2016. I hovedundersøgelsen foretager vi en generel aldersafgrænsning, hvor vi medtager voksne fra og med 18 år og til og med 69 år på tidspunktet, hvor stikprøverne er udtrukket. Nogle af respondenterne er dog nået at fylde 70 år inden interviewene blev gennemført. Vi benytter i rapportens opgørelser generelt alderen på tidspunktet, hvor personerne blev udtrukket til stikprøven, kort før dataindsamlingen gik i gang. Når vi benytter en øvre aldersafgrænsning, skyldes det en kombination af flere forhold. I alderdommen vil der typisk sætte en række forandringer ind som fx helbredsmæssige problemer og tab af relationer pga. dødsfald blandt familie og venner, der kan påvirke en række af de indikatorer, vi måler i undersøgelsen. Det kan være ændringer, der kan øge risikoen for social eksklusion, men i mange tilfælde vil der være tale om forandringer, der er en naturlig del af denne livsfase, men som kan være meget

vanskelige for den enkelte. Endvidere skyldes aldersafgrænsningen, at der, særligt blandt de ekskluderede grupper, der er undersøgelsens hovedfokus, kan forventes at være en lavere levealder end i befolkningen som helhed, hvorved en eventuelt lavere andel i de ekskluderede grupper i de ældste aldersgrupper kan skyldes den kortere levetid blandt de mest udsatte og ekskluderede borgere. Da der samtidig antalsmæssigt er et forholdsvis stort antal ældre i befolkningen som helhed, ville vi benytte en stor del af undersøgelsens samlede ressourcer på at gennemføre interview i en bred gruppe af ældre medborgere, i de aldersgrupper, hvor en betydelig del af de borgere, der har oplevet en høj grad af udsathed og eksklusion i deres liv, ikke længere er i live. Endelig udgør aldersafgrænsningen også et hensyn til stratificeringskriterierne i undersøgelsens stikprøve, hvor en stor del af de ældste aldersgrupper vil være pensionerede og dermed uden for arbejdsmarkedet, hvorved undersøgelsens generelle stratifikationskriterier med hensyn til at være uden for arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet, samt have en lav indkomst, således ikke ville kunne anvendes i de ældste aldersgrupper.

16.2.1 Stratificeret stikprøve

Hovedundersøgelsen er ligesom i 2016 blevet gennemført ved brug af en stratificeret stikprøve, hvor vi ved hjælp af registerdata på forhånd har udtrukket en større stikprøve blandt personer, som vi ville forvente, har en større risiko for eksklusion. Når man gennemfører en spørgeskemaundersøgelse om social eksklusion, er det en generel udfordring, at den gruppe, som oplever en høj grad af social eksklusion, typisk udgør en relativt lille det af den samlede befolkning. Det betyder, at man kan være nødt til at udtrække en forholdsvis stor stikprøve for at kunne identificere denne del af befolkningen. For at kunne udføre statistiske analyser på selve denne gruppe med en høj grad af eksklusion er det også nødvendigt, at der absolut set er et tilstrækkeligt antal respondenter i gruppen.

Vi benytter et stratificeret stikprøveudtræk for at håndtere dilemmaet mellem på den ene side ikke at skulle udtrække en uforholdsmæssigt stor stikprøve og på den anden side at have tilstrækkeligt med respondenter i de relevante analysegrupper. Vi udtrækker på forhånd en større andel af personer i befolkningen, som vi antager vil have en høj risiko for eksklusion, for derved at kunne tegne et mere detaljeret billede af eksklusionen i denne gruppe. Derfor benytter vi i analyserne også statistiske vægte, når vi efterfølgende opgør den forholdsmæssige fordeling af respondenterne mellem analysegrupperne og fordelingerne på undersøgelsens forskellige indikatorer. Billedligt talt forstørrer vi en gruppe af respondenterne ved hjælp af den stratificerede stikprøve for bedre at kunne identificere mønstrene i denne gruppe, hvorefter vi formindsker gruppen igen for at få et retvisende billede af eksklusionens omfang og karakter i befolkningen som helhed. I analyserne fremtræder resultaterne,

som om der var foretaget et ligeligt fordelt udtræk af personer i befolkningen som helhed, men vi opnår imidlertid en bedre statistisk sikkerhed for resultaterne i den ekskluderede del af befolkningen, fordi denne gruppe antalsmæssigt udgør et større antal respondenter i de faktiske analyser.

Det stratificerede stikprøveudtræk til hovedundersøgelsen består i, at befolkningen opdeles i to grupper – strata – hvori der trækkes hver sin stikprøve. Den første gruppe, består af personer, som langvarigt har været uden for arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet og som samtidig har en lav indkomst. Vi forventer, at denne gruppe generelt vil have en højere risiko for social eksklusion end befolkningen som helhed. Denne gruppe kalder vi stratum A, og heri udtrækker vi stikprøve A. Den anden gruppe udgøres af den øvrige befolkning, det vil sige alle dem, der ikke tilhører den første gruppe. Denne gruppe kalder vi stratum B, og heri udtrækker vi stikprøve B. Denne stratificering i to grupper foretages på baggrund af registeroplysninger fra Danmark Statistik, hvor vi udvælger respondenterne i forhold til deres tilknytning til uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet over en toårig periode samt i forhold til deres indkomst.

Begge strata afgrænses til personer, som er mellem 18 og 69 år. Identifikationen af stratum A er baseret på følgende tre kriterier:

1. Uden beskæftigelse i alle kvartaler i de seneste to år
2. Ikke under uddannelse i alle kvartaler i de seneste to år
3. Hustandsækvivaleret bruttoindkomst under 155.000 kr. i mindst de seneste to år (2019-priser).

Oplysninger om personers beskæftigelse trækker vi fra Beskæftigelsesministeriets forløbsdatabase om danskernes arbejdsmarkedstilknytning (DREAM), der er stillet til rådighed gennem Danmarks Statistik. DREAM-registeret indeholder ugentlige opgørelser over samtlige ydelsesoplysninger om offentlige overførselsindkomster for hele den danske befolkning, herunder også oplysninger om personer, som følger SU-berettigede uddannelser. Det er dog ikke alle overførselsindkomster, vi medtager i kriteriet for at være uden beskæftigelse. Eksempelvis har vi ikke medtaget personer på barselsorlov. Endvidere har vi, for de unge mellem 18 og 24 år, anvendt et lidt lempeligere kriterium for at tilhøre stratum A. For de 18-19-årige er kriteriet, at de har været uden for beskæftigelse eller uddannelse to kvartaler i mindst ét år, og for de 20-24-årige, at de har været uden for beskæftigelse og uddannelse mindst to kvartaler hvert år de sidste to år. Det skyldes, at en betydelig del af unge i risiko for eksklusion typisk påbegynder en uddannelse, som måske senere for en dels vedkommende frafaldes, men hvor et kriterium om at have været uden for både beskæftigelse og uddannelse i mindst to år bliver for strengt.

Oplysninger om beskæftigelse er baseret på perioden fra tredje kvartal 2019 til andet kvartal 2021, og er inddelt i to år. Beskæftigelse i det 'første år' udgøres af perioden fra tredje kvartal 2019 til andet kvartal 2020, mens beskæftigelse i det andet år er målt ved perioden fra tredje kvartal 2020 til andet kvartal 2021. Oplysninger om indkomst er derimod baseret på perioden fra 2018 og 2019, der på udtrækstidspunktet var de senest tilgængelige indkomstoplysninger. Stratum A er på den baggrund defineret ud fra følgende betingelser:

- Hvis personen er 18-19 år og har været uden for arbejde og uddannelse mindst to kvartaler i det andet år, og personen samtidig har en lav indkomst, tilhører vedkommende stratum A.

- Hvis personen er 20-24 år og har været uden for arbejde og uddannelse i mindst to kvartaler af både det første og det andet år, og personen samtidig har en lav indkomst, tilhører vedkommende stratum A.

- Hvis personen er 25-69 år og har været uden for arbejde og uddannelse i alle kvartaler af det første og andet år, og personen samtidig har en lav indkomst, tilhører personen stratum A.

Hvis man ikke tilhører stratum A, tilhører man stratum B. På baggrund af disse kriterier er der udtrukket en samlet bruttostikprøve til hovedundersøgelsen på 5.030 personer for de to strata tilsammen. Den udvalgte bruttostikprøve fra den samlede danske befolkning tager dog ikke hensyn til, om de udvalgte eventuelt har adressebeskyttelse eller er udvandret/døde siden den sidste befolkningsstatus, der har dannet grundlag for udtrækket. Bruttostikprøven udgør derfor grundlaget for undersøgelsens nettostikprøve, som indeholder personer, der kan kontaktes, hvilket indebærer, at døde/udvandrede, adressebeskyttede og personer uden fast adresse sorteres fra. Det har givet anledning til en nettostikprøve på i alt 4.788 personer til hovedundersøgelsen, hvoraf 2.844 personer tilhører stratum A, og 1.944 personer tilhører stratum B. Målet har været at opnå cirka 1.000 gennemførte interview i hvert stratum. Den relative størrelse af de to strata har dermed også været betinget af en forventning om en forskellig svarprocent i de to strata, hvor vi generelt har forventet en lavere svarprocent i stratum A, blandt personer uden for arbejde og uddannelse og med lav indkomst.

16.2.2 Svarprocent og bortfald

Svarprocenten angiver, hvor stor en andel af de udtrukne personer i stikprøverne, der har deltaget i undersøgelsen i form af en gennemført spørgeskemabesvarelse. I Tabel 16.1 er vist den opnåede svarprocent, opdelt på en række baggrundskarakteristik, og særskilt for stikprøve A og B. Delvist gennemførte

interview, hvor respondenten har afbrudt besvarelsen undervejs og ikke har færdiggjort spørgeskemaet, er ikke medregnet og indgår generelt ikke i analysegrundlaget. På den baggrund er svarprocenten beregnet for hver stikprøve og i de forskellige baggrundsgrupper.

Som tidligere nævnt, er der sket et fald i svarprocenten, når vi sammenligner de to undersøgelser i henholdsvis 2016 og 2021. Tabel 16.1 viser, at der i stikprøve A er opnået en svarprocent på 32,1, mens der i stikprøve B er opnået en svarprocent på 50,9. Det er generelt en noget lavere svarprocent end i de tilsvarende stikprøver i Fællesskabsmålingen 2017, hvor svarprocenten i stikprøve A var på 39,5 %, mens den i stikprøve B var på 57,4 % (Benjaminsen et al., 2017, s. 74).

Særligt for stikprøve A er der generelt tale om en forholdsvis lav svarprocent. Det skal i den forbindelse tages i betragtning, at personerne i stikprøve A udgør en meget selekteret gruppe, der i en længere periode ikke har været i beskæftigelse eller under uddannelse og har haft en lav indkomst. Formålet med stratificeringen har netop været at sikre, at der i absolutte tal er et større antal respondenter i disse grupper, end hvis stikprøven ikke havde været stratificeret. Stikprøve A omfatter dermed personer, der på en række parametre må antages at adskille sig fra den øvrige befolkning. Det kommer også til udtryk, når vi ser på de forskellige baggrundskarakteristika. Der er fx væsentligt flere med psykiske lidelser og misbrugsproblemer i stikprøve A end i stikprøve B.

Når vi ser på svarprocenterne og dermed også bortfaldet i forhold til baggrundskategorier, er der generelt signifikante forskelle i svarprocenten i forhold til de fleste af baggrundsoplysningerne. Det gælder særligt i forhold til de demografiske forhold, hvor der fx er lidt flere kvinder end mænd, der har svaret, ligesom der også er en højere svarprocent blandt de midaldrende og ældre end blandt de unge. Der er en forholdsvis stor forskel på svarprocenten mellem personer med dansk herkomst og indvandrere/efterkommere. Det gælder både i stikprøve A og B, og særligt i stikprøve A er det kun 21 % blandt indvandrere og efterkommere, som har besvaret spørgeskemaet. I den sammenhæng kan det også bemærkes, at det i stikprøve A er cirka hver tredje, som er indvandrer eller efterkommer. Vi ser også en lavere svarprocent blandt dem, der har grundskolen som højeste uddannelse, sammenlignet med dem med gymnasial/erhvervsfaglig eller videregående uddannelse. Der er også regionale forskelle i svarprocenten, hvor der (særligt i stikprøve A) er en lavere svarprocent i Region Hovedstaden og Region Sjælland. Der er også en lavere svarprocent blandt dem, som ikke er registreret med nogen form for lønnet beskæftigelse i løbet af de seneste fem år. Ud over de demografiske oplysninger, uddannelse og beskæftigelse har vi også undersøgt forskellene i svarprocenten i forhold til, om personerne i stikprøverne er registreret med hhv. psykiske lidelser eller misbrugsproblemer i sundhedsregistrene. I stikprøve A (personer uden for arbejdsmarkedet, uden for uddannelsessystemet og med

lav indkomst) er der ikke nogen signifikant forskel i svarprocenten i forhold til, om personen har en psykisk lidelse, og ligeledes ikke nogen forskel i forhold til, om personen er registreret med misbrugsproblemer. I stikprøve B (den øvrige befolkning) er der en lavere svarprocent blandt dem med en psykisk lidelse, men ikke i forhold til om personen er registreret med misbrug.

Tabel 16.1 Personer i stikprøverne, gennemførte besvarelser og svarprocent, opgjort efter baggrundsfaktorer. Særskilt for stikprøve A og B i 2021. Antal og procent.

	Stikprøve A				Stikprøve B			
	Stikprøve, antal personer	Gennemførte besvarelser, antal	Svarprocent	Signifikans	Stikprøve, antal personer	Gennemførte besvarelser, antal	Svarprocent	Signifikans
Alle	2.844	912	32,1		1.944	989	50,9	
Køn				*				*
Mænd	1.555	470	30,2		937	454	48,5	
Kvinder	1.289	442	34,3		1.007	535	53,1	
Aldersgruppe				*				*
18-29 år	633	190	30,0		433	182	42,0	
30-49 år	1.838	699	38,0		750	364	48,5	
50-69 år	1.884	830	44,1		761	443	58,2	
Herkomst				*				*
Dansk	1.964	727	37,0		1.623	884	54,5	
Indvandrere og efterkommere	911	185	21,0		321	105	32,7	
Uddannelse				*				*
Grundskole el. uoplyst	1.553	444	28,6		575	228	39,7	
Gymnasial el. erhvervsfaglig	840	300	35,7		676	339	50,1	
Videregående	451	168	37,3		693	422	60,9	
Region				*				*
Nordjylland	238	99	41,6		213	120	56,3	
Midtjylland	550	215	39,1		418	226	54,0	
Syddanmark	608	244	40,1		434	230	53,0	
Hovedstaden	1.021	237	23,2		625	304	48,6	

	Stikprøve A			Stikprøve B			
Sjælland	427	117	27,4	254	109	42,9	
Beskæftigelse, seneste 5 år				*			*
Beskæftigelsesgrad = 0	1.629	479	29,4	230	95	41,3	
Beskæftigelsesgrad over 0	1.215	433	35,6	1.714	894	52,2	
Psykisk lidelse (registreret)							*
Ingen psykisk lidelse	1.735	556	32,0	1.729	897	51,9	
Psykisk lidelse	1.109	356	32,1	215	92	42,8	
Misbrug (registreret)							
Intet misbrug	2.359	774	32,8	1.887	960	50,9	
Misbrug	485	138	28,4	57	29	50,9	

Anm.: Med * er markeret en signifikant forskel på 5-procents niveau.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik og Sundhedsdatastyrelsen.

Mens der er en betydelig skævhed i bortfaldet i forhold til både de demografiske oplysninger, uddannelse og beskæftigelse, er der i mindre grad en skævhed i forhold til nogle af de væsentlige risikofaktorer for eksklusion, som vi kan måle i registrene i form af psykiske lidelser og misbrugsproblemer. Det større bortfald i grupper som de kortuddannede, indvandrere og efterkommere samt personer uden beskæftigelse, samt i stikprøve A generelt, betyder dog, at vi må antage, at der vil være en underrepræsentation i datamaterialet af nogle af de grupper, som umiddelbart vil have en større risiko for eksklusion end den øvrige befolkning. Det er et forventeligt vilkår i en spørgeskemaundersøgelse i befolkningen. Det samme gjorde sig også gældende i Fællesskabsmålingen 2017, hvor der også var en skævhed i bortfaldet, med en lavere svarprocent blandt fx indvandrere/efterkommere og personer med grundskolen som højeste uddannelse.

16.2.3 Statistiske vægte

Den stratificerede stikprøve, hvor vi med stratum A har 'opstratificeret' personer, som vi på forhånd har vurderet til at have en højere risiko for social eksklusion, betyder, at vi pr. definition har en overrepræsentation af personer fra denne gruppe i den samlede gruppe af respondenter. Denne overrepræsentation er som nævnt nødvendig for at kunne foretage mere detaljerede analyser blandt personer med en høj grad af eksklusion. Det var et stikprøvedesign, vi

afprøvede i Fællesskabsmålingen 2017, og hvor dette design viste sig helt afgørende for at have et større antal personer i den mindste analysegruppe – eksklusionsgruppen – end vi ville have haft uden den stratificerede stikprøve.

Når vi kombinerer de to stikprøver i de samlede analyser benytter vi statistiske vægte til at justere for stratificeringen, således at de samlede fordelinger svarer til, at der var foretaget et ligeligt stikprøveudtræk i hele befolkningen. Vi har i samarbejde med Danmarks Statistik konstrueret en statistisk vægt, der vægter personer i stikprøve A ned til den reelle fordeling mellem de to strata i befolkningen. Denne statistiske vægt tager også højde for nogle af de forskelle, der i øvrigt viser sig i svarprocenter og bortfald i forhold til forskellige øvrige grupper.

Først og fremmest tager de statistiske vægte højde for forskelle i svarprocenten i forskellige aldersgrupper. Derudover indgår i de statistiske vægte for begge strata også en justering for forskelle i svarprocenterne i forhold til køn, herkomst og uddannelsesniveau. Når det ikke er muligt at vægte for alle de signifikante forskelle i svarprocenter og bortfald mellem de forskellige baggrundsgrupper i Tabel 16.1, skyldes det, at der også ved beregningen af de statistiske vægte gør sig begrænsninger gældende, da der ved vægtningen generelt foretages en underinddeling af respondenterne ud fra de parametre og kategorier, der vægtes ud fra. Her gælder også reglerne om diskretionering af data, der sætter grænser for, hvor detaljeret en underinddeling af datamaterialet der må foretages. På den baggrund har der været 'plads til', at cirka tre af de øvrige baggrundsvariabler (ud over selve strataene) har kunnet inddrages i vægtningen, og ud fra en samlet analyse er det fundet, at en vægtning for netop køn, etnisk herkomst og uddannelse i størst muligt omfang justerer for skævheder i svarprocenter og bortfaldet. Det er en lidt anderledes vægtning end ved Fællesskabsmålingen 2017, hvor der i stratum A ud over alder blev vægtet for region, uddannelse og etnisk herkomst, mens der i stratum B blev vægtet for uddannelse og etnisk herkomst. Her skal det tages i betragtning, at hver undersøgelse udgør sit eget unikke datasæt, og at der ved hver af undersøgelserne er foretaget en vægtning, der reducerer skævheder i datamaterialet mest muligt. Det er dog også vigtigt at påpege, at selv en vægtning af datamaterialet ikke kan justere for alle de observerede skævheder i bortfaldet. Sådanne skævheder er som nævnt et generelt vilkår for arbejdet med spørgeskemadata.

16.3 Panelundersøgelsen

Panelundersøgelsen er som tidligere nævnt baseret på, at en del af de respondenter, der deltog i spørgeskemaundersøgelsen i 2016, har genbesvaret spør-

geskemaet i 2021. Formålet med denne del af undersøgelsen er at kunne afdække individuelle bevægelser over tid, som fx at respondenter bevæger sig fra en mere ekskluderet position til en mindre ekskluderet position eller omvendt. Det kan kun lade sig gøre ved at følge individer over tid. Det er på den baggrund, at vi har bedt en del af respondenterne, der deltog i 2016-undersøgelsen, om at besvare spørgeskemaet igen. Til panelundersøgelsen har vi udvalgt samtlige de respondenter, der i Fællesskabsmålingen 2017 blev klassificeret som værende i risikogruppen eller eksklusionsgruppen. Blandt dem, der var i majoritetsgruppen, har vi dog kun udvalgt knap halvdelen til at blive kontaktet igen. Det skyldes en ressourcemæssig afvejning ud fra en vurdering af, at majoritetsgruppen med 78 % af respondenterne ved den første måling var langt den største af de tre grupper, og at det ville være tilstrækkeligt blot at kontakte en delmængde af disse respondenter for at få et indblik i bevægelserne over tid for individerne i majoritetsgruppen. Den del af respondenterne fra majoritetsgruppen i 2016, som er blevet udvalgt til at indgå i panelundersøgelsen, er udvalgt gennem en tilfældig udvælgelse. De personer fra befolkningen i 2021, der indgår i panelundersøgelsen, har ikke samtidig kunnet blive udtrukket til at indgå i hovedundersøgelsen. Det skyldes et hensyn til, at den statistiske vægtning ville blive for kompliceret med et overlap mellem respondenterne i hovedundersøgelsen og panelundersøgelsen. Da paneldeltagerne kun udgør en meget lille del af den samlede danske befolkning, har dette ingen praktisk betydning for resultaterne fra hovedundersøgelsen.

I alt blev 1.413 personer blandt de tidligere 2016-respondenter udvalgt til at blive kontaktet med henblik på at deltage i panelundersøgelsen. En samlet oversigt over antallet af personer udvalgt til panelundersøgelsen i hver af de tre grupper er vist i Tabel 16.2, der også viser antallet af gennemførte besvarelser, samt de tilhørende svarprocenter. Desuden er opgjort antallet af opnåede besvarelser og svarprocenter i forhold til en række baggrundskarakteristika. De 1.413 personer udvalgt til panelundersøgelsen fordelte sig med 652 personer i den daværende majoritetsgruppe, 545 personer i risikogruppen og 216 personer i eksklusionsgruppen. Der blev opnået et besvaret spørgeskema fra 362 personer blandt paneldeltagerne fra majoritetsgruppen fra 2016, svarende til en svarprocent på 55,5 i denne gruppe. Blandt respondenterne fra risikogruppen blev der opnået en besvarelse fra 288 personer, svarende til en svarprocent på 52,8, mens der blandt respondenterne fra eksklusionsgruppen i 2016 blev opnået en besvarelse fra 103 personer, svarende til en svarprocent på 47,7. Selvom der er opnået et besvaret spørgeskema fra cirka halvdelen af personerne i panelgruppen (færrest i eksklusionsgruppen), er netop panelundersøgelsen særligt sårbar i forhold til bortfald i besvarelserne. Det skyldes, at det, når man vil undersøge de individuelle bevægelser over tid, er særligt vigtigt at opnå en (gen)besvarelse fra så stor en del af respondenterne som muligt. Hvis fx en analyse viser, at halvdelen af respondenterne i en af grupperne (fx risikogruppen) forbliver i samme gruppe over tid, mens den anden halvdel

skifter gruppe (til eksklusionsgruppen eller majoritetsgruppen), men det samtidig kun er halvdelen af den oprindelige risikogruppe, der har besvaret spørgeskemaet igen, ved vi ikke hvor den anden halvdel af risikogruppen ville være placeret, når vi ikke har en besvarelse fra dem. Her må vi generelt antage, at der ligesom i hovedundersøgelsen kan være en systematisk skævhed i bortfaldet, således at der formentlig vil være færre blandt de mest ekskluderede tidligere respondenter (fra 2016-undersøgelsen), der ikke har udfyldt det nye spørgeskema.

Opgørelsen i Tabel 16.2 viser, at der i forhold til flere baggrundskarakteristika kan påvises en sådan skævhed i bortfaldet blandt panelrespondenterne. Det forholdsvis lave antal personer, særligt i eksklusionsgruppen, betyder dog, at nogle af de forskelle i svarprocenterne, der umiddelbart fremtræder mellem de forskellige kategorier, ikke er statistisk signifikante, hvor vi skal være opmærksomme på, at nogle af disse forskelle eventuelt ville have vist sig signifikante med et større antal personer i grupperne. Der er generelt en tendens til en lavere svarprocent blandt de unge mellem 18 og 29 år – hvor forskellen i svarprocenten mellem aldersgrupperne dog kun er signifikant for majoritetsgruppen. Der er i panelgruppen generelt (både bruttogruppen og de gennemførte besvarelser) et forholdsvis lavt antal unge, hvilket også hænger sammen med, at der var en lavere svarprocent blandt de unge i 2016-undersøgelsen, der har dannet udgangspunkt for panelgrupperne. Der er i alle de tre panelgrupper en lavere svarprocent blandt indvandrere/efterkommere end blandt personer med dansk herkomst. Der er også en lavere svarprocent blandt dem med grundskolen som højeste uddannelse, en forskel, der dog kun er signifikant blandt panelrespondenterne i majoritetsgruppen og risikogruppen. Særligt forskelle i svarprocenterne i forhold til, om man har en psykisk lidelse eller et misbrugsproblem, kan være en markør på en skævhed i bortfaldet, da disse forhold generelt er væsentlige risikofaktorer for social eksklusion. Der er i alle tre panelgrupper umiddelbart en lavere svarprocent blandt dem, der er registreret med et misbrug i sundhedsregistrene, men forskellen er dog kun signifikant for panelrespondenterne, der var i majoritetsgruppen i 2016. I majoritetsgruppen er der også en signifikant lavere svarprocent blandt dem med en psykisk lidelse, mens vi blandt panelrespondenterne, der var i eksklusionsgruppen i 2016, omvendt finder en lidt højere svarprocent blandt dem med en psykisk lidelse, end blandt dem uden. Sidstnævnte forskel er dog ikke statistisk signifikant.

Tabel 16.2 Panelundersøgelens bruttogruppe, gennemførte besvarelser og svarprocent, opgjort efter baggrundsfaktorer. Særskilt for panelrespondenter i hhv. majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2016. Antal og procent.

	Majoritetsgruppen i 2016				Risikogruppen i 2016				Eksklusionsgruppen i 2016			
	Brutto-gruppe	Gen-nem-førte besva-relser	Svar-procent	Signifi-kans	Brutto-gruppe	Gen-nem-førte besva-relser	Svar-procent	Signifi-kans	Brutto-gruppe	Gen-nem-førte besva-relser	Svar-procent	Signifi-kans
Alle	652	362	55,5		545	288	52,8		216	103	47,7	
Køn				*								
Mænd	332	168	50,6		283	144	50,9		110	48	43,6	
Kvinder	320	194	60,6		262	144	55,0		106	55	51,9	
Aldersgruppe				*								
18-29 år	59	15	25,4		64	29	45,3		22	8	36,4	
30-49 år	213	110	51,6		207	115	55,6		95	50	52,6	
50-69 år	380	237	62,4		274	144	52,6		99	45	45,5	
Herkomst				*				*				*
Dansk	573	331	57,8		420	234	55,7		172	94	54,7	
Indvandrere og efterkommere	79	31	39,2		125	54	43,2		44	9	20,5	
Uddannelse				*				*				
Grundskole eller uoplyst	147	64	43,5		219	97	44,3		96	39	40,6	
Gymnasial eller erhvervsfaglig	288	154	53,5		215	123	57,2		80	39	48,8	

	Majoritetsgruppen i 2016			Risikogruppen i 2016			Eksklusionsgruppen i 2016			
Videregående	217	144	66,4	111	68	61,3	40	25	62,5	
Region										*
Nordjylland	88	55	62,5	59	30	50,8	23	14	60,9	
Midtjylland	140	77	55,0	117	70	59,8	48	31	64,6	
Syddanmark	148	76	51,3	129	68	52,7	49	18	36,7	
Hovedstaden	190	106	55,8	167	76	45,5	62	24	38,7	
Sjælland	86	48	55,8	73	44	60,3	34	16	47,1	
Beskæftigelse, seneste 5 år										
Beskæftigelsesgrad = 0	198	101	51,0	241	120	49,8	123	54	43,9	
Beskæftigelsesgrad over 0	454	261	57,5	304	168	55,3	93	49	52,7	
Psykisk lidelse (registreret)				*						
Ingen psykisk lidelse	577	337	58,4	347	188	54,2	91	37	40,7	
Psykisk lidelse	75	25	33,3	198	100	50,5	125	66	52,8	
Misbrug (registreret)				*						
Intet misbrug	620	350	56,5	473	253	53,5	157	81	51,6	
Misbrug	32	12	37,5	72	35	48,6	59	22	37,3	

Anm.: Med * er markeret en signifikant forskel på 5-procents niveau.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik og Sundhedsdatastyrelsen.

Selvom det er et lidt sammensat mønster, der viser sig i forhold til bortfaldet i de tre panelgrupper, er der samlet set – på tværs af baggrundsgrupperne – en tendens til et større bortfald i nogle af de kategorier (lavtuddannede, personer med misbrug mv.), hvor vi umiddelbart vil forvente en større risiko for eksklusion. Det betyder, at vi, når vi i Kapitel 12 ser på resultaterne af panelanalysen, skal tage et generelt forbehold for, at der kan være en underrepræsentation blandt panelrespondenterne af dem, som befinder sig i en ekskluderet position. Det betyder særligt, at vi, når vi ser på andelen, der bevæger sig ud af eksklusionsgruppen (til risikogruppen eller majoritetsgruppen), sandsynligvis undervurderer andelen, der forbliver i eksklusionsgruppen.

16.4 Databearbejdning og analysemetoder

I dette afsnit beskriver vi de statistiske metoder, der anvendes i rapportens analyser. Det bærende element i analysen er brugen af metoden latent klasseanalyse, som vi har benyttet til at identificere de tre hovedgrupper blandt respondenterne, nemlig majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen. Den latente klasseanalyse er en statistisk analysemetode, der grupperer de individer sammen, som inden for hver gruppe har et ensartet mønster på tværs af en række af undersøgelsens indikatorer. Vi benyttede denne metode allerede i Fællesskabsmålingen 2017, hvor analyserne pegede på, at en model med disse tre hovedgrupper var den model, der bedst indfangede de underliggende mønstre i den sociale eksklusion for gruppen af respondenter som helhed. Vi benytter den samme metode til at identificere mønstrene i den sociale eksklusion i indeværende undersøgelse.

En væsentlig del af rapportens analytiske fokus er at sammenligne mønstrene af social eksklusion på tværs af de tre grupper i de to undersøgelser fra hhv. 2016 og 2021. Det forhold, at vi nu sammenholder resultaterne af de to forskellige analyser i hhv. 2016 og 2021, introducerer imidlertid nye udfordringer i analyserne. Et særligt hensyn er således at sikre, at grupperne bliver estimeret på en statistisk set ensartet måde på i de to datasæt. De foreløbige analyser baseret på 2021-datasættet viste imidlertid tegn til, at der, når vi benyttede præcis den samme fremgangsmåde som på dataene fra 2016, var en tendens til, at særligt eksklusionsgruppen blev større, men at den samtidigt blev mere upræcist bestemt. Det viste sig ved, at eksklusionsgruppen havde en tendens til at udgøre en større del af respondenterne, cirka 6 %, men at gruppen samtidig ikke havde en ligeså høj andel med tegn på eksklusion på nogle af de forskellige indikatorer i spørgeskemaet. Analyserne tydede imidlertid på, at det var udtryk for, at modellen havde sværere ved at skelne mellem risikogruppen og eksklusionsgruppen i 2021-datasættet end i 2016-datasættet. En gennemgang af analysens forskellige elementer viste, at denne udfordring særligt opstod i et af forstadierne til analysen, nemlig ved håndteringen af manglende

besvarelser og 'ved ikke'-besvarelser på enkelte spørgsmål. Det har vi håndteret ved at benytte en mere avanceret metode til at håndtere disse manglende besvarelser af enkeltspørgsmål end metoden, vi anvendte i Fællesskabsmålingen 2017, nemlig i form af en multipel imputationsmodel, som vi forklarer nærmere i det følgende afsnit.

16.4.1 Databearbejdning

Den latente klasseanalyse er som nævnt en metode, der ud fra en statistisk model inddeler respondenterne i grupper, der ligner hinanden indbyrdes på de indikatorer, der indgår i modellen. Den latente klasseanalyse er imidlertid sensitiv over for, hvordan man håndterer manglende besvarelser på enkeltspørgsmål i modellen, og det er generelt ikke hensigtsmæssigt at lade manglende besvarelser og 'ved ikke'-svar blive medbestemmende for gruppeplaceringen. En løsning på dette kan generelt være at udelade alle de respondenter fra analysen, som har manglende besvarelser på mindst ét spørgsmål. Da spørgeskemaet indeholder over 80 spørgsmål ville det imidlertid indebære at udelade en betydelig del af respondenterne fra analyserne. I Fællesskabsmålingen 2017 håndterede vi i stedet dette ved i forbindelse med den latente klasseanalyse at benytte en simpel imputationsmetode, der bestod i at tilordne de manglende besvarelser på enkeltspørgsmål den gennemsnitlige værdi på det pågældende spørgsmål for alle respondenter, der havde besvaret det pågældende spørgsmål. Det er en konservativ metode, hvor man antager, at de manglende besvarelser ville ligne gennemsnitsbesvarelsen, såfremt spørgsmålet var blevet besvaret. Denne fremgangsmåde indebærer imidlertid en risiko for, at særligt respondenterne med en høj grad af eksklusion 'fejlagtigt' antages at ligne gennemsnittet af alle respondenter på de ubesvarede spørgsmål. Det må alt andet lige antages at bidrage til at forstyrre bestemmelsen af eksklusionsgruppen (og eventuelt også risikogruppen) – enten ved at reducere størrelsen af eksklusionsgruppen, idet nogle af respondenterne i denne gruppe kommer til at tælle med 'gennemsnitsværdier' på nogle af spørgsmålene, eller ved at 'udvande' eksklusionsgruppen, ved at den bliver 'bredere' og i højere grad kommer til at ligne risikogruppen. Det er det sidste, som lader til at ske i vores tilfælde.

For at imødegå problemet med 'udvandede grupper' har vi benyttet en mere avanceret imputationsmetode, hvor de manglende besvarelser og 'ved ikke'-besvarelserne erstattes af en værdi, som er bestemt af en multipel statistisk model, som erstatter de manglende/ved-ikke besvarelser med den værdi, som ifølge modellen er mest sandsynlig ud fra respondentens svar på de øvrige indikatorer i spørgeskemaet (van Buuren & Groothuis-Oudshoorn, 2011). Metoden korrigerer for de manglende besvarelser og 'ved ikke'-besvarelser på en måde, som i højere grad sikrer, at respondenterne placeres i den rigtige gruppe, og som også bidrager til en højere grad af præcision i bestemmelsen

af grupperne i den latente klasseanalyse. En udfordring opstår imidlertid, såfremt vi ændrer den samlede analysemetode for 2021-datasættet uden at gøre tilsvarende for 2016-datasættet. For at sikre en helt ensartet analysemetode på tværs af de to datasæt og dermed at have en høj grad af sammenlignelighed af resultaterne, har vi derfor også reanalyseret 2016-datasættet. Her benytter vi ligeledes den multiple imputationsmetode i dette datasæt og foretager derefter den latente klasseanalyse på ny også for 2016-datasættet. Justeringen giver anledning til, at en mindre gruppe på 90 af de i alt 2.292 respondenterne fra 2016-undersøgelsen bliver placeret i en anden af de tre grupper end i den oprindelige analyse (ikke vist i tabel). Det drejer sig om en gruppe på 30 respondenter, der tidligere blev placeret i majoritetsgruppen, men som med den nye imputation i stedet bliver placeret i risikogruppen. Der er dog også 20 respondenter, der omvendt bliver omplaceret fra risikogruppen til majoritetsgruppen. Endvidere er der 35 respondenter, der tidligere var i risikogruppen, som i stedet bliver placeret i eksklusionsgruppen, mens 5 respondenter bliver omklassificeret fra eksklusionsgruppen til risikogruppen. Samlet set er der således 20 respondenter flere end tidligere, der bliver klassificeret i risikogruppen, og 30 respondenter flere end tidligere, der bliver klassificeret i eksklusionsgruppen. Det er netop udtryk for, at der med den multiple imputation sker en mere præcis gruppebestemmelse af personer i både risikogruppen og eksklusionsgruppen. Forskellen i den samlede fordeling af grupperne viser sig dog kun på 'første decimal', og den samlede afrundede andel af 2016-respondenterne i hver at de tre grupper vedbliver at være 78 % i majoritetsgruppen, 18 % i risikogruppen og 4 % i eksklusionsgruppen. Denne justering har som nævnt været nødvendig for at sikre, at der anvendes en ensartet analysemetode på tværs af de to undersøgelser.[5]

Vi benytter dog kun den multiple imputation i de data, som anvendes til at estimere den latente klasseanalyse. I rapportens deskriptive analyser har vi derimod benyttet respondenternes faktiske besvarelser, inklusive de manglende besvarelser og 'ved ikke'-besvarelserne af enkeltspørgsmål. I den sammenhæng støder vi dog på et andet problem, nemlig at der på de enkelte spørgsmål ofte er så få besvarelser med 'ved ikke' eller 'uoplyst', at disse falder ind under reglerne for diskretionering af data. Når vi opgør andelen med tegn på eksklusion på de forskellige indikatorer, lægger vi derfor generelt de (få) 'ved ikke'-besvarelser og uoplyste besvarelser på de enkelte spørgsmål sammen med gruppen af 'ikke-ekskluderede' på de enkelte spørgsmål for at

[5] Vi har foretaget et tjek af brugen af den multiple imputationsmetode. Her har vi sammenlignet gennemsnitsværdien på de enkelte af undersøgelsens indikatorer uden brug af imputation (hvor manglende besvarelser og ved ikke besvarelser udgår på de enkelte spørgsmål) med gennemsnitsværdierne for indikatorerne, hvor den multiple imputation benyttes. Denne opgørelse er vist i Bilagstabel 2.1, dog kun for 2021-undersøgelsen og kun for den delmængde af indikatorer, der indgår i gruppebestemmelsen i den latente klasseanalyse. Opgørelsen viser, at den multiple estimation kun giver anledning til en lille ændring i gennemsnitsværdien på indikatorerne, men dog som tidligere nævnt tilstrækkeligt til at gøre estimationen af de latente klasser mere præcis i 2021-datasættet. Vi har ikke sammenlignet resultaterne af den multiple imputation med imputationen baseret på det simple gennemsnit, da vi generelt vurderer den multiple imputationsmetode til at være mest retvisende.

overholde reglerne om datadiskretionering. Derved er der tale om et konservativt mål for andelen af ekskluderede, hvor risikoen dog samtidig er at underestimere andelen af ekskluderede en smule på de enkelte spørgsmål. I praksis har det dog kun en marginal betydning for de viste fordelinger, da der typisk er tale om meget få personer, der har svaret 'ved ikke' eller ikke har besvaret de enkelte spørgsmål.

I panelundersøgelsen er gruppeplaceringen i udgangssituationen i 2016 for panelrespondenterne generelt hentet fra den daværende analyse af 2016-respondenterne. Når enkelte af individerne i 2016-tværsnitsanalysen får en ny gruppeplacering med den ændrede imputationsmetode, viderefører vi også denne ændring i forhold til de samme respondenters gruppeplacering for 2016 i panelundersøgelsen. Vi ændrer således på tilsvarende vis disse respondenters gruppeplacering i 2016 i panelanalyserne. På grund af diskretionering af data kan vi ikke fuldt ud beskrive karakteren af disse ændringer, i form af hvor mange af respondenterne i panelanalysen der skifter mellem de forskellige grupper. Vi har kun mulighed for at beskrive fordelingen mellem de tre analysegrupper før og efter omplaceringen. Den oprindelige gruppefordeling mellem panelrespondenterne bestod af 362 respondenter i majoritetsgruppen, 288 i risikogruppen og 103 i eksklusionsgruppen. Efter justeringen af gruppeplaceringen på baggrund af den multiple imputationsmodel er der 366 personer i majoritetsgruppen, 273 i risikogruppen og 114 i eksklusionsgruppen (ikke vist i tabel). Også for panelgruppen er der således tale om en forholdsvis lille ændring.

16.4.2 Den latente klasseanalyse

Som tidligere nævnt tager Fællesskabsmålingen udgangspunkt i en multidimensionel forståelse af social eksklusion med et fokus på det ofte komplekse samspil mellem forskellige sociale og helbredsmæssige problemer. Det betyder, at social eksklusion analyseres som et kontinuum mellem at opleve en meget lav grad af eksklusion eller at opleve en høj grad af eksklusion i mange forskellige dimensioner af livet. Det indebærer, at vi ikke kan opstille specifikke og afgrænsede kriterier for, hvornår man er socialt ekskluderet, da der netop vil være tale om et samspil af mange forskellige problematikker. I stedet benytter vi den statistisk metode 'latent klasseanalyse' til at identificere grupper med en forskellig profil, når vi ser på det samlede billede på tværs af en række forskellige indikatorer.

Den latente klasseanalyse er velegnet til at identificere grupper (i metodelitteraturen kaldet 'klasser '), som beskriver et mønster på tværs af en række indikatorvariable. Formålet med den latente klasseanalyse er grundlæggende at gruppere de individer sammen, der ligner hinanden på de indikatorer, vi måler. Den latente klasseanalyse er således en 'klassifikationsanalyse', det vil sige en

analyse, der har til formål at identificere forskellige grupper af respondenter på tværs af en række indikatorer. Vi benytter i den forbindelse metoden til at identificere både de individer, som i meget begrænset grad viser tegn på eksklusion, og dem, der omvendt er karakteriserede ved en høj grad af eksklusion, målt på tværs af indikatorerne.

Vi benytter imidlertid ikke alle spørgeskemaets indikatorer til at estimere de latente klasser. I den forbindelse vil den latente klasseanalyse generelt give forskellige resultater, afhængigt af hvilke indikatorer man inddrager i modellen, det vil sige, at analysen identificerer forskellige grupper i forhold til størrelse og profil, afhængigt af hvilke indikatorer der indgår i modellen. Identifikationen af de forskellige grupper afhænger blandt andet af, hvor almindeligt det fænomen, man måler med en indikator, er i befolkningen som helhed. Hvis man eksempelvis inddrager indikatorer i den latente klasseanalyse, som afspejler forhold, der er forholdsvis almindelige i befolkningen, vil det bidrage til en mindre præcis afgrænsning af gruppen af respondenter med de mest komplekse problemer, da modellen også vil forsøge at inkorporere svarmønstrene for de indikatorer, der afspejler forhold, der er forholdsvis udbredte i befolkningen (Benjaminsen et al., 2017, s. 79-81).

I analyserne fra den første Fællesskabsmåling foretog vi en afprøvning af, hvilke af spørgeskemaets mange indikatorer der bedst var i stand til at inddele respondenterne i analysegrupper med en forskellig profil i forhold til omfanget og karakteren af social eksklusion. Den latente klasseanalyse, vi benyttede til at identificere majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen, var bestemt af 20 udvalgte spørgsmål fra spørgeskemaet fordelt på syv forskellige områder. Det var spørgsmål om generel livstilfredshed, følelser af social eksklusion, subjektivt velvære, selvhjulpenhed, depressive symptomer, ensomhed og materielle afsavn. En samlet oversigt over de 20 spørgsmål, der indgik i den latente klasseanalyse er vist i Boks 16.1.

Boks 16.1 Oversigt over de indikatorer, der indgår i den latente klasseanalyse, der identificerer grupper blandt respondenterne med en forskellig grad af eksklusion

Livstilfredshed

- Alt i alt hvor tilfreds er du med dit liv for tiden på en skala fra 0 til 10, hvor 0 betyder 'slet ikke tilfreds' og 10 betyder 'fuldt ud tilfreds'?

Følelse af social eksklusion

- I hvor høj grad føler du, at du bliver holdt udenfor i samfundet?
- I hvor høj grad føler du dig værdsat og anerkendt af andre i din hverdag?
- I hvor høj grad føler du, at andre ser ned på dig på grund af din indkomst eller jobsituation?

Subjektivt velvære

- I hvor høj grad ser du positivt på fremtiden?
- I hvor høj grad føler du, at de ting, du foretager dig i dit liv, giver mening?
- I hvor høj grad føler du, at du har mulighed for at styre dit liv i den retning, du selv ønsker?

Selvhjulpenhed

- Hvis jeg har problemer, kan jeg stort set altid finde en løsning
- Det er let for mig at holde fast ved mine planer og realisere mine mål
- Jeg er god til at håndtere svære situationer.

Depressive symptomer

- Hvor ofte har du inden for de seneste fire uger følt dig trist til mode?
- Hvor ofte har du inden for de seneste fire uger haft lav selvtillid?
- Hvor ofte har du inden for de seneste fire uger manglet interesse for de ting, du gør i hverdagen?
- Hvor ofte har du inden for de seneste fire uger været alene, selvom du havde mest lyst til at være sammen med andre?

- Hvor ofte har du inden for de seneste fire uger følt, at livet ikke var værd at leve?

Ensomhed

- I hvor høj grad føler du dig ensom?

Materielle afsavn

- Har du inden for de seneste tre måneder ladet være med at spise tre måltider om dagen, fordi du ikke havde råd?
- Har du inden for de seneste tre måneder ladet være med at købe lægeordinereret medicin, fordi du ikke havde råd?
- Har du inden for de seneste tre måneder ikke betalt dine boligudgifter, fx husleje eller varmeudgifter, til tiden, fordi du ikke havde råd?
- Mangler du ofte penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden?

I analysen af det nye datasæt fra 2021 har vi benyttet præcis de samme indikatorer til at foretage den latente klasseanalyse. Det gør vi af hensyn til at sikre, at klassificeringen af respondenter til de forskellige analysegrupper sker på baggrund af de samme indikatorer ved begge undersøgelser. De indikatorer, der indgår i identifikationen af de tre grupper, er overvejende de indikatorer, der beskriver respondenternes subjektive følelser i form af de følelser, der umiddelbart knytter sig til en vanskelig livssituation her og nu. Det gælder følelserne af at have en lav generel livstilfredshed, en lav grad af subjektivt velvære, at føle sig udenfor i samfundet samt tegn på depressive symptomer og følelsen af ensomhed. Dertil kommer de materielle afsavn, der understreger, at også en vanskelig socioøkonomisk situation er med til at identificere de respondenter, der har de mest komplekse sociale problemer.

Vi anvender således ikke alle undersøgelsens indikatorer til at identificere grupperne. Det hænger blandt andet sammen med, at nogle af indikatorerne måler forhold, som er forholdsvis almindelige i befolkningen, hvilket som tidligere nævnt generelt vil bidrage til en mere uprækcis estimation af grupperne. Eksempelvis indgår indikatorerne for dårligt helbred og at være uden for arbejdsmarkedet ikke i identifikationen af de tre grupper. Således er det at have en psykisk lidelse eller en kronisk fysisk sygdom langtfra altid ensbetydende med en lav livskvalitet eller en lav grad af subjektivt velvære. Sådanne mål er

snarere at betragte som risikofaktorer. Ligeledes er det at være uden for arbejdsmarkedet ikke nødvendigvis ensbetydende med, at man også har tegn på eksklusion. Her kan også mere strukturelle forhold omkring niveauet af arbejdsløsheden i samfundet spille ind, såsom tilgængeligheden af jobs, ligesom også de uddannelsesmæssige kvalifikationer hos de arbejdsløse har betydning for, om de kan få et job. Indikatorerne i Boks 16.1 skal således ikke opfattes som en udtømmende liste over de indikatorer, der aftegner social eksklusion, og omvendt skal man heller ikke opfatte de indikatorer, der ikke indgår i modellen, som forhold, der ikke kan være en del af den sociale eksklusion. Samtidig kan betydningen af en indikator afhænge af de individuelle omstændigheder. For individer, der har et komplekst samspil mellem sociale og helbredsmæssige problemer, kan fx fraværet af deltagelse i fritidsaktiviteter eller i grupper og foreninger være en del af et samlet billede af vanskelige livsvilkår og social eksklusion – fx hvis man har en psykisk lidelse, der gør det vanskeligt at deltage i sådanne aktiviteter. For andre kan der derimod blot være tale om præferencer eller prioriteringer af ens tid.

Den latente klasseanalyse er som nævnt en klassifikationsanalyse, hvor individerne grupperes ud fra deres svarmønstre på de indikatorer, der indgår i modellen. Når vi i analyserne opgør fordelingen på de forskellige enkelte indikatorer inden for hver af grupperne, er disse fordelinger betinget af modellens klassifikation af respondenterne i de forskellige grupper, der netop er baseret på de 20 indikatorer i Boks 16.1. Når vi i analyserne fx finder en høj andel i eksklusionsgruppen, der har en følelse af at blive holdt udenfor i samfundet, eller som føler sig ensomme, er der således ikke tale om en årsagssammenhæng mellem at være i eksklusionsgruppen og at føle sig udenfor eller ensom. Tværtimod har disse indikatorer indgået i identifikationen af eksklusionsgruppen, og indikatorerne udgør således en beskrivelse af, hvad der kendetegner grupperne i form af deres profil på både indikatorerne, der indgår i den latente klasseanalyse og på spørgeskemaets øvrige indikatorer. Man skal dog samtidig ikke se den høje andel i eksklusionsgruppen, der fx er ensomme eller føler sig udenfor, som udtryk for en tautologisk sammenhæng. Den latente klasseanalyse hjælper os netop med at opdage, at der blandt respondenterne findes en gruppe, der oplever en høj grad af eksklusion på mange af undersøgelsens indikatorer på én gang. Det gælder både de indikatorer, der indgår i selve modellen, og som undersøgelsens analyser viser, gælder det samtidig stort set alle andre indikatorer i spørgeskemaet og således også dem, der ikke har været med til at identificere klasserne i modellen.

16.4.3 Faktoranalyse af indikatorerne i de enkelte dimensioner

I forbindelse med den latente klasseanalyse foretager vi en yderligere bearbejdning af fire af de sæt af indikatorer, der indgår i modellen. Det gælder de fire sæt af spørgsmål om følelser af social eksklusion, subjektivt velvære,

selvhjulpenhed og depressive symptomer. Fælles for disse fire sæt er, at de alle har karakter af batterier af spørgsmål for én specifik problematik. Vi anvender for disse fire sæt af indikatorer derfor en faktoranalyse, der sammenfatter de spørgsmål, der indgår i disse indikatorbatterier, til et enkelt mål for hvert sæt af indikatorer. Faktoranalysen giver os netop mulighed for at danne en enkelt variabel – en faktor – for hvert af disse fire batterier, hvorved vi i den latente klasseanalyse kan nøjes med blot at inddrage denne ene variabel for hvert af disse batterier fremfor alle de enkelte spørgsmål. Det giver en stærkere identifikation af de latente grupper i modellen. Samtidig tester vi med faktoranalysen, at de enkelte spørgsmål hver især rent faktisk er mål for den samme underliggende skala, som er en forudsætning for at benytte faktoren som et samlet mål for indikatorerne i hvert af de fire batterier.

I faktoranalysen antages det, at én eller flere uobserverede variable påvirker de observerede variable, som vi måler ud fra respondenternes spørgeskemabesvarelser. I metodelitteraturen kaldes de uobserverede variabler for 'faktorer', mens de observerede variable, som anses for at være påvirket af faktorerne, kaldes for 'indikatorer' eller 'items'. Vi benytter en konfirmatorisk tilgang i faktoranalysen, hvor forholdet mellem faktorer og indikatorer kan opskrives som en simpel faktormodel ud fra følgende formel (Loehlin, 2001):

$$x_i = \sum_{k=1}^{m} l_{ik} f_k + \varepsilon_i$$

De observerede indikatorer (x_i) antages i faktoranalysen at være resultatet af nogle latente faktorer, der defineret ved *k*-latente variable (l_{ik}) og tilhørende 'faktorvægte ' (f_k). Det antages dog ikke, at de bagvedliggende latente faktorer er skyld i *al* målbar variation i indikatorerne. Således tillader faktoranalysen også, at der kan være målefejl og anden variation, som ikke er påvirket af faktorerne. Det er i ligningen ovenfor angivet med residualleddet (ε_i).

I forbindelse med faktoranalyserne støtter vi os op ad to mål: faktorloadings og Cronbachs alpha. Faktorloadings er et mål for, hvor stor sammenhængen er mellem indikatorerne og den underliggende faktor. Faktorloadings varierer her imellem -1, som angiver en perfekt negativ korrelation, over 0 (ingen sammenhæng), og til 1 (som angiver perfekt positiv korrelation).

Det andet mål, vi benytter, er Cronbachs alpha, som anvendes til at sikre pålideligheden af de faktorestimerede skalavariable (Kline, 1994). Dette mål er udarbejdet som en intern validering i form af en nedre grænse for måleusikkerheden i faktorerne. Mere specifikt undersøger Cronbachs alpha, hvorvidt alle indikatorerne bidrager lige meget til identifikationen af den pågældende faktorvariabel. Blandt andet undersøger Cronbachs alpha korrelationen mel-

lem indikatorerne og faktoren ud fra et scenarie, hvor den pågældende indikator ikke har været anvendt til at identificere faktoren. Eksempelvis vil et meget pålideligt mål med fire indikatorer være mindre sårbart over for, at der blot er blevet anvendt tre indikatorer til at konstruere skalaen, end et mere upålideligt mål, hvor hele skalaen afhænger af én specifik indikator. En tommelfingerregel lyder, at der ved en alpha-værdi på 0,7 er et højt niveau af overensstemmelse mellem de enkelte items og faktoren (Kline, 1994).

I Tabel 16.3 er vist ovennævnte mål for de indikatorer, der indgår i hvert af de fire spørgebatterier med flere indikatorer, som anvendes i den efterfølgende latente klasseanalyse. Vi har vist målene for undersøgelserne i både 2016 og 2021, hvor vi ved begge datasæt har benyttet den (nye) multiple imputationsmodel til at tage højde for manglende besvarelser og 'ved ikke'-svar på enkelte spørgsmål. Derfor afviger målene for 2016-analysen en smule fra de tilsvarende opgørelser i rapporten fra Fællesskabsmålingen 2017. Tabellen viser, at der for de fleste af indikatorerne er forholdsvis høje faktorloadings. Cronbachs Alpha er også i de fleste tilfælde forholdsvis høj, selvom der for nogle indikatorerne, og særligt for indikatorerne om subjektivt velvære og følelser af eksklusion, er værdier under 0,7. Det kan afspejle, at vi for de forskellige dimensioner generelt har måttet udvælge et forholdsvis begrænset antal indikatorer til at repræsentere den pågældende dimension ud fra hensynet til at kunne dække alle de nødvendige dimensioner i spørgeskemaet som helhed. Det samlede billede peger dog på, at faktorerne hver især som tilsigtet indfanger en underliggende dimension af de forhold, der måles med de respektive sæt af indikatorer. Faktoranalysen bekræfter således generelt for undersøgelserne i både 2016 og 2021, at de fire ovennævnte sæt af indikatorer hver især i rimelig grad kan repræsenteres ved én faktor (fire faktorer i alt for de fire indikatorsæt med flere indikatorer) i den latente klasseanalyse.

Tabel 16.3 Faktorloadings og Cronbachs alpha for sammenhængen mellem indikatorer og de underliggende faktorer for hhv. subjektivt velvære, følelser af eksklusion, selvhjulpenhed og depressive symptomer. For undersøgelserne i hhv. 2016 og 2021.

	2016		2021	
	Faktorloading	Alpha	Faktorloading	Alpha
Subjektivt velvære				
Ser positivt på fremtiden	0,60	0,55	0,74	0,62
Føler, at ting, man foretager sig i sit liv, giver mening	0,65	0,52	0,73	0,67
Mulighed for at styre sit liv i den retning, man ønsker	0,59	0,56	0,62	0,70
Følelser af eksklusion				
Holdt uden for i samfundet	0,60	0,42	0,70	0,48
Ikke værdsat af andre	0,41	0,57	0,49	0,62
Set ned på pga. indkomst eller jobsituation	0,68	0,38	0,65	0,51
Selvhjulpenhed				
Kan stort set altid finde en løsning på problemer	0,73	0,57	0,66	0,59
Let ved at holde fast ved mål og realisere planer	0,65	0,61	0,65	0,60
God til at håndtere svære situationer	0,61	0,64	0,65	0,60
Depressive symptomer				
Følt sig trist til mode	0,72	0,69	0,80	0,77
Haft lav selvtillid	0,77	0,68	0,75	0,79
Manglet interesse for de ting, man gør i hverdagen	0,64	0,72	0,72	0,79
Været alene, selvom man havde lyst til at være sammen med andre	0,51	0,75	0,68	0,80
Ikke følt, at livet var værd at leve	0,52	0,75	0,59	0,82

Anm.: I opgørelsen af faktorloadings er nogle af indikatorerne vendt rundt, så indikatorerne inden for samme skala og for alle de fire skalaer samlet set generelt vender samme vej i forhold til at måle en høj grad af eksklusion.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

16.4.4 Estimering af de latente klasser

I den latente klasseanalyse benytter vi en særlig type af latent klasseanalyse, som er baseret på kontinuerte indikatorer. De syv dimensioner af social eksklusion (jf. Boks 16.1), der indgår i den latente klasseanalyse, kan således alle betragtes som kontinuerte mål. Det gælder dels for de fire spørgsmålsbatterier, hvor indikatorerne ved hjælp af faktoranalyser er blevet omskaleret til én samlet underliggende skala for hver dimension. Dels gælder det også for de øvrige dimensioner, hvor vi betragter skalaen for livskvalitet som en kontinuert skala (selvom den er en ordinalskala med 11 kategorier), samt målene for hhv. afsavn og ensomhed, der alle kan opgøres som binære mål og i den henseende også kan anvendes i en model baseret på kontinuerte indikatorer. Denne særlige type latente klassemodel kaldes i metodelitteraturen også for en 'miksturmodel ' og kan opskrives ud fra følgende statistiske formel (Hagenaars & McCutcheon, 2002, s. 91):

$$f(y_i|\theta) = \sum_{k=1}^{K} \pi_k \, f_k(y_i|\theta)$$

Hvor y_i angiver respondentens score på de observerede indikatorer (i), K er antallet af latente klasser, og π_k angiver respondentens sandsynlighed for at tilhøre en given latent klasse (k). Ud fra formlen (1) fremgår det endvidere, at fordelingen af score på de observerede indikatorer y_i antages at være bestemt af modellens parametre (θ). Modellen har sit navn efter, hvorledes modellens parametre er identificeret, som antages at være formet af en mikstur af klassespecifikke fordelinger (eller rettere 'densiteter') for de observerede data, angivet i formlen ved udtrykket $f_k(y_i|\theta)$.

For at bestemme antallet af latente klasser benytter vi os af tre typer mål: 'mål for modellens fit', 'mål for modellens fit betinget af modelkompleksiteten' og 'mål for usikkerheden i klassifikationen af personer til klasserne'. Til det første mål *om modellens fit* anvender vi log-likelihood-værdien, der er et statistisk mål for, hvor god en given model er til at forklare den faktiske variation i data.

Den anden type af mål, om *modellens fit betinget af modelkompleksiteten*, tager højde for, at mere komplekse modeller pr. definition vil være i stand til at forklare mere af variationen, hvor spørgsmålet dog er, om mængden af forklaret variation kan retfærdiggøre den øgede kompleksitet. Her inddrager vi flere forskellige mål, nemlig det akaikiske informationskriterium (i faglitteraturen forkortet ud fra den engelske betegnelse AIC), det bayesianske informationskriterium (BIC) samt et tredje mål, der i litteraturen kaldet 'sample-size adjusted BIC', SABIC.

Det akaikiske informationskriterium AIC er defineret ud fra følgende formel:

$$\text{AIC} = -2LL + 2 * m$$

I denne formel angiver *LL* et mål for, hvor godt modellen forklarer det observerede data (log-likelihood), mens *m* er antallet af estimerede parametre. BIC-værdien går dog et skridt videre, og tager ud over antallet af parametre i modellen også højde for stikprøvestørrelsen (Rafferty, 1995):

$$\text{BIC} = -2LL + m * \log(n)$$

Grundet det komplekse undersøgelsesdesign, der kombinerer forskellige stratificerede stikprøver, inddrager vi imidlertid også målet SABIC, der er en videreudvikling af BIC, og som er tilpasset komplekse stikprøver (Sclove, 1987). Studier med simulerede stikprøver viser, at SABIC i forbindelse med komplekse stikprøver generelt giver mere præcise resultater end BIC (Enders & Tofighi, 2008; Tofighi & Enders, 2007). SABIC bestemmes ud fra følgende formel:

$$\text{SABIC} = -2LL + m * \log(n * ((n + 2)/24))$$

Ligesom i de øvrige mål angiver *LL* et mål for, hvor godt modellen forklarer de observerede data (log-likelihood), *m* er antallet af estimerede parametre, mens *n* angiver antallet af observationer i data. Med SABIC-værdien favoriseres dermed modeller, som har en høj LL-værdi ud fra relativt få estimerede parametre.

Det tredje mål omhandler modellens usikkerhed med hensyn til at klassificere personer til klasserne. Vi følger her standardlitteraturen og anvender den relative entropi som mål for klassifikationsusikkerheden (Muthén & Muthén, 2010; McCutcheon, 2009). Den relative entropi sammenligner modellens bud på en klassifikation af respondenten (kaldet en posterior klassifikation) med en komplet tilfældig klassifikation af respondenterne og udregnes ud fra følgende formel:

$$E_{\bar{K}} = \frac{\sum_{i=1}^{n} \sum_{k=1}^{K} [-\hat{p}_{ik} \ln(\hat{p}_{ik})]}{n \log(K)}$$

Når en posterior klassifikation ved hjælp af den latente klasseanalyse ikke er bedre end en komplet tilfældig klassificering, vil målet for den relative entropi ($E_{\bar{K}}$) have værdien 0, mens en perfekt klassifikation, ud fra et givent antal klasser i den latente klasseanalyse, er angivet med værdien 1.

I Tabel 16.4 er vist disse mål, der ligger bag bestemmelsen af antallet af latente grupper i modellen. Da vi som nævnt også reestimerer de latente klasser

i 2016-datasættet ud fra den multiple imputation (af manglende besvarelser på enkeltspørgsmål), har vi foretaget modelsøgningen for både 2016 og 2021. Disse mål indikerer samlet set, at det i både 2016 og 2021 er en model med tre latente klasser, som beskriver data bedst. Log-likelihood-værdien angiver 'modellens fit', hvilket vil sige, hvor godt en given model kan forklare variationen i de observerede data.

En sammenligning af log-likelihood-værdier for de forskellige modeller viser, at jo flere latente klasser vi inkluderer, desto mere af den samlede variation forklares af modellen. Samme konklusion kan drages, når vi ser på SABIC-værdien, som korrigerer modellernes fit med antallet af latente klasser og stikprøvestørrelsen. Særligt når man går fra én til to klasser, og fra to til tre klasser, sker der en betydelig forbedring i modellens fit. Derimod sker der kun en meget lille forbedring, når man går fra tre til fire klasser. Samtidig viser entropiværdierne, at modellerne samtidig får større usikkerhed i klassifikationen af individer til de latente klasser, når antallet af klasser øges. For 2021-modellen falder entropiværdien fra 0,88 til 0,85, når antallet af latente klasser går fra tre til fire, og for 2016 modellen falder entropien fra 0,87 til 0,81. Det vil sige, at usikkerheden i estimationen stiger en del ved at gå fra tre til fire klasser.

I Figur 16.1 er vist en grafisk præsentation af SABIC-målet for modellernes fit (for både 2016 og 2021). Grafen viser tydeligt, at vi efter tre latente klasser ikke opnår samme markante forbedring i modelfit som ved overgangen fra én klasse til hhv. to eller tre klasser. Det kommer til udtryk ved, at det er ved de tre klasser, at der kan iagttages et 'knæk' på kurverne for SABIC-værdien. Når vi samtidig tager den forværrede entropiværdi i betragtning, konkluderer vi, at modellen med tre klasser er den mest optimale til at beskrive svarmønstrene på undersøgelsens indikatorer blandt respondenterne.

Tabel 16.4 Modelsøgning for at bestemme antallet af forskellige grupper blandt respondenterne ud fra latent klasseanalyse. Særskilt for 2016 og 2021.

Antal klasser	Antal parameter	log-likelihood	AIC	BIC	SABIC	Entropi	Klassestørrelse (vægtet)			
2021-tværsnitsdata							1	2	3	4
1	8	-38.065.305	76.130.626	76.130.686	76.130.661	1,00	100	-	-	-
2	16	-33.808.868	67.617.768	67.617.888	67.617.837	0,90	78,8	21,2	-	-
3	18	-32.572.144	65.114.324	65.144.459	65.144.402	0,88	71,2	24,1	4,7	-
4	20	-32.275.943	64.551.927	64.552.077	64.551.012	0,85	69,7	23,4	5,8	1,2
2016-tværsnitsdata							1	2	3	4
1	8	-37.481.367	74.962.749	74.962.811	74.962.786	1,00	100	-	-	-
2	16	-33.975.010	67.950.052	67.950.175	67.950.124	0,91	87,4	12,6	-	-
3	18	-33.150.968	66.301.972	66.302.110	66.302.053	0,87	77,9	17,9	4,1	-
4	20	-32.929.044	65.858.129	65.858.283	65.858.218	0,81	71,4	20,6	6,2	1,9

Anm.: Tabellen viser de forskellige mål knyttet til latente klassemodeller med et forskelligt antal klasser for hhv. data fra 2016- og 2021-tværsnitsundersøgelserne.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Figur 16.1 Grafisk illustration over modelsøgningen og bestemmelsen af de tre latente klasser ud fra SABIC-værdien

I figuren er vist SABIC værdien givet forskellige antal latente klasser[1] i modellen for henholdsvis 2016 og 2021.

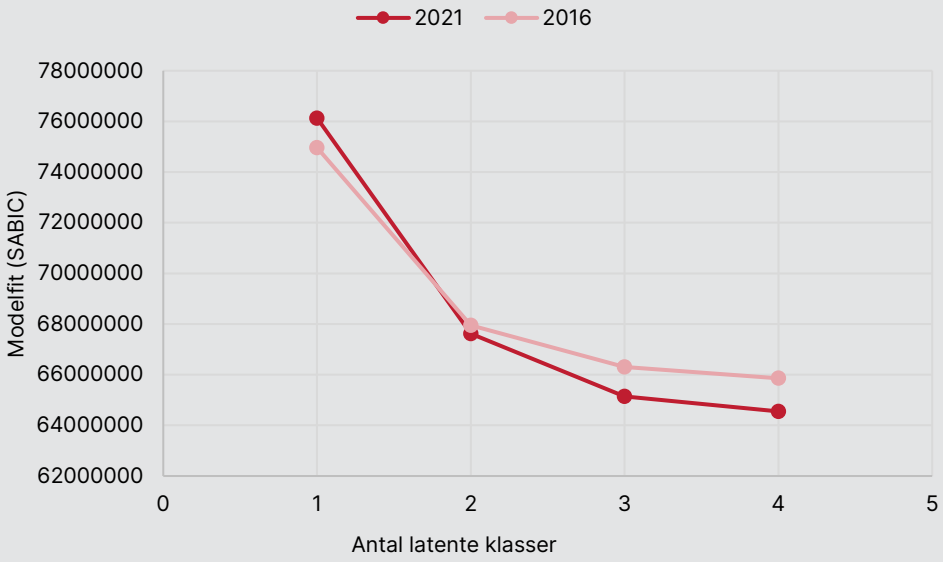

Note: Da modellerne ikke konvergerer, når antallet af klasser er fem og derover, er vist SABIC-værdierne for modeller med hhv. 1-4 klasser.

Kilde: Egne beregninger: spørgeskemadata.

På baggrund af modelsøgningen anvender vi således for både 2016 og 2021 en model med tre latente grupper. I Tabel 16.5 er vist de latente grupper, som estimeres ud fra tre-klasse-modellen. Som beskrevet i Kapitel 2 er risikogruppen noget større i 2021, 24,1 %, end i 2016, hvor risikogruppen var 17,9 %. Størrelsen af majoritetsgruppen er derimod faldet fra 77,9 % i 2016 til 71,2 % i 2021. Eksklusionsgruppen er derimod ikke ændret væsentligt med 4,1 % i 2016 og 4,7 % i 2021. Ud over gruppestørrelsen er i tabellen også vist konfidensbåndene for hver af gruppestørrelserne. De viser, at når vi sammenligner gruppestørrelserne i 2016 og 2021, er der for størrelsen af eksklusionsgruppen i hvert år et overlap i konfidensbåndene. Det betyder, at forskellen på størrelsen af eksklusionsgruppen i 2016 og 2021 ikke er statistisk signifikant. Derimod er der ikke overlap i konfidensbåndene for størrelsen af majoritetsgruppen og risikogruppen, og vi kan derfor konkludere, at ændringen i gruppestørrelserne fra 2016 og 2021 af både risikogruppen og majoritetsgruppen er statistisk signifikant.

Tabel 16.5 De latente grupper blandt respondenterne baseret på en tre-klasse-model. Særskilt for 2016 og 2021.

	2016			2021		
	Gruppestør-relse	Nedre kon-fidens-grænse	Øvre kon-fidens-grænse	Gruppestør-relse	Nedre kon-fidens-grænse	Øvre kon-fidens-grænse
Eksklusi-onsgruppen	4,13	3,32	4,96	4,74	3,78	5,70
Risikogrup-pen	17,92	16,35	19,49	24,06	22,14	25,98
Majoritets-gruppen	77,94	76,24	79,64	71,20	69,16	73,24
Antal per-soner (N)		2.292			1.901	

Anm.: Tabellen viser gruppestørrelserne og de tilhørende 95-procents konfidensintervaller i henholdsvis 2016 og 2021.

Kilde: Egne beregninger baseret på spørgeskemadata.

Ud over gruppeplaceringen af respondenterne i datasættet fra hovedundersøgelsen benytter vi også den latente klasseanalyse til at bestemme gruppeplaceringen i 2021 for respondenterne i paneldatasættet. Denne analyse har til formål at belyse, om disse respondenter fortsat tilhører den samme gruppe som i 2016, eller om der i mellemtiden er sket ændringer i deres livssituation og oplevelsen af eksklusion, således at de har 'skiftet' gruppe.

En udfordring i forbindelse med gruppebestemmelsen af panelrespondenterne i 2021 er imidlertid, at gruppebestemmelsen med den latente klasseanalyse rent teknisk foregår ved, at alle respondenterne i den samlede gruppe, man ønsker at gruppeplacere, skal indgå i modelsøgningen samtidig. Det resulterer i et metodisk dilemma. Hvis der foretages en latent klasseanalyse for 2021 for panelrespondenterne i sig selv, kan vi ikke være sikre på, at denne model opfanger helt de samme mønstre som i gruppeplaceringen af respondenterne i hovedundersøgelsen, da hvert datasæt er unikt, og vi derved risikerer at foretage en gruppeplacering af panelrespondenterne 'løsrevet' fra de mønstre, vi finder i hovedundersøgelsen. Omvendt er det ikke hensigtsmæssigt at inddrage panelrespondenterne i en samlet 'ny' estimation af gruppeplaceringen for 2021 for alle respondenterne i både hovedundersøgelsen og panelundersøgelsen tilsammen. Derved ville man risikere, at eventuelle specifikke mønstre blandt panelrespondenterne kommer til at 'forstyrre' gruppeplaceringen af respondenterne i hovedundersøgelsen.

En anden teknisk udfordring ved analyserne med de latente modeller med paneldatasættet er, at der benyttes statistiske vægte i analysen af data fra hovedundersøgelsen (for at justere for den stratificerede stikprøve og generelt korrigere for et skævt bortfald), mens paneldatasættet i sagens natur ikke er et vægtet datasæt. Panelundersøgelsen følger de individer, der deltog i den første Fællesskabsmåling, og skal derfor ikke vægtes. De statistiske vægte indgår imidlertid også i sig selv i den latente klasseanalyse for tværsnitsdatasættet, hvor gruppeplaceringen også tager hensyn til vægtningen af datamaterialet ved estimationen af grupperne.

For at løse udfordringerne 'snyder' vi modellen ved at lade panelrespondenternes besvarelser i 2021 indgå i en samlet latent klasseanalyse sammen med respondenterne fra hovedundersøgelsen i 2021, men hvor vi giver panelrespondenterne vægten 'nul'. Det betyder, at panelrespondenterne ikke indgår i selve beregningen af den underliggende statistiske model, som definerer de latente grupper, men panelrespondenterne får alligevel tilegnet en gruppeplacering ud fra den underliggende statistiske model i den latente klasseanalyse. Respondenterne i paneldatasættet får således den gruppeplacering, de ville have fået, såfremt de havde indgået i hovedundersøgelsen. Netop fordi den latente klasseanalyse er baseret på estimationen af en underliggende statistisk model, der bestemmer grupperne, er det muligt således at tilegne panelrespondenterne en gruppeplacering, der præcis følger den samme gruppebestemmelse, som vi foretager for respondenterne i hovedundersøgelsen. Det betyder samtidig, at vi for panelrespondenterne meningsfuldt kan sammenligne gruppeplaceringen for 2016 – som blot udgøres af disse respondenters placering i 2016-undersøgelsen – med gruppeplaceringen i 2021, som således er bestemt ved at give den en gruppeplacering bestemt ud fra den samme statistiske model som for respondenterne i hovedundersøgelsen i 2021. Resultaterne af gruppeplaceringen af panelrespondenterne er vist i rapportens analysedel i Tabel 12.10 og 12.11.

16.5 Registerdata

Ud over spørgeskemadata benytter vi også i undersøgelsens analyser registerdata fra en række registre fra Danmarks Statistik og Sundhedsdatastyrelsen. Disse registerdata indeholder oplysninger om baggrundsfaktorer som køn, alder, etnisk baggrund, uddannelse og beskæftigelse samt oplysninger om psykiske lidelser og om forskellige typer af misbrug, herunder stofmisbrug og alkoholmisbrug. Som beskrevet i afsnittet om undersøgelsesdesignet (Afsnit 15.2) benytter vi generelt disse data til at supplere rapportens analyser, fx i forhold til at opgøre andelen med registrerede psykiske lidelser og misbrugsproblemer, som vi sammenholder med spørgeskemaoplysningerne. Samtidig

benytter vi registerdataene til at opgøre disse forskellige aspekter over tid, det vil sige, at vi belyser respondenternes historik - fx i forhold til psykiske lidelser og misbrugsproblemer i årene, forud for at de besvarede spørgeskemaet, og for 2016-respondenternes vedkommende også i årene, efter at de besvarede spørgeskemaet.

Vi benytter oplysninger om beskæftigelse fra Beskæftigelsesministeriets forløbsdatabase DREAM, som er stillet til rådighed gennem Danmarks Statistik.

Oplysninger om psykiske lidelser stammer fra Landspatientregisteret, som er stillet til rådighed gennem Danmarks Statistik. Brug af lægemidler mod psykiske lidelser stammer fra Lægemiddeldatabasen, som er stillet til rådighed af Sundhedsdatastyrelsen gennem Danmarks Statistik.

Oplysninger om forskellige former for misbrug stammer fra Landspatientregisteret, samt fra registeret over Stofmisbrugere i Behandling (SIB) og Det Nationale Alkoholbehandlingsregister (NAB). SIB og NAB er stillet til rådighed af Sundhedsdatastyrelsen gennem Danmarks Statistik.

Litteratur

Benjaminsen, L. (2022). *Hjemløshed i Danmark: National kortlægning*. København: VIVE.

Benjaminsen, L., Andrade, S.B. & Enemark, M.H. (2017). *Fællesskabsmålingen: En undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark*. København: SFI.

Benjaminsen, L., Bom, L.H., Fynbo, L., Grønfeldt, S.T., Espersen, H.H. & Ramsbøl, A.T. (2019). *Bag om Fællesskabsmålingen: En kvalitativ undersøgelse af social eksklusion og social deltagelse*. København: VIVE.

Benjaminsen, L., Birkelund, J.F., M.H. Enemark, M. H. & Andrade, S.B. (2018): *Socialt udsatte borgeres brug af velfærdssystemet. Samfundsøkonomiske aspekter*. København: VIVE.

Benjaminsen, L., Enemark, M.H. & Birkelund, J.F. (2016). *Fattigdom og afsavn: Om materielle og sociale afsavn blandt økonomisk fattige og ikke-fattige*. København: SFI.

Boehlen, F., Herzog, W., Quinzler, R., Haefeli, W.E., Maatouk, I., Niehoff, D., Saum, K.-U., Brenner, H. & Wild, B. (2015). Loneliness in the elderly is associated with the use of psychotropic drugs. *International Journal of Geriatric Psychiatry, 30*(9), 957-964.

Enders, C.K. & Tofighi, D. (2008). The impact of misspecifying class-specific residual variances in growth mixture models. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 15*(1), 75-95.

Eurofound (2004). *Quality of life in Europe: First European Quality of Life Survey 2003*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Hagenaars, J.A. & McCutcheon, A.L. (red.) (2002). *Applied latent class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hansen, E.J. (1978). *Fordelingen af levekårene: Hovedresultater fra velfærdsundersøgelsen. Bind 1: Teori, metode og sammenfatning*. København: Socialforskningsinstituttet.

Hansen, E.J. (1986). *Danskernes levekår - 1986 sammenholdt med 1976: En interviewundersøgelse af 4.500 voksne danskere*. København: Hans Reitzel.

Hughes, M.E., Waite, L.J., Hawkley, L.C. & Cacioppo, J.T. (2004). A short scale for measuring loneliness in large surveys: Results from two population based studies. *Research on Aging, 26*(6), 655-672.

Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. London: Routledge.

Larsen, J.E. (2005). *Fattigdom og social eksklusion: Tendenser i Danmark over et kvart århundrede*. København: Socialforskningsinstituttet.

Larsen, J.E. (2009). Forståelser af begrebet social udsathed. I: Brandt, P., Henriksen, B.L., Jensen, K.B. & Rasmussen, N.C (red.): *Udsat for forståelse – en antologi om socialt udsatte*. s.17-41. København: Rådet for Socialt Udsatte.

Lasgaard, M., Christiansen, J. & Friis, K. (2019). Ensomhed blandt unge. *Temaanalyse, vol. 7, Hvordan har du det?* Aarhus: Region Midtjylland, DEFACTUM.

Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E. & Patsios, D. (2007). *The multi-dimensional analysis of social exclusion. Project report*. Bristol: University of Bristol.

Loehlin, J.C. (2001). *Latent variable models: An introduction to factor, path, and structural analysis*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

McCutcheon, A.L. (2009). "Chapter 2. Basic Concepts and Procedures in Single- and Multiple-Group Latent Class Analysis". I: Hagenaars, J. & McCutcheon, A.L.: *Applied Latent Class Analysis*, New York: Cambridge University Press.

Muthén, L.K. & Muthén, B.O. (2010). *Mplus User's Guide. Sixth Edition.* Los Angeles, CA: Muthén & Muthén.

Sclove, S.L. (1987). Application of model-selection criteria to some problems in multivariate analysis. *Psychometrika, 52*(3), 333-343.

Shevlin, M., Murphy, S., Mallett, J., Stringer, M. & Murphy, J. (2013). Adolescent loneliness and psychiatric morbidity in Northern Ireland. *British Journal of Clinical Psychology, 52*(2), 230-234.

Tofighi, D. & Enders, C.K. (2007). Identifying the correct number of classes in mixture models. I: Hancock, G.R. & Samuelson, K.M. (red.): *Advances in latent variable mixture models*, pp. 317-341. Greenwich, CT: Information Age Publishing.

van Buuren, S. & Groothuis-Oudshoorn, K. (2011). mice: Multivariate imputation by chained equations in R. *Journal of Statistical Software, 45*, 1-67.

Bilag 1 Spørgsmål og svarkategorier i 2021-spørgeskemaet

Bilagstabel 1.1 Spørgsmål og svarkategorier

Dimension	Spørgsmål	Svarkategorier	Filter
Baggrundsspørgsmål	Må jeg først spørge til din alder?	Antal år	
	Har du nogen børn?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Hvor mange?	Antal	Dem, der har børn
	Hvor mange af dine børn bor sammen med dig, dvs. børn, der overnatter i hjemmet mindst 2 ud af 14 dage?	Antal	Dem, der har børn
	Bor du sammen med en ægtefælle eller partner?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Har du en kæreste, som du ikke bor sammen med?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	Dem, der ikke bor sammen med ægtefælle eller partner
	Tilhører du en etnisk minoritetsgruppe i Danmark?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Hvor godt forstår du dansk?	Meget godt, godt, nogenlunde, dårligt, meget dårligt, nægter at svare, ved ikke	Dem, der tilhører en etnisk minoritetsgruppe
Arbejde	Hvad er din nuværende status på arbejdsmarkedet?	I arbejde, flexjob eller skånejob, under uddannelse, sygemeldt, barsel eller orlov, arbejdsløs, efterløn, førtidspensionist, folkepensionist, andet, nægter at svare, ved ikke	
	Er du for tiden i aktivering?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	Arbejdsløse
	Ønsker du at komme tilbage på arbejde?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	Sygemeldte
	Ønsker du at få et arbejde?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	Arbejdsløse samt anden status på arbejdsmarkedet
	I hvor høj grad synes du, at du får den hjælp, du har behov for, i forhold til at komme i arbejde	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	Ønsker at komme tilbage på arbejde/ønsker at få et arbejde
Livstilfredshed	Alt i alt hvor tilfreds er du med dit liv for tiden på en skala fra 0 til 10, hvor 0 betyder 'slet ikke tilfreds' og	0 Slet ikke tilfreds 1 2 3	

Dimension	Spørgsmål	Svarkategorier	Filter
	10 betyder 'fuldt ud tilfreds'?	4 5 6 7 8 9 10 Fuldt ud tilfreds Nægter at svare Ved ikke	
Subjektivt velvære	I hvor høj grad ser du optimistisk på fremtiden?	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	
	I hvor høj grad føler du, at de ting, du foretager dig i dit liv, giver mening?		
	I hvor høj grad føler du, at du har mulighed for at styre dit liv i den retning, du selv ønsker?		
Følelser af eksklusion	I hvor høj grad føler du, at du bliver holdt uden for i samfundet	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	
	I hvor høj grad føler du dig værdsat og anerkendt af andre i din hverdag?		
	I hvor høj grad føler du, at andre ser ned på dig på grund af din indkomst eller jobsituation		
Selvhjulpenhed	Hvis jeg har problemer, kan jeg stort set altid finde en løsning	Meget enig, enig, hverken/eller, uenig, meget uenig, ved ikke, nægter at svare	
	Det er let for mig at holde fast ved mine planer og realisere mine mål		
	Jeg er god til at håndtere svære situationer		
Three-item Loneliness Scale	Hvor ofte føler du dig isoleret fra andre?	Sjældent, en gang imellem, ofte, nægter at svare, ved ikke	
	Hvor ofte føler du, at du savner nogen at være sammen med?		
	Hvor ofte føler du dig udenfor?		
Øvrige følelser om socialitet	Jeg savner at have mennesker omkring mig	Nej, til dels, ja, nægter at svare, ved ikke	
	Der er nok mennesker i mit liv, som jeg føler mig tæt på		
Generelt helbred	Hvordan synes du dit helbred er alt i alt?	Fremragende, meget godt, godt, mindre godt, dårligt, nægter at svare, ved ikke	

Dimension	Spørgsmål	Svarkategorier	Filter
Fysisk helbred	Har du en kronisk fysisk sygdom eller et fysisk handicap?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Inden for de seneste 4 uger, hvor meget har fysisk smerte vanskeliggjort din dagligdag	Virkelig meget, en hel del, noget, lidt, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	Har en kronisk fysisk sygdom eller et fysisk handicap
	Modtager du hjælp i forhold til kroniske fysiske sygdomme eller handicap?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	Har en kronisk fysisk sygdom eller et fysisk handicap
	Synes du, at du har behov for hjælp i forhold til kronisk fysiske sygdomme eller handicap?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	Har en kronisk fysisk sygdom eller et fysisk handicap
	I hvor høj grad synes du, at du får den hjælp, du har behov for, i forhold til kroniske fysiske sygdomme eller handicap?	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	Modtager hjælp eller har behov for hjælp til en kronisk fysisk sygdom eller handicap
	Hvor ofte dyrker du motion, sport eller anden form for fysisk aktivitet?	Dagligt eller næsten dagligt, ugentligt, månedligt, mindre end en gang om måneden, aldrig, ved ikke, nægter at svare	
Psykisk helbred	Har du en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Har du inden for de seneste 2 år været i psykiatrisk eller psykologisk behandling?		
	Føler du, at du har behov for hjælp i forhold til psykisk sygdom og psykiske problemer?		Har en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer og/eller har været i psykiatrisk eller psykologisk behandling
	I hvor høj grad synes du, at du får den hjælp, du har behov for, i forhold til psykisk sygdom og psykiske problemer?	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	Har behov for hjælp til en psykisk lidelse eller andre psykiske problemer
Depressive symptomer	Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger følt dig trist til mode?	Hele tiden, det meste af tiden, noget af tiden, lidt af tiden, på intet tidspunkt, ved ikke, nægter at svare	
	Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger haft lav selvtillid?		
	Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger manglet interesse for de ting, du gør i hverdagen?		
	Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger været alene selvom du havde mest lyst til at være sammen med andre?		

Dimension	Spørgsmål	Svarkategorier	Filter
	Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger følt, at livet ikke var værd at leve?		
	Hvor ofte har du inden for de seneste 4 uger haft svært ved at klare hverdagsting, såsom at stå op om morgenen, åbne breve eller købe ind?		
Misbrug	Har du drukket alkohol inden for de seneste tre måneder?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Hvor ofte drikker du alkohol?	Dagligt eller næsten dagligt, ugentligt, månedligt, mindre end en gang om måneden, ved ikke, nægter at svare	Har drukket alkohol inden for tre måneder
	Hvor ofte drikker du 5 eller flere genstande ved samme lejlighed?		
	Har du røget hash inden for de seneste tre måneder?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Hvor ofte ryger du hash?	Dagligt eller næsten dagligt, ugentligt, månedligt, mindre end en gang om måneden, ved ikke, nægter at svare	Har røget hash inden for tre måneder
	Har du taget stoffer som kokain, heroin, amfetamin eller ecstasy inden for de seneste tre måneder?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Hvor ofte tager du stoffer som kokain, heroin, amfetamin eller ecstasy?	Dagligt eller næsten dagligt, ugentligt, månedligt, mindre end en gang om måneden, ved ikke, nægter at svare	Har taget stoffer inden for tre måneder
	Har du inden for de seneste 2 år været i behandling for alkoholproblemer?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Har du inden for de seneste 2 år været i behandling for stofmisbrug?		
	Føler du, at du har behov for hjælp i forhold til dit forbrug af alkohol eller stoffer?		
	I hvor høj grad synes du, at du får den hjælp, du har behov for, i forhold til forbrug af alkohol eller stoffer?	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	Har drukket alkohol dagligt eller næsten dagligt, drikker mindst fem genstande dagligt eller næsten dagligt, har røget hash eller taget stoffer inden for tre måneder eller har været i behandling for alkoholproblemer eller stofmisbrug
Økonomi og afsavn	Har du inden for de seneste tre måneder ladet være med at spise tre måltider	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	

Dimen-sion	Spørgsmål	Svarkategorier	Filter
	om dagen, fordi du ikke havde råd?		
	Har du inden for de seneste tre måneder ladet være med at købe lægeordinere-ret medicin, fordi du ikke havde råd?		
	Har du inden for de seneste tre måneder ikke betalt dine boligudgifter, fx hus-leje eller varmeudgifter, til tiden, fordi du ikke havde råd?		
	Mangler du ofte penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden?		
	Får du hjælp til at håndtere din økonomi?		
	Føler du, at du har behov for hjælp i forhold til at håndtere din økonomi?		
	I hvor høj grad synes du, at du får den hjælp, du har behov for, i forhold til at håndtere din økonomi?	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	Får hjælp eller har behov for hjælp til at håndtere økonomi
	Har du gæld ud over gæld i din nuværende bolig, fx forbrugslån, gæld på en kassekredit eller gæld til det offentlige?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
Støtte og pleje	Får du for tiden hjemme-hjælp eller hjemmepleje?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Får du for tiden social bo-støtte i hjemmet?		
	Har du inden for de seneste seks måneder benyttet et socialt værested?		
Hjemløs-hed	Har du inden for de seneste 2 år været i en situation, hvor du måtte overnatte hos familie og venner, på et herberg, på gaden eller lig-nende, fordi du ikke havde et sted at bo?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
Tillid	I hvor høj grad mener du, at folk generelt er til at stole på?	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	
	I hvor høj grad har du tillid til, at du kan få hjælp og service fra din kommune, når du har behov for det?		
	I hvor høj grad har du tillid til, at du kan få hjælp fra lægen og hospitalet, når du er alvorligt syg?		

Dimension	Spørgsmål	Svarkategorier	Filter
Social kontakt	Har du inden for de seneste to måneder haft familie, venner eller bekendte på besøg i dit hjem?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Har du inden for de seneste to måneder været på besøg hos familie, venner eller bekendte i deres hjem?		
	Har du inden for de seneste to måneder mødtes med familie, venner eller bekendte uden for hjemmet, fx været ude at spise, på café, i biografen eller ude at gå tur?		
	Hvis du tænker på folk, der ikke bor i din husstand, hvor ofte er du så i kontakt ansigt til ansigt med ...?		
	Dit barn/dine børn	Dagligt eller næsten dagligt, ugentligt, månedligt, mindre end en gang om måneden, aldrig, ved ikke, nægter at svare	Har ikke-hjemmeboende børn
	Din mor eller far	Dagligt eller næsten dagligt, ugentligt, månedligt, mindre end en gang om måneden, aldrig, irrelevant, ved ikke, nægter at svare	
	Dine søskende		
	Hvor ofte er du i kontakt ansigt til ansigt med ...?		
	Andre af dine familiemedlemmer (fx fætre, kusiner, tanter og onkler)	Dagligt eller næsten dagligt, ugentligt, månedligt, mindre end en gang om måneden, aldrig, irrelevant, ved ikke, nægter at svare	
	Dine venner		
	Og hvor ofte er du i kontakt med familie, der bor uden for husstanden, pr. telefon, post eller internet, fx på Facebook?		
	Hvor ofte er du i kontakt med venner pr. telefon, post eller internet, fx på Facebook?		
Netværk	Hvor mange personer vil du betragte som nære venner?	Antal personer	
Ensomhed	I hvor høj grad føler du dig ensom?	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	
Deltagelse i aktiviteter	Hvor ofte går du til faste fritidsaktiviteter? Her tænker vi på aktiviteter, du går til regelmæssigt.	Ugentligt, månedligt, mindre end en gang om måneden, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	
	Hvor ofte laver du frivilligt arbejde, fx ulønnet arbejde		

Dimension	Spørgsmål	Svarkategorier	Filter
	i en forening eller en velgørende organisation?		
	Hvor ofte deltager du i beboeraktiviteter, beboermøder eller lignende i dit boligområde?		
	Tilhører du en eller flere grupper eller foreninger, enten lokalt eller på landsplan?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
	Hvor ofte er du aktiv i en sådan gruppe eller forening? Med aktiv menes, at man har deltaget i aktiviteter, fx i møder eller arrangementer	Ugentligt, månedligt, mindre end en gang om måneden, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	Tilhører gruppe eller forening
Deltagelse i valg	Stemte du ved sidste folketingsvalg?	Ja, nej, ved ikke, nægter at svare	
Tryghed	I hvor høj grad er du tryg ved at færdes i dit lokalområde, når det er mørkt?	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	
Behov for deltagelse i aktiviteter	I hvor høj grad er det vigtigt for dig at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker?	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	
	I hvor høj grad føler du, at dit behov for at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker, bliver dækket?		I høj grad, i nogen grad, i mindre grad vigtigt at deltage i aktiviteter, hvor man møder andre mennesker
	I hvor høj grad er det vigtigt for dig at deltage i aktiviteter, hvor man bruger kroppen og bevæger sig?		
	I hvor høj grad føler du, at dit behov for at deltage i aktiviteter, hvor man bruger kroppen og bevæger sig, bliver dækket?		I høj grad, i nogen grad, i mindre grad vigtigt at deltage i aktiviteter, hvor man bruger kroppen og bevæger sig
	I hvor høj grad er det vigtigt for dig at deltage i aktiviteter, hvor man diskuterer og kan få sagt sin mening?		
	I hvor høj grad føler du, at dit behov for at deltage i aktiviteter, hvor man diskuterer og kan få sagt sin mening, bliver dækket?		I høj grad, i nogen grad, i mindre grad vigtigt at deltage i aktiviteter, hvor man diskuterer og kan få sagt sin mening
Deltagelse i fællesskaber	I hvor høj grad oplever du, at du indgår i fællesskaber i forbindelse med fritidsaktiviteter, du går til?	I høj grad, i nogen grad, i mindre grad, slet ikke, ved ikke, nægter at svare	
	I hvor høj grad oplever du, at du indgår i et fællesskab med folk, du arbejder sammen med?		

Dimen-sion	Spørgsmål	Svarkategorier	Filter
	I hvor høj grad oplever du, at du indgår i et fællesskab med folk, du studerer eller går i skole sammen med?		
	I hvor høj grad oplever du, at du indgår i et fællesskab med dine venner og bekendte?		
	I hvor høj grad oplever du, at du indgår i et fællesskab i din familie?		
	I hvor høj grad oplever du, at du indgår i fællesskaber i dit lokalsamfund, fx med dine naboer eller med andre i dit nærområde?		
	I hvor høj grad oplever du, at du indgår i fællesskaber med folk online, fx på sociale medier eller andre digitale sammenhænge?		

Bilag 2 Bilagstabel

Bilagstabel 2.1 Sammenligning af gennemsnitsværdi for indikatorer hhv. med og uden imputation

		Uden imputation			Med imputation		
Dimension	Indikator	N	Gennem-snit	Standard-afvigelse	N	Gennem-snit	Standard-afvigelse
Livstilfredshed	Livstilfredshed	1.898	7,76	1,89	1.901	7,76	1,89
Subjektivt velvære	Ser optimistisk på fremtiden	1.871	1.61	0,72	1.901	1,61	0,72
	De ting, du foretager sig i dit liv, giver mening	1.872	1.48	0,65	1.901	1,49	0,65
	Mulighed for at styre livet i den retning, du selv ønsker	1.878	1.65	0,73	1.901	1,65	0,73
Følelser af eksklusion	Bliver holdt uden for i samfundet[1]	1.846	1,46	0,81	1.901	1,47	0,81
	Værdsat og anerkendt af andre i din hverdag	1.862	1,48	0,65	1.901	1,49	0,65
	Andre ser ned på en på grund af indkomst eller jobsituation[1]	1.848	1,40	0,76	1.901	1,42	0,78
Selvhjulpenhed	Kan stort set altid finde en løsning på problemer	1.883	1,72	0,73	1.901	1,73	0,73
	Let at holde fast ved planer og realisere mål	1.875	2,03	0,85	1.901	2,03	0,85
	God til at håndtere svære situationer	1.882	1,98	0,81	1.901	1,98	0,80
Depressive symptomer	Følt dig trist til mode[1]	1.880	1,93	0,89	1.901	1,93	0,89
	Haft lav selvtillid[1]	1.866	1,70	0,97	1.901	1,69	0,97
	Manglet interesse for de ting, du gør i hverdagen[1]	1.866	1,81	0,96	1.901	1,83	0,97

		Uden imputation			Med imputation		
	Været alene, selvom du havde mest lyst til at være sammen med andre[1]	1.866	1,59	0,92	1.901	1,61	0,94
	Følt, at livet ikke var værd at leve[1]	1.870	1,17	0,56	1.901	1,18	0,57
Afsavn	Ladet være med at spise tre måltider om dagen	1.881	0,03	0,18	1.901	0,03	0,18
	Ladet være med at købe lægeordinereret medicin	1.894	0,03	0,18	1.901	0,03	0,18
	Ikke betalt dine boligudgifter, fx husleje eller varmeudgifter til tiden	1.893	0,02	0,13	1.901	0,02	0,13
	Mangler ofte penge til nødvendige dagligvarer sidst på måneden	1.870	0,10	0,29	1.901	0,10	0,30
Ensomhed	Føler dig ensom[1]	1.887	1,55	0,83	1.901	1,55	0,83

Note: 1 Svarkategorierne er 'vendt om', således at alle indikatorer 'vender samme vej' i forhold til at afspejle hhv. høj og lav grad af eksklusion.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af spørgeskemadata og registerdata fra Danmarks Statistik